NEDERLANDSE WATERVLOEDEN

OF

Naukeurige beschrijvinge van alle Watervloeden voorgevallen in Holland, Zeeland, Flaandren, Braband, Utregt, Gelderland, Friesland, Overyssel, Groningerland en de naabuirige landen.

Beschreeven van

SIMON ABBES GABBEMA

in sijn leeven Geschigtschrijver van Friesland,

Nu in 't ligt gebragt en met breede aanteekeningen voorsien

DOOR

TOBIAS GUTBERLETH R. G.

Hier agter sijn bygevoegt de leevens van Willibrord en Bonifaas eerste Christengeloofs verkondigers in Nederland.

Met konstplaaten verrijkt.

Tot GOUDA,
By LUCAS CLOPPENBURG, 1703.

Digitized by Google

BIBLIOTHÈQUE
DE L'UNIVERSITÉ
DE GAND.

Digitized by Google

AAN

De Agtbaare Oovrigheid der Stad Franeker,

SUFFRIDUS WESTRA.

HENRIK MINNEMA.

ÆMILIUS JAKOBIDES.

TARQUINIUS BRUNIA RG.

MONZO TJEERDS.

MICHIEL RIEDSMA.

Als mede haar geheimschrijver

JULIUS JELTINGA.

Worden dese waatervloeden en aanteekeningen over de selve uit dankbaarheid opgedragen van

haar

Dienaar

T. GUTBERLETH R. G.

Digitized by Google

NAAM-TAFEL.

der Schrijvers,

dewelke in de beschrijvinge der Waterveloeden worden aangehaald en verbeterd.

Antekeningen over Verstegens Nederlandse Outheeden, blad 162. 250.
Albadaas brief aan Mylius, blad 274.
Alkemade (Kornelis) gangbaare penningen der Graaven en Graavinnen van Holland, blad 122.
Alting (Menso) beschrijving van Neederduitsland, blad 238.
Andries Kornelis van Stavooren vermeerderaar van de Kronijk van Okko, blad 71. 72. 76. 101. 156. 166. 169. 190. 196. 203. 224.
Anselmus vervolger van Sigebert, blad 31.
Antwoord van de Sevenwolden aan de Graaf van Megen wegens de Ruinder dijkken, blad 259.
Arnold Prooft van Hildesheim in 't vervolg over Helmold, blad 34. 35.
Aventijns jaar boekken van Beieren, blad 164.
Aytzma (Lieuwe) saaken van Staat en Oorlog, blad 307. 320.

B.

Balen (Mathijs) beschrijving van Dordregt, blad 155.
Barlandus (Adriaan) historie van Braband, blad 107. 116. 141. 163. 241.
Baudartius vervolg op Meteren, blad 305.
Beka (Ian) Kronijk van de Bisschoppen van Utregt en Graaven van Holland, blad 37. 95. 113.
Beninga (Sikko) ongedrukte Kronijk, blad 195. 217. 218.

Digitized by Google

Bentivoglio (Guido) Nederlandsche geschiedenissen, blad 243.
Beverwijk (Ian) beschrijvinge van Dordregt, blad, 163.
Bor (Pieter Christiaanz) Nederlandsche Historien, blad 271. 289. 292. 293. 294.
Boxhorn (Mark Zueer) beschryvinge van de eylanden en Steden van Zeeland, blad 4.
- - - - Steedetoonneel van Holland, blad 157.
Brand (Gerard) Historie van Enkhuisen, blad 125. 143. 157. 161. 201. 210. 212. 245. 250. 257. 288. 302.
Bruno (Henrijk) gedigt op de vloet van 't jaar 1651, blad 323.

C.

Cæsarius van Heisterbach van de doorlugtige wonderen en wonderbaare geschiedenissen, blad 62.
Chrysostomus Neapolitaan van de gelegentheid van Holland, blad 155.

D.

Divæus (Pieter) historie van Braband, blad 33.
Douza (Ian) Jaarboekken van Holland, blad 16.
Dubravius, historie van Bohemen, blad 71.

E.

Eindius (Iakob) Kronijk van Zeeland, blad 29. 30. 43. 105. 107.
Emmius (Ubbo) Historie van Friesland, blad 33. 35. 57. 65. 66. 67. 69. 74. 78. 80. 85. 86. 87. 90. 96. 111. 123. 128. 136. 141. 147. 166. 168. 180. 189. 195. 205 211. 244.
- - - - landbeschrijvinge van Oostvriesland blad. 92
van Eyk beschrijvinge van Zuidholland, blad 163.

F.

Florus (Lucius Annæus) Romeinse Historie, blad 9.
Friekhe aantekeninge, ongedrukt, blad 54. 74. 77. 96, 126, 141. 142. 157. 166. 167. 169. 173.

Digitized by Google

- - - - ongedrukte Kronijk, blad 81, 96. 142. 155. 166. 167. 168.
Fruytiers (Ian) beschrijvinge van Alderheyligen vloed, blad 70. 134. 143. 201. 261. 274.
Godfried Monnik van St. Pantaleon binnen Keulen jaarboekken, blad 37.
Gouthoeven (Wouter) verbeterde Kronijk van Holland, blad 11. 36. 115. 118. 124. 133. 137. 179. 193. 196. 201. 210. 220. 235. 241.
de Groot (Ian) gedigt op de vloet van 't jaar 1651, blad 323.
Guiccardijn (Frans) Beschrijvinge der Neederlanden, blad 163.
Gulielmus Neubrigensis Historie van Engeland, blad 52.

H.

Haamrodius (Kornelis) beschrijvinge van Batavien, blad 161. 163.
Handelingen van de Landsdag binnen Leeuwaarden des jaars 1571. blad 198. 210. 223. 284.
- - - - des jaars 1525. blad 222.
- - - - des jaars 1560. blad 249.
Handvest van nieuwe dijken en inlaagen des jaars 1452. blad 5. 6.
- - - - van Willem Hertog van Beyeren aan die van Wildregt, blad 153.
Heda (Willem) Historie van de Bisschoppen van Utregt en Graven van Holland, blad 9. 16. 26. 37. 45. 113. 116. 125. 131. 133. 162. 191. 194.
Heymans Griffiers stukken, blad 284. 288.
Hilarides (Ioannes) Kronijkje van Hindelopen, blad 276. 304. 317.
Historie der Graaflijke regeeringe in Holland, blad 144.
Hollandsche Merkurius, blad 323. 326. 327. 328. 330. 331. 340.

Digitized by Google

Hooft (Pieter Kornelisz) Nederlandſe Hiſtorien; blad 264. 280. 287. 292.
Hortenſius (Lammert) Utregtſe uitſpanningen, blad 15.

I.

Iaarboeken van Wittewerum, bald 60. 67. 75. 78. 80. 87. 88. 94. 97. 108. 109.
Ianus Pannonius treurvers over de Vloed des jaars 1468, blad 181.
Iongama (Edo) Frieſche Aantekeningen, ongedrukt, blad 119, 203.
Iovius (Paulus) geſchiedeniſſen ſijnes tijdts, blad 236.
Iunius (Adriaan) Beſchrijvinge van Holland, blad 15. 49. 149, 274.

K.

Kemp (Abraham) leevens der Heeren van Arkel, blad 119. 124. 132. 160. 175, 179.
- - - - beſchrijvinge van Gornichem, blad 172. 192.
Klaudiaan de digter, blad 10.
Klemangys (Niklaas van) brieven, blad 164.
Kommelijn (Iakob) vers op Allerheyligen vloed, blad 274.
Krantz (Albert) beſchrijvinge van Denemarken, blad 2. 3.
- - - - van Vandalien, blad 36. 164.
- - - - van Zakxen, blad 161. 164.
Kronijk in de Saxonſe taal, blad 27. 29. 30.
- - - - van Neederland door een regulier Kanunnik van Auguſtijns orde, blad 31. 37. 47. 105. 126. 148. 177.
- - - - van Egmond, blad 38. 46.
- - - - van St Agatha, blad 248. 250. 299.
- - - - van Weſtvriesland, Groningen en Ooſtvriesland tot Kampen gedrukt, blad 248.
- - - - van 't Eyrtsbiſdom Maagdenburg, blad 120. 121. 134.

Digitized by Google

- - - van de Biſſchoppen van Utregt en Graven van Holland, ongedrukt, blad 178.
- - - - van 't klooſter van St. Benediktus orde tot Radenſtad, blad 75.
- - - - van Braband, gedrukt tot Antwerpen 1565. blad 225. 240.
- - - - van de Graaven van Holland tot ter Gouw gedrukt 1478. blad 108. 175.
- - - - van Holland, Zeeland en Frieſland tot Leiden gedrukt 1567. blad 22. 116. 119. 124. 134. 144. 164. 176. 191. 199. 210. 213. 221. 239.
- - - - by Veldenaar tot Utregt gedrukt, 1480 blad 37. 45. 94. 114. 118. 126.

L.

Langius (Paulus) Kronijk, blad 65.
Laziardus (Ioannes) ongedrukte Kronijk, blad 163.
Legende der Heyligen, blad 65.
a Leidis (Ioannes Gerbrandus) Kronijk van Neerland, blad 15. 37. 113.
Lipſius (Iuſtus) beſchrijvinge van Leuven, blad 281.
Loo (Iehan Berthaut van) beſchrijvinge der Foreſtiers, en Graaven van Vlaenderen, blad 232.
Lycoſthenes (Koenraed) van de Wonderteekenen, Blad 234.

M.

Marchant (Jakob) beſchrijvinge van Vlaanderen, blad 52. 138.
Martna (Kempo) groot Landboek, ongedrukt, blad, 240.
Matthæus (Antonius) verſamelingen van oude gedenkſtukken, blad 60. 95 111. 163. 180. 192. 198. 220.
Matthæus Paris hiſtorie van Engeland, blad 81. 82. 83. 84. 85.
ejer (Jakob) jaarboekken van Vlaanderen, blad 26. 28. 29. 30. 31. 32. 52. 55. 107. 113. 118. 121. 122. 123. 127. 135. 136. 145. 163. 165. 181.

Digitized by Google

Menſinga (Ioannes) Latijns gedigt op Groeningens waterſnood 1686. blad 360.
Merula (Paulus) Tijdthreſoor. blad 21.
Meteren (Emanuel) Nederlandſe hiſtorien, blad 25. 36. 73. 134. 143. 161. 201. 208. 226. 239. 248. 265, 296.
Meurſius (Ioannes) Albanus, en Auriacus, blad 274.
Mollerus (Bernardus) beſchrijvinge van de Rijn, blad 161.
Montanus (Petrus) bijvoegſelen op Guiccardijn, blad 71.
Mutius (Henrijk) van de eerſte herkomſt der Duitſchen, blad 70.

N.

Nannius (Pieter) mengelſchriften, blad 15.
Nauklerus (Iohannes) Kronijk, blad 60.

O.

Okko van Scharl Kronijk van Friesland, blad 13. 14. 15. 16. 17. 19. 69. 112. 181.
Ombekende ſchrijvers kronijk, blad 11.
- - - Kronijk van 't jaar 1565. tot 1572. blad 262.
- - - Slaviſche kronijk van Lindenbroog uitgegeven, blad 34.
- - - Frieſche Kronijk, blad 43.
- - - gedigt op Allerheyligens vloed, blad 260.
- - - kronijk van de daaden en oorlogen der Frieſen, ongedrukt blad 69. 219.
- - - Kronijk van Amiſſoort, blad 187. 246. 247. 275. 282.
- - - Kronijk van 't begin des werelds tot het jaar 1531. ongedrukt, blad 123.
- - - tractaat Iehovah Niſſi blad, 315.
Opmeer (Pieter) Landbeſchrijvinge, blad 164.
Ortelius (Abraham) reisboek van Neerland, blad 277.
Oudaan (Iochem) voorberigt over de Medaliſche hiſtorie van Holland, blad 250. 251.
Oudenhoven (Iakob) Oudtheeden der Cimbren, blad

Digitized by Google

12. 15. 19. 26. 44. 49. 53. 59. 66. 68. 69. 73. 78. 89. 103. 112. 119. 125. 130. 142. 169. 173. 179. 182. 184. 188. 189. 190. 192. 193. 194. 201. 208. 238. 241. 248. 251. 275. 277. 282. 291. 295. 308. 316. 323. 325. 326. 329. 340.

- - - Oud-Holland, blad 17.

P.

Pars (Dirk Pieters) ontſtelde Leew, blad 274.

Penningen op watervloeden geſlagen, blad 249. 251. 268. 299. 300.

Petit (Ian Frans) oude kronijk van Holland, Zeeland en Friesland, blad 24. 107. 134. 144. 164. 197. 204.

Picard (Iohan) Oudtheeden van Drenth, blad 10.

Pieter Monnik in 't klooſter Thabor by Sneek kronijk van Friesland ongedrukt, blad 88. 103. 141. 166. 168. 169. 172. 197. 215. 219. 224.

Plinius (Cajus) natuirkundige hiſtorie, blad 1.

Pontanus (Iſaak) hiſtorie van Gelderland, blad 27. 40. 117. 120. 126. 131. 146. 163. 170. 171. 176.

- - - - beſchrijvinge van Denemarken, blad. 163.

Poppius (Menſo) treurdigt op Allerheyligens vloed, blad 274.

R.

Reide (Everhard) Nederlandſe hiſtorien, blad 298. 300.

Reigersbergen (Ian) Zeeuſche Kronijk, blad 39. 52. 123. 183. 191. 208. 226. 241. 246.

- - - - leevens der Graaven van Zeeland, blad 107. 108. 110. 117. 128. 138. 144. 146. 173. 185.

Revius (Iakob) hiſtorie van Deventer, blad 164. 273.

Robert Abt van St. Michaël vervolg op Sigebert, blad 32. 54.

Rogier van Hoveden, jaarboekken van Engeland, blad 53.

Roorda (Karel) brief aan de Staaten van Friesland, blad 292.

Scho-

Digitized by Google

S.

Schotanus (Kriſtiaan) geſchiedeniſſen van Friesland, blad 11. 35. 59. 66. 68. 69. 78. 80. 86. 87. 88. 89. 90. 112. 118. 119. 130. 162. 168. 174. 181. 189. 196. 208. 212. 218. 244. 249. 276. 289. 291.
Schriverius (Pieter) Oud-Batavia, blad 36. 95. 142.
Secundus (Ian) gedigten, blad 231.
Sibrand Leo leevens der Abten van Lidlum en Maryengaarde, ongedrukt, blad 55. 98 99.
Sigebert van Gemblours kronijk, blad 27. 28.
Sleidanus (Ian) van de ſtand der Godsdienſt, blad 231.
Slichtenhorſt (Arend) Gelderſe geſcheideniſſen, blad 16. 28. 40. 118. 121. 127. 132. 161. 170. 171. 177. 274.
Smet (Andries) Kronijk van Flaanderen, blad 55. 138. 182. 184. 191.
Smids (Ludolph) gedigt op Groeningens waterſnood, blad 361
Snoius hiſtorie van Batavien, blad 114. 160. 163.
Stoke (Melis) Rijmkronijk, blad 79. 104.
Strada (Famiaan) Nederlandſe hiſtorien, blad 274.

T.

Telle (Reinier) Nederlands Kaartboek, blad 273.
Thuanus (Iakob Auguſtus) hiſtorie ſijnes tijds, blad 278. 285. 297. 302.
Tijdbundel van Munſterus, blad 134.
- - - - van Rolevink, blad 61.
Trithemius (Ian) Kronijk van 't Klooſter tot Hirsgau, blad 61.

V.

Vaarnewijk (Markus) hiſtorie de Belgis, blad 113. 140. 142. 145. 178. 186. 226. 233. 247.
Valkoog (Dirk Adriaenz) kronijk van de Zype, blad 272.
Velius (Dirk) kronijk van Hoorn, blad 134. 197. 200. 209. 212. 245. 274. 301. 302. 303. 312.

Ver-

Digitized by Google

Verhoeven (Dirk) beschrijvinge van Amisfoort, blad 116. 187. 298. 318.
Virgilius (Polydoor) Historie van Engeland, blad 30.
Voorstel des Graaven van Meegen wegens 't maken der dijk, blad 259.
Vossius (Mathias) jaarboeken van Holland en Zeeland, blad 40. 48. 105. 107. 115. 119. 132. 135. 151.

U.

Uytterste Willen, blad 174.
Uytroogzel uit een kaert van de eylanden van Zeeland en Flaanderen, blad 51. 129.

W.

Wagtendorp (Kaspar) Hollandse Rijm-kronijk. blad 25.
Wassenaar (Klaas) ses maandelijke geschiedenissen, blad 305. 309.
Winsemius (Pier Haioos) Kronijk van Friesland, blad 13. 18. 19. 44. 68. 73. 104. 112. 162. 168. 172. 187. 195. 199. 208. 218. 252. 259. 277. 284. 289. 290. 300.
Wolter (Henrijk) Kronijk van 't Eyrtsbisdom van Bremen, blad 56. 131.
Worp Prioor tot Thabor historie van Friesland, ongedrukt, blad 54. 60. 64. 67. 103. 119. 168. 180. 181. 202. 214.

Y.

Ysbrand Hoytes aanteekeningen, ongedrukt, blad 216. 219. 221. 222.

Z.

Zakxo Grammaticus Deense geschiedenissen, Blad 1. 3.
Zuichemius (Wigle) brieven, blad 264. 282. 287.

Digitized by Google

NEEDERLANDSCHE WAATER-VLOEDEN.

Een Land, daar meerder en gevaarlijkker waater-ooverloopingen voorvielen, is 'er yeuwaarts op te ſpeuren, dan Neder-Duytsland; en, in 't zelfde, Friesland. Zulkx was Zakxzo Grammaticus, een Zjalander, in de twaalfde eeuwe, dat hy bloeyde, † al bekent. Blijk daar af in het VIII. boek

A zijner

† En lang voor de tijden van Zakxzo aan dien grooten Plinius, die in zijn XVI. boek der natuirlijkke hiſtorie, op 't eerſte hoofddeel, gewag hier af maakt; de plaats zal ik hier bybrengen, om dat 'er zeer wel de geleegenheid deezer landen wordt in afgeſchetſt: *Vaſto ibi meatu, bis dierum noctiumque ſingularum intervallis, effuſus in immenſum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controverſiam: dubiumque terræ ſit an parte in maris. Illic miſera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſſi-*

zijner Deenſche Geſchiedenisſen, daar hy ſchrijft: *En voor eerſt temt hy* [naamenlijk Gotrijk Deens Kooning, die omtrent Kaarls den Grootens tijden heerſchte] *door zijn ſcheepsvloot Friesland: een Lanzdouwe zeer laag van geleegenheid; die, zoo meenigwerwe de brullende Noord-zee, met zijn' golven, de voorleggende droogten ooverſtijgt, het geheele geweld der waateroverloopingen in'er oopene velden ontfangt.* By Albert Krantz, Voorleezer in de Godheid tot Hamburg, en Deken van dat Genootſchap, in't IV. boek van zijn Denemarken, aan 't II: hoofdſtuk, vind gy 't zelfde van woorde te woorde; des onnut, de plaats hier in te laſſen. En die de moeyte neemt van zijn werk door te ſnuffelen, zal waarlijk bevinden, dat hy den Deenſchen ſchrijver Zakxzo in

altiſſimi æſtus, caſis ita impoſitis: navigantibus ſimiles cum integant aquæ circundata: naufragis vero cum receſſerint. Den inhoud deezer woorden is: *Dat de zee tweemaal yder dag en nagt vloeit, en wijd en zyd gedreeven 't aardtryk bedekt, 't welk twijffel baart, of het land dan of het een gedeelte der zee is. De ellendige inwooners woonen op heuvels, of maakken hoogten volgens onderwindinge der ſpringvloeden, waar opze haar hutten zetten; gelijkkende naa ſcheepsvaarend volk, wanneer de omleggende landsdouwe van 't waater bedekt wordt, en naa ſchipbreuklingen, wanneer de waaterën zijn te rug gekeert.*

Digitized by Google

in alles naa-aapt. Dit zeit'er Zakxzo weederom van in zijn XIV. boek. *Friesland is een Landſchap rijk in weyden en oovervloeijende van vee. Vorders, naa by aan den Oceaan geleegen, zeer laag, en, die'r oorzaakxhalven, de waateroovervloeyingen zeer onderhaavig. Om die te weeren is alle't ſtrand met eenen dijk bewalt. Breekt die by geval door, de velden loopen onder, en de buurſchappen en't gezaayde verdrenken. En, zeeker, de eene plaats is, van naatuurs weegen, aldaar, niet verheeveener, dan d' andere. Meeſt den tijd worden de Landen, uyt de grond op ſcheurende, ellewaart vervo rt, en geeygent van die geene, op welkers velden zy hegten, laatende eene oopeninge in'er ſteede.* Dit trekt Krantz meede aan, maar wat beſnoeyt, in zijn v. boek van Denemarken, aan't dertigſte hoofdſtuk. Ouwelinkx waaren deeze waaternooden, bet dan heeden, meenigvuldiger. De meeſte rampen leeden de Landen, gekeert teegens de quaadſte winden uyt der zee, als van't Zuyden, Zuyd-Westen, Weſt-noordwesten, en Noorden. Men dijkt"er wel teegens aan, maar de verbolgenheyd der golven kon, deezer voege, niet gebreydelt worden. De Geſchiedenis-

Digitized by Google

ſen der verlaaten eeuwen, ('t zy my veroorlooft eenige woorden van den Heere Bokxhorn, uit zijne *Beſchrijvinge van de Eylanden ende Steeden van Zeeland*, alhier, voor de mijne, plaats te geeven) verſchaffen ons een geduyrige vertooninge van eenen ontemmelijkken en onverzaadelijkken luſt om de Landen op te zuypen. Den aanvang, het midden en het einde der jaaren wierden alleen rugtig gemaakt, door de onziggelijkxſte ooverſtolpingen van waateren, veel laſtiger en geduyriger, als onze tijden gevoelen. Veele geeven daar van deeze reeden, dat eertijds, in het maaken, onderhouden en verſterken der dijkken minder konſt gepleegt wierde. Zeeland voelde nooyt ſchrikkelijkker jaaren dan van CIↃIↃ. tot CIↃIↃL. De oorzaaken, dat, in deeze laaſte tijden, de zee meer gewoelt, en in afbreekinge en beſpoelinge van de Landen minder, als ooyt te vooren verhindert is geworden, zijn verſcheyden: dit keure wel de voornaamſte. Ten voorſten, De vermeerderinge van waateren en vermenginge van meenigerhande ſterke ſtroomen. Ten anderde, Vermeerderinge en verſwaaringe van lasten, die meerendeels uytgekeert wierden tot den pragtigen ſtaat, en het weits veer voeren van den Landes Heere, en

re; en uytvoeringe van zijn geduyrige en laſtige oorloogen. Ten derden, De onnutheid en eigen baatzoekinge van die, welke het opzigt en zorge oover de dijkken bevoolen was. Ten vierden De geduyrige twiſt en wreevel van de ſteeden ende vlekken onder elkander, zoekende d'eene d'andere allen laſt op den halze te ſchuyven: hebbende veeltijds liever eigen ondergang te bevorderen met den ondergang der weerparty, dan in der minne en in tijds te verdraagen. Ten vijfden, De wondere ongevoeligkheid van eenige bezondere Heeren, onder welke veele ſteeden en vlekken ſtonden. Waar by ik voege, het ſlechten van de oude dijkken, wanneer nieuwe gemaakt wierden om de beſcherminge en verzeekertheid der Landen teegens de zee. Want gelijkmen in de Handveſt van Nieuwe dijkken en inlaagen, by Philips de goede, Graaf van Holland, op den elfden in Zoomermaand des jaars veertienhonderd en twee-en-vijftig, binnen Dendremonde verleent, vind, was de eigenbaat van zommige menſchen zoo groot, dat zy, door geduyrig aankloppen by den Landes-heere, verworven de gifte van de oude dijkken; die zy dan ſlechteden, braaken en bouwden als andere Landen, tot zwaaren laſt, en ankxſt van de nieuwe dijk-

Digitized by Google

ken en inlaagen : daar in teegendeel oorberlijkker waare, dat die, als Slaapers, tot de nieuwe beveſtigt waaren, bleeven leggen; om daar op te breeken de waateren en vloeden, by onweeder, uyt zee opkoomende. Zulkx by dien Prinçe vlijtiglijk aangemerkt weezende, belooft by die Handveſt, dat noch hy noch zijne naakoomelingen, Graaven en Graavinnen van Holland, van doen af, nemmeer, zouden gehengen, of toe laten, dat de oude dijkken binnen den Lande van Holland wierden vervreemd of geſlegt, gebrooken of bebouwt; maar dat zy zouden blijven voor Slaapers, tot beſcherminge van de nieuws gemaakte dijkken en inlaagen. Edoch, gebeurden't, dat 'er eene onbedagt en onverhoeds wierde wech geſchonken, zoo verklaarden hy, dat die gifte van geenen kragt en zoude zijn. *En zoo voort.* Dit voor zoo veel der zee aangaat; zal nu yets laaten volgen 't geene de loopende waateren onzes Lands betreft, waar deur de oovervloeyingen der zelfde meeſtentijd veroorzaakt zijn geweeſt; Naamenlijk, ten eerſten, Dat, wanneer geduyrige of ooverſelle ſtortreegens, in de boovenlanden oovervloedig vallen, de rievieren opſwellen; en, naademaal zy hen teffens, in zee niet

koo-

koomen ontlaaden, gevaarlijkke oovervloeyingen, in deeze Neederlanden veroorzaakt worden. Ten tweeden, Dat de ſnee, by wintertijd, in de valleijen, daar de ſprinkder rievieren is, in meenigte vergaaderende, en, in't voorjaar ſmeltende, den rievieren een geweldigen aanwas van waateren verſchaft. 't Geen veeltijds beſpeurt word aan de Rijn, die gemeenlijk of aan't einde van Lentemaand, of begin van Grasmaand ooverloopt. Want naademaal omtrent dat zaayzoen, de ſnee doorgaans ontdooyt, ende de geſmolte waateren ſtort in de naaſte beekjes, zoo moetten, noodzaakelijk, de rievieren daar door opſwellen en ten bed uytſtijgen. Ten derden; De wind, koomende uyt der zee, in welke haar eenig rievier ontlaad, aanſtuyven, ſtut en ſtouwt de waateren op, der maate, datze geen vryen uytgang verwerwende, onweederſtandelijk moetten rijzen, en oover't vlak der dijkken ſteigeren. Ten vierden kanme de ſchult leggen, op het ys, het welke, naa een zagten dooy, aan eenige plaatze des rieviers, tot een ongeziene hoogte gáár ſtollende, den onbedwongen loop des waaters, nu door de ontdooyde ſnee merkelijk vermeenigvuldigt, den ruymen toom niet wil

Digitized by Google

gonnen : maar met een yſelijk gekraak en pars de dijkken verzettende, een oopen baane maakt voor de inſtortende ſtroomen. Ten vijfden, Heeftme meenigwerve gemerkt, Dat de Rijn, Lek, Yſel, en Waal heur geweld op de dijkken gekeert en die verbrooken hebben, door dien eenige eigenaars der Landen naaſt aan die zelfde grenzende, kribben in de rievieren opwierpen, waar door het affpoelende ſlijk en zand, aldaar ſtuttende, de rievieren op veele plaatzen naauwer maakte; der wijze, dat het niet anders konde gebeuren of de ſtroom der vermeerderde waateren, die onbedwongen heur gang moet gaan, benaauwt weezende, was bedwongen aldaar veeltijds door te breeken of oover te loopen. Zoude alhier noch meer andere zaakken, deeze ſtoffe behelzende, koonen invoeren, maar alzoo alleenlijk het wit is de OOVERVLOEYINGEN DES OPWAATERS VAN TIJD TOT TIJD IN DE NEEDERLANDEN VOORGEVALLEN, op te tellen, zal't'er nu laaten by ſteeken.

De

Digitized by Google

IↃCCCCLX.

DE † eerſte waater-ooverlooping in Needer-land, waar af gedacht word, is geweeſt, doen de Rijn by Katwijk, daar het Brittanniſche Slot lag, verſtopte, en zijn kours in de Lek, genoemt de *gedolve gragt van Klaudius Civilis*, zette. De tijd, wanneer? blijkt niet. Veele, en, onder deeze, Heda, in 't leeven van Hungaar, elliſden Biſchop van Utrecht, neemen 't jaar ons

† Onzen ſchrijver, de rang der waatervloeden zullende optellen, begint met dien roemrugtigen vloed voorgevallen doen de mond van de Rijn by Katwijk geſtopt wierde, en de duynen te zaamen ſchooten; alwaarom het niet ongevoeglijk oordeel te weezen, indien ik hier in laſſe eenige vloeden voor de gedagte vloed voorgevallen; welker eerſte is de Cimberſe vloed, die zijn woede in de Neederlanden geoeffent heeft, ter tijd de Cimbren dezelve bewoonden; 't jaar wanneer deeze waatervloed gebeurt mag zijn, is onzeeker [zommige ſtellen dezelve 350 jaar voor de geboorte van onzen Zaaligmaaker] alhoewel het zeeker is, datze eenige honderd jaaren voor den Katwijkzen is voorgevallen; want Florus, dien voortreflijkken geſchigtſchrijver en tijd-genoot van de Keyzeren Hadriaan en Antonijn, maakt'er gewag af in het III. boek zijner

liefs Heeren IↃCCCLX. Het geene de Hollander hier van ſchrijft, zal laaten volgen. *In 't jaar* IↃCCCLX. luyden de woorden, *vertoonde zich een vreemd teekken aan den Heemel. Men zach de ſterren van alle kantten zaame loopen, en vuurige ſtraalen van haar werpen. Waar op eene grootte ongetemperheyd des luchts, met aanhouwdende ſtorm-windden en onverdraaglykke vloedden volgden. De Rijn, diens loop was voorby Wijk te Duurſteede, langs Utrecht, Leyden en voorby Katwijk, daar hy in den Oceaan ſtortte, keerde achter-waart door de oploopinge des zeewaaters,*

zijner Roomſche geſchigten, op 't derde hoofdſtuk; alsmeede doet den dichter Klaudiaan, ten tijde der Keyzeren Theodoos, Arcadius en Honorius leevende. Men giſt, datze is veroorzaakt door een ſterke Noord-Weſten wind, altijd een erf-vyand der Neederlandſche kuſten; en dat in dit onweeder de boomen, dewelke diep onder de aarde gevonden worden, met de toppen naa 't Zuid-Ooſten gekeerd, zijn om ver gerukt; jaa! dat nog meer is, dat deeze vloed gebrooken heeft de landengte, waar door Engeland by ouds aan Vrankrijk was gehegt, en nu teegenwoordig het Kanaal vloeyt. Ook zijn door deeze vloed de buitenduynen van Zeeland geſcheurt, en dat land in verſcheiden eylanden verdeeld. Dog laat ons eens hooren 't geen Johan Picardt van deeze Cimberſe vloed ſchrijft, in zijn Oudheeden van 't oude Friesland, op 't 37. blad:

Digitized by Google

ters, en ſpreyde zich oover Holland, het Sticht van Utrecht ende de Betuwe, zoo dat'er eene ontelbaare meenigte van menſchen en vee verdronk. By gemeenen raade bedyk'reme, doen, den Lek, aan beyde kantten; beneemende daar meede den Rijn zijn kours naa Utrecht; waar door het gat by Katwijk allenkxkens toe-ſtijmde. Met deezen ſtemt oover-een zeekeren Latijnſchen Schrijver, noch ongedrukt en onder my beruſtende. De verbeeterde Kronijk van Holland, door W. van Gouthoeven toegetaakelt, heeft het wijdloopiger, ſchrijvende; *In den jaare ons Heeren* 1OCCC *ende*

blad. *Eenige honderd jaren voor de geboorte JESU CHRISTI heeft over al deſe landen gegaen eene ongehoorde afgrijslijcke Sundt-vloedt en Tempeeſt, en wiert genaemt de* CIMBRISCHE DILUVIE, *onder-ſpoelende alle de landen, in welcken men veenen vint.* En een weinig daar naa vervolgt hy aldus: *Nu houd ick daer voor, dat deſe pernicieuſe Water-vloedt alle deſe irreparabele ſchade heeft veroorſaeckt: dat hier door groote Wouden en Boſſchagien zijn ter neder-gheworpen: ruyme groote en groene velden, als men met oogen heeft komen affien (die nu veenen zijn) onder geloopen, en met wier, bladen, hoy, gras, ſtroo, riedt, bieſen, en tacken van boomen bedeks.* Hier zal ik op volgen laaten 't geen den geleerden Chriſtiaan Schotanus in zijn Frieſche geſchiedeniſſen, blad. 2. ſchrijft: *Ontrent den jare nae de ſcheppinge der werelt* 3600. *ofte* 350. *voor de geboorte Jeſu Chriſti (na* Cluverii *rekenim-*

de LX. *doe oopenbaerde een wonderlyck teecken in den Hemel, want de ſterren werden geſien van allen weghen en hoecken't ſamen te loopen, ende vierige ſtralen uytgheven. Na welcke wonderlycke teeckenen gevolght zijn droevighe jammerlycke plaghen, als groote ongetemperheyt der lucht, ſtadelyck onverdraechlycke ſtormen der winden ende vloeden, ſeer oovergaende haer gewoonlycken oeveren ofte termijnen in manieren van eener diluvien ofte der vloeden ende voller waateren. Want de Rijn, die voormaels plach te vloeyen, door Wyck te Duerſteden, Utrecht, Leyden ende Catwyck in*

---

zinghe) *is door ſtormen en Tempeeſten een ſchrickelijcke water-vloed over alle zee-cuſten van Duytslant gelopen, die veel vee en menſchen heeft vernielt. Dit is de eerſte en outſte vloed, daer men gedachtenis af hebben kan, die oock, ſomen meynt, alle eylanden, aen de Frieſche kuſten, van't vaſte landt afgeſcheurt, en vele binne-wateren ende meeren gemaeckt heeft: daer de monden van de rivieren, voorhenen, met enghe gaten, in zee uit-liepen.* Indien yemant breeder beſchrijvinge van deeze vloed begeert, dien wijs ik naa de *vernicude Oudtheeden der Cimbren*, toegeſteld door Jakob van Oudenhoven, blad 46. en de volgende.

Ik gaa voort tot de andere waatervloeden, die voorgevallen zijn voor den eerſten van onzen ſchrijver aangehaald, en dien ik in eenige geſchigtboekken hebbe waargenoomen.

Digitized by Google

in de Weſter-zee, omme des grooten oploopinge ende oovervloedigheyd des zeewaeters, recht als wylen eer de Jordaen, ſo is doe de Rijn achterwaerts gekeert., als dat in Hollant, in't Sticht, die in de Betuwe, de menſchen en de beeſten in groote menichten zijn verdroncken ende geſtorven, ende om de ſoutheyt des waters, dat met gewelt van Catwyck opwaert (oovermits ſtormende vlaghen der winden) gedreven worde verſoeckt zijn ende byna't ſamentlyck nedergeſtort, dat alle de boomen huyden te daghe van Leyden tot Nyemaghen toe in broeckige ofte in waterighe

I ↄ X V I.

Deezen is van den jaare 1ↄxvi. van welke ik de volgende woorden vind in het Tijdboek van Friesland van Okko Scharlenſis, op't aangehaalde jaar: *Anno 516. liep Vrieslant van de Nortſche ſee geheel onder, ende daer verdroncken over ſes duiſent menſchen, ende ſeer veel beeſten.* Aldus luiden de woorden in een kronijk van Okko met de hand geſchreeven, wiens gebruik my beleefdelijk is toegeſtaan van den geleerden Heer Bernardus Fullenius, Rechtsgeleerde en weergáaloos Hoogleeraar der Wiskonſt in de opperſchool van Friesland; ik zal voortaan, in't aanhaalen van Okko, dit handſchrift gebruikken, om dat het altemet verſchilt van de gedrukte. Aldus ſchrijft Pier Haijoos zoon van Winzum in zijn Frieſche geſchiedenisſen, blad 47. van deeze vloed: *Is deze ha-*

ghe ſteden op gegraven worden, kenlycken gevonden worden, alle eens weghes, mits den ſtorme nedergheſlagen, waerom de luyden uyt Hollant, uyt 't Sticht ende in der Betuwe met eendrachtigen raade, op dat zy voort meer niet arghers en zouden lijden, zoo hebben zy van Wijck te Deurſteden aen beyden ſijden een kleyne beecke uyt den Rijn vloeyende geheeten de Lek, met eenen dijcke beſlagen ende ghemaekt, ende hebben alzoo den Rijn haren vloedt ende loop benomen na Utrecht, ende loopt nu na Vianen ende Schoonhoven ende voort in de Maze en in de Zee. Ende als de Rijn aldus geſtopt was, doe werden die duy-

haringvangſt korts ghevolgt een groot onweder, ende Zeetempeeſt, alſoo dat d' ſelve ſich opmaeckende geheel Frieslandt bedeckt met zoute wateren, ende meer als zes duyſent menſchen buyten het vee wechghenomen heeft.

I ↄ X X X I I I.

De derde is voorgevallen in den jaare vijf honderd en drie en dartig, en ſtaat aldus in het gedagte handſchrift van Okko te boek, op't 27 blad. *Anno 533. ſtormdet wten Nordtweſten drie dagen lanck geduerende met alſulcken onophoudelicken wijnt, dattet gehele lant weder onder liep ende ſeer groten ſchade deede, het ſcheurde op het Roede Cliff vijf ende dartich bomen die ſeer groet waren metten worteln geheel wtter aerden, ende het luſthuis dat Oilbaldus die twede Conink van Vrieslant daer op den berch hadde laten bouwen, waeyde ſoo gehelicken wech, dat*

Digitized by Google

duynen tot Catwyck weeder heel ende ſchooten in een. Soo dat de Rijn ganslyck by Catwyck geſtopt is, daar zy in de zee plach te vloeyen, ende de Burch van Brittanien ofte de Burch te Britten bleef buytten de duynen ligghen verdroncken, daermen noch 't fondament af ziet als 't leech water is, daer de Heeren van Waſſenaer af gekoomen zijn. Ziet hier af meede de volgende Schrijvers; Als *Io. Gerbrandus à Leidis lib.* v. *Chron. Belg. cap.* XXXI. *Petrus Nannius Miscell. lib.* X. *cap.* II. *Hadrianus Junius Hiſt. Batav. cap.* VIII. *Lambertus Hortenſius Seceſſion. Ultraject. lib.* VI.

---

dat men naulijck ſien conde, wat maekſel ofte vaetſoen daer geſtanden hadde.

IↃLXXXIV.

Van de vierde maakt Oudenhoven in zijn vernieude Oudtheden der Cimbren gewag, blad 83. *Anno* 584. zeit hy, *was in Frieslant een ſwaer onweder, die het landt in 't water ſette, ende verdroncken daer menichte van menſchen ende beeſten.*

IↃLXXXVI.

Deeze van den jaare 586. koomt my voor in de geſchreeven kronijk van Okko van Scharl, op 't 28. blad. alwaar hy, ſpreekende van Kooning Aldegillus en zijn regeeringe, zig aldus uitdrukt: *Ende was vier jaer voor dis regieringe van Aldegillus noch een ſeer koege vloet a-*

vas

Digitized by Google

VI. Ziet hem meede op 't begin van 't eerſte blad. *Slichtenhorſt* in zijn *Gelderſche Geſchiedenisſen lib.* IV. Heda meent dat deeze vloed voorgevallen is op 's Heeren Heemel-vaarts dag. Andere tellen het jaar CIↃCLXX. Maar niet gelooflijk. Ian van der Does, Heere van Noordwijk, heeft deeze vloed zeer geleerdelijk in Latijnſche vaarſen bevangen in het eerſte van zijn Jaarboekken, en wel zoo wijd-loopig *lib.* IV. *Annal. Hollandiae Bataviaeque à Jano Dousa filio concept., à patre recognit., ſupplet., etc.* Edoch, alzoo aldaar geeſtiger, dan naa waarheid, van deezen vloed, uyt

---

ver Vrieslant gegaen, heeft hy ſulcx wel gedachtich weeſende veel hoechten in Vrieslant laeten maeken, diemen terpen, tot dien tijt nomde', om in tijt van noedt die beeſten ende oock menſchen daer op te verbergen. 't Vierde jaar voor de regeeringe van Aldegillus valt net op 't jaar 586. van my geſtelt.

IↃCCLXXXXII.

Deeze vloed vind ik naaukeurig beſchreeven by Okko in de geſchreeven kronijk, op 't 43. blad. *Anno 792. den ſevenden Novembris ginck daer eenen ſeer hoegen waeterfloet over in Vrieslant, ſoe datter veel menſchen ende beeſten verdroncken, niet te min het liep geringe wederom aff. Ende vermits het die naefolgende winter veel regende, bequam het lant gehellick weder om, ſoe dattet angaende die vruchtbarheijt weijnich henderlick was ende ſchade deede.* IↃCCCVI.

uyt aanmerkinge van diergelijkke ooverſtroomingen handelt, vinde het onnoodig zijne woorden uyt te ſchrijven. Maar laat ons eens hooren Jakob van Oudenhoven in zijn Oud-Holland op 't XVII. en XVIII. blad. *Op wat tijdt ende wyze*, 't zijn zijne eygene woordden, *dat de boomen hier zijn wech geraakt, daer in verſchillen de Hiſtory-ſchrijvers. Sommige ſtellen 't jaer* IↃCCLVII. *Andere* IↃCCCLX. *Andere* CIↃCLXX. *ende andere andere tyden. 't Iaer* CIↃCLXX: *ende jonger jaeren koonen niet beſtaen met de Handveſt van Graef Floris de Vette, aen die van Onder-*

IↃCCCVI.

De volgende vloed ſteunt op 't verhaal van de met de hand geſchreeven kronijk van Okko, inboorling van 't dorp Scharl, op de 46. bladzijde: *In't leſte van't voorſeide jaer op S. THOMAS avont is het ſeewater over geheel Vrieſtant gelopen, welcke grote ſchade de landen deeden, want daer veel huiſen ende woningen doer cracht des waters omſtieten, daer verdroncken mit ontrent vierhundert menſchen, want het bij daech quam, dan een ſeer grote menichte van beeſten, die men wt die huiſen niet conde crijgen, vermits hun onverſiens over quam, ſoe datſe met haer ſelvers ſoe veel te doen hadden, datſe om die beeſten eerſt niet doechten. Daer bleef die winterſaijenge verloren, dat geheel van 't water wt ſmarte, ſoe dattet een treflijcke ſchade deede, want het den*

Digitized by Google

kerck op de Yſſel gegeven. Want uytwyſende die Handveſt, ſoo is't Ambacht Ouder-kerck noch ouder als die Hand-veſt: ende ſoude dan dat Ambacht eer geweeſt zijn, eer dat het bosch voor dat Ambacht hadde plaets gemaeckt. Het is waerſchijnelijk, dat de Hiſtory-Schrijvers Paulus Merula en Dionyſius Mudzart, hier van ſchrijven, dat dit IↃCCCLVII. *ſoude geſchiet zijn. In de wyze varieren oock de ſchrijvers. Eenige willen dat S. Willebort de I. Biſſchop van Utrecht, ſiende dat de bosſchen den Godt Mercurius ende andere Afgooden waaren toegeeygent ende daer*

---

gehelen winter over't lant ſtaen bleeff, ſoe daet ment niet eer dan tegenſt den tijt quit worde. Die kercke tot Minnertsgae *vermits het waeter den ganſen winter daer anſloege viel den 2. Februarii ter neder, met oock die toorn, ende* Harmana *huis, daer veel volcks verdroncken die haer daer op meenden te ſalveren: het deede oock grote ſcaede an* Eſonſtadt, *wantet een groet ſtuck van den wal dreeff met vijf ende dartich huiſen.* Hier uit heeft Winzemius 't zijne getrokken in zijn Frieſe kronijk, blad. 83. wiens woorden weerdig agte, dat ick-ze alhier ter needer zette; *Een grooten tempeeſt of onweder* is ontſtaen *op S.* Thomas *avont, door welke ontallige beeſten verdronken, die granen en 't winter gewas weg geſpoelt en vijf hondert menſchen omgekoomen ſijn, ende alſoo 't voorſchrevene water niet wederom na ſijne oeveren ende diepten vertrok voor de aanſtaande ſomer,* heeft

daer in werden gedient, Gode ſoude gebeden hebben, dat hy die wilde vernielen ende ter aerden werpen, het welke Godt op zijn verzoeck met eenen hoogen vloet ſoude gedaen hebben. Gelyck dat de Heere Iacobus Eyndius Dom. Haemſtedae etc. in Chron. Zelandiae lib. I. cap. II. pag. XI. *getuyght, als hy ſchrijft.* Miraculis S. Willebrordi, mater ignorantiae ſuperſtitio, ingens hoc Diluvium adſcripſit, cujus precibus datum eſſe ait, ut hoc modo nemora, in quibus dii gentium colebantur, ſemel et ſimul exſcinderentur. *Dat is;* De ſuperſtitie, de moeder der onweetenheid,

heeft 't ſelwe door landdurige aenſtoten den kerke tot Minnertsga *als ook* Hermana *huyſinge omgeſmeten en ter aarden gevelt, op welke als ſoo veele menſchen om de behoudeniſſe haares levens gevlu.t waren, ſijn meeſtendeel in de ſteenen bevallen, ofte in 't water gebleven.* Binnen Eſonſtad, *gelyk wy geſchreeven hebben, een ſtedeken aan de Lauwars gelegen, is die wal merendeel met nog vijf en dertig huiſen ingebroken.* Laat ons nu hooren 't geen Jakob van Oudenhoven beknoptelijk van deeze vloed heeft, in zijn Cimberſe Oudtheden, blad 83. *Anno* 805. *op S.* Thomas *dagh was daer eenen ſwaren watervloedt, ende verdroncken daer door wel vijf hondert menſchen ende veel beeſten.* Doch hy ſtelt deeze vloed een jaar vroeger. 't welk een misgreep is, gelijk uit de geſchigtboekken van Okko en Pier Haijoos zoon van Winzum middagklaar blijkt.

Digitized by Google

heeft deezen grooten vloet de miraculen van S. Willebort toegeſchreven, op wiens gebeden zy zegt geſchiet te zijn, dat de bosſchen, waar in de Goden der Heydenen werden gedient, te gelijk en 't ſamen wierden uytgeroeyt. *Meeſt alle de andere zijn in gevoelen, dat deeze groote nederlage van boomen in Hollandt, door de kracht des Rhyns geweldigen ſtroom ende ſtorm der winden zoude geſchiet zijn. Paulus Merula ende Dionyſius Mudzard meynen dit beyde, door den ſtroom ende ſtorm op den jaare* IↃCCCLVII. *geſchiet te zijn, ſoo wanneer daer een ſchrickelijk tempeeſt aan den Rhyn ontſtont, dat men tot Colen ſelfs heeft vernomen, ghelyck dat de Ertsbisſchop van Colen Guntharius in eenen ſeeckeren brief aen den Bisſchop Alfridum geſonden, met een getrouwe neerſtigheyt geſchreven heeft, dewelcke in 't Synode van de Dioceſe van Ments gelezen is, als te leſen is in de* Annal. Incerti auth. & Sigeberto. *Met welke tempeeſt, of ten minſten welcke, beneffens verſcheyde Aard-bevingen, geſchiet is twee jaeren daer na, ende ſij achten een te zijn met die, de welcke zommige, volgende de Hollandſche Kronyck en Hedam ſtellen op 't jaer* IↃCCCLX. *oovermits*

mits geen ouder ſchrijvers daar af mentie maken. Aengaende 't geroerde onweer, wordt geſchreven; Dat van eenen ſtercken Noort-Weſten wint, onſe kuſten een erf-vyand, het groote zee-water door den Rhijn by Catwyck in het landt in gedrongen zijnde, de huyzen ooveral deerlyck omgeworpen, menſchen ende vee, met jammerlyck aenzien vernielt ende de ſtercke boomen gevelt ende ter needer geſlagen. De aangetoogene plaats van Merula, dat oogelyn in Holland van alle Wijsheids kunde is te merkwaardig omze met een ſtil-zwijgen voorby te tréèn; dies laatze volgen, zoo zy luyd van woorde in zijn Tijd-threzoor, op 't jaar IↃCCCLVII. *Een ſchrickelick Tempeeſt aen den Rhijn. Hoedanigh die van Colen de ſelve hebben vernomen, beſchrijft met een getrouwe neerſtigheydt de Eerſt-biſſchop van Colen, Guntharius, in zeecke-ren brief tot den Biſſchop Alfridum geſonden, dewelke geleſen is* in Synodo Moguntina. Annales incerti Scriptoris & Sigebertus. *Met dit tempeeſt, of ten minſten, welcke beneffens verſchcyden Aerdtbevingen geſchiedt is twee jaeren daer na, achte ick een te ſijn, met die, dewelcke ſommige volgende de Hollandſche Chronycken ende*

Digitized by Google

Hedam ſtellen op het jaar IↃCCCLX. *oovermidts gheene oude ſchrijvers daer af mentie maecken. Aengaende het gheroerde onweer, werdt geſchreven, dat van ſtercken Noord-Weſten windt onze kuſten een erf-vyand, het groote zee-water, deur den Rhijn by Catwyck in't Landt in gedreven ſijnde alles heeft overdeckt; de huyſen overal deerlick omgheworpen; menſchen ende vee met een jammerlick aenſien vernielt; oock de ſtercke boomen gevelt ende ter neder gheſlagen, de welcke men noch huydendaegs door't geheele landt vindt ſeeckere voeten onder de aerde leggende met de toppen of hoofden gekeert nae den Suyd-Ooſten, genoughſaem in eene yſere hardigheid verandert. Men vought daer by, dat de inwoonderen om in toekomenden tyden ſodanige inconvenienten te voorcomen ende te weren, den Rhijn door eenen nieuwen arm de Leck ghenaemt, in de Maſe ghebracht hebben; ende dat alſo de mondt van de ſelve rieviere, als geenen ſtercken uytval noch ſchuyringe hebbende, allencxskens deur't ſandt van de See opgeworpen, gheſtopt ende toeghelopen is.* De Kronijk van Holland, Zeeland, en Friesland in't korte beſchreeven en tot Leyden in den jaare CIↃIↃLXVII. gedrukt, ſtemt met de voor-

voorgaande ſchrijvers in alles oover een. *Hongherus gheboren wt Vrieslant*, heeft het, *worde die* XI. *Biſchop van Wirecht. In zijnen tyden waſt een alten grooten ſwaren tempeeſte in der zee, ſo dat de ſtroom van de Rijn werdt ſo crachtelycken van winde ende ſtorme afterwaerts opgedronghen tegen ſinen gewoonliken ganc, dat ontellijcken vele menſchen ende beeſten in Hollant in Sticht ende in de Betuwe verdroncken, ende 't meeſtendeel van dat boſch datmen heet, dat* wilde Wout ſonder Genaden, *worde ganſelycken ter neder geworpen van den ſtorm des winds. Ende daerom hebben de Hollanders, Stichtſe ende Betuwers met ghemeenen rade ende arbeyt den Rijn haren loop benomen, ende maecten een cleyn beecke wt den Rijn vloeyende gheheeten die Lecke, ende maecten aen beyden ſiden eenen grooten hogen dijc, ende de riviere van den Ryne, die door Utrecht, Woerden ende Leyden plach te loopen nae Catwyc in de zee, de loopt nu nae Vianen na Schoonhaven ende voort in de Maſe in de Zee. Ende doe ſcoten die duynen 't ſamen ende groeyden en wisſen in een ende den Rijn blijft daar ſtaen.* †

† Met deeze aangehaalde plaatzen koomt zeer wel oover

ver een 't geen Jan Francois le Petit, Gerechts ſchrijver te Bethune in Artois, ter needer heeft geſtelt in zijn groote Kronijk van Holland, Zeeland, en Vriesland, op de 108. bladzijde; ik zal zijn woordden, uit de Franſche ſpraake in onze moedertaal oovergezet, her voort brengen, te meer, om dat 'er zeer net deezen alomvermaarden vloed te boek ſtaat, dus ſchrijft hy: *In 't jaar 860. zagmen wonderlijkke teekens aan de heemel: het ſcheen, of 't alle ſterren te zaamen liepen, en vierige ſtraalen op malkanderen ſchooten, 't geen vreemd en verſchrikkelijk te zien was. Hier op volgden groote plaagen, als groote ongemaatigheid des lugts, onweeren, geduirige en ſterke ſtormwinden, waſſende vloeden verre oovertreedende haare oeveren en eindpaalen, als of de zee hadde willen uitbraakken al het waater oover de oppervlakte des aardboodems. Want de Rhijn, die voorheene plagt te ſtroomen door Wijk te Duyrſtede, Utrecht, Woerden, Leyden, en Katwijk, alwaar hy ſchoot in de Weſter-Brittanniſe zee, was gedwongen door de groote kragt der opwaarts vloeyende vloeden, die hy niet kon te booven koomen, zijn loop terugge te neemen (gelijk eertijds de Jordane) waar door veele menſen en beeſten zijn verdronken in Holland, 't Sticht Utrecht, en in de Betuwe. Veele zijn 'er daar naa geſtorven door het zeewaater, 't welk haar zoutigheid aan de binnenwaateren des Lands hadde meedegedeelt, als weezende oover al verſpreid door de ſterke Noord-Weſte-wind, die de zeewaateren met ſoodaanigen kragt opwaarts joeg, dat de boomen, die men heeden nog ziet opgraaven diep uit der aarde, tuſſen Leyden en Nymegen, in eenige broekkige en moerige plaatzen, buitten twijfel in die tijd zijn needergevelt, en door de ebb en vloed des zees in't zand en ſlijk door lankheid van tijd bedekt en verborgen. De inwoonders van Holland, Utrecht, en de Betuwe ziende dienvolgens, de Rhijn op deeze wijze verſtookken van zijn gewoonlijkke loop, om in het toekoomende te ontgaan grooter gevaaren en ſchaaden, die de Weſter-zee mogte veroorzaaken, beſlooten by gemeene oo-*

Digitized by Google

vereenſtemminge dijkken te maaken aan beyde kantten van een kleine rivier koomende uit de Rhijn, genaamt de Lek, van de Stad Wijk af (alwaarze hem zijn loop naa Utrecht afſneeden) tot aan Vianen en Schoonhoven, vallende voorts by Krimpen in ae Maas, loopende daar naa voor by Rotterdam, Schiedam, Vlaerdingben, en den Briel in de Brittamiſche zee. Als de Rhijn op deeze wijze by Wijk geſtopt was, heeft de zee by vervolg van tijd de zeeboezem by Katwijk vervult met zand-banken, waar uit de duynen gekoomen zijn, zoo dat men geen teeken meer van de mond ziet, dewijl de oude Rhijn gelijk een dood waater teegenwoordig by de gezeide duynen ſtil ſtaat. Door deeze vloed des jaars 860. is het Kaſteel van Britten, 't geen aan de gezeide zeeboezem plagt te leggen, buitten de duynen geraakt en van de zee ooverſtelpt, van het welke men nog altemets de grondveſten ontdekt ziet by een zeer laage ebb. De hoôggeagte Emanuel van Meteren gedenkt ook deezes opwaaters in het derde boek zijner Neederlandtſche geſchiedeniſſen op 't jaar 1570. met weinige woorden: *In't jaar ons Heeren 850. is den Rhijn, die by Katwijck op de Zee plagh ſijnen uytgangh te hebben, beneffens het Vlie, is by Dordrecht doorgebroken, in ende door geloopen, welcken hooghen Vloet wel den grootſten gheweeſt is, daer de Hiſtorien af melden, hoewel daer ſeer kleyne particulariteyt van is te vinden.* Voor 't laaſte treed ik oover tot de Hollandſe Rijm-kronijk in XIV. boeken vervat en berijmt door Kaspar Wagtendorp, die zig in 't vierde boek aldus laat hooren van deeze Katwijkzen waatervloed:

De Stromen langen tijd het Land en See onſtelden,
En Holland boven al de Noordſe Buijen quelden,
Neptunus ſo het ſcheen die gav een vollen toom,
Aan 't ongetemde Beeſt den Oceaanſe ſtroom.
En Eolus ontſloot de holle kuil der Winden,
Vergeten Boreas ſijn boeijen aan te binden,
De Vloed een langen tijd haar paleu overtreed,
Deurloopt het gantſe Land, en van geen keren weet.

Digitized by Google

CIↃIII.

Deeze vloed ſteunt op Jakob de Meyere, in 't 11. van zijn jaar-boekken van Vlaanderen; *In't zelfde jaar* CIↃIII. *op den*

Te Katwijk was een Duin verſchoven van de baren,
Niet anders als een Sluis, waar door de Schepen varen,
Gants Rijnland overſtroomd werd met de Vloed bedekt,
Die loopt tot Kermerland en tot de Betuwſtrekt.
De Rijn die tot die tijd liep uit met regteſtreken,
Tot Katwijk in de See, is nu te rug geweken,
En door de Lek gebragt, werd met de Maas vermengd,
Die nog voorbij den Briel 't Rijn water Seewaard brengd.
Noit heeft 'er ſulken Storm geweeſt inde onde Tyde,
Om't dorre Aardrijk met het water te beſtrijden,
Als juiſt doen is geweeſt, want in een donker nagt,
Is't Woud van Ongena geheel tot niet gebragt,
De Bomen omgekeerd, de Wortel uitgetrokken,
De Takken afgerukt gelijk als Swavelſtokken,
Des morgens was het Boſch veranderd in een Veld,
En even als een Wei en graſig Broek geſteld.

Van deezen ſtap ik oover tot de vloed van den jaare

IↃCCCC.

Die ook oover 't hoofd gezien is van de Heer Gabbema, doch word beſchreeven by Willem Heda in 't leeven van Radbodus de veertiende Biſchop van Utrecht, *pag.* 71. en uit dezelve door Jakob van Oudenhoven in zijn Beſchrijvinge der Cimbren, op 't 15. blad, op deeze wijze: *Anno* 900. *ſoude Radbodus Biſchop van Utrecht aen den Hemel een wonderlijck teecken geſien hebben. Alle de ſterren ſchecnen te ſamen neder te komen aen de kimmen in't Noorden, en daer gelijck als tegen malkanderen aen te loopen. Naer dat geſicht zijn gevolght ſeer droevige elenden, groote ongetempertheydt inde Lucht, geweldige ſtormen van winden d' eene na de andere, overwateringe van Rivieren in de gelijckheyd van eenen Sundt-vloet.*

Digitized by Google

den eerſten dag van Zoomermaand heeft Vlaanderen grooten laſt geleeden van de hooge waateren.

CIↃXIV.

Sigebert van Gemblours in zijn Tijd-warande, teykent aan eene zeer groote oovervloeyinge des zees, die voorgevallen zoude zijn op 't aavond-gety van den xv. in Herbſt-maand des jaars CIↃXIV. †

CIↃXV. CIↃXVI. CIↃXVII.

In de jaaren CIↃXV. XVI. ende XVII. was het zeer hoog waater, en maakter Jo. Jsacius Pontanus in 't v. boek van zijn Gelderſche Kronijk gewag af. Dit is de zin van zijne woordden: *Behalven de waaterloopingen van de achter een loopende jaaren*

† Deeze vloed heeft niet alleen de Neederlanden maar ook Engeland getroffen, blijk vind ik 'er af in de oude kronijk van Engeland, in de Saxonſe taal beſchreeven en uitgegeeven door Edmund Gibſon, alwaar op 't 145. blad 't volgende vinde. *In dit jaar, op de nacht-waake van't feeſt van S. Michiel, is voorgevallen een groote oovervloeyinge des Zees oover dit groot land,* [Engeland] *welke vloed zig verder als oyt verſpreydende veele ſteeden en ontelbaare menſchen ooverſtroomt heeft.*

Digitized by Google

jaaren CIↃXV. CIↃXVI. CIↃXVII. *door welke het ſtrand ende de zeekusten, inzonderheyd van de Neederlandſche geweſten, oover-groote quaalen leeden, gewaagen de Tijd-beſchrijvers meede van ſchaarsheid van vruchten.* Welke woordden van Aarnt van Slichtenhorſt in 't v. boek der Gelderſche geſchiedenisſen onder Kaayzar Henrik de II. deezer wijze vertolkt zijn; *In 't jaer* CIↃXV. *ende twee navolgende, leed de Neederlandſche ſtrand en zee-kuſt door 't overſteygeren van 't water over-groote ſchade; hier op verreſen ongewoonlijke ſtormbuyen, dierte, ende leſtelyken een grouwſaeme ſterfterre.*

CIↃXLI.

Sigebert van Gemblours, zeit; *Dit jaar, op den* II. *van Wintermaand is'er een groote oovervloed des zees geweeſt.*

CIↃXLII.

Meierus *lib.* III. *Rer. Flandr.* CIↃXLII. *den derden van Slagtmaand, heeft een grouwlijk omweêr heemel en zee omgeroert. De Oceaan, de Flaamſche dijkken doorbreekkende, heeft de naaſtleggende landen zeer verre onder waater gezet, ende aan alle aanzee-wooners zwaaren ramp-ſpoed beſchooren;*

Digitized by Google

ren; want men verhaalt, dat behalven de beesten, de menschen meede omgekoomen zijn. Eyndius in 't 11. boek van Zeeland, op 't XI. hoofdstuk schrijft; *Te deezen tijdde, in't midden van den Herbst de dijkken in Flaanderen en Zeeland verbrooken zijnde, door de onmeededoogzaamheid van heemel en zee, verzonken te gelijk met de velden: en veel schuuren, en vee en menschen zijn door de kracht des onweers wech gerukt.*

CIↃLXXXVI.

In't zelfde jaar, naamenlijk LXXXVI. schrijft Jakob de Meyere in zijn III. boek, *heeft Flaanderen last geleeden, van aardbevinge, schrikkelijkke windden, en groote waatervloeden.*

CIↃC.

De Meyere *lib.* IV. CIↃC. *den* XIII. *van Slagtmaand heeft de zee oover Flaanderen gevloeyt.* †

CIↃCVIII. Po-

† In't voorgaande jaar 1099. op den derden van Slagtmaand was 'er in Engeland een vloed, waar van de oude Sakxise kronijk gewaagt, op 't blad 207. *Dit jaar* MXCIX. *op 't feest van Sant Marten, heeft de zee zoo hoog gevloeit en zoo veel schaade gedaan, als by menschen gehengen niet geschiet is, 't was juist nieuwe maan.*

Digitized by Google

CIↃCVIII.

Polydorus Vergilius *Hiſt. Angl. lib.* XI. onder Henrik de Eerſte, verhaalt *dat in die tijdden, door de booven-natuurlijkke oovverwaateringe des Oceaans, veele Vlaamingen, by-woonders van de zee, uyt hunne vaaderlijkke woonplaatzen verdreeven zeezende, in Engeland zijn aangekoomen; deeze van Henrik eene woonplaatze verzoekkende, is hen eene landouwe, in 't Eyland, ten Ooſten ſtrekkende, aangeweezen: Maar, naa verloop van vier jaaren zijn zy in Wallis verplaatſt.*

CIↃXXIV.

Jakob van Eynde in zijn Zeeuwſche Kronijk *lib.* II. *cap.* XIV. zeit, *dat dit jaar zeer berucht is geweeſt van booven gewoone oovervloeyingen des Oceaans.* †

CIↃCXXXIV.

Jacobus Meierus *Ann. Flandr. lib.* V. CIↃCXXXIV.

† En voornaamentlijk in Engeland het volgende jaar 1125. De kronijk, in de oude Saxonſe taal geſchreeven, getuigt 'er af op 't 229. blad aldus: *Dit jaar op 't feeſt van Sant Laurens is 'er zoo een grooten vloed geweeſt, dat veele dorpen en menſchen verdronken, bruggen aan ſtukken geſlaagen wierden, en gewas en beemden geheellijk onder liepen.*

Digitized by Google

CIↃCXXXIV. *De zee door de dijkken breekkende heeft in dat zelfde jaar Flaanderen met waater bedekt.* Breeder weyd de vervolger van Sigeberts Tijd-tellinge; te weeten, Anſelmus, VIII. Abt van het Klooſter tot Gemblours, die in het jaar CIↃCXXXVII ooverleed. *Op den 1. dag van Wijn-maand, ontſtond in de naare duiſternisze der nagt een heftige beweeginge des zees, die wel oover de ſtranden heene ſtreefde, maar bedaarde en keerde te rugge. Maar, in de volgende nagt, met het eerſte tweeligt, als zy, nu, met alle geweld, heur' paalen was voorby gerent, heeft alles, om her, dat is, dorpen, burgen, en kerken, zoodaanig vernielt, dat'er drie Graafſchappen, dat is* Walecras, Wales en Brebant, *van menſchen en vee zijn ontbloot geworden.* 't Zelfde ſtelt de Schrijver van de groote Kronijk van Neederland van woorde te woorde in zijn mengel-moes, en aldaar voor *Brebant, Bebrant.* Maar doog niet. Ook heeft hy't jaar CIↃCXXXV.

CIↃCXXXV.

Jakob de Meyere *lib.* V. *In 't jaar* CIↃCXXXV. *heeft de Oceaan zich weederomme oover het vaſte land verſpreid, en een goed ſtuk van Flaanderen, Holland en Fries-*

Friesland ſchielijk bedekt, met waater: waar door een groote meenigte menſchen ende beeſten vergaan is. De Abt Robert ſchrijft van deeze vloed aldus; De zee heur paalen ooverſchrijdende, heeft onverwacht een gedeelte van de Flaamſche landen met de inwoonderen opgeſlokt.

CIↃCXXXVI.

Robert, den Abt, daar Meierus van ſpreekt, is die 't vervolg op Sigebertus ſchreef; hy word genoemt, *Robertus Montenſis Abbas Normannus Gallus*, en *Robertus Abbas de Normannia.* Ook *Robertus Abbas de Monte S. Michaëlis*, of zoo Meierus aanteekent op 't jaar CIↃCXLVII. *Robertus Abbas Montis Navalis.* Deeze ſtelt de voorgaande vloed een jaar laater; naamenlijk op 't jaar CIↃCXXXVI. Met deeze woordden; *Een groot onheyl drukte Flaanderen: de opkoomende zee heeft, door een ſchielijkken ooverval, een gedeelte dier Landouwe met'er inzaaten gedrenkt.* Datze op dit jaar van eenige ſchrijvers geſtelt word ontkent Meierus zelve niet, doend"er noch by, *dat het een jaar was zoo fel van blikxzem, donder, wind en reegen, dat zy meenden, 't einde des weerelds waare voor handen.* CIↃCLVI.

Digitized by Google

CIↃCLVI.

Petrus Divaeus verhaalt in 't IX. boek der Brabandſche zaakken, Hoe dat de Dyle in 't jaar CIↃCLVI tot Looven ten bedde uyt ſtijgende, booven gewoonte, veele bruggen heeft om verre geworpen.

CIↃCLXIV.

SANTA JULIANAAS ZONDVLOED, die voorviel op het jaar CIↃCLXIV. drukten Friesland meer dan andere geweſten. Ubbo Emmen verhaaltze deezer wijze in 't VII. bock van de Friesſche Geſchiedenisſen; *De Noord-zee, booven gewoonte, opſwellende, en ontroert door de ſtormwindden, heeft, op den* IX. *in Louw-maand, in de duiſternisſe des nagts, ſte gerende booven alle dijkken, zich oover alle velden van Friesland, die niet verheeven waaren, verſpreyd: en, in een ommezien, die gelukkige Landouwe verſchaapen in eene de erbarm-waardigſte: Want de ellende was der maate groot, datme vertrouwt, dat Friesland diergelijk eene nooyt ooverquam, het zij men aanſchouw neem op de meenigte der drenkelingen, die 't geloof ooverſtreeft*

(want honderd duyzend zeytme geſneuvelt te zijn) het zij op het vee van alle zoortte; het zij op ſtreekken lands, door de woedde des waaters wech-gerukt; of, op de verwoeſtinge der geheeler landouwe, weezende de huyzen, doorgaans, ter aarde geworpen. Deeze, gezeyt JULIANAAS VLOED, *heeft eenen verwaaten naam by de naakoomelingen verworven.* Een ongenoemde Schrijver van de Slaviſche Kronijk door Erpoldus Lindenbrogius in den jaare CIↃIↃCIX. tot Frankfort aan 't licht gegeeven met andere, onder den tijtel, SCRIPTORES RERUM GERMANICARUM, SEPTENTRIONALIUM VICINORUMQUE POPULORUM, ETC. ſchrijft op het XXXI. hoofdſtuk; *Met den aanvang van zijn wyinge* [hy meent Koenraad Biſchop van Lubeek] *ontſtont'er zoo groot eene Waater-vloed, dat het ſcheen of alle het land in Friesland, van de Hathelers, aande Elve en Weezer zoude verdronken hebben; want veele duyzenden van menſchen ſneuvelden door het waater.* Arnold Prooſt van Hildesheym, die in de daagen van Kaayzar Otto, de IV. van die naam, leefde en een byvoegzel hechte aan de Slaviſche kronijk van Helmold, Kanunnik in Buzouw, ſchrijft aldus aan 't XCIV. hoofd-

Digitized by Google

hoofdſtuk; *Op den* † XVI *van Sprokkelmaand, ontſtond'er een heevig weêr van Stormwindden, blikxzem en donder; het welke, oover al, de huyzen aan brand ſtak en omwierp; daar by quam zoodaan eene opvloed des zeewaaters, als emmeer yemand, by ouwds vernam; welke alle het veld langs de zee-ſtrand van Friesland en Hathelen, met alle het broekland aan de Elve en Wezer-ſtroom, en alle rievieren, die in Zee hunne vloedden loſſen, heeft ooverdekt. Veele duyzenden menſchen ende beeſten die 'er tal niet is naa te ſpeuren, verzoopen. Hoe veele rijkke, hoe veel*

C 2 *moo-*

† Hoe dit oover een te brengen is met de dagteekening van Emmius kan ik niet zien, dewijl die uytdrukkelijk ſchrijft, dat Julianaas vloed voorgevallen is op den neegenden van Louwmaand; 't welk ook ſchijnt toe te ſtemmen Schotanus in zijn Frieſche kronijk, op 't 95. blad; daar hy dezelve in 't begin van 't jaar ſtelt: *In 't begin van den jare* 1164. *op S. Juliana dach, heeft ſo ſchrickelijcken Watervloedt, de landen van Friesland geplaeght, datmen diergelijk noyt gehoort en heeft. Want boven 't groot verlies van 't vee, verwoeſtinge van huyſen ende verdrinckinge oft onder-lopinge van Landen, wort het getal van menſchen, die omgekomen zijn, boven de* 100000. *geſchat.* Alwaarom ik meen, dat de Prooſt van Hildesheym in de dagreekeninge een misſlag begaan heeft, want vinde by geen ſchrijvers van ons Lands-heerlijkheid, dat 'er op den zeſtienden van Sprokkelmaand des jaars MDCLXIV. een vloed zoude voorgevallen zijn.

Digitized by Google

moogende baaddeden hen des aavonds, buyt-ten vrees van eenig quaad, in alle wel-luſten, die de ſchielijk opkoomende ellende midden in de golven dompelde. Albert Krantz gedenktze meede; maar ſteltze een jaar laater. Ziet hem *Lib.* v. van zijn Vanda-lie, aan 't 11. hoofdſtuk; alwaar gy het boovenſtaande van den Prooſt van Hildes-heym met de zelfde woordden zult vindden.

CIↃCLXVI.

Scriverius in zijn Oud-Batavia onder Floris de III. de XIII. Graave van Hol-land, verhaalt dat Meteren in zijne Needer-landſche Hiſtorie op 't jaar CIↃIↃLXX. aan-teekent, dat in 't jaar CIↃCLXVI. in Hol-land verdronkken meeſt alle zulke men-ſchen, die hen met de vlugt op verheevene plaatzen niet bergden. Welke woordden ik in Meterens druk van den jaare CIↃIↃXCIX. niet † kan vinden. Goudhooven telt by Meteren het CIↃCLXXVII. jaar.

CIↃCLXX. Van

† Ik hebbe ook dien druk van Meteren naagezien, maar deeze woorden niet kunnen aantreffen, daarze my in Meterens druk tot Amſterdam 1652. ter eerſter op-ſlag zijn voorgekoomen op 't jaar 1570. blad. 59. Soo dat Goudhooven 't ſpoyr bijſter is, wanneer hy by Meteren 't jaar 1577. noemt.

Digitized by Google

CIↃCLXX.

Van deeze ſpreekt de Auƈteur van de Groote Kronijk van Neederland, zijnde een *Canonicus Regularis Ordinis S. Auguſtini prope Nuſſiam*; Zijne woordden, oovergezet zijnde, ſchoeyen op deeze leeſt; *In't* XV. *jaar van Biſſchop Godefried, heeft een geweldige razerny van windden ſchrikkelijk in de Herbſt gewoed, diervoege, dat de vloed des Zees onzinniglijk geloopen is tot voor de wallen van Utrecht; ende, 't word gezegt, dat de Zee-viſch, die zy Bollik heeten, ontrent Stads veſten in netten gevangen is.* Dit is volkoomenlijk uyt Beka genoomen: welken *Ioan. A Leydis Carmelita Chron. Belg. lib.* XVIII. *Cap.* VIII. meede met vollen tred naaſtapt. 't Getuygenisſe van Godefried, Monnik van S. Pantaleon binnen de muuren van Kolen, is 't volgende; *De Zee, door de woedde der windden, voor by heur' grenspaalen gejaagt, heeft op den* III. *van Slag-maand, Friesland, ontrent Stavoren, voor een groot gedeelte verdronken.* Heda roert het meede ter loops aan in't leeven van Godefried, Biſſchop van Utrecht, de XXVIII. *in rang.* In de Kronijk, by Ian Veldenaar

Digitized by Google

in den jaare CIↃCCCCLXXX. 't Utrecht gedrukt, ſtaat; *In 't jaer ons Heren* MC ende LXX. *quam een groot ſtorm van wijnde, zoo dattet Zeewater quam vloeyen mit groter haeſt aen der Stadt muer van Utrecht, alſo dat men Zeeviſch, die Bolck hiet, vinck in der ſtadt graft van Utrecht, mit ſegenen.* Dit is almeede naa 't ſatzoen van Beka. Maar laat ons eens zien, die ik 't eerſte behoorde genoomen te hebben; naamenlijk eenen Monnik, uyt het Klooſter te Egmond, die een Hollandſche Kronijk in Latijn geſchreeven heeft; aanvang neemende met jaar IↃCXVII. en eyndigende met het jaar CIↃCCL. dat hy leefde. Hy word meenigwerwe van den Heere Pieter Schrijver, met grooten roem van geloofwaardigheyd gedagt, en door hem, uyt ouwde geſchreevene papieren verbeetert, als te zien is uyt het affchrift, met de eygen hand des Heeren Schrijvers doorgaans verheldert; dat althans in de heerlijkke Boekkaamer van den Heere HORATIUS KNYFF, Raads-Heer 's Hoffs van Friesland beruſtende, ſtemt met t' aangetoogene vaſt in alles oover-een, Naamenlijk; *Dat in 't jaar* CIↃCLXX *een zeer heeten zoomer was. Dat 'er, ontrent de Vierdag aller Haayligen, een hoevigen wind*

Digitized by Google

wind opſtond; waar eene de grootſte waatervloed opvolgde; der maate, dat de zee tot aan de muuren van Utrecht, ebde en vloeyde, ende de zeeviſch, genaamt Bollek, ontrent de wallen van de Stad gevangen wierde. Ook heeft, in Kennemerland, dat opwaater, onvoorziens zoo fel gewoed, dat, naa't verdrinken van de beeſten, de vrouwen en mannen, 't leeven van hen en hunne kleene kinderen op de balken van hunn' huyzen ter naauwer nood hebben gebergt. Ende 'ten waare, dat eenige, uit mêêwaarig meededoogen met ſcheepen de noot-lijdende Diemers waaren te hulpe gekoomen, veele hadden 't leeven daar by ingeſchooten. Deeze Kronijkke, op dat ik dit 'er noch by voege, is beneffens Reynier Snooy van ter Goude, en Ian Gerbrands zoon van Leyden, door 't beleyd van Franciſcus Sweertius, in den jaare CIↃIↃCXX. in 't ligt gekoomen; maar mismaakt door ontallijkke zin-breekkende en letter-fauten. De volgende zijn de woorden van Ian Reygers-bergen van Kortgene uyt het tweede deel van zijn Zeeuwſche Kronijk, aan 't x. hoofdſtuk; CIↃCLXX. *was 't zoo groot een ſtorm en hoogen vloedt, dat 'er veele dijkken in Zeelandt braecken en*

Digitized by Google

veele eylanden inundeerden, 't welck geſchiedde op den XXIII. *dach van Herſtmaandt.* Ioh. Isacius Pontanus is van gevoelen, dat alsdoen de Rijn gedwongen zij geworden zijn loop-baan te verleggen, gelijk ook andere het zelfde met hem ſtaande houden; ziet Pontanus in 't VI. der Gelderſche Hiſtorien. Doch laat ons hier bezien wat Slichtenhorſt zeyt in 't VI. boek der Gelderſche Geſchiedenisſen; *Maer hoewel nu 't Bisdom van Utrecht*, 't zijn zijne woorden, *en 't Graafſchap van Gelre in een langwijlige ſtilte zaaten, zijn daar nochtans, andere zee en Heemel-plaagen, ſtormwinden, yſzelijkke donderen en blixemen, gelijk meede zee-vloeden opgekoomen, welke den Rijn en Maas zoo wijd achterwaarts dreeven, dat in den jaare* CIↃCLXX, *en ook drie jaaren laater de baaren t' Utrecht aan de veſten ſpoelden, en rondom blank ſtaande, zelfs huyzen ende boomen van den waaterdraf uyt den grond wierden wech gerukt: Dicht by de wal, wierd in een net opgehaalt, een kabbeljauw ofte bolck, welck geſlagt van viszen zich nergens dan in zee geneert.* Ik zal hier noch by voegen het geene Matthaeus Voſſius (dien

De

De Leeuwen kroonden om zijn yver;
Die als een Tacitus zoo fier
Drukt d'oude jaren op papier,
Met d'eer van 's Lands Hſtori-ſchrijver.

Gelijk dien grooten Agrippijnſchen inboorteling op de Bruylofs Hoogtijd van Matthaeus Voſſius en Iohanna de Veno een Frieſche jonkvrouw, zingt.) den alverduurenheyd op het voorhoofd drukte, in 't II. boek van zijn' Hollandſche en Zeelandſche jaar-boekken. *Nu volgt 'er*, is de zin der woordden van dat keurig verſtand, *een jaar erbarmwaardig voor den Hollander, Zeeuw en Flaming, maar het allermeeſte den Fries; in welke de Oceaan, booven gewoonte opſwellende, en oover de dijkken en zand-bergen, van de natuur zelve opgeworpen, glippende, hem langs de ooſtne bemden heeft verſpreyd. De huyzen geraakten in't voet-zand; burgten wierden ingeſlokt, de dorpen verſtrooyt, met een ſchrikkelijkke néerlaag van menſchen en beeſten. Landen die te voore met een enge waaterloop van elkandere waaren geſcheyden, deylde een tuſſchen-in-boorende vloed, door een wijden boezem aan tween. Stukken, van't vaſte land afgerukt, en aan alle zijdden met de golven omringt, verworven de naam en 't*

weezen van Eylanden. De alderwoedenſte oorloogen diſchten nooyt zoo zwaar een ramp aan. De vloed vloog tot onder de wallen van Utrecht, derwijze dat de visſchen voor de poort gevangen en, met het zakken des waaters, op't drooge gelaaten wierden, naa't verhaal der jaarboekken. Maar den Friezen ooverquam de aller-ellendigſte ramp; by wien alle het land, tuszen Tekxzel, Meedenblyk en Stavoren, van't waater wierde ingeſlokt. En wierde de Zuyder-zee-boezem oovermaatelijk vergroot. Tekxzel, en Wieringen, tot noch aan't vaſte land gehecht, rukt"er de zee af, en gafze die gedaante, die zy heeden noch hebben behouden. Maar Holland en Zeeland, ſlooten, door der menſchen vlyt, met dykkagie, de zee buytten. Friesland hadde dat geluk niet. Men vint'er, die deeze waater-vloed een anderen tyd geeven. Edoch ik hebbe dit jaar liever willen neemen; daar in volgende Godefried Monnik van Sant Pantaleon, die he nde aan deeze tijden leefde. Ende ik doe'er by het ouwde Roomelijnſche bywoord in twijffel-baare zaakken; NON LIQUET; dat'er geen blijk af is, ende de uytſpraak daar af noch by den Rechter beruſt. Elk houd zijn eygen, en grijpt by

't

Digitized by Google

't haayr, dat hem beſt mond. Een onbekende Autheur van een Frieſche Kronijk, in 't Latijn geſchreeven, verbeeld ons in zijne blaaderen, dat in 't jaar CIↃCCCXCV. de zeegaaten, tuszen 't Flie ende Tekxzel, door geweld van 't parszende waater ende hooge vloedden ingebrooken zijn, midsgaaders, dat het vaſte land tot de Zuyderzee toe, ontrent Medem-blyk en Enkhuyzen, zij verdronken ende tot zee gemaakt. Zoo dat alsdoen Tekxzel, Vlieland ende Wieringen eylanden zijn geworden, ende niet, naa Vosſius meeninge, CIↃCLXX. of van Junius CIↃCLXXIII. of, als andere willen, CIↃCCLXXV. Hoe is dit te ontternen? Ook ſchijnen deeze ooverſtolpingen op geen eenen dag geſchiet te zijn. Ik zal hier invoegen den Hopman Jacobus Eyndius Heere van Haamſteede, die in 't XIV. hoofdſtuk, des tweeden boekx, der Geſchiedenisſen van Zeeland, aldus ſchrijft; *Naa verloop van drie jaaren* († hy neemt

† Hier vat onzen ſchrijver de reekeninge van Eyndius niet wel, dewijl hy meent dat Eyndius deeze vloed ſtelt in 't jaar 1172. daar hy nochtans met de anderen oovereenkoomt in dezelve te brengen tot het jaar 1170. Want de woorden, *Naa verloop van drie jaaren*, heb-

neemt het jaar LXXII.) *als nu de Herbſt hoogde, is'er een afſchouwelijk onweêr opgeſtaan aan alle deeze zeekuſten, die de Noord-zee op de binnenwaarſte Landen heeft aangement, dervoege, dat de zilte baaren de wallen van Utrecht rammeyden, ende de zeeviſch wierde onder de veſtingen in de grachten gevangen. Een korte wijle hier naa* [LXXIII] *viel'er een gelijkke voor, die der weereld ſcheen te dreygen met een onmijdelijkken ondergang en anderde zond-vloed. Wat heeft de eerſte in Flaanderen ontrent Sluys en Friesland by Staavoren niet voor onwaardeerbaare ſchaade aangebragt.* †

CIↃCLXXI. Dee-

hebben haar opzigt op 't jaar 1167 daar van den Eynde weinig te vooren af geſprooken hadde, en niet op 't jaar 1170. op de kant geſtelt, gelijk de Heer Gabbema gemeent heeft.

† Ik voege by alle deeze ſchrijvers noch de woorden van Winzemius in zijn Kronijk, blad. 137. *In den jare ſeventich zyn uyt den Zuyder-Zee door tempeeſt ende onweder, ſulcke hooghe vloeden opgheloopen, dat niet alleene Vrieslandt ende naeſt-aen Zee leggende landen met water bedeckt zijn, maar oock die landen, welcke ontrent ende om de Stadt Wtrecht gheleghen waren. Die Hiſtorien ghetuygen, dat ontrent die veſten des Stadts, veele Zeeviſſchen gevangen zyn, ſoo door netten als door droochte, naermaels die wateren terugge lopende, ende wederom na zee, alwaer ſy uytgecomen waren, keerende.* Hoort ook Oudenhoven kortelijk in zijn Cimberſe Oudheeden

op

CIↃCLXXI.

Deeze ſteunt op de Aanteekeningen van Willem Heda in 't leeven van Godefried den XXVIII. Biſchop van Utrecht. *In't volgende jaar*, zeyt hy, *heeft zich de zee verheeven oover 't ganſche land* [Utrecht] *eeven als eene zund-vloed; op ons liefs Heeren geboortte-dag zaagme blikxzemen en hoordme donderen.*

CIↃCLXXIII.

In Bloeymaand den XI. dag, was'er een booven-naatuurlijkke vloed en kragtige ſtorm-wind, die'r gaade niemand ooyt zag of hoorde; yder een meende 't eynde des weerelds was aan't rijpen. De Kronijk by Veldenaar gedrukt, meet het vry breed uyt, en laad de ſchult op kerkdiefte, en rooven van Misbrood. Dit zijn zijne woorden, gelijk die uyt Beka, in't leeven van Godefried, getrokken zijn. *In den jare ons Heeren* CIↃCLXXIII. *werdt geſtolen dat*

op 't 86. blad. *Anno* 1170. *was eenen ſwaren ſtorm in den herfſt, met een ſeer groot Zee-water, dat tot de muyren van de Stadt Utrecht quam, ende vongen daer de Viſſchers eenen Zee-viſch Bolck genaemt.*

Digitized by Google

dat weerdighe heylige Sacrament wt tween kercken t' Utrecht, als wt de Buerkerck, ende wt Sinte Iacobs-kerck: ende men koſtet nye geweten wiet gedaen hadden. Daer na op de vyfde Ydus van Meye quam een ſwaere plaghe van water alſo groot, dat die vloet alte hant bedeckte die eerde, ende mitten herden ſtroem huſen ende bomen needer toech. Alſo dat vele uweder [i. e. Oude] *Luuden waenden dattet een nywe diluuie ſoude gheweeſt hebben, ende dat die werlt ſoude verdroncken hebben. Ende haddet alſo lange gheduert als't hart van ſtorm was, ſonder twyffel, die ſtadt van Utrecht en ſoude nyt langhe hebben moghen ſtaende blyven. Mer die onfermhertigheyt Gods minrede die ſtroem, ende dat water viel binnen drien daghen daer na, ſo dattet al mercklick weder in die zee keerde. Ende alle dorpen die ontrent die zee ſtonden worden verloſt van den noot.* De ouwde Hollandſche Kronijk door een Monnik van Egmond in't Latijn beſchreeven, en, van my, op het jaar CIↃCLXX. aangetoogen, gewaagt'er aldus van, naa dat hy verhaalt heeft de kerk-dieſte begaan aan't Misbrood: *In't zelfde jaar*, 't is de zin van zijne woordden, *op den* X. *van Bloeymaand* [een dag

dag vroeger dan andere] *de vijfde dag der weeke, is'er zeer ſchielijk opgevolgt een oovergrooten ramp, door't oploopen des waaters, met zoodaanigen vaart voortſtreevende, als emmeer Stichtenaar niet en zach, die alles, wat ten platten lande voorquam, wech-rukkende, den burgeren een lijſteren ſchrik aanjoeg, en die, te vergeefs, beczig zijnde met het opwerpen van dijkkn, met ſchrik en beevinge, eenen nieuwen ondergang te gemoette zaagen. Edoch ingevalle de ſtorm, zoo langduurig, als zy wel fel was, hadde geweeſt, de Stad Utrecht, waare, buytten twijffel, niet beſtandig gebleeven. Edoch de Goddelijkke onfermhertigheyd, heur hand teegenhoudende, zijn, naa drie daagen, de waateren vermindert en allenkxkens weeder ingekrompen, en tot voorige ſtand geraa't.* Die't boovenſtaande wel doorziet, zal bevinden, dat Beka en Veldenaar, onzen Schrijver hebben uytgeſchreeven, gelijk meede Jan Gerbrandzoon à Leydis. Meede heeft de Verzaamelaar van de groote Neederlandſche Kronijk het zelſde, maar ſtelt'ze op het XVII. jaar van Biſchop Godefried. *Op't zelfde jaar,* luyden zijn' woordden, *het* XVII. *van Godefried weezende, was het leevendigmaak-*

maakkende lichaam des Heeren binnen Utrecht uyt twee kerkken, naamenlyk, des zaaligen Mariaas de mindere ende Sant Jakobs de meerdere, geſtoolen. Men heeft naa veel onderzoekx de ſchuldige niet koonen vinden. Waar op den XI. *in Bloeymaand een gevaarlyke waater-vloed gevolgt is, die de boodem des aard-rijkx geweldelyk bedekkende, huyzen en boomen door de kragtige ſtroom met'er toog. Veele verſtandige beelden hen in, dat'er een nieuwe waaterrun voor handen was, die de heele weereld andermaal vernietigen zoude. En, zeekerlyk, was zy zoo langduurig, als wel ongeſtuumig geweeſt, onfeilbaar Utrecht hadde ſlechts een geringe tyd koonen teegen ſtaan. Edoch de onfermhertigheid Gods, heeft, naa den duur van drie daagen, de waateren vermindert, die, allenkxkens, de rugge keerende, zee-waart zyn in-getrokken, en alle omleggende dorpen zyn van't gevaar van zoo groot een ellende verloſt geworden.* 't Volgende is de zin der woorden van Voſſius in 't II. van zijn' jaarboekken. *Den* XI. *in Bloeymaand des jaars* CIↃCLXXIII. *de ſneeuw door de hitte der zonne geſmolten weezende, quam met zoo een vaart van waater in Rijn en Maas ſtort-*

Digitized by Google

ſtortten, datze die geweldig verhoogde, en ſpreyden dée oover dè velden van Holland en Utrecht. En moogelyk is op die tijd de Oceaan zoodaanig gewaszen, dat de ſtervelingen een nieuwen Zund-vloed hen te voore geſpelt hebben. Daar was een grooten ondergang van boomen, huyzen, beeſten en menſchen. Want veele wierden onvoorziens oover-vallen; d' ooverige bergden 't leeven op de daakken. De jaar-boekken twiffelen niet, of 't was met Utrecht en andere ſteeden gedaan geweeſt, hadde de ſtorm zoo langduurig aangehouden, als zy wel heevig was. Want naa drie daagen ſtoof 't rievier-waater zeewaart in. † De alomberoemde Hadriaan de Jonge, in zijn Batavia aan 't XIII. hoofdſtuk, is van gevoelen, dat alsdoen, de Landen by Tekxzel, Wieringen en daar omtrent, verdronkken zijn, en tot kleene Eylandekens vervormt, daar zy te vooren aan het vaſte land gehegt waaren. Weezende, althans,

D tus-

† Ik voeg hier noch by Jakob van Oudenhoven, die in zijn vernieude Oudheeden der Cimbren blad 86. aldus ſchrijft: *Anno* 1173. *waſſer eenen hoogen Vloedt, welckers wateren met ſoo eenen harden drift wierden voortgedreeven, dat hy alle de huyſen nederſtorte, daer hy by quaem, ende ſoude geheel Utrecht weghgeſpoelt zijn, hadde hy langer geduert.*

Digitized by Google

tuſzen Tekxzel en Huys-duynen een wijd waater, het Mars-diep genaamt. Zeedert ſchokten de Zuyder-zee meenig duyzend pondemaate lands in; Ja! heele boskaadjen, en onder deeze † het bos Kreyl. Daar nu de

† Dat tuſſchen Stavoren, Enkhuizen en Texel by oude tijden vruchtbaare beemden en playzierige boſchaadjen geleegen hebben, die door opwaateringen in een oopenbaaren Zeeboezem zijn herſchaapen, getuygen eenpaariglijk de geſchigtſchrijvers: Onder deeze verdronken boſſchen was het voornaamſte boſch de *Kreyl*, eygen aan het Eedel geſlagte van Galama, die 'er Houtveſters af waaren, gelijk blijkt uyt zeekere oneenigheyd ontſtaan tuſſchen Floris de Vette Graaf van Holland en Galo Iges Galama; ik zal de geſchiedeniſſe om de bezonderheyd hier invoegen. Graaf Floris, als hy t' Enkhuizen of daar omtrent was, had zijn opperſte vermaak in de jacht; dies vond hy zich meenighwerve in 't boſch de *Kreyl*, 't geen Galama eygen was, en had op zeekeren tijd de dienaars van den zelven geweltlijkker wijze heur honden en vangſt ontweldigt: Dit ſpeet dat Eedel gemoed dapper, en ſtaafden een eed, die wandaad aan 's Graaven goed en bloed, alwaart ten koſte van zijn eygen leeven, te wreekken. De Graaf ſpotte met des Eedelmans toornigen moed, en ſchroomde geenszins in dat zelfde woud, wanneer 't hem geluſte, te koomen jaagen. Galama dit gewaar wordende heeft eenige zijner trouſte met-verwanten de weet gedaan, die daadlijk zijn opgezeeten en tot hem gekoomen, als des verpligt om hem alle hulp te doen teegens zijne vyanden. Hy koomt dan by de Graaf, zoo als hy ter jagt was, en ranſt hem in oevlen moede met felle woorden aan, en eyſt ver-

de Schippers met groote ſcheepen het waater beploegen, pleeg, wel eer, het wingen-pad te leggen. Dus beoogtme dat'er niets beſtendigers is in de natuur, dan heur wuſte ongeſtaadigheyd. De hoog-geleerde Pieter Schrijver trekt aan een uyttoogzel uyt een oude kaarte van de Zeeuwſche Eylanden ende van Flaanderen. Het luyd aldus; *In 't jaar* CIↃCLXXIII. *was groot opper-waater, dat de Dijk doorbrak tot Damme, datmen daar na* [naamenlijk in 't jaar CIↃCLXXXI] noemde *Hondsdamme*, Enzv. Van de oorſprong deezes

verbeetering van de aangedaane ſchaade, of wilde by weygeringe van dien hem zelve regt doen met de waapenen die Godt en de Natuyr hem hadden gelieven te verleenen. Graaf Floris verwonderd oover 't ſtout ſpreekken eenes Eedelmans, die hem zoo hoogen Graaf derfde dreygen, en dat noch in zijn aangezight, beriſpte hem wel ſtraffe ijk. Doch Galama voer voort, en ſprak; *Zoo waar als ik een Eedele vrye Fries* (in onze aaloude moedertaale **Ela fria Freſena**) *gebooren ben, zal ik 't myne voor uw ooverweldinge beſchermen, of 't zal my aan maght en niet aan wille ontbreekken*; en viel te gelijk den Graave aan, dien hy gewisſelijk zou doorſtooten hebben, hadt hy 't niet ontweeken, doch zoo tijdlijk niet of hy worde noch in de regter arm gewond. Doen trokken des Graaven Eedelluyden meede van leer, en beſchutteden hunnen Heere; twee van des Graaven dienaars ſchooten 't leeven 'er by in, die zoo forſſen daad van den Fries niet verwagt hadden.

Digitized by Google

naams en inbraak des dijkx ziet de groote Kronijk van Holland *Divis.* XIII. *cap.* VI. De Kronijk van Zeeland by Reygersberg uytgegeeven in't II. deel aan't XI. hoofdſtuk. Meyer in't VI. Boek van de Hiſtorie van Flaanderen op't jaar CIↃCLXXX. Jakob Marchant in't I. boek van de Beſchrijvinge van Flaanderen.

CIↃCLXXIV.

De groote Kronijk van Holland vermaant van een vloed in dit jaar; *In Slagtmaand*, zeytze, *was zulk een opper-waater, dat yder een verklaarde, zulk geen gezien of van gehoort te hebben, dat waare zeedert de algemeene Zund-vloed.*

CIↃCLXXVI.

Deeze beſchrijft *Guilhelmus Neubrigenſis*, anders Willem Litle en Petit genoemt in't derde Boek van zijn Hiſtorie van Engeland in't I. hoofdſtuk. Men vindt'er die ſtaande houden, dat hy daar ter plaatze het Neederlandſch Holland gedenkt; maar ik niet, die my verzeekere, dat hy van't Engelſche ſpreekt. Maar laaten wy hem zelve hooren; dit zijn zijne woorden

den door vertaalinge; *De zee heeft te dien daage booven gewoonte gewoed, verbreekkende in* HOILAND [*Hoiland* ſchrijft hy, niet *Holland*, als het in twee onderſcheydelijkke boekken vinde; naamenlijk, het eene in den jaare CIↃIↃLXVII. t' Antwerpen by Sylvius; en't andere in den jaare CIↃIↃCX. tot Parijs gedrukt met de Aanteekeningen van Joan Picard Kanunnik tot Sant Victoors te Parijs] *de hinder-paalen, die wel eer om de woeſtigheyd der baaren te breydelen waaren opgeworpen, en is in dat laage en effene land op den* VII. *van Louwmaand gewaltlijk gevallen; doodende vaſt alle beeſten en eene meenigte menſchen, wordende de andere naauwer nood bewaart door 't klauteren op de boomen en huyzen. Naa twee daagen woedens, is weeder binnen zijn beſtek getoogen.* Rogier de Hoveden, die de jaar-bokeken van Engeland beſchreef, en te gelijk met Willem Litle in deeze eeuwe leefde, trekt deeze vloed meede aan, doch ſteltze een † jaar laater. *In het jaar* CIↃCLXXVII.

† Oudenhoven koomt nochtans in het jaar met Willem Litle oover een, hy ſchrijft in zijn Cimberſe Oudtheeden op 't 86. blad. *Anno* 1176. *waſſer mede eenen ſwaren Vloedt, die de leege landen in't water ſette, daer het*

Digitized by Google

zeyt hy, *was eene groote waater-vloed in Holland; de dijkken braakken door; de goederen dier landouwe verongelukten, ende veele verdronken op den* VII. *van Louwmaand.*

CIↃCC.

In de Aanteekeningen der Frieſche zaakken, vinde ik van dit jaar alleenlijk weynige letteren; Daamen ſchreef CIↃCC. dae was'er ien heage zea our Fresland.†

CIↃCCXIV. Dee-

---

het, alles verdronck, dat door de vlucht niet en was bevrydt. Hier zal ik noch ten toonneele voeren een groote vloed van den jaare

CIↃCLXXIX.

Die ons beſchrijft *Robertus à Monte* in zijn aanhangzel op de Tijdreekeninge van Sigebert van Gemblours, 't welke ons voorkoomt in de verzaameling der oude geſchigtſchrijvers van Duytsland, tot Frankfort in den jaare 1583. uyt de boekzaal van Joannes Piſtorius in 't licht gebragt, alwaarmen dit volgende, op de 664. bladzijde van't eerſte deel, leeſt. *In't zelfde jaar* [1179 *is'er geweeſt een zeer groote waatervloed omtrent de Stad Mans, die bruggen, huyzen, en moolens omwerpende ook veele menſchen ooverſtroomt heeft. Deeze vloed is ook geweeſt tot Gent en in veel andere plaatzen.*

† Worp, gebooren tot Rinsma-geeſt, Prior van 't klooſter Thabor by Sneek, die voor honderd vier en zeſtig jaaren leefde, heeft naagelaaten een kronijk van Fries-

Digitized by Google

CIↃCCXIV.

Deezes gedenkt Jakob Meyer in 't VIII. der Jaar-boekken van Flaanderen. *De zee*, zeyt hy, *hem verſpreydende oover het vaſte land, bragt, inzonderheyd dien van Brugge, zwaare rampen toe.* De Kronijk van Flaanderen van Andries de Smet, tot Ant-

---

Friesland in Latijn geſchreeven, tot nog toe ongedrukt, doch die ik eerlang uyt een oud handſchrift zal aan den dag brengen; hier in maakt hy gewag van deeze vloed, ik zal zijn woordden uyt het derde boek in't 17. hoofdeel hier vertaalen: *In den jaare* 1200. *ten tijde van Heer Willem Graaf van Holland, nam de Weſter-zee zijn loop door 't midden van Friesland, en wierd genoemd de* MIDDELZEE. *De invloed geſchiede omtrent Berlkum, en verder vloeijende voor by Leeuwaarden, Wirdum, Rauwert, Goutum, tot aan Tzerkwert. Alwaar de waateren zoodanigen woede oeffenden, aat de gemeene man door haar onkoſten en arbeid de dijkken niet heeft kunnen in 't geheel behouden.* Ik ſtap van deezen oover tot een jaar, in't welke verſcheiden opwaateringen zijn voorgevallen, ik meen het jaar

CIↃCCXII.

Dit leert ons Sibrand Leo van Leeuwaarden in zijn ongedrukte leevens van de Abten van Lidlum, in Latijn beſchreeven en onder my beruſtende; hy verhaalt dan in 't leeven van Syardus de vierde Abt van 't Lidlumer klooſter, dat die zelve voorgenoomen hadde *in den jaare* 1212. *om de gedurige waatervloeden* het klooſter elders te verplaatzen.

Digitized by Google

werpen by Vorſterman gedrukt, leevert 'er dit af: *Anno Domini* CIↃCC. *ende* XIV. *Binnen dezer tydt dat Ferrant nieuwelicx ghevanghen was, wordt Vlaendren al te ſeere gheplaecht met brande by mesſchieve in veele ſteden ende dorpen ende ooc met ſterften ende ooc met zeevloet, want die zee brack inne te vele ſteden, ende ſchuerde die dycken, ſo dat ontrent Brugghe vier mylen varre, Ooſt, Weſt, ende Zuydt waſt al een watre, ſo datter in diveerſche plaetzen veele lieden ende beeſten verdroncken.* †

CIↃCCXIX. Zant

---

† Tuſſchen den jaare 1214. en 1219. is'er een vloed geweeſt op 't jaar

CIↃCCXVI.

Die van onzen ſchrijver is oovergeſlaagen, en waar van ik de gedagteniſſe vind in een kronijk van 't Eyrts-Bisdom van Bremen, beſchreeven door eenen Henrijk Wolters, Kanunnik van Sant Anſcharius in de zelfde ſtad, en uytgegeeven van Hendrijk Meiboom de Jonge in zijn verzaamelinge van oude Schrijvers van Duytsland, gedrukt in drie ſtukken tot Helmſtad in 't jaar 1688. alwaar de woordden van de gezeide Kanunnik aldus luydden op 't 56. blad. *In 't zelfde jaar* [CIↃCCXVI.] *is een groote waatervloed voorgevallen, door welke ooveral de landen naaſt aan zee geleegen zijn ondergeloopen, zelfs by Bremen en in de aangrenzende landſchappen zijn twintig duyzend menſchen door deeze vloed omgekoomen.*

Digitized by Google

CIↃCCXIX.

Zant MARCELLUS VLOED, hoe groot die was, wijſt den beroemden Ubbo Emmen aan in zijn XIX. boek op het jaar CIↃCC XIX. doen het Kriſten heyr-leeger in Palaeſtina en Aegypten was, op den XVI. van Louwmaand, een dag, naa de ſleur dier tijdden, Marcellus gehaayligt. *Naa dat nu*, ſchrijft dat in alle weetenſchappen doorloutert verſtand, *eenige daagen achtereen eene Zuyd-weſte wind de zee als omwentelde, ende dat hy, op de zelfde dag, die ik aanroerde, weynig naa het opſtaan des zons, de maan haar doen booven den gezicht-ring beurende, noch grouwelijkker begon te blaazen, en door een haagel op menſch en vee woedde, de waateren des Oceaans heeft beginnen te ſtortten op alle zee-kuſten van Friesland, aanvangende te twaalf uyr, en eyndigende met het eerſte ſcheemer-licht. Maar doen begon in plaats van de Zuydweſte eene Noord-weſte wind, vry verwoeder dan de voorige, zich te beweegen, eeven ofte der Razernye den vollen toom gaf. Als nu de vloed des zees behoorde af te neemen, en de maan naa de Weſter-kim viel, heeft met zulk eene opzwellinge de afneemen-*

Digitized by Google

de vloed aangeſtouwt, dat het ſcheen, ofze van die ſtonde af, eerſt aanvang nam: ende heeft door eene geduurige aanwas en invloeyinge in het land, den vollen nacht oover een erbarmenswaarde plaag, die'r geÿ'er eener geen gedachtenisze van was, oover het heele landſchap geſtort. Als de kriek des morgen-ſtonds aanving, zoud gy gezien hebben menſchen, beeſten, huyzen, ſtallingen, hoey en ſtroo-bergen, verſcheyden zoortten van huys-raad, en alles wat in waater niet onderduykt, oover al drijven: gelijk meede veele menſchen, op hoop van leeven, op een ſtuk dakx, op dennen en ſchuttingen; andere op ander hout; deeze wéer op ſtroo of hooy, dat, by geval, in die nood hen voor de hand ſchoot, als op ſtukken van een ſchip-braak gevoert worden. Veele had gy moogen zien hangen aan de ſpitzen der boomen, of zitten op de toppen der hoogſter huyzen, die 't woedden der baaren uythielden, ende die geene, die in 't waater door ſtroom en wind gedreeven (want met den dag begon de Zuyd-weſte wind zich weeder te beweegen, die alles naa 't Noorde joeg) zeewaart in voeren. Ook zouden de ooverblÿſzelen van die zwaare néerlaag het niet ontworſtelt hebben, 'ten waare

korts

*korts daar naa, (zoo groot is de onſtandvaſtigheyd der windden) een opkoomende Noord-ooſte wind eenige verlo't hadde. Als nu de Oceaan was geweekken, doen oopenbaarde zich eerſt de beklaaglykke gedaante des Lands, zynde alle dykken verſcheurt ende omgeworpen; de dorpen met'er Inwoonders door 't waater oovel ſtolpt en deerlyk verwoeſt; de huyzen omgerukt; het huysraad en gewaad hier en daar verſtrooyt; Klooſters en kerkken by meenigten omgeſtort. 't Grof en kleen vee wech gerukt; menſchen, zoo eenige ſchryven, tot het tal van honderd duyzend verzoopen, en alles met verwoeſtinge en lykken vervult. * Deeze vloed word gemeenlyk Zant* MARCELLUS VLOED *genoemt.* Dus verre dat hoogeedel verſtand. Ik acht het mijn plicht te weezen, te verbeeteren de misſlag, die by Emmius vinde in 't dag-tal. De † ongedrukte jaarboekken van

* Deeze waatervloed beſchrijft ook in 't breede Schotanus in zijn Frieſche geſchiedeniſſen op 't 106. blad. alsmeede Jakob van Oudenhoven in zijn vernieude Oudtheeden der Cimbren blad 87. tot 91. Doch dewijl 't haares uyt Emmius gehaalt hebben, zal ik de plaatzen agterlaaten; dit nochtans 'er byvoegen, dat Oudenhoven tweemaal den dag qualijk doopt met de naam van *Sant Martellus* in plaats van *Sant Marcellus*.

† Teegenwoordig zijn deeze jaarboekken gedrukt en uyt-

Digitized by Google

van het Kloofter Witte-werum, door Emo, eerſten Abt aldaar, en te dien daage in vollen bloey, beſchreeven, en welken Emmius allerweege naauw-keurig naavolgt, en van welken hy loflijk ſpreket en hoog op roemt, noemen niet MARCELLUS maar JULIANAAS nagt, zijnde de zeſtiende van de volgende maand. Worp van Rienikxma-geeſt, Prior tot Thabor by Sneek, ſtelt deeze vloed een jaar vroeger, naamenlijk, CIↃCCXVIII. als te zien is in zijn III. Boek, op het XXVI. hoofdſtuk. Joannes Nauclerus Prooſt tot Tubingen, raakt deezen vloed meede aan in zijn Kronijk op 't II. hoofdſtuk in de XLI. Voort-teellinge, vaſt op 't eynde, daar hy de waangeloovigheyd die'r tijdden aan-

uytgegeeven van den geleerden Heer Anthonius Matthæus Hoogleeraar in de Rechten in de Hooge Schoole tot Leiden in zijn derde verzaamelinge van oude Geſchigtſchrijvers; deeze jaarboekken van Emo eerſten Abt tot Werum beginnen met het jaar 1203. en eindigen met het jaar 1236. Daar naa heeft Menco derden Abt in Werum dezelve vervolgt, beginnende met het jaar 1237. en eindigende op 't jaar 1273. Deeze boekken worden in geſchrifte bewaard onder de geſchreevene ſtukken toebehoorende onzen Landſchappe van Friesland, en beruſten op *num.* 2. *in Folio.* Edoch de Heer Matthæus heeft my geſchreeven in een zeer beleefden brief, dat hy de zijne uytgegeeven hadde uyt een met de hand geſchreeven boek tot Groningen, 't welk driemaal zoo veel behelsde als het Frieſche handſchrift.

Digitized by Google

aanhaalende, aldus ſchrijft; *In deeze Teellinge is Friesland bykans door de golven des zees bedekt geworden; daar zyn oover de honderd duyzend menſchen geſneuvelt, door de oneerbiedigheyd beweezen aan het mis-brood, door zeekeren Kampvechter, gelyk de Heylige Maagd Maria naamaals openbaarde ende daar ter plaatze is eene kerkke, alsme zegt, gebouwt.* Nauclerus woordden, en die Warnerus Roelevink in *faſcic. temporum tempeſt.* VI. op 't jaar CIↃCCXIV. heeft, koomen met elkandere, in alles, oovereen; Aldus luyddenze; CIↃCCXIV. *Geraakte Friesland bykans onder de zee golven; want daar verdronken meer dan honderd duyzend menſchen, door de oneerbiedigheyd aan het mis-brood betoont, door een Vry-vechter, als, naaderhands, de Maagd Maria ondekte. Naa dat'er een kerk gebouwt was, ter plaatze, daar de ouwelkens ſtrooyden, hield het ſtormen op.* Ziet Joan. Trittenheims *Chronicon Monaſterii Hirſaugienſis.*

Ik zal 't my laaten geluſten, om de oogen een weynig van deeze droeve voorbeelden af te trekken, dit Monnikke verdigtzel en klooſter-praatje van den Kamp-vechter (En wat is het anders?) ter ruymſten uyt-

Digitized by Google

uytmeeten, gelijk't van onze meeſters loogen-ſmee'en al voor lange is ontworpen. 't Word volgender wijze by *Caeſarius Heyſterbacenſis* in zijn boekken van de *doorluchtige wonderen en wonderbaare geſchieniſſen* gevonden.

Wanneer in den jaare CIↃCCXVII. de Kruysvaart in Friesland wierd verkondigt, doen was daar een Kampvechter, die, zoo meenigwerwe, hy, vol gezoopen, te huys quam, zijn vrouw, met vuyſten, dapper roskamde. Zy, te zeekeren daage, beangſt voor heurs mans woeddende raazernye, veynſt haar krank en eyſcht het laaſte *Vade mecum*, naa de Roomſche zeede. De Paap koomt met het zelfde, ende de Kampvechter hem teegen, met een volle kroes in de hand; ende den Paap verwellekoomende, port hem tot drinkken. Deeze kaatſt dat af, zoo veel het helpen kan. *Ik draage 's Heeren lichaam*, zeyt hy; *ik zal nu niets drinkken. Gy zijt zad. Staa af.* De Kampvechter kreund zich des niet; maar neemende de kroes, ſlaat hem alle de Heere Gods met de bus uyt de hand ter aarde, daarze wijd en zijd hen verſpreydden op de vloer. Doen zag 't 'er bijſter uyt: Edoch merk, wat wonder dat 'er gebeurde. Veel zoette

Moey-

Digitized by Google

Moeyerkes, die, of uyt buyrſchap, of om de ziekke te trooſten in heur zwakte, by het bedde zaaten, zien op yder der verſtrooyde ouwelkens eene booven-heldere ſterre flikkeren, die de Paap al jammerende wéèr oplas, en, in zijn buzze herplaatzende, wech ging. De Deekken des lands daagde den Kampvechter en ſchrabde hem uyt het getal der verkoorene: dat deeze voor kinderſpel aannam. Edoch is het ten laaſten zoo wijd gebragt, dat hy met het kruys hem liet teekenen, en met de Paap eenerlijkx gemerkt, naa Roome reysde. Hier bekent hy ſchult voor Pauws Honorius de III. die hem, tot boette, oplegt, oover zee, ten haayligen lande, de Kruys-vaart met den zwaarde by te woonen. In 't kort, zy vaaren beyde oover en ſterven voor Damiate. Naa hun dood ooverviel deeze grouwelijkke waater-vloed Friesland. En, door dien de beweegende oorzaak in 't donker lag, heeft de Haaylige maagd Maria, zich des jammers erbarmt, haar oopenbaarende aan eene gedienſtige Mevrouw, moeders zuſter van Heer Winibold, Abt van Sant Beernds in Aadwerth. *Om weederwaardigheeden*, ſprak de Haaylige maagd, *mijn zoon, in 't bejeegenen van de Ouwelkens, aangedaan, is Friesland onder waater geloopen; en zal noch*

noch feller geplaagt worden, in geval'er geen behoorlijk leedſchap opvolge. Noch voegd' 'er de Moeder der Barmhertigheyd by; *Heff uwe oogen op teegens de zee;* Zoo gezegt, zoo gedaan. En, ô wonder! Zy ziet, op de vlakte der zee-baaren, drijven de busze, welke de Kampvechter den Paap, met de kroes uyt de hand, ter aarde ſloeg. Als die nu, zoo dicht naaderde, dat ze kenbaar was, vervolgde de Haaylige maagd in 't ſpreekken, *ziet daar het lichaam myns zoons; ter plaatze daar het geſtrooyt is,* † *zalme een kerk bouwen.* Weet vorders, dat de Kampvechter en Paap ooverleeden zijn. De Kampvechter om dat hy het volkoomen berouw niet hadde, is in de helle begraaven: maar de Paap

† Zommige zijn van gevoelen, dat dit voorval geſchied is in 't dorp Welsrijp niet ver van Franeker, en dat aldaar de kerk geboud is; doch Worp van Rinsmageeſt Prior tot Thabor in zijn ongedrukte kronijk van Friesland in 't III. boek, 't 26. hoofdſtuk, meent, dat het voorgevallen is by Ooſten de rievier de Lauwers in Groningerland, 't welk waarſchijnlijkker is, om dat Cæſarius van Hyſterbach ſchrijft, dat Theobald Biſſchop van Munſter den volke van dat landſchap, daar het gebeurd was, een plechtige boette opleide; nu is het zeeker, dat het gedeelte van Friesland by Ooſten de Lauwers geleegen onder den kerkvoogd van Munſter ſtond; daar in teegendeel, zoo het tot Welsrijp geſchied was, de Biſſchop van Utrecht zijn geeſtelijkke magt zoude geoeffent hebben.

Digitized by Google

Paap is noch in het vaagevuyr. Theobald *Bisſchop* van Monſter, de weet hier af bekoomende, leyde den volke van een deel van Friesland, dat te zijnen geboode ſtonde, by afgezondene brieven, eene plechtige boette op. Maar, door dien hun leedweezen niet uyt der hertten offteeg, volgd' 'er in het derde jaar een opwaater, dat veertig duyzend menſchen inſlokte: alwaaromme de ſchrik veele menſchen naa andere gewiſten dreef. Onderwijle vermaakte eene rijkke vrouw des Kampvechters huys tot eene kerk. Maar hier genoeg af. Zoud dit ſprookje met goed regt niet wel eene der uytſteekenſte plaatzen verdienen onder de *Legenden* der heyligen van Jakob *de Voragine*, een grondloeze kuyl, als zijn naam uytwijſt, van ſchrikkelijkke leugenen. Ik ſchatte van jaá; en verzeekere my, dát gy van 't zelfde gevoelen zijt.

CIↃCCXX.

Deeze gaat Friesland alleen aan, en is van Emmius, op de voorgaande plaats, met deeze woordden aángeteckkent; *Op 't begin van 't volgende jaar, ontrent drie Kooningen dag, quam'er geen mindere, dan de voorige, opvloed van waater, maar*

Digitized by Google

minder in het verdelgen van menſchen en vee. Want des vees was'er noch weynig in den lande; ende de menſchen, gewaarſchoud door de voorige plaag, waaren met hunne goederen naa de hoogten geweeken; en echter zijn veel duyzenden geſneuvelt, en is ramp op ramp gehoopt. De Abt Emo zeyt, *dat deeze oovervloeyinge, hoewel afgrijzelijk genoeg, zoo veel menſchen niet verdelgde, als wel d' andere, uyt reeden dat de menſchen zoo naa aan de ſtranden en dijkken hen noch niet vertrouwden met de woon.* †

CIↃCCXXI.

Op de aangeweezene plaats van Ubbo verſchijnt deeze meede, daar hy ſchrijft; *Maar daar volgden een jaar, dat de hoop bykans met de goederen wech-roofde. Want op den* XXIV. *van Sprokkelmaand, als de maan*

† Hoort ook Oudenhoven in zijn beſchrijvinge der Cimbren, blad. 90. *Anno* 1220. *in't begin van't jaer was hier wederom eenen ſwaeren Vloedt, niet min dan den voorgaenden, doch met minder nederlage van menſchen ende beeſten, want die en waerender ſoo veel niet van den voorgaenden Vloedt overgebleven, ende ſy hadden de leege zee-kuſten verlaten, ende haer hooger aen begeven.* Ziet Schoranus in zijn kronijk, blad. 106. alwaar hy Emmius volkoomen uytſchrijft.

Digitized by Google

maan, met de zon gevoegt, voort ſloeg, heeft de Zuydweſte wind alweêr in dat rampſpoedig en van alle goederen ontblootte landſchap, booven gewoonte, de raazende zee gejaagt, en dulde niet, dat de opgeſtouwde waateren te rugge deysden; terwijl niet afliet d' ontſpanne kaakken van de blaſt te ontlaadden. En wat laager vervolgt dat doorluchtig en onvergelijkkelijk verſtand, *Het geene noch het argſte was; op den* XVI. *van Herbſtmaand, is de opwellende zee, met een nieuwe maan, weederom geſtort op de velden naaſt aan de zee geleegen, met geen dijkken bewalt, noch met eenigen reegen ververſcht, gaapende ende dorſtende in heuren dorſt met zilte zee-waateren verzaadigt.* Emo teekent aan, *Dat op den* XXIV. *van Sprokkelmaand, de zee ganſch Friesland met zout waater wel hebbe bedekt, maar daadelijk van de hooge plaatzen is afgeweeken, en alles, wat teegenſtand bood, om verre werpende, hem naa de Wouden begeeven, en in de laage landen eene ſchaadelijkke halte heeft gemaakt.* † Ziet van deeze en de voorgaande het VI. boek, de

† Ik vinde ook gewag van deeze vloed by den Prior van Thabor in zijn geſchigtboek op papier geſchreeven, in 't

157. bladzijde van de Kronijk van Friesland by Pierius Winzemius uytgegeeven, daar hy heel wijdloopig wcyd, in de ellenden, den Vaaderlande oovergekoomen, uyt te meeten.

CIↃCCXXIII.

---

in 't derde boek, 't 26. hoofdſtuk, wiens woorden vertaald aldus luyden: *In 't derde naa de gezeide vloed* [hy meent Sant Marcellus vloed, dien hy op 't jaar 1218. ſtelt] *zijn door een opwaater omtrent veertig duyzend menſchen geſneuvelt, 't welk zoodaanigen vreeze in Friesland veroorzaakte, dat yder alle oogenblikken de dood verwagte.* Aldus ſchrijft Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden op 't 90. blad. *Anno* 1221. *by nieuwe maen, ontrent St. Pieters dagh, heeft de Noort-Weſten wint de Zee wederom over het land gedreven, ende daer lange ſtaende gehouden, en heeft den grondt 't ſoudt hardt ingedrongen, daer een onmatige drooghte op volgde, dat de landen hier een onweerderlycke ſchade toe bracht. In September overliep de Zee het drooge landt, ende vervulden dat weder met zoudt water.* Schotanus in zijn kronijk, op 't 106. blad. *In den jare* 1221. *op Matthiæ des Apoſtels dach, heeft de Noord-Weſte wint, als de maen ſchuylde by de Son, den Oceaen op 't landt weder gevoert ende eenige daghen gehouden. Alſoo is de gront ſout gheworden, ende dat t' omrechter tijt, volgende na den vloet een groote droochte ſonder regen, waer door 't landt alle macht om yet voort te brenghen, verloor. Tot dit quam des daegs na S. Lambert een ander watervloet (om datter gheen dijcken waren) die 't dorre en open-ghedroochde landt met zout water vulde en verſaichde.* Op deezen vloed moet volgen een andere in 't jaar

CIↃCCXXII.

Digitized by Google

CIↃCCXXIII.

Van deezes jaars vloed vinde ik in een Latijns boek op papier geſchreeven, hebbende dit opſchrift, *De Friſonum geſtis, moribus ac bellis*, dit volgende; *In't jaar* CIↃCCXXIII. *ontſtont'er een verwonderlijkke opwellinge des zee-waaters, waar door Friesland, voor een groot gedeelte, onder raakte. De baaren ſteygerden kerken hoog. Vytheemſche ſchrijvers maakken 't tal der drenkelingen zeer groot, daar*

CIↃCCXXII.

Van welke ik leeze by den uytmuntenden ſchrijver Ubbo Emmius in zijn IX. boek der geſchiedeniſſen van Friesland, op 't 131. blad, en in de kronijk van Schotanus, blad. 107. 't Luſt my alleen van dit opwaater de woorden van Oudenhoven uyt zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 91. hier needer te zetten: *Anno 1222 in Ianuario ontſtonden daer weder ſtercke winden, die de menſchen deden verſchricken, nae de meeninge van Ubbo Emmen ſal ontrent deſen tijdt Eſon-ſtadt, aen de Lauwers zijn weghgeſpoelt, ende Wartna ten meer. ndeel verdroncken.* De uytwerkzelen deezes vloeds vind ik ook naaukeurig in het handſchrift van Okko van Scharl, op 't 80. blad. *Anno 1222. was het noch van 't Vlije tot an die Suider zee geheel lant, dan vermits die groete vaerten, die daer in gegraven worden, heeft die Noordtzee ſijnen ganck ende inbreck daer in gecregen, ende heeft veel lants hijer doer affgenomen, 't welck alles in die Middelzee wederom angeſlagen is.*

Digitized by Google

de Frieſche jaar-beſchrijvingen maar twee duyzend tellen.

CIↃCCXXVII.

De zee, ontrent deeze tijdden, heur' paalen ooverſtreevende, heeft heel Friesland door eene waater-vloed bedorven. Henricus Mutius op 't xx. boek van de eerſte herkomſt der Duytſchen.

CIↃCCXXX.

Deeze ſteunt op 't verhaal van Jan Fruytiers, die, in rijm, de beklaaglijkke waatervloed van den jaare CIↃIↃLXX. den I. van Slachtmaand, naauwkeurig en met zonderlinge opmerkinge, den naakoomelingen, ter gedachtenisze, heeft naagelaaten. In de voorreede van dat werk maakt hy gewag van eene grouwelijkke oovervloeyinge, die in Friesland in 't jaar CIↃCCXXX. onder de regeeringe van Kaayzar Otto de IV. oover de honderd duyzend menſchen zouwde wech-geſleept hebben. Ik acht dat Fruytiers eenige jaaren zal moetten te rugge ſtappen. 't Is wonder waar al dat zwijdig volk van daan quam. 't Is niet minder als honderd, vijftig, twintig duyzenden.

En

Digitized by Google

En dat in zoo eén tijd, daar de Kruysvaarden wel zoo veel menſchen naa zich ſleepten. 't Zy, hoe't mag, ik heb van deeze geen blijk anders, dan 't zijne. Edoch, naaderhand vinde by Dubravius in zijne Bohemiſche Hiſtorie in 't xv. boek, *Dat ontrent deeze tijd eene oovergroote ellende in Friesland, een geweſte in Neederduytsland, voorviel; want, aldaar, door het verbreeken der zee-weyren, vaſt honderd duyzend menſchen, door de oprijzende waateren, zijn ingeſlokt.* En daar naa dit meede by Petrus Montanus in zijne Byvoegzelen op Guicciardin. *In 't jaar* CIↃCCXXX. *op den* XVII *van February was het weeder groote watervloet in Vrieslandt, groot jammer door dien geſchiedende. De Stad* Wartna *aen de Woutzijde een wel-varende ſtadt doen afliep en is tot een kleen dorp geworden. Op deeze tijd zijnder veel Veenen aen komen dryven, die door den hoogen watervloedt, in die Boſſen en Boomen, en als 't waater minderde, zijn met verdruckinge der Boomen needer gaen zitten, waer onder die boomen verdruckt bleven.* Vinde noch by *Andreas Cornelius Staurienſis lib.* I. Dat *Anno.* CIↃCCXXX. *den* XVII. *Febr.* (waar uyt Montanus het ſchijnt geleent te hebben)

Digitized by Google

een grootte ellende, jammer en ſchaade, door 't inbreeken der dyken en oover-val des Noord-Zees, in Friesland geſchied is. Want doe ontelbaare menſchen en beeſten verdronken. 't Waatter rees zoo hoog datme voor een algemeene Zindval beducht was, die den heelen onder-gang en wech-ſpoelinge van Friesland zouwde veroorzaaken, doch liep, door GODS genaade, anders af, die het waatter deede keer neemen tot meeniger menſchen lyf-berginge, die hen begeeven hadden op de hooge terpen, op de zee-weeren, op Kerken, op Toorns, daar anders van honger, dorſt en kommer moeſten vergaan. Naa dat van 't vergaan van Wartna verhaalt heeft, gaat hy deezer wijze voort: *Eertyds heb ik te* Dokkum *in 't* Klooſter *in de Boekkaamer aangeteekkent gevonden, op't jaar* CIↃIↃVII. *verſcheydene ouwdde ſtukken, die ik doe uyt-ſchreef en onder allen, dat in 't jaar* CIↃCCXXX. *door een ongehoorde waatter-hooginge Ezon-ſtad, leggende aan de Laauwaars, waare wech geſpoelt, dat naauwlijkx tien huyszen bleeven ſtaan, de Poortten, Wallen en Straatten wierden uytgeroeyt. Degraften wierden met ſlyk bedekt, der voege men niet merkken konde, dat'er een Stad waare geweeſt: doch de Zeedykx*

muy-

muyren, van een verouwdert Steen-huys, *datme Kanga-burg noemde, daar bleef de helft af ſtaan; Britzen-burg, op't Oost van de* Middel-Zee, is de *Poort en een groot ſtuk van de Stins ingedreeven en in Joulsma-haaven geſtort.* Vorders zegt deés Schrijver, *Hoewel geene nette aanteekkeninge der omgekoomene menſchen men vind, echter ſchryven lofweerdige perzoonen, dat'er oover de honderd duyzend menſchen geſneuvelt zijn.* Ziet meede hier af de Kronijk van Friesland van Pierius Winzemius het zeſte boek. †

† Ik vinde deeze vloed cok te boek ſtaan by Emanuel van Mereren in het III. boek der Neederlandſche geſchigren, op 't 59. blad. *Anno* 1230. zeyt hy, *onder den Keyſer Otto den vierden ginghgeheel Vrieslandt bykans onder, ende werdt geſchat datter hondert duyſent menſchen verdroncken.* Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 91. *Ontrent den jare* 1230. *was een watervloedt, die veel menſchen en beeſten verdronck, maer haeſt af liep.* Van deeze treed ik oover tot een zeer groote waatervloed, die voorgevallen is in den jaare

CIↃCCXXXVII.

En alhoewel onzen ſchrijver geen gewag'er af maakt, nochtans vind ik dezelve klaarlijk by Pier Haijoos in zijn kronijk, op 't 166. blad. en by Oudenhoven in de Cimberſe Oudtheeden, *pag.* 92. wiens woorden uyt Win-

Digitized by Google

CIↃCCXLII.

Emmius roert deeze ſlegs met een woord twee, drie aan, op 't x. boek van de Hiſtorien van Friesland, naa dat hy eerſt verhaalt heeft de drie achter-een volgende vorſt jaaren, in welke het vroeg begon te vriezen, zoo dat in tijds noch geploegd, noch gezaayd konde worden, waar op ontrent het Pinxterfeeſt jaarlijkx een reegen viel,

---

Winzemius getrokken ik zal laaten volgen: *Anno 1237. iſſer eenen ſchrickelijcken Vloet geweeſt, die een Stins by 't Vlie tuſſchen Texel en Dijcks-horne gelegen wegh ſpoelde. De wint waeyde eerſt uyt den Weſten, daer naa uyt Zuyden, ende Zuydt-Ooſten, ende vulde alſoo den Yſſel ende 't Vlie met de griften, dat een groot deel van Vrieslandt ten Weſten gelegen, onderliep. De landen van Holcama (deſe van Holcama hadden met haer graven oorſaeck daer toe gegeven) overſtroomde in de nacht. Des s' morgens vroegh ſagen die eerſt waren opgeſtaen, dat het landt blanck was van water, ende riepen tot hare nabuyren*, het is al Vlielandt, *om dat 't Vlie het landt overliep ende vermeeſterden, ende wilmen dat 't ſelve eylandt daer van den naem ſoude gekregen hebben. Als de hooge wateren verliepen vongmen hier menighte van Salmen ende vreemde viſſchen, die in 't ſlijck door de droochte wierden belopen.* Van deeze vloed getuygen ook de oude Frieſche aanteekkeningen op papier geſchreeven, en onder my beruſtende: **Da men ſchzeef** MCCXXXVII. **da wâſſer ien heage Zee in Friegland.**

Digitized by Google

viel, die het gezaayde verſtikte; *Hier uyt ſproot*, ſchrijft die groote man, *een duyren tijd, die de naaſtleggende Landſchappen eenige jaaren dapper neep: die de zeevloed des volgenden jaars in Slagtmaand vergroofde.* †

CIↃCCXLVI.

Vinde deeze alleenlijk aangeteekent in de Jaar-boekken van het klooſter te Wittewerum van de orde van Premonſtreyt, in Friesland, tuszen de Eems en Laauwaars, met deeze woordden. *In't jaar* CIↃCCXLVI. *vergroofde de opwaateringe van de zoutte zee,*

† Deeze is my ook voorgekoomen in de Kronijk van't klooſter van S. Benedictus orde tot Raſtede of Radenſtad, beſchreeven door een ongenoemde ſchrijver, en uytgegeeven van den geleerden Meiboom de jonge in zijn verzaamelinge der oude geſchigtſchrijvers, in 't tweede deel, alwaar ik leeze op't 103. blad; Dat, ten tijde van Lambert achtſte Abt van het klooſter tot Radenſtad, *door geweldige ſtormwinden zoo grooten waater-vloed veroorzaakt is, dat het zoute zee-waater in groote meenigte oover de dijkken van Friesland vloog.* Iaa! dat noch meer is; men zeyt ook, *Dat in het Weſter gedeelte van Friesland door dit opwaater zijn verdronken duyzentmaal duyzend menſchen van beider kunne en noch meer.* Wat dit getal der drenklingen aangaat, kan ik deeze ſchrijver geen geloof geeven, want ik meene, dat onze geſchigt-ſchrijvers die oovergroote ſchaade breedelijk zouden uytgekreeten hebben.

Digitized by Google

zee, ende is alzoo eene bezondere zundvloed voorgevallen. Veele ſcheepen zijn verzoopen of geſloopt. Veele menſchen zijn verdronken. Veele zijn aan de zeedijkken gezet, daar de menſchen, naauwer nood, gebergt wierden. In die ooverwaateringe koſt de Abt van Bloemkamp van de burgeren van Luywert een ſchip, dat door des zees gevaarlijkheid ontrent Spijk was geland. Andreas Cornelis zoon van Staavoren, die de werkken van Okko Scharlenſis, Vlieterp, en andere by een verzaamelde, verhaalt *lib.* III. Dat op den IV. van Speltmaand, des jaars CIↃCCXLVI. zeer ſtrenge windden waayden. Eerſt uyt de Westerſtreek en Noord-Weſte, die 's nagts liepen ten Zuydden en Zuyd-ooſten, dat drie daagen duyrde. Den V. van de geſtelde maand begon 't ſchrikkelijk te donderen, met ongehoorde ſlaagen. Veele beeſten bleeven in het veld dood, en twee mannen tuszen Zuurich en Pingum, met een tot Almenum. Ook verzonk'er een ouwd en vervallene Stins tuszen Dijkx-horne en het Tekxzel, op welke eertijds drie *Converszen*, i.e. Bekeerlingen, van Ludinga-kerk op woonden, als eygenaaren van die Landen, zoo dat 'er nooyt ſteen van weeder gezien is. De Wouwd-

kant

Digitized by Google

kant had meede veel te lijdden, en dachten de jonkxſte dag koomt aan. Veele zwaare reegens ſtortten aan allen oord, en oovermids de aanhouddende wind, ſteeg het waatter van de Yszel ten bedde uyt, en ſtapte oover heure weer-dijkken, en vervulde een goed gedeelte van Friesland. Inzonderheyd vloeyde de weſt-zijdde van Weſter-goo ganſch onder. Eenige die op Holka-land woonden, 's morgens vroeg op weezende en dit waatter aan naaderende ziende, zoo riep de eene den andere toe, *'t Is al Vlie-land*; met die meeninge, dat het waatter alle land oover-ſtroomt hadde. En hoewel dit een ouwd Frieſch woord waare, klonk het echter de Naabuyren, daar veele Hollanders onder, vreemd in de ooren. Zoo dat dikwerve met hem ſpottende, hem, die *Fettje op Holka-land* genoemt was, *Fettje op Vlieland* noemden: zoo dat die ſtreek lands zeedert die naam Vlieland heeft behouwd den. Een ouwde ſchrijver heeft'er dit af geſtelt. **Dama ſchzeeff CIↃCCXLVI. da waſſer ien hzage zea in Fzieslân.**

CIↃCCXLVIII.

Naa zoo dikherhaalde rampen, ploſten deeze alwéér op 't ingewand der Frieslanden. Die

Digitized by Google

Die Emmius in het gedachte boek meede beſchrijft, alvoorens aangetoogen hebbende de moord aan Tzezo, vyand van het huys Groenenberg, daar Reylif Podeza de raad en 't werktuyg af was; *Naa deeze moord,* is de zin der woordden, *ontſtond den* XIX. *van Slagtmaand een ſchrikkelijk onweêr aan de lucht, beginnende eerſt met een Noordooſte, daar naa met een Weſte, doen met een dwarrel, voorts weederom met een Noordooſte wind, die te ontroeren. De zee, door deeze kracht aangewakkert, ſteygerde booven de hoogte der dykken en overſtroomde het vlakke van Friesland. En heeft de buytendykken niet alleen, nemaar ook de binnenwaarder in Fivelingo en Hunesgo, die de Delf ſchutten ('t is een vloed die thans met zijlen gebreydelt word) om geworpen.* † De jaar-boekken van Wittewerum, meermaa-

† Schotanus in de kronijk zijnes vaaderlands, op de 133. bladzijde, heeft bykans het zelfde: *Na deſe doodtſlagh is op den 19. November, door groot tempeeſt, donder en blixem, een water-vloet ghegaen over 't Landt. Die niet alleen de buyten dijcken wech-ſpoelde, maer oock de dijcken van het Diep ghenoemt, welcke Diep nu aen d' Eems een Zyl ende Verlaet heeft.* By Oudenhoven in zijn Oudtheeden der Cimbren, *pag.* 93. vinde ik deeze weinige woorden. *Anno* 1248. *waſſer eenen hoo-*

Digitized by Google

maalen gedacht, zeggen, dat op dit jaar de zeedijkken zijn ingebrooken, en dat het waater de Landen doorgaans bedekt heeft. In Roozen-kamp, oover de dijk ſteygerende, vervuldeze den geheelen Hof-ſtad. In het winter-koorn en groente, dat in oovervloed was gezaayt, deede de droogte des zoomers en woedde des Herbſt geen minder ſchaade. Edoch de binnen-dijkken, met haaſt opgemaakt wordende ontrent de Delff, zoo zijn de waateren hier en daar verloopen, inzonderheyd naa de Zuyderwolden. CIↃCCXLIX.

---

hoogen water-vloedt, maer en ſtondt maer weynigh dagen. Alhoewel Emmius en andere ſchrijven, dat deeze vloed Friesland alleen zoude gedrukt hebben, nochtans meen ik, datze ook trof Vlaandren, Zeeland, en Holland; 't geen blijkt uyt de oude Rijm-kronijkſchrijver Melis Stoke, die de gedagtenisſe deezes opwaaters voor de naakoomelingen heeft bewaart in zijn jaarboekken van Holland, onlangs zoo treflijk uytgedoſt en opgeheldert door den geleerden en in de Hollandſche oudtheeden zeer ervaaren Heer Kornelis van Alkemade; in welke Rijm-kronijk, op 't 82. blad, Stoke, ſpreekkende van de krooning van Willem de tweede, de agttiende Graaf van Holland, die voorviel op Aller Heyligens dag des jaars 1248. aldus voort zingt:

In den ſelven Jare mede
Doer ghinc die vloet menighe ſtede/
Vlaendren/ Zeelant/ al te male/
Ende oec Hollant alſo wale.

Digitized by Google

CIↃCCCXLIX.

Deeze volgde kort op de voorgaande. Dit heeft'er Emmius af op de aangetoogene plaatze. *Als deezer vloeds teekenen*, zeyt hy, *noch niet waaren uytgewiſcht, zie daar, op't begin des jaars neegen en veertig, met een brullende Weſten-wind, veranderende in een dwarrelwind, met weerlichten, koomt een andere waater-vloed aan bruyſchen; en † noch een op den* XII. *dag van Louwmaand: welke laaſte, door dien de Noordweſte wind lange ſtand greep, en de dykken onopgemaakt laagen, duyrde eenige daagen, en verſpreyde zich ook wyder in de velden van ſtrand afgeleegen, dan de voorige.* De jaar-boekken van Werum gedenken geenes waatervloeds. Maar wel eenes byſteren ſtormwinds, die met den aanvang des

† Schotanus in de Frieſche kronijk, op't 133. blad, maakt ook gewag van twee opwaareren in dit jaar, zijn woorden luyden: *Op 't ingaen des jaers* 1249. *quam wederom een Vloedt door on-weder, by het welcke aen 't Firmament, by nacht, wonderbaerlijcke lichten gheſien zijn.* Van de tweede vervolgt hy aldus: *Een water-vloedt volgde op den* 12. *February. Welcke laeſte, door dien de Noord-Weſte windt lang aen-ſtondt, ende de dijcken onder de vuet laghen, eenighe daghen gedruyt heeft, ende gekomen is ſeer wijt binnen Landts.*

Digitized by Google

des jaars uyt den Westen, ontrent de voornagt, grouwelijk begon te bulderen, afwerpende de daakken der huyzen, en veele nieuwe, ten voetzande toe, verneederende. De lucht loeyde van de naare zuchten en 't deerlijk kermen der noodlijddende, en aller weege zaagme niet dan bittere traanen den benaauwden uyt de oogen leekken. Ter middernagt flikkerd''er een helder ligt aan de lugt, maar daar volgde geen donder.

CIↃCCL.

Dat Holland en andere geweſten grooven ramp van de zee hebben uytgeſtaan, op 't jaar CIↃCCL. trekt Matthijs Paris aan in zijn groote Hiſtorie onder Henrik de III. Hebbe dat zelfde tot nu toe by † geene andere ſchrijvers opgeſpeurt. Dit is de zin zijner woordden; *Ontrent de zwier van die tyden, naamenlijk in Braakmaand, de maan*

F *op-*

† Ik vinde nochtans van deeze vloed gewag gemaakt in een oude brok van een Frieſch geſchigtboek op papier geſchreeven en by my bewaard, de woorden zijn de volgende: *In 't jaer ons Heren 1250. heeft die zee grote ſcade gedaen an ende om Frieslandt ende die grote meren binnen 't landt, als die zee by Staveren ende dat voert by Harlingen, ende van Staveren toe Enkhuſen, ende toe Campen, want dat plach heel lant toe weſen al totter Elee.*

Digitized by Google

opkoomende, den eerſten dag des maands; vertoonde zich een volle maan, gezwollen en rood, ten teekken van een aanſtaande onweeder. En wat laager; *De lugt begon, dan, in de eerſte week des waszenden maans, door een duyſternisze en draayende wind, geweldiglyk ontroert te worden. De winden begonden de takken en blaaderen, die alsdoen verdort aan de boomen hingen, te verſcheuren en af te rukken, en door de lucht verre te vervoeren. Maar, het geene noch het ſchaadelykſte was, de onſtelde zee, tweemaal vloeyende zonder ebben, de gewoonlykke paalen ooverſtygende, gaf zulk een grouwelyk gchuyl en gekryſch uyt, dat het verre, landwaard in, weedergalmde; niet zonder verbaaſtheyd van die het hoorden. Iaa! ouwde luyden, of niemand der leevende gedacht aan diergelyk een. Menzach, in de donkere nacht, de zee als in brand ſtaan, en de rollende baaren teegens elkandere aanbouszen, dervoege, dat de ervaare Schippers de noodlyddende ſcheepen de behulpzaame hand niet konden bieden.* En noch laager: *Holland in Engeland en Holland in de ooverzeeſche geweſten en Flaanderen en andere Laage-landen, aan zee, hebben onherſtelbaare ſchaade uytgeſtaan.*

De

Digitized by Google

De Rievieren, meede, die hunn' waateren in zee loszen, geſtut wordende, zwollen, der maate, dat zy de landen, moolens bruggen en naaſte huyzen vernielden, en hen oover de velden verſpreydende, 't gezaayde, dat in de ſchuyren noch niet vervoert was, wech naamen. Zoo dat de toorne Gods baarblijkkelijk te waater en Lande den Stervelingen verſcheen.

CIↃCCLI.

Aanmerkens-waardig is 't geene Matthaeus Paris van eene bezondere Waatervloed in Friesland, in zijne Hiſtorie van Engeland, den naa-neeven heeft verhand-reykt. Hy was een Monnik tot Sant Albaans en in bloey, voorneemenlijk van 't jaar CIↃCCXLV. af tot CIↃCCLIX. doen hy ooverleed. Het verwekt eene grootte verwonderinge in my, dat Nyemand van onze Neederlandſche Gedachteniſze-ſchrijvers, die tot aan deezen dag, dat dit ſchrijve, in mijn handen zijn voorgekoomen, daar af gedenken: en inzonderheyd, dat ze niet beſchreeven is van de Maaker der jaar-boekken des Kloofters te Wittewerum, die, anderzins, daar naauwkeurig genoeg in is, en in deeze daagen leefde. Doch laat ons bezien wat

Digitized by Google

Paris voortbrengt onder de regeeringe van Henrik de derde kooning van Engeland.

In het zelfde jaar [CIↃCCLI.] zegt hy, *het waater in een zee-boezem, gelijk men 't daar voor houd, inſtortende, heeft eene byzondere waater-vloed, in Friesland, verwekt, en de velden, de lengte van ontrent zeeven daagen reyzens, ooverſtolpt. Alwaar, de goddelijkke wraak ſchielijk opkoomende, alles, wat gaan kon, ellendiglijk heeft doen ſneuvelen. Naa veertig daagen woedens is die ſchaadelijkke vloed wêer afgezakt. Als, nu, de naaſt-gezeetene, die in 't leeven bleeven, de hoolen der terpen en half omgeworpen burgen, daar die moordende ſtroom de inzaaten drenkte, doorſnuffelden, zoo vonden zy een ontelbaare meenigte van verongelukte lijkken; die 'r armen, hals, vingeren, borſt, en vordere lighaam, met keetenen, halscieraad, ringen, dierbaare borzen, gulden ſpanzels, kſtele kleederen en een onwaardeerbaare ſchat ooverlaaden waaren. Dit hadden zy dier oorzaakxhalven aan hen lighaamen vaſt gemaakt, op dat, of't geviel, dat zy gevonden wierden, de vinder hen te graager ter aarde mogte brengen en de koſten*

Digitized by Google

ſten der begraaven. ſſe hoeden. Deez vond verrijkten meenig, zoo dat veele, koomende op de jaarmark van Zant Botulf, goud, zilver, en eedele geſteenten, aan de kraamers, ten goeden prijze verkogten.

CIↃCCLIV.

Van deeze vind ik gewag by Matthaeus Paris in zijn Hiſtorie van Engeland onder Henrijk de III. daar hy zeyt, naa dat de rampen van Engeland verbeeld heeft, *Dat Flaanderen en alle plaatzen aan zee diergelijkhe rampſpoed van oovervloejinge des zeewaaters hebben geſmaakt.*

CIↃCCLVII.

Friesland gevoelde dit jaar alwéér de waaterplaagen, gelijk Emmius in't begin van zijn XI. boek aanroert; Dit is de zin zijner woorden: *In't jaar, dat op de dood van Kooning Willem volgde, ontſtak weederom voor Zant Gereons, het quaad, dat Friesland gewoonlijk van de zee leed: door wie'r geweld, de dijk in Groeningerland omtrent de plaats Sonda, waar meede de Fivel-A nieuwlijkx verzorgt was, weederomme is verwoeſt, en de zeewaateren,*

Digitized by Google

die by hulp der ſtormwinden, den Eems déén opzwellen, quaamen eerſt in de Fivel-A, en verſpreyden hen daar naa in de naaſte Landen. Het werk is eevenwel in die zoomer van dat jaar herſtelt. Deez oovervloeyinge gebeurde meede aan andere oorden van dat land; ſchaadelykker voor die heele ſtreek, om dat zy te lankzaam dykten. †

CIↃCCLXII.

Deeze trof Friesland, booven andere geweſten, naa voorgaande aardbeevinge; waar van Emmius in zijn XI. boek aldus ſchrijft: *In Louwmaand quelden Friesland eene aardbeweeginge; een quaad in deeze Landen zeldzaam. Maar nieuwaars ſchudde 't gewrigte der aarden feller dan omtrent het kloaſter te Werum; want de toorn, aldaar, een nieuw werk, ſtortte met een geweldige vernielinge ter aarde, ende de kerk met de andere gebouwen, beweegden der wijze, datze ſcheenen*

† De kronijk van Friesland door Schoranus toegeſteld heeft 't volgende 'er af op de 139. bladzijde: *In 't jaer 1257. ghebiel een water-vloed doorbreeckende de Fivelsdam, nieus gemaeckt by Sonde, dewelcke noch dien Somer weder werde opgemaeckt.* Op *andere plaetſen brak 't water mede door, ende bleven de gaten tot groote ſchade lange ongeſtopt.*

Digitized by Google

nen volkoomenlijk te † zullen nêer ploffen. Der Aardbeweeginge verzelden eene ontroeringe des zees ende inſpoelinge der dijkken op veele plaatzen, met eene oovervloeyinge des waaters en verbreekinge van de zyl tot Fiſchmar in't Oldampt. Menco III. Abt van Werum, die de jaarboekken van dat Klooſter vervolgt heeft, ſchrijft dit wat wijdloopiger op dat zelfde jaar; maar oovermids meeſt van de ſchaade die de Aardbeweeginge toebragt, en 't verdikken en hoogen des dijkx handelt, dat deeze ſtof weynig betreft, zoo laat ik 't achter.

CIↃCCLXVI.

Daar volgden een jaar, naa't verhaal van Ubbo Emmius in't ellifde boek van zijn Hiſtorien van Friesland, *verfoeyelijk door een anderde waatervloed op de nagt van Zant* MARCELLUS, *en op eens gelijk een uyr*, XLIX. *jaar naa de eerſte* MARCELLUS VLOED. *De Schryvers der jaarboekken, die'er af gewaagen, verzeekeren, dat ze zeer groot is geweeſt, zijnde eerſt aangevoert, door een woedende Zuyd-Weſte-wind,*

† Schotanus in zijn Frieſche kronijk, *pag.* 139. zeyt in teegendeel, dat de nieuwe kerk van Werum door deeze aardbeevinge is onder voeten geworpe.

Digitized by Google

en naaderhand van noch raazender wervelwind voortgeſtouwt: maar dat Fivelgo, om de groflijvigheyd haarder dijkken, ongeſchonden bleef. † Menco Abt van Werum ſteltze een jaar laater, naa de tal-letteren het ſchijnen uyt te wijzen; zijn woorden houden deeze voet; *In't jaar ons Heeren* CIↃCCLXVII. *naa dat de wind eenige daagen achtereen de zee ontroert hadde, zoo verbrak de Oceaan ſchielijk tusſen den ſchemertijd en voornagt de dijkken, en overſtroomde de landen aan veel oorden in Friesland. Fivelga bleef van deeze plaag alleen ontheft; of, om dat'er dijkken vry hooger dan andere waaren; of, uyt reede, dat zy de behoeftige uyt verſcheyde geweſten derwaart afzakkende milddaadelijk verzorgden.*

CIↃCCLXXIII.

Broer Pieter Jakobs zoon Monnik toe Thabor roert deeze aan in 't begin van zijn Kro-

† De meergemelde Schotanus in zijn geſchigtboek ſchrijft van deeze vloed, op 't 139. blad, aldus; *In't jaer 1266. gheviel de tweede water-vloedt van S. Marcellus (49 jaer nae de eerſte) die groot was, eude nochtans Fivelingo verſchoonde, om 't gewelt van de dijcken, die de Monicken van Werum, met die van Sond ende hare nabuyren 's jaers te vooren tegen de Emſe gheleydt hadden.*

Digitized by Google

Kronijk van Friesland, op papier geſchreeven: dit zijn zijn' eygen woorden: *Int jaer ons Heren* CIↃCCLXXIII. *ghinc dat water alsoe hoech, als menich kercke-toern ende daer verdrencten in Friesland meer dan twie duyzent menſchen.*

CIↃCCLXXVII.

Die zeer aanmerkelijkke waatervloed, waar door veele dorpen, buyrtten, klooſteren en aanzienlijkke hoffſteeden 't hoofd onder trokken en plaats maakten voor den Dollaart, geviel in 't † jaar CIↃCCLXXVII.

† Ik hebbe by Schotanus 't zelfde jaartal gevonden in zijn kronijk, op 't 147. blad: *Geduerende*, luyden zijn woorden, *de regeeringhe van Floris* [te weeten de vijfde van die naam, de negentiende Graaf van Holland] *zijn in Friesland verſcheydene water-vloeden ghevallen. Twee in den jare 1277. op den aenvanck van Januarius, ende op den uytganck van December. Door de laeſte zijn in de Ems, drie ende dertich dorpen ondergheloopen, ende het begin des Dollaerts, eenes grooten in-hams van de zee ghemaeckt.* Edoch Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden *pag.* 93. ſtelt ze in 't jaar 1279. dat een groote misſtelling is, hy beſchrijft ze aldus: *Anno* 1279. *in 't ingaen des maents January, iſſer weder een hoogh water geweeſt. In het uytgaen des jaers noch een erger dan de voorige. Deſe wateren openden den Dollart, alwaer doen goede dorpen lagen in een leegh, weeck ende moeraſſigh landt, ende verdroncken daer* 33. *Dorpen.* In 't jaar 1279

Ubbo Emmius beſchrijftze zeer heerlijk in den beginne van 't XII. boek van zijn onvergelijkkelijkke Hiſtorie aldus: *Strakx al met den ingang van Louwmaand hebben de zontte waateren, door't verbreeken der dijkken op de velden vallende, een geweldige ſchaade den Friezen toegebragt. En weederom op den uytgang van Wintermaand bleek de zee-ſchaade zoo veel te verderfijkker, alsze grooter was. Want de ooverbijfzelen der dijkken, waar Emden en Larreli het oog op Ke derland ſtaan, geheelijk uyt de grond wech geſpoelt zijnde, zoo quaamen niet alleenlijk de golven landwaard inſchieten, maar vernielden door eene waatervloed een landouwe, bykans de ſchoonſte van Friesland met veele dorpen: het welke te gevoeglijkker konde geſchieden, om dat de vlakte des lands aldaar, voorneemenlijk innewaarts, is laag, en de grond, onder de booveníte zoode, voos en moerig. Dit was de reeden, waar*

1279 is 'er een vloed geweeſt, doch die heeft den woedenden Dollaart niet veroorzaakt: Want Emmius en Schoranus getuygen, dat in de jaaren 1278. 1279. en 1280. waatervloeden zijn voorgevallen; daar, naa het ſchrijven van Oudenhoven, deeze drie vloeden zouden geſchied zijn in de jaaren 1280. 1281. en 1282. welke jaartellinge geheel buytten 't ſpoyr is.

Digitized by Google

waar door de golven ligter en heeviger zich daar indrongen, die, bezwaarlijk niet dan door een Ooſten wind konden te rugge gezonden worden; en ook, dat het land was ligt en dun, en, van natuuren, drijvende, en op't ſtampen van een voet opſpringende en dreunende, en onbequaam voor zwaare dijkken: dies gaf het zich, door't gewicht der boovenſtaande waateren geparſt, met groote brokken, eeven als kork, van de grond af, en dreef; jaa, ſprong meenigwerve, met een grooten barſt, booven waater. Meenig grooten ſtorm volgd'er, de drie aankoomende jaaren (CIↃCCLXXVIII. CIↃCCLXXIX. CIↃCCLXXX.) *op, en voort, naa tien jaar, nieuwe waatervloeden, van geen minder woede dan de voorgaande, die't hermaaken van't omgeworpene verhinderden. Maar, 't geene het allergrouwelijkxſte was, de weerſpaltigheeden, en weederzijdſche haat der geener, die aan die oorden woonden, vertraagden hand te houden aan't gemeene beſte. Men vertelt, dat alsdoen van een zwaar rijk en vermoogend perzoonaadje onder't volk gehoord is een ſtem, daar noch de naakoomeling af weet te ſpreeken, luyddende;* Dat hy liever al zijn land, ter hoogte van een ſpies wenſte onder waater

te

te zien, als tot voordeel van zijn' naabuyren, *met welke hy oover hoop lag*, de dijkken op te maakken. *Zoo dat de ſtormmende buyen, de aart des lands, en boosheyd der menſchen zaame koomende, die breede boezem 't allereerſte oopenden; die met der tyd, door die zelfde quaalen vermeerderende, verſchaapen is in die groote wydte, die by de naakoomelingen de naam DOLLAART, naa de aart der dolle vloeden, heeft verworven.* Ziet Emmius meede van den oorſprong des Dollaarts in zijn *Deſcriptio Chorographica Friſiae Orientalis*. Dat ik de naamen van de dorpen en plaatzen van den Dollaart opgeſlokt, hier laate volgen, zal aan uw keurig oege buytten twijffel aangenaam zijn: Ik maak begin van de ſtreek ten Weſten de Rivier EA, alwaar voor eerſt zich op 't toonneel der Waaterrampen vertoont

WESTER-REYDE, *op wiens ooverblijfzelen een ſterkte is.*

Tyspweer.
Soxumer wolde.
Hermen-wolde.
Solxzum.
Stokdorp.
Zand dorp.
Apke-weer.

Ewel-

Ewel-weer.
Hokelzum.
Wundeham.
Golthorn.
Aszok.
Beerte.
Olt Ezterhuys.

Tuſſen de EA ende de TIAMMA, rievieren, meede ten Zuyden van de EA.

REIDERWOLDE. Een zeer groot dorp. Hier waaren twee kerken, in d' eene een genootſchap van Kanunniken.

Palmaar. Een klooſter van de orde van Praemonſtreit.

Cappeldebeerda.
Olkeweer.
Vinelham.
Torperen.
Meerhuyzen.
Hominga gaſt.
Ooſtfinzerwolt.
Stocſterhuys.

Ten Ooſten van de EA.

Berum.
Fletum.
Wilgum.
Ludgerskerk.
Liede.
Oſter-Reide/ met een Bagijne Klooſter.
Peterswold.
Beda.
Thorum. Een fraye Stad, naa die tijden.

Uter-

Uterpalwing.
Duvelee.
Uterbeerde.
Oſterbeerde.
Hommingeham.
Bleijham.
Winnemere.
Harkeborch.
Megenham.
Medum.
Exterhuys.

CIↃCCLXXXII.

Deeze ſteunt op de woorden van de Kronijkke by Veldenaar tot Utrecht gedrukt in den jaare CIↃCCCCLXXX. *In den jaar ons Heren* CIↃCCLXXXII. luydenze, *op den* XIV. *dach in December, ſo was al tegroten ſtorm van wynde, ende daer of quam alte groten vloet van water daer in verdrencten veel menſchen ende beeſten ende was een alte jammerlike plaghe.*

CIↃCCLXXXV.

De Schrijver van de jaar-boekken van Werum ſtelt op dit jaar † twee onderſcheyde-

† Ik vind 'er noch een derde opwaater, indien het niet op de zelfde dag voorgevallen is, in een oud Tijdboekje uyt de geſchreeven brief-ſtukken van Pieter Schrijver te

delijkke vloeden; maar beklemtze in weynig woorden van dit inhoud: *In't jaar ons Heeren* CIↃCCLXXXV. *heeft het reegenwaater de velden zeer vervult. En omtrent Zant Maarten is de zee aan de Landen oover de Laauwars* [hy meent dit Friesland, dat wy bewoonen, ten aanzien van Groeningerland, daar in zijn klooster lag.] *zeer opgezwollen, ende, de dy ken verbreekende, heeft tweemaal op onderscheydelijkke tyden West-Friesland onder waater gezet.* Ziet ook Schrijvers oud Batavia, onder Floris de V. de XIX. Graaf van Holland, blad. 255.

CIↃCCLXXXVII.

Deezes vloeds gedenkt Beka in Ian den eerſten dies naams en XXXIX. Bisschop van Utrecht: *In't jaar ons Heeren* CIↃCCLXXXVII. zeyt hy, *op den* XIV. *van Wintermaand, is 'er door felle ſtormwinden, een groote waatervloed ontſtaan, die een beweenlijkke néerlaag van verdronken menſchen en beeſten uytwerkte.* Langius verhaalt dat 'er *by de* LXXX.

te voorschijn gebragt van den Hoogleeraar Matthæus, in 't eerſte deel van zijn verzaamelinge der oude geschigtboekjes, alwaar ik op de 73. bladzijde deeze woorden leeze: *Anno* CIↃ. CC. LXXXV. *verdranck Duvelant van den groten water.*

Digitized by Google

LXXX. *duyzend menſchen ſneuvelden.* Emmius heeft'er dit af in zijn XII. boek: *De Hollander booven maate vergramt op den Fries, nam, in alle geleegenheyd, zijn ſlag waar, om yet vorderlijkx op die zelfde uyt te werken. Deeze quam hem, als naa wenſch, eerlange te vooren in het jaar* CIↃCCLXXXVII. *Want op den* XIV. *van Wintermaand, dies jaars, als nu al voor vier maanden de Groeningers, met die van Menteræwolde, hunn' voorige verdraagen hadden hervat, heeft eene oovervloeyinge des waaters, ganſch Friesland in zeer groote ongeleegenheeden gedompelt. De velden waaren ooveral met waater bedekt, der voege de eene buurman den anderen geen byſtand konde doen, door 't verbyſteren der weegen, veel min konden de gewaapende troupen zaame koomen, noch geleid worden, daar de nood neep. Floris dit ziende,* en zoo voort. De Frieſche Aanteekeningen getuygen meede van deeze vloed, daarze dit verbeelden; MCCLXXXVII. **Da geng dat wetter wr heal Frieslân des Wernsdeijs efter Zanta Lucia.** In een ander geſchreeven Frieſch Kronijkje beruſtende onder de Heere Horatius Knyf &c. vinde ik, CIↃCCLXXXVII. **Doe ghengh thet groet wetter wr all Vresland.** De Autheur, die

den

den Schrijver van de tot noch toe ongedrukte Iaarboekken van Witte-werum, voor heene gemeld, vervult, ende die in deeze tijden leefde, leevert van deeze vloed deeze aanteekeninge: *In 't jaar der genaade* CIↃCCLXXXVII. *den* XIV. *van Wintermaand, is 'er in de geweſten van Friesland, een gevaarlijkke waatervloed gevallen op menſchen, vee en goederen; en, dienvolgens, berucht in de volgende tijd. Want de waateren, dus zaame gevoegt en beroert tuſſen den voor-en naa-nagt, ſteygeren onverhinderd oover de dijkken, en voeren alle zoorte van menſchen, die in laage landen woonen, met vee, huyzen, koorn, hoy en andere dingen, erbarmelijk naa de Wolden, en werpen ſteene huyzen onder voetten. In de Wolden wierden ſtukken lands van de grond opgeligt; van 't andere afgeſcheurt, en drijvende op 't waater, naa de laage landen vervoert. Jaa de loop des waaters ſtreefde oover de maraszen. Het welke niet te verwonderen was. Want, van ondenkelijkke tijden, zagme in Friesland het zeewaater, op vijf voet naa zoo hoog niet zwellen: dies oorzaakxhalven ſneuvelde veel volkx. In Weſt-Friesland, gelijk de Prieſters en Dekens rekenden, bleever, van Stavooren tot*

Digitized by Google

de Laauwars dertig duyzend; van daar tot de Eems twintig duyzend. Ooſt-Friesland, en daar in, Ruſtringerland, Oſtringen, en Herlingerland, gingen vry, en leeverde hun gras en bouwland behoorlykke vrugt: maar in de laage landen, als tot Zudedeswolda [moogelijk *Zuydwolde*] *ende Sconamora leeden veel plaatzen ſchaade. Daar viel yets wonderlykx voor; Een Man, een wolf, een hond, en haas, quaamen op een hout leevendig in de wolden aandryven.* Dus verre het vervolg van die jaarbeſchrijvinge. Van deeze waatervloed geloove dat de woorden van Sibrand Leo in zijne ongedrukte leevens van de Abten van Lidlum, in Latijn beſchreeven, zijn te verſtaan, daar hy ſchrijſt in 't leeven van Ulbo van Winszum, de IX. Abt van dat Klooſter, aldus: *In't vierde jaar van deeze zyn bedieninge, ons Heeren het* CIↃCCLXXXVII. *den* XVII. *dach van Wintermaand, 's daags naa Zanta Barbara, omtrent middernagt geviel dat gedenkwaardig en rampſpoedig lot door de ooverwaateringe van de raazende zee. De onweederſtandelijkke moogenheyd des waaters, door de felheyd der winden gaargeſtouwt aan de gebrooken dykken, ooverſtulpte in een oogenblik ganſch Friesland. Der ongekoomen men-*

menſchen en beeſten, en der omgeworpen huyzen tal was oovergroot. Zeeker, een ellendig ſchouwſpel, de menſchen te zien omgebragt door het zoutte waater: Iaa, de vloed van 't raazende waater was zoo magtig, dat het de Stinzen, op hoogten ſtaande, ter needer plofte; De muyren, uyt klinkklaar ſteen opgemetzelt, verbrijzelde. Twee en veertig broeders Ouden dall [Vetus Vallis] *en ons klooſter, met de naaſte boeren, om den dijk te beſchermen, daar op ſtaande, trok de zee in een ommezien naa zich. Naauwlijkx bleef een in 't leeven der geener, die aan de zeekant woonden. Alle die naaſt aan zee zaaten van Denemerken af tot aan Zeeland ſmaakten de woede des vergramden Oceaans. Een ongelooflijkke meenigte van drenkelingen teykende men aan.* Dus verre Leo. De gemeene roep vloog doen oover alle landen, als of 'er geenen menſche in Friesland by 't leeven waare gebleeven: dies liet de Ooverſte van de Orde van Praemonſtreyt onderzoek doen naa de leevende in de klooſteren van zijn Orde aldaar in weezen. 't Welk der pijne weerd zijn zal hier aan te hegten, gelijk het Leo in 't leeven van Idzo van Hermana tiende Abt van Lidlum verhaalt. *Het derde jaar naa die zundvloed,* zeyt die

Digitized by Google

in's Lands oudheeden wel ervaaren Monnik, *zijn bj befel des Abts van Praemonſtreyt, door onderzoekers, in beyde Frieslanden, by Ooſten en Weſten en de Heerlykkye van Groeningen, alle mannen en vrouwenkloosteren doorzien: en men is koomen te weeten het getal der leevende broederen en zuſteren in elke klooster. Want het gerugte vloog om her, dat heel Friesland was ondergeloopen. Waar uyt blijkt dat het eene booven maatelijkke opvloeyinge des waaters moet geweeſt zijn. De onderzoekers waaren den Abt* Horti Floridi *in Witte-Werum, en de Prooſt van Schiltwolda. Aanvang naamenze met den Abt van Mariengaarde, en vonden in zijn klooster vierhonderd monnikken: In Lidlum zes honderd; in* Vinea Domini *kon nyemand getelt worden, om dat de monnikken, door ſchaarsheyd van lijftogt en anders by die waatervloed oovergewonnen, genoodparſt waaren ellewaart te verhuyzen. Te Dokkum teldeme vierhonderd; In Marna twee honderd, en veertig; In* Florido Horto *tot Witte-Werum duyzend; In de Bertha, in Ooſt-Friesland veertig; Te Langa (Langermonnikken) honderd; In Shiltwolda, honderd zeſtig; In Kuismaar, zeſtig; In 't Klooſter* montis Oli-

Digitized by Google

Oliveti (*Feen-klooſter.*) *twintig; In Sconamora, twintig; In* Sepulcro S. Mariae (*Buwen-klooſter*) *honderd en zeeventig; Te Heyligerlee, honderd en tagtentig; In Appelſche* (der Apel) *zeeventig; In* vera charitate, (*Nyenklooſter*) *zes en vijftig; In Alant* (ripa S. Mariæ) *neegentig; In Pallamaren honderden neegentig; welk Klooſter door de vloed des Dollaards is vernietigt.* † Den Hoogberoem-

† Ik ben verpligt hier meede plaats te geeven aan Andreas Cornelis zoon, weegens zijne Aanteekkeningen, die uyt veele Schrijveren verzaamelt heeft, zeggende, dat in 't jaar CIↃCCLXXXVII. in Wintter-maand, ter middernagt, de Zee-dijkken door-braakken waar door, door een aanhitzende en vreeszelijkke wind, ons Vaaderland meeſten-deel onder waater geraakte. Veele menſchen verdronkken 'er, maar meeſt die ontrent de Zee hunne woonplaatzen hadden, en daar by hunne beeſten. De eene was't de andere onmoogelijk te bergen, wijl met hen zelve genoeg te doen hadden. Stinzen, toornen en kerkken wierden 't onderſte booven gekeert. Daar verdronkken in een Baagijne Klooſterke, toe Weſteed [hy meend Weſtwerd] in 't Noord-ooſt van Thoeweed, [lees Jorwerd] oover de dertig perzoonen. 't Waater ſteeg zoo hoog, dat het in heur *Dormpter*, [Slaap-kaamer] quam. 't Vloog te Jorwerd, daar 't Kerk-hof zeer hoog was, booven tot de glaas-venſteren in, en men vreesde, dat het om 't ganſche land te doen was. Gelijkme in alle landen daar voor vreesde, die meenden, dat alle 't land vergaan was. De Abt van de Praemonſtreyt, in

Digitized by Google

in Vrankrijk, liet in Friesland, als ook in Groeninger-land onderzoekkinge doen, hoe veel'er noch in de Kloosteren van zijn Orde waaren oovergebleeven. In de voornaamste Kloosteren verdronkken de minste, vermids gekleed en op de beenen waaren, terwijl het der Metten tijd was, doe het voorviel, en beetter geleegenheyd hadden, om naa de hoogten hen te begeeven, en op de toornen, huyzen en gewelfzelen der kerken hen te bewaaren. Edoch, de meeste schaade die de Kloosteren trof, was op 't Land en op heure uythooven, daar heure *Converſen* en Leekke-broeders hunne woonplaatzen hadden, die 's nagts niet behoefden op te staan noch op de Mettens te paszen. Waar door ook het meeste volk omquam in de Dorpen en ten platten lande. Want de stroom-waateren oovervielen hen onvoorzienlijk, die alles met hen sleepten, wat vóorquam. Doch door het klippen der klokken, wierden veele gebergt, die hen naa de hoogte begaaven, echter zoudde het meeste gedeelte, door hongers-nood gesneuvelt hebben, was het waater niet schielijk gezakt. De Bevel-voerders van den Abt van Praemostreyt verscheenen dan, CIↃCCXC. en bevonden in Maryen-gaarde *vijf honderd* leevendige perzoonen. In Lidlum *zes honderd*. In de Proosdye te Pingium op 't zand waarenze door armoede, hier en daar verstrooyt, hunne beesten verdronkken, hunne goederen weg-gedreeven en hunne Landen door de zoutte waateren onbruykbaar gemaakt, zoo dat hen niet óvergelaaten was waar hen mogten behelpen. In Dokkum waaren noch *vier honderd*. Tot Oldeklooster in de Marna *twee honderd* en *veertig*. In Witte-Wyrum, *duyzend*. In Berta in Oostfriesland *veertig*. In Lange *honderd*. In Schilwolde *honderd* en *zeſtig*. In Cusemare *zeſtig*. In Feenklooster *twintig*. In Buwo-klooster *honderd* en *zeeventig*. In Heyligerlee *honderd* en *tagtig*. In der Apel, *zeeventig*. In Vera charitatis *zes* en *vyftig*. In Palmarum *honderd* en *negentig*. Maar dit Klooster is van de Dollaard geheelijk verslon-

den

den. Het Stadtje Grijn, leggende aan de uytgang van het Flie, behield geen tien huyzen. Walro Scheltinga, Abt van Maryengaarde, had'er twee zusters kinderen ter schoole, die meede sneuvelden. De Parochie kerk, uytgezondert het Koor, viel het zelfde te deel en bleef van de wallen noch poortten niets staan. Het Jonkvrouwen Klooster te Aanjum verloor *drie Broertjes* en *elleff Leekke Zusters*. Broer Pieter Monnikin 't klooster Thabor roert deeze vloed meede aan op dit jaar in zijn ongedrukte kronijk van Friesland: *Int jaer ons Heren* MCC *ende* LXXXVII. *doe ghinc dat water soe hoech over al Vrieslant datter menich ewich menschе verdrenckt*. Worp Thaborita brengt dit vers voor den dach in 't XXVI. hoofdstuk van zijn derde boek:

Dic semel M. bis CC. semel octogintaque septem
Sunt Frisones mersi: Nicasius indicat illud.

Edoch in het XXXIII. hoofdstuk van 't zelfde boek schrijft hy van deeze vloed aldus: *In 't jaar des Heeren* 1287. *op de veertiende dag van Wintermaand is een zeer groot onweeder ontstaan, op welk zoodaanigen opwaater gevolgt is, dat de zeedijkken overal doorbraakken, waar door een oneindig getal van menschen en beesten in Friesland zijn omgekoomen*. Voor 't laast begt ik hier aan de woorden van Oudenhoven in zijn Cimberse Oudtheeden op 't 94. blad. *In het jaer* 1287. *op den* 14. *December is op den middernacht door een swaer tempeest het water wederom over gantsch Vrieslandt gegaen, veel menschen ende beesten verdroncken, vele huysen, kercken, Toorens, ende Dorpen vergongen. 't Geruchte liep in andere landen, dat gantsch Vrieslandt verdroncken was. 't Stedeken Grijn is soo nae wegh gespoelt, datter geen thien huysen en bleven staen, Muyren, Wallen, de Kerk ende alles is vernielt*. Lambertus Schafnaburgensis *schrijft, dat in Vrieslandt door desen water-vloedt over de tachtentigh duysent menschen omgekomen zijn*.

Digitized by Google

roemden Pierius Winzemius Geſchigt-ſchrijver onzes vaaderlands teykent aan in zijn Kronijk van Friesland in 't zeſte boek; Dat te Weſtwerd, een Nonne-kloo-ſter tuszen Jorwert en Beers, dertig ver-dronken: Te Foswerd, Bethelem en in an-dere kloofteren, zoo eene meenigte, die ontelbaar was. Dat het Steedeken Grijn der voege van de waateren oovervallen wierd, dat'er naauw tien huyzen oover ende blee-ven. De kerk, uytgezondert het Koor, met de leerplaats des jeugds, by die van Ludingakerk geſtigt, wierden meede om-geſmeeten; De wallen, gragten, buytten-werk, alles verſtoof ganslijk, dat'er geen teiken van ooverbleef.

De oude Hollandſche Rijmkronijk-ſchrij-ver † Melchior Stokke, die voor eertelijkke honderd jaar leefde, heeft'er dit af, op 't jaar CIↃCCLXXXVII. onder Floorens de v. de XIX. Graaf van Holland.

Doe ghebet't alſo ſint/
Dat op die feſtiende Calende
Van Loumaent/ God doe ſende
Ene vloet alſo groet/
Daer menich menſch om bleef doet.

Ziet

† Zijn naam is eygentlijk Melis Stoke, gelijk uyt hand-ſchriften blijkt, en zoo wortze geſchreeven in de nieu-we druk van de Rijm-kronijk.

Digitized by Google

Ziet de volgende woorden die hier op hegten, en van een tweede vloed gewaagen op 't naaſte jaar. De groote Kronijk van Neederland, die Beka in alles naauwpuntelijk uytſchrijft heeft den IX. dagh van de voorverhaalde maand. Vosſius de XIV. der zelfde. Zijn woorden luyden in 't IV. van zijn jaarboekken aldus, daar hy zeyt; *Dat op den* XIV. *van Wintermaand des jaars* CIↃCCLXXXVII. *de gewoone plaagen ons Land weeder bezogten: want de Oceaan, door de ſtormwinden aangement, brak ooveral door de dijkken, en zetten 't land in een baare zee. Zuydholland, beyde Frieslanden, de Zeeuwſche Eylanden, uytgezonderd Walcheren en Wolfaardsdijk, raakten onder: niet zonder byſtere ſchaade der geweſten aan den Duytſchen Oceaan geleegen: maar Friesland booven andere, daar* LXXX. *duyzend menſchen ſneuvelden.* De Erforder Monnik, die de Kronijk van Lambert van Aſchaffenburg vervolgt, ſchrijft meede dat op dit jaar door eene zund-vloed in Friesland vaſt tagtentig duyzend menſchen verdronken. Eyndius moet hier meede plaats hebben, die aan 't XVI. hoofdſtuk van zijn tweede boek aldus ſchrijft; *Naa 't voltrekken van het vorſtelijk bylaager, daar Zeeland een vol-*

Digitized by Google

koomen hoop van een beſtendige ruſt uytſchepte, heeft een magtige zeevloed, den Friezen door meenig ſtryd wel afgemat, maar nooyt volkoomenlijk getemt, onder't juk gebracht. Men verhaalt, dat in die Landſtreek alsdoen tagtentig duyzend menſchen verdronken zijn. Zoo dat het ſchijnt, dat die volkeren, niet dan door een hooger magt en als door eene goddelijkke plaage hebben koonen verbrooken worden.

CIↃCCLXXXVIII.

Op Zant AAGHT was'er een geweldig opwaater, daar de Rijm-kronijk dit af zingt:

C'hant daer na Sint Aechten-daghe/
Sende God (tot eenre plaghe)
Echter een groete vloet.
Deſe waren beide (als ic't verſtoet/
Als ons die ſchrifturen leren)
In enen winter/ in't jaer ons Heren
Twaelf hondert ende zeven ende tachtich.
Si waren ſo groet/ ende ſo machtich/
Dat ſi over ghinghen al't lant
Dat leghet an den zeewes cant.
Beyde Oeſter ende Weſter Vrieſen/
Ende Hollant moſte oec verlieſen/
Suut-hollant verdranc alſo mede/
Ende ic en weet ghene ſtede/
Bi der zee/ en ghinc al onder.

't Folc

't Folc verdranc/ dat's meer dan wonder
Ten seggben es. Des bleef so vele/
Dat het ghinc al ut'en spele.
Al Zeelant verdranc zekerlike/
Sonder Walchren ende Wolfaertsdike.
Anders hoerd ic nopt lant nomen
(In wat lande ic bin comen)
Dat staende bleef bi der zee/
Sonder Vlaender wat selfs mee/
Ende die lande die ghi hoert nomen.

Vosius ſtelt deeze op't voorgaande jaar, als daar te zien is. Zoo doet ook Eyndius. Barlandus ſtemt met de Rijm-kronijk; gelijk Meierus ook doet, die zeyt, dat † Duyveland, een der Zeeuwſche eylanden, te

† Niet alleen Duyveland, maar ook de andere Zeeuſche eylanden zijn door deeze vloed ondergeloopen, ik vinde zulkx by Jan Francois le Petit in zijn groote kronijk van Holland, Zeeland en Friesland, in 't eerſte ſtuk op de 234. bladzijde, alwaar zijn woorden uyt 't Franſch oovergezet aldus luydden: *In 't jaar 1288. zijn alle eylanden van Zeeland door onweeder ondergeloopen, uytgenoomen Walchren, en Wolfersdijk: en door deeze vloed is veel land verlooren dat men niet heeft kunnen weeder winnen, de Heeren van Cats hebben hier door de grootſte ſchaade gelęeden in Noortbevelandt, het welke eindelijk, te weeten in 't jaar 1598. is weeder aangewonnen, en op nieus beveyligt met dijkken.* Reygersbergen in zijn kronijk van de Graaven van Zeeland, in 't leeven van Jan de xx Graaf, ſchrijft de ſchaade, door deeze ooverſtroominge veroorzaakt, toe aan een vloed in den jaare 1304. voorgevallen. Ziet onzen ſchrijver op 't aangehaalde jaar.

Digitized by Google

te dien daage tot groote ſchaade is onder-geloopen. Het oude Kronijkxken van de Graaven van Holland ter Goude gedrukt by Geraerdt Leeuw in den jaare CIↃCCCCLXXVIII. ſpreekt van dit hooge waater deezer wijze: *In 't jaer ons Heeren* CIↃCCLXXXVIII. *op die* XVI. *dach van Loumaent, doe ginck in Hollant een groote vloet, daer veel volkx af verdranck. Daer na op Sinte Aechten dach, doe quam noch een ſo grooten Vloet, dat Ooſt Vrieslant in brack, ende daer na Weſt Vrieslant: ende doe brack voort in Kermerlant, Noort-Hollant, Zuyt-Holland, ende al Zeelant: ſonder Walcheren ende Wolfaertsdyck: ook braek een groot deel van Vlaenderen in. Soo dattet volck drencte ſonder ghetal.* Ziet hier ook de Zeeuwſche kronijk van Reygersbergen onder den Graave Floris de V. aan 't XVI. hoofdſtuk, die met de voorgaande oover een ſtemt, daar by doende, dat het land van Schouwen aan de Noordzijde oovervloeyde, en het land van Dreysſchere wierde geſcheyden. De jaarboekken van Witte-werum maakken gewag, dat in dit jaar vreeslijkke winden gewaayt hebben, die geen minder ſchaade ter zee dan de zoutte waateren in de winter op 't land deeden. Dit gebeurde omtrent de daagen der Heemel-

vaart

vaart Marie en Kruysverheffinge toegewijt. Maar dat in't zelfde jaar op den XXVI. dag van Wijnmaand ten Ooſten, omtrent Oterdum en ten Weſten by Usquert, in Merna en in Suterdijkke, door de verwoeſtinge der dijkken, die aldaar in't minſte niet waaren hermaakt, de zoutte waateren hen wyd om her oover de velden hebben verſpreid, en zijn gevloeyt op de laage Landen van Garmerswolde, Wolterzum ende Ooſtwolde.

CIↃCCXC.

't Volgende vind' ik in de jaarboekken van Werum: *In't jaar* CIↃCCXC. *heeft eene aanhoudende herbſtreegen op't gras en bouwland alles bedorven. Rijn en Yſel by Aarnhem en Deventer door de boovengewoone reegen oovergeloopen: de Betuwe is verwoeſt; veele huyzen zijn omgeworpen en menſchen verdronken. Den* XXI. *van Lentemaand, in't zelfde jaar heeft eene woedende waatervloed, door de winden gedreeven, Frieſland vervult, ende de oude zylſteth tot Oterdum geheelijk uytgeroeyt, en de waateren hebben alle velden ondergezet.*

CIↃCCCIV.

Digitized by Google

CIↃCCCCIV.

Deeze voerde de naam van Zanta Katharinaas vloed, en wikkelde Zeeland in groote ellende, verbreekende der maate de dijkken, dat den inzaat tot het hermaakken onmagtig bleef. Dit ſchrijft'er Jan Reygersbergen af, in zijn Kronijkke van de Graaven van Zeeland, in 't leeven van Jan de xx. Graave. *In't jare* MCCCIV. *op Sinte Katherynen dach, was alſo grooten ſtorm ende onweder, met ſoo grooten hooghe vloedt, dat veel dycken ende Polders in Zeelandt overvloeyden. Walcheren was ſoo ſeer overvloeyt, dat die dycken ſoo ſeer gheramponeerdt waren dat die Landtlieden den moet verloren gaven, ſoo dat ſy de macht niet en hadden te dycken. Waerom die Graeve ſelve in 't Landt van Walcheren quam, ende heeft 'et met die Borſſelſche Heeren weder beverſcht ende bedyckt. Noordtbevelandt was doen mede tot diverſche plaetſen in, aen de Noordtzyde, nochtans wertet kortelinge daer nae beverscht ende bedyckt, maer daer werdt ſoo veel landts buyten ghedyckt, dattet ſcherp* VII. *mylen in 't ronde groot bleef. Waer uyt naemaels een ſpreeckwoordt quam, dat men ſeyde: HET IS SOO*

Digitized by Google

SOO SCHERP ALS GODT NOORD-BEVELANDT MAICKTE. Ter ſelfder tydt werden twee dorpen aende Noordtzyde van Zuydtbevelandt buyten ghedykt, Sinte Michiels dorp, ende Hemerſte. Ende de Heerſchappen van Kats verloren doen wel cc. *ghemeten Landts. Hier nae volcht d' Incarnatie ende date van den hoghen vloedt, die op Sinte Katherynen dach ghebeurde, in deſen rym:*

KatherInen ſtorM Is ſeer't ontsIen.
ZeeLandt Leet Laſt doen eLCk hoort bedIen. †

CIↃCCCXIII.

Emmius in zijn XIII. boek ſchrijft'er aldus af: *Daar volgden in 't naaſte jaar* CIↃCCCXIII. *gebrandmerkt door de ſchandelijkke moord van Kaayzar Henrijk de* VII. *een*

† Op deeze vloed moet volgen een opwaater in 't jaar

CIↃCCCIX.

Ik hebbe het nergens kunnen naaſpeuren als alleen in een oud kronijkje van een ongenoemde ſchrijver, in 't licht gebragt door de geleerde Heer Anthonius Matthæus in zijn eerſte verzaameling van oude geſchigtboekjes, alwaar op de 74. bladzijde de volgende woorden leeze: *Anno* CIↃ CCC. IX. *ceſſeerde Goids vloet van lopene.*

Digitized by Google

een waatervloed in Friesland op den XXII. *van Wijnmaand, die veel huyzen omwierp en een groot getal beeſten inſlokte.* † *Vijf honderd menſchen bezuyrden't meede met de dood; en onder andere Wybo toe Grovenſtins, een heerſchap van hoogen aadel, groote rijkdoom en gezag by de zyne in Ooſtergo.*

CIↃCCCXXI.

---

† Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden *pag.* 95. zeyt 800. *Anno* 1313. *is in October eenen grooten watervloedt geweeſt, die veel huyſen om ſmeet, veel Vee verdroncken, ende wel acht hondert menſchen.* Doch Okko van Scharl koomt in 't getal der drenklingen met Emmius oover een, zijn woordden, om dat hy de vloed naaukeurig beſchrijft, zal ik hier uyt het handſchrift van Okko aanlaszen, dus luyddenze op 't 99. blad. *Den* 22. *October int vorſcreven jaer* [1313] *lijep Vrieslant doer een grote ſtormwijnt geheel onder, daer verdroncken deeſe tijt omtrent* 500 *menſchen, waer onder Wybo Sijuerdt ſon toe Growſtens, die de vetcopers partije zeer hardt mede dreff, een fellen ende onverſachden man, daer die vetcopers een grote hulp ende ſtijle an verloren, want hij niemant ontſach. Ook verdroncken veel beeſten, ende daer dreven negentijen huijſen naeſt die zeeſtrant gelegen geheel wech, het dede ook in de wenterſaijnge grote ſchade.* Schoranus in zijn kronijk op de 166. bladzijde leevert 'er dit af: *Den* 22. *October heeft een opvloedt der zee veel huyſen omverre geworpen, een groot getal vee ende wel* 500. *menſchen verdroncken, onder welcke geweeſt is Wybe Sjurdts van Gravenſteyn* [hy wil zeggen *Groveſtins*] *een voornaem en ſeer treflijck man in 't dorp Englum.* Ziet ook den hooggeleerden Pierius Winzemius in zijn geſchiedeniszen van ons land, blad 190.

Digitized by Google

CIↃCCCXXI.

Meierus op 't jaar CIↃCCCXXI. *Ik vinde*, zeyt hy, *dat op dat zelfde, een zeevloed de vier Ambagten ooverloopen heeft.* Vaernewyck noemt het jaar CIↃCCCXVI.

CIↃCCCXXII.

Deeze vloed nam'er oorſprong van de opzwellinge des Rijns. Dit heeft'er Beka af in zijn Kronijk van de Biſchoppen van Utrecht, in Frederijk den II. die'r naam, en drie en veertigſten in tal. *In't jaar ons Heeren* CIↃCCCXXII. luyden de woorden, *den* XXIII. *van Zoomermaand, zyn de dijkken verbrooken, door de vloed des Rijns, ongewoonlijk opzwellende, der voege, dat in't Sticht en het Baaljouwſchap van Rijnland, door de ooverlooping van het rievier waater, het gezaayde verrotte ende de weyden tot niet geraakten. Alwaaromme Willem, Graave van Holland, de kerken, monnikken, burgeren en Eedelingen, alzoo verbond, dat zy, door kragt van hun handteeken, verpligt bleeven, de Rijn-dijkken der voege te ſterken, dat Holland, van zulk opwaater, in't geringſte geen hinder kreeg.* De Karmelijter Monnik Joan. à Leydis volgt

Digitized by Google

Beka van woord te woorde naa, in 't XXVII. boek aan 't XVII. hoofdſtuk. Heda, in 't leeven van den zelfden Biſchop ſchrijft aldus: *In 't jaar* XXII. *den* XXIII. *van Zoomermaand, de Ryn, door't verbreeken des dijkx, oovervloeyende, bedekte, tot aan het ſtrand des zees toe, de weyden en bezaayde velden, aan beyde zoomen des ouden Ryns, doende groote ſchaade. Waar door, by voorzigt van Graave Willem, de dijk hermaakt weezende, met den Stichtenaar ooverdraagen is, dat hy, voor altoos, die zelfde op zijn koſten en hoede zou verzorgen, op dat geen diergelijk onheyl weêr quaame te ontſtaan.* Ziet ook Snoyus in 't VIII. boek van zijn Hollandſche Hiſtorie, daar hy zeyt, dat Ter Goude, Leyden, Delft en heel Kennemerland den meeſten laſt leeden, en dat, alzoo het land tot in Bloeymaand met de waateren ooverdekt bleef, behalven het onzeeker getal der beeſten, tagtentig menſchen, door honger, ſneuvelden. In de kronijk by Veldenaar gedrukt vinde ik het volgende: *In den jaer ons Heren* MCCCXXII. *in den maant van Iulius* [Hooymaand zeyt hy daar andere Zoomermaand ſchrijven] *ſo braken die Ryns-dyken in, ende dat water verhief ſo groot dat in den*

Digitized by Google

den Sticht van Utrecht, ende in die Beliuſchap van Rynlant van den grooten water alle dat geſaeyde koern in den velde verdreeff ende verquynde. Waerom Greve Willem van Hollant badt der Eccleſien, Cloeſteren ende Stadtlude van Utrecht, dat ſi den Ryndyck mit beſchreven vorwaerden alſo vaſt maken ſoude, dat die luden in Hollant ghenen ſcade liden en mochten van der vloet in gheenre manieren. 't Voorgaande is in de Kronijk van Holland by Gouthoeven uytgegeeven, van woorde te woorde, meede te zien. Voſſius in 't VIII. van zijn jaarboekken gewaagt 'er deezer wijze af: *In't volgende jaar, dat het* XXII. *was, voelde Holland heur gewoon let, op den* XXIII. *dag in Bloeymaand, door 't verbreeken der Ryndijkken, waar door de naaſte landen onder waater geraakten met een grooten neerlaag van menſchen beeſten en huyzen. 't Quam tot laſt van den Stichtenaar de dijkken te hermaakken, volgens voorwaarde tuſſen Graave Florens, de* IV, *diens naams, en Otto Biſſchop van Utrecht, wanneer hy, te zynen koſte, dat zwaarlijvige werk, om de waateren te ſtutten, opwierp, van Amerongen af tot aan Schoonhooven. En, zeeker, de Stichtsman bleef niet zuymig, maar her-*

ſtelde aanſtonds het omgeworpene. Baarland is 't ſpoyr bijſter, alzoo hy deeze vloed de zee en niet den Rijn toekent. Een Kronijkje van Holland, Zeeland en Friesland *enzv.* gedrukt tot Leyden in den jaare CIↃ IↃ LXVII. ſchrijft; *In't jaar van tweentwintich* [naamenlijk CIↃCCCXXII.] *braken de dycken in ende dat water vloeyde over al in Rynlant ende Sticht van Wtrecht, ende al dat coren verginc ende dat lant lach heel verdroncken.* †

CIↃCCCXXXIV.

Van den vloed des jaars CIↃCCCXXXIV. getuygt Heda het volgende in 't leeven van Jan den III. diens naams en XLV. Biſchop: *In 't jaar* CIↃCCCXXXIV. zeyt hy, *in Slagtmaand, op den dag aan Klemens geheyligt, ver-*

† De geleerde Heer Matthæus, meermaalen van my in deeze aanteekeningen aangehaald, heeft uytgegeeven twee ongedrukte ſchrijvers, behelzende de geſchiedenisſen van de Stad Amisfort, in den eerſte, genaamt Theodorus Verhoeven, leeze ik op de 76. bladzijde van deeze vloed het volgende: *Onder Frederijk van Zirick de* XLIII. *Biſchop van Utrecht, in't jaar* CIↃ CCC XXII. *den drie en twintigſten van Zoomermaand, heeft de Rhijn, oover beyde oevers des ouwden rieviers tot aan zee toe vloeyende, Amersfort en het omleggende land groote ſchaade toegebragt.*

Digitized by Google

verhief zich de zee met ſtorm en donder, ſtygende oover alle dykken, drenkte ontallykke menſchen met hoopen van beeſten, en verwoeſte veel dorpen aan de zee-ſtrand. Reygersberg, die deezen ſchijnt te volgen, ſpreekt 'er deezer voege van in zijn Graaflijkke Hiſtorie van Zeeland, aan 't twintigſte hoofdſtuk: *In 't jaar* CIↃCCCXXXIV. *in November op Sinte Klemens dach, was eenen grooten ſtorm van winde, donder en blixem, dat 't water vloeyde boven alle dycken, ſoo datter veel menſchen ende beeſten verdroncken in Holland, Zeelandt en Vrieslandt. Want Walcheren was tot* XV. *Steden in tuſſen Vliſſingen, ende Aremuyden. In Wolffaertsdyck overvloeyden twee polders, aen de Weſtzyde by 't dorp van de Piete.* Dat de Rijn en Maaze meede opzwollen, en zich wijd en zijd verſpreyden getuygt Jo. Iſaacus Pontanus, in 't VII. boek van zijn Gelderſche geſchiedenisſen. *Te dien tijde,* ſchrijft hy, *ontſtond 'er op den dach aan Klemens gewyd, een weldige zee-vloed, die, doorgaans, de Maas en Rijnwaateren der voege opjoeg, dat die, wijd en zijd, verre ooverſtreekken en een groote meenigte van menſchen en vee, erbarmelykker wijze, voorneemenlyk, daar die rievieren, omtrent*

Digitized by Google

Friesland, Holland en Zeeland in de Noord-zee ſtortten, wechnaamen. Slichtenhorſt, Verbruggens tolk, ſchrijft aldus: *Op Clemens dag was 'er een geweldige zeevloed, die den Rijn en Maas, zoo op joeg, dat het waater de dyken ooverſtrykende een macht van menſchen en vee vernielde, meeſt omtrent de wtgangen der zelver ſtroomen in zee.* Veldenaar, die d' eerſte plaats toequam, koomt met de voorige oovereen, daar hy zeyt; *Inden jaer ons Heren* CIↃCCCXXXIV. *in die maent van November op Sinte Clemens dach verhieff dat zee water alſo hoech dattet over alle dycken ghinc. Soe groten ſtorm waſt van wynde van donre van blixem, als dat veel luden ende beeſten verdrenckten ende veel dorpen verghinghen bi der zee in Vlaenderen, in Hollant, in Zeelant ende Vrieslant.* † Hem volgt Gouthoeven in zijn Hollandſche Kronijk op dit jaar; als meede Meyerus, daar by doende in zijn XI. boek op 't jaar CIↃCCCXIV.

† Met Veldenaar ſtemt bykans oover een Schotanus in zijn Fries geſchigt-boek, op de 175. bladzijde, alwaar deeze woorden ſtaan: *In't jaer 1334. op Clements dach in November was't een groten ſtorm, met donder, blixem ende onweder, waer op het Zee-water de dijcken inbrack in Vlaenderen, Zeelandt, Hollandt ende Frieslandt.*

Digitized by Google

CIↃCCCXIV. dat als doen het dorp Teſtreep geheelijk zij ondergeloopen. Ziet meede het VIII. der jaar-boekken van Voſſius, ende de Leevens der doorlugtige Heeren van Arkel door Abraham Kemp, in 'tan de XV. diens naams de XXI. of de XIV. Heer. Een kronijkje van Holland te Leyden gedrukt en op't jaar CIↃCCCXXII. aangetoogen, ſtelt het XXIV.

CIↃCCCXXXVI.

Vorperus van Rinsmageeſt Prior tot Thabor, by Sneek, gewaagt van deeze in 't III. boek van zijn Kronijk, aan 't XL. hooſdſtuk: *In 't jaar ons Heeren* CIↃCCCXXXVI. *op Zant Simons en Judas nagt was 'er een groote waatervloed in Friesland, die veel menſchen en ontalijkke beeſten drenkte.* †

† Van dit opwaater getuygen ook de ongedrukte Frieſche Aanteekeningen van dien dapperen Eedelman Edo van Iongama, en luyden aldus: **Op S. Symon ch Judæ jonn / iſſet ſeer graet wetter in Vriesſant wenſen / deer mannich minſchen en breſten om hals brocht.** Schotanus *pag.* 175. heeft dit weynige 'er van: *Op Simon en Jude avont heeft wederom het opwater veel menſchen ende vee vernielt.* Tot deeze vloed moeten ook gebragt worden de woorden van Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 95. *Anno* 1337. *op Simons en Jude avondt, was in Vrieslandt een ſeer hoogh water,*

Digitized by Google

CIↃCCCXLII.

Deezes gedenkt Pontanus in zijn VII. boek, aldus, uyt de jaar-boekken van Thiel. *Deeze jaarboekken*, luyden de woorden op de aangetoogene plaats, *vertellen, dat op den dag van de zaalige Gods-gezant Iakob, de rievieren de Maas, Waal en Rijn, derwijze zijn opgeſteygert, dat, naa het verbreeken der ſchutdijkken, allerweegen, de oover en needer Betouw, met de Thieler weerd, zijn onder waater geraakt, houdende de Stad Thiel met het dorp Brumpt en 't naa-*

water, waer door veel menſchen ende beeſten verdroncken. Doch ik kan niet begrijpen, waarom hy deeze vloed een jaar laater ſtelt, als onze geſchigt-ſchrijvers doen, dewijl hyze anders naaukeurig naavolgt en uyt-ſchrijft, alhoewelze niet van hem genoemd worden. Terwijl ik mijne gedagten hier oover laat gaan, en oordeel dat Oudenhoven in 't jaartal een misgreep begaan heeft, ſlaa ik ter bequaamer tijd op de kronijk van 't Eyrts-Bisdom van Maagdenburg door een naamelooze ſchrijver geſchreeven, en aan den dag gebragt van Meybomius in het tweede deel zijner oude geſchigt-ſchrijvers, alwaar ik, op de 340 bladzijde, 't jaar 1336. ook vinde geſtelt: *In 't jaar des Heeren* MCCCXXXVI. *op Simons en Judas nagt is 'er een groote vloed en ſtorm-wind geweeſt, waar door veele kerken en andere groote gebouwen op verſcheiden plaatzen zijn ingeſtort, en veele zeer groote boomen met de wortelen uyt de aarde gerukt.*

Digitized by Google

naabuyrige Wadenoys't hoofd booven. Welke beyde eevenwel meede geen geringe ſchaade leeden door die ooverwaateringe. Slichtenhorſt vertaalt het aldus: *Op Iacobs dagh waren de ſtroomen, Maes, Wael en Rhyn ſoo hoogh geſteygerd, dat nae't ſcheuren der dyken de Over en Neder Betouw met Thielerweerd blanck ſtonden, ende alleen Thiel met de vlecken Drumpt en Wadenoyen boven het water wt-keeken.* †

CIↃCCCLIII.

Meyer in 't XIII. boek; *Die van Dornyk*, zeyt hy, *wierden met twee roeden geſtraft, als van waatervloed en brand: Want in Oegſtmaand zwol de Schelde geweldig op, en, vliegende tot zijn bedde uyt, zette de Stad, tot aan de markt toe, in 't waater, en deede groote ſchaade.*

† De Maagdenburgze kronijk leevert ons ook de gedagtenisſe van dit opwaater in 't jaar

CIↃCCCXLII.

Want ik leeze op het 341. blad deeze woorden: *In't jaar des Heeren* MCCCXLII. *is 'er zoo grooten vloed geweeſt, dat op verſcheiden plaatzen de menſchen zig ter naauwer nood konden bergen booven op de daaken der huyzen; hier door zijn veele menſchen en beeſten geſneuveld, die met naa't gebergte konden vlugten.*

Digitized by Google

CIↃCCCLVI.

Meyer *lib.* XIII. *In Wintermaand leed Flaanderen nood van de meenigte der waateren.* †

CIↃCCCLVII.

†Van deezes jaars vloed, meen ik, dat ook te verſtaan zijn de woorden van dien geleerden Heer Kornelis van Alkemade, in zijn voortreffelijk boek behelzende de goude en zilvere gangbaare penningen der Graaven en Graavinnen van Holland, alwaarze in het leeven van Willem de vijfde van Beieren de volgende zijn, op de 81. bladzijde, naa dat hy verhaald heeft de vreede getroffen tuſſchen Graaf Willem en den Utrechtze Biſchop Ian van Arkel op de dertigſte van Zoomermaand in den jaare 1356. *De Schrijvers hebben aangemerkt, dat, gelijk de ſpoorlóóze en tegen natuerlijke uitzinnigheid van deze Prins niet alléén zeldzaam maar den Lande zéér naadéélig was, óók alzóó in deze tiiden de gehéele natuer aan 't woeden geſlaagen en de zéé als uitgelaaten, den landen in Holland en voor al in Zééland een onwaardeerlijke ſchaade toebragten, door de onwederſtaanbaare en méénigvuldige inbreuk der dijken; dat ze zeggen voorgeſpeld te zijn geweezt door vréézelijke Staartſterren ende één ongewoone Zontaaning, die zeventien uuren duerde. Noord-Beveland getuigt van't omwerpen zijner dijken, dat het een gehéél jaar lang met de zéé geméén lag, die 'er uit en in dreef. Het eiland Walcheren leed mede gróóte ſchaade, voornaamlijk omtrent óud Arnemuiden; en omtrent óud Weſt-Kapel ſpoelden veele landen weg. In het land Schouwen aan de Zuidzijde waaren de dijken gróótelijks verdorven; maar Weſt-Schóuwen in tegendeel door landwinningen verméérderd. Oók was Zuid-Beveland aan zijne dijken zéér benadééld; bizonderlijk aan de Noord-zijde omtrent het eiland Borzelen.*

Digitized by Google

CIↃCCCLVII.

Meyer in 't XIII. boek: *Op de nagt van Kriſtus geboorte bedekte eene zeevloed de vier Ambagten met waater en bragt veel menſchen, en vee, zonder tal, om 't leeven.*

CIↃCCCLXI.

In het XIV. boek der Geſchiedenisſen van Friesland, zeyt Ubbo Emmen; *De winter, die 'er volgde, is verfoeylijk door een afſchouwlijk onweer. Want op den XVI. van Louwmaand ter middernagt ontſtont 'er ſchielijk zulk een wind, welke, eeven als eene aardbeweeginge, toornen, kerken en andere gebouwen, doende ſchudden, die zelfde ter needer plofte. En hier nam die quaal noch geen eynde: Maar de zeebaaren, door die ſtorm ontroert, zijn, met groote ſchaade van den Huysman, Friesland ingevallen.* Reygersberg gewaagt 'er deezer wijze van: *In 't jaer* CIↃCCCLXI. *den* XII. *Ianvarii, waſt zo grooten wint en ſoo hoghen vloet, datter veel dycken in Zeelandt eover vloeyden; maer werden korts daerna weder gemaeckt ende gerepareert, ende alsdoen wer-*

werden veel polders in diverſche Eylanden van Zeelandt met veel landts buyten gedyckt. 't Hollands Kronijkje tot Leyden gedrukt zeyt; *In 't jaer eenentſeſtig waſt eenen groten ſwaren wint, in Ianvario, dat alle dycken by der zee inne braken ende veel menſchen ende beeſten verdroncken.* Gouthoeven in de verbeeterde Hollandſche Kronijk, getuygt 'er dit af: *In dat zelve jaar*, zeyt hy, naamenlijk CIↃCCCLXI. *ontrent S. Marcellus dagh, is eenen grooten ſwaren ſtorm van winde opgeſtaan, ende dat zeewater ging ſo hooghe dattet geenen menſche en gedochte ſoodanighen ſtorm oyt te weſen, overmits welcke kracht van winde veele kercktoornen, kercken, molens ende huyſen ter neder gevallen zyn. Ende vele dycken ontrent de zee, overmits de ſtercke ende hooge vloeden der wateren, zyn geſcheurt ende gebroken geworden, alſo datter vele beeſten ende menſchen zonder getal verdroncken.* Abraham Kemp in 't leeven der Heeren van Arkel gewaagt'er meede af, zeggende: *Ontrent Sant Marcelis-dagh (den* XXX. *van Wynmaand) was eenen grooten ſtorm van wind, daar vele Kerk-toorens, moolens en huyſen door nederſtorten, 't zeewater ging ſoo hoog, als oyt menſch heugen moght, dies*

veel

Digitized by Google

veel zeedycken ſcheurden, menſchen en beeſten verdronken. †

CIↃCCCLXII.

Deeze ſtelt Heda in Ian de IV. diens naams den XLVII. Biſchop van Utrecht op dit jaar; maar ſchijnt met den voorgaanden eene en de zelfde. Dit is de zin zijner woorden: *In den aanvang deezes jaars in Louwmaand op Pauws Marcellus dag, rees'er zoo afgrijslijk een onweer en oovervloeyinge des zees, voor heene nooyt gehoort, en naauwer nood by den naakoomelingen te gelooven; welke kerken, toornen, huyzen en dykken om-*

wer-

† Ik vinde ook van deeze vloed by Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 95. de volgende woorden: *Anno 1361. gingh het Zeewater ſoo hoogh, dat veel Dijken doorbraecken, ende dat met dien grooten ſtorm de Toorens, Kercken, ende Huyſen om ſtorte, ende 't water in het Landt bracht, waer door veel Menſchen ende beeſten verdroncken.* De beſchrijvinge van de Stad Enkhuiſen toegeſteld door Gerard Brand [alhoewel zijn naam op het tijtelblad verſweegen wordt] en gedrukt in de zelfde Stad in den jaare 1666. begrijpt dit opwaater en ſchaade, daar door veroorzaakt, in korte woorden: *Geduurende zijn regeeringe* [te weeten van Graaf Willem van Beieren] *leedt de ſtadt eenige ſchade, door de watervloedt en ſtorm des jaers 1361. op St. Marcellus dagh. Verſcheide ſcheepen of ſchuiten, ſoo van poorters als vremden, dreven ſeewaerts in, of op droochten.*

Digitized by Google

werpende, eene ontelbaare meenigte ſtervelingen heeft vernielt. Met hem ſtemt de groote Kronijk van Neederland. De woorden van Veldenaars Kronijk leeveren dit uyt: *In den jaer ons Heren* CIↃCCCLXII. *in Ianvario op Sinte Marcellus dach waſt een alte grote † ſtorm van wynde, die al te grote ſchade dede, want hy dede veel huſen nedervallen ende kercken ende toernen. Ende veel luden verdrenckten die bi der zee woenden ende geſeten waren bi den revieren, ende veel ſcepen verdorven mede, ſo dat niement en had horen ſeggben van alſulcken ſtorm.* Pontanus in 't VII. boek van zijn Gelderſche Hiſtorien houdt die zelfde voet en tijdreekeninge, zijne woorden in Néerlandſch verwiſſelt, zijn deeze: *Gedenkwaardig en in ſchrift vervaat is dat onweer, het welke met den aanheef deezes jaars opquam: Want in Louwmaand den* XVI. *dag, ter middernagt, ontſtont 'er ſchielijk zulk eene wind, die eeven als eene aardbeweeginge, toorns en kerken, en andere gebouwen ſchudden deende, die zelfde ter needer*

† Van de groote ſtormwind op deeze dag getuygen ook de aaloude Frieſche Aanteekeningen, ondere mijn papieren bewaard, in deezer voegen: CIↃCCCLXII **Dae waeg thi grate wind op Sinte Marcellus dep.**

Digitized by Google

der velde. Hier greep dat onheyl noch geen ſtand, nemaar de zee-golven, door die ſtorm ontbreydelt, ſchooten in de naaſte rievieren en de Zuyderzee, en van daar in d' aangrenzende landen, niet zonder groote ſchaade van den Landman. Slichtenhorſt op 't zelfde jaar: *Op den* XV. *van den Louwmaand in de middernagt, is'er zoo krachtige wind opgeſtaen, dat die, op dewijze van een aerdbevinge, toorns, kerken en huyzen te grond wierp, ende de Noodzee opryzende de inſchietende ſtroomen en Zuyderzee oover de aenleggende landen joeg, niet zonder ongemak en kermen van den Ackerman.*

CIↃCCCLXVII.

Meyer in 't XIII. van zijn jaarboekken van Vlaanderen, verhaalt van dit jaar: *In Wintermaand omtrent den dag van Sint Nicaas is 'er zoo grooten onweer en ſtormwind in der nagt ontſtaan, dat de jongſte dag ſcheen voor handen te weezen. En men moet weeten, dat van alle winden die de quaadſte voor Vlaanderen is, de welke tuſſen Weſt en Noord zijnde de Noordweſte wind genaamd wordt. Deeze woede der Noordweſte wind heeft ons zoo grooten zee-vloed veroorzaakt, dat de zee alles, dat naaby gelegen was,*

op-

opſlokte. In die nagt bleeven 'er zoo veel ſcheepen, dat men het getal naaulijkx kon weeten, en de ſchaade waardeeren.

CIↃCCCLXVIII.

In dit jaar leed Zeeland weeder ſchaade naa de Aanteekeninge van Reygersberg in zijn Kronijkke van de Graaven van Zeeland, daar hy ſchrijft in deezer voege: *In 't jaar* CIↃCCCLXVIII. *'s Maendaechs nae Sinte Martens dach in de Winter, waſt ſoo grooten ſtorm ende onweder, dat veele Polders inundeerden.*

CIↃCCCLXXIII.

Deeze, om datze op den dach, by de Paaps gezinde, den gewaanden Heylig Dionys toegekent, voorviel, wierde de Dionys-vloed genoemt, en trof inzonderheyd Friesland. Dit heeft 'er Emmius af op 't eynde van zijn XIV. boek, daar hy ſchrijft: *Als nu die vreede was ingegaan, zoo volgd 'er op den* IX. *van Wynmaand, een geweldige en in die tijden ondenkelijkke Zondvloed, die de heele kuſt van dit Friesland* (naamenlijk Ooſt Friesland) *verbaasde, ende den inwoonderen groot jammer toevoegde.*

Want

Digitized by Google

Want Weſteel, een heerlijk dorp, in een vrugtbaare landouwe, vaſt twee duyzend treeden ten Zuyden van Norden geleegen, belonkende Oiſteel ter Ooſterzon, wierde geheelijk, in een ommezwenk, door 't geweld des waatervloeds, der voege ooverrompelt, dat die, naa 't omſmijtten van de kerk en alle gebouwen, het land zelve voor een groot gedeelte afſpoelende, menſchen en vee opſlokte. Een groot bewijs-ſtuk, dat de ſtervelingen, 't geluk hen van booven toegekoomen, eerbiedelijk behoorden te erkennen. Want in dat dorp, als de oude verhaalen, hadden de rijkdoomen, welluſtigheên, en deeze eene ongebondenheyd en veragtinge van God gebaart. Men verhaalt, dat veele teekenen dit onheyl hebben te vooren geſpelt, by welke de inwoonderen vermaant zyn geworden, voor hunnen ondergang te vreezen; te weeten: Brooden tot ſteenen vervormt, en viszen tot ſchrik van de aanſchouwers in den gloeyenden ooven leevende gezien: maar dit heeft de gemoederen, in zonden gehard, niet konnen weykken. Het waan-geloof heeft meede een wonderdaad verziert; dat de geheyligde beelden met den Koſter van de kerk hebben geſprooken, en gebooden hen naa Norden te vervoeren, en dat de Koſter met

het beeld van Ludger, die oovervloeyinge des opwaaters alleene zy ontkoomen. Zeedert heeft de grond van dat dorp niet konnen bewoont worden, hoewel de ooverblyfzelen daar af met de puynhoopen noch te zien en niet verre van den dyk door de waateren ooverſtroomt zyn. De dykken in dat geheele geweſte, door de woede der baaren geheelyk verbrizelt zynde, ende de geduyrige onweeren, waar af Krantzius in zyn kerkelykke Hiſtorie van Zakxzen meede gewaagt, het opmaaken verhinderende, zoo lag de ſchoone landouwe lang zonder bearbeyd te worden, en woeſt, zonder vrugt, te meer de daagelykxe vloed daar oover ſtroomde: en ook eene geduyrige invloeyinge des waaters een gedeelte als tot een inham des zees hadde verſchaapen, oopenende den weg voor de ſcheepen tot aan Marienhaaven. †

CIↃCCCLXXIV.

† Alle deeze voorgaande wonderdaaden en uytwerkzelen van dit opwaater heeft Schotanus ook in zijn geſchigtboek op *pag.* 195. alhoewel hy Emmius met ſtilſwijgen voor by gaat. De Cimberſe Oudtheeden, blad 95. leeveren het volgende: *Anno* 1373. *waſſer een ſchrickelyck Zee-water, waer door 't ryck ende weldigh Dorp Weſteel by Norden, over de Eems met onderganck van vele menſchen ende beeſten vergaen is. Dit wierdt gehouden voor een ſtraf van groote weelde en dertelheydt, die daer in ſwangh gongen.*

Digitized by Google

CIↃCCCLXXIV.

Het geene Heda van deeze waatervloed in 't leeven van Arnoud de II. van dien naam XLIX. Biſchop van Utrecht ſchrijft, volgt op deeze voet: *In't jaar* CIↃCCCLXXIV. *gebeurden'er eene zeer groote oovervloejinge des waaters, die veele Steeden en dorpen vernielde; woedende vier maanden lang, der maate, dat me † met ſcheepen aller weege oover de velden voer. Daarnaa is den Lekken-dijk doorgebrooken, dat Holland noch vry euveler ramp beſchoor.* Pontanus zeyt'er dit af ten opzigte van Thiel in Gelderland in zijn VIII. boek: *Korts daar op eene groote oouerwaateringe van Waal en Rijn ontſtaande, voegde die Stad ende de naaſtleggende plaatzen veel ramps toe: Want die dijk, door de kragt des waaters ſchier t' eenemaal wech gerukt, ende de Dam-*

I 2 *poort,*

† De kronijk van Bremen beſchreeven door Hendrijk Wolters Kanunnik aldaar, en van my op de 56. bladzijde deezes boeks aangehaald, heeft van dit jaar het volgende, *pag.* 67. *In't jaar des Heeren* MCCCLXXIV. *op den dag van den Heyligen Valentijn is'er een groot opwaater geweeſt, en het ganſche land met waater bedekt, zoo dat'er groote ſcheepen konden oovervaaren.*

Digitized by Google

poort, met een ſtuk des muyrs om verre geworpen weezende zijn eenige huyzen omtrent die poort, in de Waaterſtraate, door 't aanſpoelen der golven, geheel vernietigt. De ooverzettinge van Sligtenhorſt luyd aldus: *Onlanx daer na zijn door 't opryzen van Rhijn en Waal, de gedachte ſtadt en nabuerplaetzen zeer gekrenkt, en de nieuwe Kae met de Dampoort, een ſtuk van de muer en eenige huyzen in de waterſtraet ſchier geheel wech geſpoelt.* Vosſius gedenkt deezes vloeds meede in 't ellifde van zijn' jaarboekken van Holland: *Een jaar volgt 'er*, ſchrijft zijn aadelijkke penne, *den Hollander, Zeeuw en Stigtenaar, aanmerkelijk door verſcheydene toevallen, ooverwaateringen, en uytroeyingen van menſchen. Want de revier de Lek verhoogde door de ongewoone meenigte der waateren, der voege, dat zy, naa 't verſcheuren van dijkken, die haar breydelden, alles, van Utrecht tot aan des Graaven Haage onder waater zette. Riderwaard, eyland by Dordrecht, wierd opgeſlokt. Boomen, huyzen raakten onder de voet. Menſchen en beeſten verdronken.* Abraham Kemp, die het leeven der Doorlugtige Heeren van Arkel ſchreef en de jaarbeſchrijvinge der Stad Gorinchem, en

'er

'er toe behooren, verhaalt † dat die van Utrecht in den jaare CIↃCCCLXXIII. hadden doen graaven een vaart, die men hiet de Nieu-vaart tot Grooter Waade toe, en dat zy by 't eynd van de Lek ſtelden, in 't dorp Nieuvaart, twee groote houten ſluyzen, timmerende daar by op den oever van de Lek, in Uterdijk, eenen grooten ſteenen toorn, met ſterkten en bolwerken bewaart, dat zy Gildenburg noemden, om dat het ten koſte van de gilden gebouwt was; dat veelligt alsdoen hier uyt veel moeyenisſen ſcheenen te willen ontſtaan, maar *dat de voortgang daar af belet wierde door 't groot opwater, komende uyt de Alpen en andere gebergten en ſtroomen van boven en de vloed van beneden uyter zee daar tegen, veel Steeden en dorpen vernielende, en beſchadigende. Dat ontrent Dertiendagh in Bloeymaand, des jaars* CIↃCCCLXXIV. *'t eyland Ryderwaerd by Dordrecht * in brak, en de dyken van de Lek, zoo dat 't waa-*

I 3 *ter*

† Dit zelve verhaalt meede de Prooſt van Arnheim Willem Heda in 't leeven van Arnoud de tweede van dien naam, de neegen en veertigſte Biſchop van Utrecht *pag.* 257. en Gouthoeven in zijn verbeeterde Hollandſche kronijk, blad 402.

* Dezelfde uytwerkingen ſchrijft ook aan deeze vloed toe

ter deur heel Holland vloeyde. † Ziet ook de Maagdenburgſche Kronijk. Fruytiers in zijn voorreeden voor de beſchrijvinge van Aller Heyligens vloed in 't jaar 1570. en 't Hollands Kronijkje tot Leyden gedrukt.

CIↃCCCLXXV.

Dirk Velius in 't eerſte boek van zijn Hoornze Kronijk ſchrijft, dat op *'t Iaer* CIↃCCCLXXV. *op Marcellus dagh, een vreeſelycke ſtorm uyt den Noordtweſten was, daer door het water ſoo opgedreven werdt, dat de dycken op veel plaetſen deur braecken, en*

---

toe Jan Francois le Petit in het eerſte deel van zijn groote kronijk van Holland, Zeeland *&c.*, de woorden uyt het Franſch vertaald luyden aldus op de 305. bladzijde: *In het jaar* 1374. *waaren 'er booven maaten groote opwaateringen des zees, waar door de dijkken in het eyland Ridderswaert by Dordrecht wierden gebrooken en geſlegt, als meede de Lekke dijkken; Zoo dat geheel Holland onder waater liep, en verſcheiden dorpen overſtroomden en verlooren gingen.*

† Deeze vloed heeft niet alleen 't Sticht Utrecht, Holland, Zeeland, maar ook Vlaanderen getroffen, Emanuel van Meteren in zijn Neederlandſche geſchigten blad. 59. *Anno* 1374. *in Octobre, geſchiede in Vlaenderen ſeer groote ſchade van de Vloet.* Ziet ook *Faſcic. Tempor. Munſter.* van de ſchaade die in Vlaanderen gebeurde.

Digitized by Google

en de lieden anders niet meenden, of het heele landt gingh verloren: maer daer quam tegens den avondt een groote donderſlagh, en daer na viel de wind heel ſchielyck, als by mirakel, en 't water begon voorts te dalen, tot groote vreught van een yder, hoewel de ſchaden groot waren, en de zee langh tot de gaten van de dyck in en uyt bleef ryden, eerſe weder opgemaakt konden worden. Meede gewáagt van deeze ende de volgende Matthæus Voſſius in 't XI. van zijn Hollandſche jaar-boekken aldus; *Dit jaar (*naamentlijk CIↃCCCLXXV) *was de ſtormwinden zeer onderworpen; en noch bekender door die zond-vloed, die, op veele plaatzen Holland, Zeeland en Weſt-Friesland onder waater zette. Maar heeft in 't volgende* [CIↃCCCLXXVI.] *vry grooter ſchaade gedaan, want doen is de Piete, een beroemt dorp aan de Wolphaards dijk in Zeeland t' eenemaal vergaan: en zeedert heeftme daar af niets, dan't ſpits der kerke gezien. Doch meeſt trefte de ſchaade den Flaaming die'er zeeventien dorpen omtrent Biervliet by inſchoot door't waater.* Deeze word van alle Schrijvers geſtelt op't volgende; maar Meyerus teykent op dit teegenwoordige aan, *dat* als doen *de zee de*

Digitized by Google

vier Ambagten en de Ooſt-Vrye heeft onder waater gezet.

CIↃCCCLXXVII.

Deeze was eene erbarmwaarde vloed oover den Lande, die Flaanderen wel 't dapperſte aan't harte raakte, gelijkkerwijs uyt Meyer en andere zal aanteekenen, naa dat het volgende eerſt uyt het vijftiende boek van Ubbo hebbe aangetoogen, luyddende zijne woorden, door vertolkinge, deezer voege: *Voorts volgt 'er eene andere ooverwaateringe, zoo ſchaadelijk als de voorgaande* (hy meent die van den jaare CIↃCCCLXXIII.) *op den* XV. *van Slagtmaand, waar door aan de heele kuſt van Friesland weederomme groote ſchaade voor viel. Holland ook en Zeeland wierden zwaarlijk bezogt. In Flaanderen vergingen dertig kerken met 'er buyrtten. In Norder-land wierde de dijk, die Lutsburg en Bergum beçingelde, allerweege verbrooken; en kolken door de kragt der golven in de aarde uitgeholt. De baaren ſtuytten tot op de muyr van't Dominikaner klooſter te Norden. Veel menſchen en vee bleeven wijd en zyd dood.* Tot Flaanderen dan koomende, zoo volgt uyt het XIII. van Meyerus jaarboekken van Flaanderen, onder Lowijs van Male

Male deeze jammer-taal: *In't zelfde jaar op den* XVI. *van Slagtmaand, dat een maandag was na Sant Martyn den Bisschop, de Plamme, dat is, de opkoomende vloed van de Noordzee door storm van winden, tot verwonderens toe, vermeert, heeft heur Plamingen, of Flamingen grooten ramp beschooren. 't Gat dat het Bierflietsche genoemt wierde, onagtzaamelijk verzien, heeft de Noordzee geweldelijk verbrooken, en zeeventien dorpen, jaa meer onder waater gezet. De ontfangene schaade kan naauwlijkx gewaardeert worden. Wie zoude konnen optellen, die verscheyden zoorten van gedierten aldaar gesneuvelt? De huyzen, schuyren, en goederen van de menschen dreeven op't waater. Dit ongeluk wierde geweeten den Dijk-graaven, die wel vlijtig genoeg waaren in't dijkgeld te innen; maar de ontfangene penningen tot eygen gebruyk verbeezigende, verwaarloosden de dijkken te breydelen teegens't zeegeweld. De ondergeloopene dorpen waaren; Izendijkke, Zant Niklaas-kerk, ten Hamere, Elmetre, Rostlaar, Oostmanskerk, de Piete, Zanta Katharijnen-kerk by Oostburg, Zant Ians kerk in de woestijne, Schoondijk ten deele, Hughen-fliet, een deel van Zanta Marien-*

Digitized by Google

kerk van Bierfliet, Bocholt, 't Wilhelmyten klooſter, Volmerbeke, Hamergate, Cruſcha, Gaternesſe en Zegher-wilge. Eenige doender Niniven by. Dus verre Meyerus. Jacobus Marchant in zijn 1. boek van zijn beſchrijvinge van Flaanderen, ſtemt met Meyerus, *dat de ſloffigheyd en gierigheyd der Dijk-graaven, in 't inzaamelen der zee-laſten, en die tot eygen gebruyk aanſtaande, neevens 't verzuym van dijk en zee-breydels, oorzaake deezer ongeleegenheyd zij geweeſt.* Dit ſchrijft 'er de oude Kronijk van Flaanderen van Andries de Smet, by Vorſterman gedrukt, af: *In 't jaer* CIↃCCCLXXVII. *des maendaechs naer Sinte Maertins dach, ſo brac in 't gat van Biervliet ende daer verdroncken wel* XVII. *prochien. Bouchoute, die Pyete, die Guiljemynen, Nieneve, Roeselare, die Ghewilleghe, Ysendycke, die Ellemare, Sint Ians in dye woeſtyne, Ooymanskercke, Sinte Kathelynen, ten Hamere, Schoonendycke, Gaternesſe, Sinter Nyclaeus, Bierfliet ende andere prochien.* Ian van Reygersbergen van Kortgene ſtelt deeze waatervloed een jaar laater als blijkt uyt de Beſchrijvinge van de Graaven van Zeeland, daar hy ſchrijft; *In 't jaar* CIↃCCCLXXVIII. *'s Maendaechs nae Sinte Maertens dach inde winter, waſt ſoo grooten ſtorm*

ſtorm ende onweder, dat veele Polders ende Eylanden in Zeeland inundeerden. En een weynig laager; *Ter zelver tydt brack't gat te Biervliet inne in Vlaenderen ende daer ontrent verdroncken ſeventien dorpen ofte Prochien: namelyck Gulieme, Nievele, Roeſelare, die Ghewillighe, Isendycke, die Ellemare, Sint Ians in de Woeſtyne, Oymaskercke, Sinte Katherinen, Ten Hamere, Schoondyck, Garenisſe, Sinte Nicolaus, ende Biervliet met noch meer andere, alſoomen in de groote Kronycke van Vlaenderen in't lange leezen magh, als't blyckt by deſe rymen ende incarnatie;*

't Landt te Biervliet ende XVII Dorpen/
ô wach!
Ende die Piete liepen in nae Sinte Martens dach.

Men vindt onder een zeer oude Landkaarte van Flaanderen de volgende beſchrijvinge; *Anno* CIↃCCCLXXVII. *den* XIX. *Novemb. ten tyde van Graef Lodewyck van Male, broocken de dycken aen de Wielinge door, ende verdroncken deſe naervolgende Parochien; De Piet, de Stadt Biervliet, Willemine Clooſter, Bentylle, Roeſelare, Iſendycke, Ellemaere, Schoondycke, Gaeternisſe, S. Niclaes, S. Margrie-*

Digitized by Google

griete, Ooſtmanske, S. Ians, S. Catharyne, Haemere, Caudekercke, Watervliet, Nievelle, Huygevliet, Bruchoute, Volmerbeecke. Marcus Vaernewyck gedenkt 'er deezer wijze af in zijn Hiſtorie van de *Belgis. In 't jaer* CIↃCCCLXXVII. *daer na op den twelfſten dach van Novembris, ten tyde van Graeve Lodewyc van Male, naer dat de Wielingen een jaer te voren doorgebroken waren, zo voor ſchreven is, verdroncken in dat ſchoon Prieel van Vlaenderen, deſe Prochien mits dat het gat van Biervliet inliep: te wetene, den Piet of de Preſe, Rousſelare, Iſendycke, Schoondyck, Gaterniſſe, S. Niclaus in de Varent by Gaterniſſe, Eyſemans Kercke of Ooſtmans Kercke, S. Ians in de woeſtyne, S. Catherin en Hamer, Cauwckercke, Bochaut, Volmerbeke, S. Margriet te Nieneve of Nevele, Hughevliet, Ghewillighe, Guillemynen een Clooſter, 's Graven-goet, nu Watervliet, Bentille een Capelle, Biervliet die Stadt die nu wederomme becommen is ende heeft haer ooren, zoomen zegt, boven den water gecreghen, door die hulpe van den Almagtighen HEERE. Doen waſſer oock verdroncken die Prochie van Ellemare, ſoo dat daer onder telde* XVII. *Prochien, waar af ſommighe verloſt*

loſt zijn, als is Bochaute, Maer de reſte light meerſt al in den gront der zee verſmoort. Barlandus, in zijn boek der Hiſtorien op dit jaar, ſchrijft, *Dat omtrent de viertijd van Dionys, de zee, door een wonderbaarlijkke drift geheel Borzelen, dat een deel van't Zeeuwſch Zuydbeveland maakt, heeft bedekt.*

CIↃCCCLXXIX.

Emmius in zijn xv. boek maakt gewag van een oovervloeyinge des zees in Friesland, in Wijnmaand voorvallende, die alle weegen ten platten lande onbruykbaar maakte, doch repte van geen ſchaade.

CIↃCCCLXXX.

In eenige ſchriften, geteekent met de tijtel, *Memoriæ rerum antiquarum in Friſia*, vinde ik; CIↃCCCLXXX. **Da ging da wetter uwr al Friesſân.** Deeze volgt van woord tot woord Broer Pieter van Thabor in zijn ongedrukte Hiſtorie van Friesland. *In 't jaer ons Heren* CIↃCCCLXXX. *doe ghinc dat water hoech over al Frieslant.* †

† Ik bezitte een ongedrukt kronijkje in onze moedertaal geſchreeven, in het welke ik van deeze vloed het volgende leeze: CIↃCCCLXXX. **Dae ghengh thet wetter heegh wr al Fresland.** By een ombeken-

CIↃCCCLXXXIII.

Vaernewijk ſchrijft, dat in 't jaar CIↃCCCLXXXIII. een groote vloed en opwaater was.

CIↃCCCLXXXVII.

De Frieſche Aanteekeningen, daar terſtond af gewagde, hebben op dit jaar geſtelt aldus: **Ann. CIↃCCC ende LXXXVII. Werngdeys ney S. Lucy ging dat zeewetter wr heel Frieslan / ſoe dat ſolle minſchen en beeſten verdroncken / en hwſen wey drioun.**†

CIↃCCCXCV.

Petrus Scriverius in de Aanteekeningen van zijn oud Batavia in 't leeven van Floris de III. Graave van Holland, ſchrijft, Dat een onbekende Autheur van een Latijnſche Frieſche Kronijk zeyt, dat in 't jaar CIↃCCCXCV.

---

kende ſchrijver, die Broer Pieter Monnik in 't klooſter Thabor by Sneek naaſchrijft, vinde ik deeze woorden: *Int jaer ons Heren* 1380. *doe ginck dat water hoech over al Vrieslandt.* Oudenhoven gedenkt 'er ook af in zijn Cimberſe Oudtheeden, op 't 96. blad. *Anno* 1380. *is 't water wederom over geheel Vrieslandt gegaen.*

† De Cimberſe Oudtheeden zeggen *pag.* 96. *Anno* 1387. *heeft eenen water-vloedt veel menſchen ende beeſten verdroncken.*

Digitized by Google

CIↃCCCXCV. de † zeegaaten tusſen 't Flie ende Tekxzel, door kragt van 't perszende waater ende hooge vloeden, ingebrooken zijn, midsgaaders ook 't vaſte land tot de Zuyderzee toe ontrent Meedenblik en Enkhuyzen verdronkken en tot zee gemaakt.

CIↃCCCC.

Johan Fruytiers in de voorreeden tot den Kriſtelijkken leezer oover zijn Beſchrijvinge des Waatervloeds, voorgevallen in den jaare CIↃIↃLXX. trekt aan uyt een Frieſche korte Kronijk een vloed van den jaare CIↃCCCC.*

CIↃCCCCIII.

† Deeze uytwerkzelen van eenen vloed vinde ik ook aan dit jaar toegeſchreeven in de Hiſtorie van de Stad Enkhuyzen *pag.* 14. by my op blad 125. aangehaald. Andere nochtans brengen deeze inſpoelinge der zeegaaten tot andere jaaren, gelijk onzen ſchrijver geroond heeft op de 43. bladzijde.

* Ik kan my niet genoeg verwonderen, waarom niemand van onze kronijk-ſchrijvers, [zoo ver als my thans bekend is] gewag maakt van deeze vloed, dewijl Friesland merkkelijk door dezelve laſt geleeden heeft, Iaa! zoodanig beſchaadigt is, dat dit opwaater by uytſteekendheyd de naam heeft verworwen van de *Friesche Vloed.* Emmanuel van Meteren heeft dit weynige 'er af in zijn geſchigtboek op 't 59. blad. *Anno* 1400. *ghebeurde eenen hooghen Vloet, den Vrieschen vloet genoemt.* Ik vind 'er ook gewag van gemaakt by den ſchrij-

CIↃCCCCIII.

Reygersberg in't leeven van Graaf Aalbrecht; *In't jaer* CIↃCCCCIII. *waſt eenen grooten ſtorm van winde, en daer braeken veel dycken deure in Hollandt en Frieslandt.* 't Zelfde verhaalt meede 't Hollandſch Kronijkje tot Leyden gedrukt. †

CIↃCCCCIV.

ſchrijver van de Hiſtorie der Graaflijkke Regeeringe van Holland, *pag.* 113. *Het was in den jaare* 1400. *ſoo grooten ſtorm, dat de gaten tuſſchen Texel en Wieringen ſoo wijd wierden, dat men van die tijd af, Enkhuiſen en Amſterdam, met groote Scheepen heeft konnen bevaaren, zijnde te vooren Dordregt d' aenſienelikſte Koopſtad ter Zee.*

† Ian Francois le Petit in zijn groote kronijk van Holland, Zeeland, *&c.* heeft'er dit af in 't eerſte deel, blad 319. *Omtrent deeze tijd was'er een groot onweeder en opwaater met hooge vloeden, door welke in Friesland en Holland veele dorpen en landwooningen onderliepen.* Hier op laat hy in 't breede volgen de hiſtorie van het gevangen zeewijf by Eedam, en ſchrijft aan deeze vloed toe de verwijderinge der zee-gaaten van Texel en 't Flie, waar toe oorzaak zouden gegeeven hebben de Monniken van de Abdyen van Zant, Odulf en Ludingakerk [by Petit qualijk *Luynekerk* geheeten] die eenige gragten en kanaalen uyt de Noord-zee hadden geleyd tot bevogtinge haarer landen; deeze gragten, door de geduyrige ebb en vloed verwijderd, zijn endlijk in een geſcheurd, en hebben plaats gemaakt voor de inſchietende zee.

Digitized by Google

CIↃCCCCCIV.

De Vloed, daar nu van aanteekene, viel Flaanderen bitter en onbekomzaam, en toonde heur kragt in den jaare CIↃCCCCIV. Meyerus in 't XIV. boek van zijn Flaamsche Hiſtorien brengt 'er dit van te berde, daar hy ſchrijft, onder Margariet van Male; *Vorders en was 'er, by menſchen gedagtenisze, nemmeer in Flaanderen zoo groot een waatervloed, als in dit jaar in Slagtmaand den* XIX. *dach, Santa Elizabeth toegeheyligt, voorviel. Drie onzer mylen lang vervulde de Noordzee alles ende doode menſchen en alle zoorte van beeſten. De vier Ambachten,* † *Sluys, Damme, Roodenburg, Ooſtburg, Birfliet, Hugofliet, Wulp, Kadzand en Bouchholt leeden de meeſte ſchaade; waar af de blykken noch kenbaar zyn. Nooyt zaagme de zee zich zoo hoog booven 'er dykken verheffen. Geen beſchut, geen Zeeweyr, geen Duyn baate: alles verbrak en raakte wech. Veel Polders zyn doen vergaan; want het zeegeweld,*

K door

† Markus van Vaernewijk in zijn *Spiegel der Neederlandſche Oudheid* ſchrijft ook, dat in 't jaar CIↃCCCCIV. het gat inbrak te nieuwer Sluys, daar veele Parochien verdronkken, welker naamen hem niet bekent zijn.

Digitized by Google

door de teegenſtand van een heevige Noordewind, kon den hertred niet neemen. Dit heeft 'er Ian van Reygersbergen af in 't leeven van Graaf Aalbrecht. *In 't ſelve jaer* (naamelijk CIↃCCCCIV.) *op Sinte Lysbetten dach waſt een ſoo grooten ſtorm van winde, ende ſoo hooghen vloedt, dat veel Polders in Zeelandt oovervloeyden ende Cats, Nieuwlandt inundeerde doen ter tyd in Noordt-bevelandt. In Zuydt-bevelandt oovervloeyden ſommige Polders. Duyvelandt inundeerde ter ſelver tydt aen de Ooſtzyde.*

CIↃCCCCVII.

Deeze beſchrijft Pontanus in zijn VIII. boek van de geſchiedenisſen van Gelderland, volgens de ooverzettinge van Slichtenhorſt, aldus; *'t Naeſte jaer was vervaerlyk door zeldzaame heemelteykens, want men in de lucht hayrige ſterren, en op de aerd en zee zulcke bevingen gewaer wierd, dat onder andere de Maes hoog opliep, en nae de grenzen van Gelderland en Gulich doorbreekende, de landen rondom, ooverſtelpte; hier by koemende ſterke ſtormbuyen, die de boomen ontwortelden, ende de huyzen met toorns neederveldden.*

CIↃCCCCXXI.

Digitized by Google

CIↃCCCCCXXI.

Een ſchrikkelijkke waatervloed ontſtont 'er in den jaare CIↃCCCCXXI. in deeze Landen by In-en uyt-heemſche Schrijvers meewaariglijk beweent. Den alomberoemden Ubbo Emmius gewaagt'er deezer voege van in zijn XIX. boek op 't aangeroerde jaar. *Onderwyle heeft de zee*, is de zin zijner woorden in 't rouw oovergezet, *op den* XIX. *van Slagtmaand in der nagt, door 't geweld der ſchielykke ſtormbuyen ontroert zynde, de ganſche kuſt van Friesland, Holland, Zeeland en Flaanderen grooflyk beſchaadigt. De dijkken zijn verbrooken. De zeebaaren oover de velden verſpreyd. Het grof en kleyn vee met de ſtallingen verdronken. Edoch nieuwaars was die ramp zwaarder, dan in de uytterſte deelen van Holland ten Zuyden, daarze de Landzaaten meede de hoop van het hermaakken der dijkken benam. Waar door die luſtige en vrugtbaare landouwe, tuſſen Dordrecht en Geertenberge wel eer in* LXXII. *dorpen onderſcheyden, door de aanwakkerende moogenheyd des zees, allenxkens opgeſlokt, en in een zeeboezem verwandelt is.* FASCICULUS TEMPORUM by Jan Velde-

naar tot Utrecht gedrukt in 't jaar CIↃ CCCC LXXX. ſpreekt'er aldus af; *In den jaer* CIↃ CCCC XXI. *op Sinte Elizabetten nacht ſoe was al te groten ſtorm ende al te groten vloede van water. Als dat die zeedyck van Zwthollant inbrack, daer veel volcs verdrencte, ende dat al te ſcoen rycken lant was daer al te groten ſchade geſchiede. Want in dat lant woenden al te veel goeder treflycker ridderſchap, ende veel ſchiltboertigher lude, die all verderff ontgoet ende verarmt worden, ende moſten van armoede uten lande runen, ende moſten trecken dienen, ende veel moſter broot bidden, dat grote rycke lude gheweeſt hadden. Want dat lant bleeff voert ridende ende onghedyckt ende kercke, Slote ende huſen ende meeninge ſchoen ridderwoeninge die verghinghen te nyt mitten water.* De groote Kronijk van Neederland beſchreeven by een Kanonik van de gereguleerden orde van Zant Auguſtijn van Nuys deelt dit meede: *Op den nagt van de Weduwvrouwe Santa Elizabeth, rees, door't verborgen raadſlot van de goddelijkke ſchikkinge (wiens uytwerkzelen wy dikmaals aanſchouwen, blyvende de oorzaakken daar af aan ons geheelijk onbekent) eene in veele eeuwen ongehoord onweer, dat de zeewaateren, door heftige win-*

winden en ſtormbuyen heur' golven niet alleen deed verheffen, maar ook teegens de naaſte ſtranden en dijkken aanklitzen, welke, door die kragt verbrijzelt veel neerlaagen en groote rampen byzonder Holland, als meede Friesland en Zeeland hebben aangebragt, in 't uytroeyen van dorpen en verdrinkken van veel menſchen en veel vees. Ten zelfden tijde, is dat ganſche land tuſſen Zanta Geertenberge ende Dordrecht, dat zeer weydrijk en vrugtbaar was, met twee en zeeventig prochien, door die zondvloed ooverſtolpt, ontfangende door de verbrooken dijkken de zoutte zee, die door de gaaten van Zeeland invalt. De woede des onweërs was zoo geweldig, dat geenen dijk in dat aangeroerd geweſte beſtand was die te ſtutten. Om niet alle Schrijvers by een te raapen, heeft het my goed gedacht, drie voorneementlijk uyt den hoop te kippen, te weeten, Junius, Vosſius, en Boxhorn. Adriaan Junius dan in zijn Bataviſche Hiſtorie op 't XVII. hoofdſtuk, vangt deezer wijze aan; *Deeze wydheerſchende Stad*, zeyt dat ooglijn zijner eeuwe, *heeft eene grouwzaame en erbarmwaarde ſtorm, door 't verbryzelen der dijkken, van 't vaſte land afgerukt. Wanneerme zeyt, dat 'er by de honderd duyzend menſchen op*

Digitized by Google

een ellendige manier zyn omgekoomen en twee en zeeventig dorpen, behalven buyrten en burgen, ondergegaan. Zeedert welke tyd tot aan deezen dag, de zee om dat eyland ſpoelt eeven gelyk Venetien, behoudens nochtans dat de tusſenwydte tusſen deeze ſtad en 't vaſte land bekrompener, zynde aan de eene de verdte van een roerſchoot, aan d' andere twee kantten vaſt tien duyzend treeden, die 'er niet laaten bevaaren dan op 't believen van de op en afgaande vloed des zees. In den jaare CIↃCCCCXXI. *ontſtond deez verſchrikkelyke ramp, die 'er, hoewel vaaylige nochtans bittere gedagtenisze, deeze verszen, aanwyzers des jaars, van my heeft afgeparſt.*

DVrdreChto IncVbVit VIs atroX
InCIt VentIs
Vrbs qVa dIssILVIt protInVs
haVſta MarI.

(Ook vindtme in 't Zuydden van de groote Kerk in ſteen gehouwen. ANN. XPI. CIↃCCCCXXI. NOVEMBRIS XVIII. SUBMERSAE FUERUNT LXXII. VILLAE CONTINUAE DORDRACO.) *De maare loopt, dat dit onheyl by een boer is bewerkt, die nydig op zyn buyr-*

Digitized by Google

buyrmans welſtand, en met wien hy in vyandſchap leefde, gedagte diens landen, aan die zeedijk geleegen, door de invloeyinge des zees uyt te roeyen of ten minſten te verderven. Onbewuſt, dat, op de eens ontbreydelde zee, een doorbreekinge des dijkx zoude volgen, veel min van een oovervaateringe der landen. Derhalven heeft hy by een ſchelmſche raad noch ſchelmſcher daad gevoegt: Want men zeyt, dat hy een gruppel hebbe gedolven, waar door de vloed des zees al leekende in dat aangeroerde land wierde gevoert; wiens ſtortinge, als nu met geen menſchelijkke hand konde geweert worden, zoo is'er eene oovermaatige ondergang van landen en menſchen opgevolgt. Tot hier toe Junius. Nu zullen wy een paarl uyt de doorlouterde letterkroon van dat zinnelijk verſtand, Matthaeus Voſſius hier aanhegten, ſtaande in 't agtiende zijner jaaarboekken, daar hy aldus aanheft; *Maar noch des Baayervorſts, gelijk wy naa verhaalen zullen, gebied op den Fries duyrde niet lange, noch zijn leeven; eeven of de hoogſte Godheyd zoodaane ſchellemſtukken weederſtreefde. Te meer, door dien hy, als't hem toeſcheen, dat ter opperſter ſtoel des gelukx gezeetelt was, eene byſtere plaage in velden,*

Digitized by Google

menſchen en beeſten door ſtormwinden en waatervloeden heeft ontfangen, in die landen die als oom en momber zyner nigte ongeregtelyk had ontwrongen. Dit viel voorneemenlijk op den XXI. *van Slagtmaandt voor. Niemand geheugde of las in de Vaaderlands jaarboekken van ſchrikkelykker zondvloed. Want de zee, door een geweldige werwelwind, ontroert verhefte zich tot zulk eene hoogte, datze ten deele oover de dykken heen glippende, ten deele die doorboorende, de laage landen wyd en zyd ooverſtroomde. Noch Zeeland, noch Friesland gingen vry van dat quaad: maar Holland leed de meeſte ſchaade, byzonderlyk het zuydelykke, dat den Baayer te deel viel. Alwaar, om de laagte der landouwe en voor een groot gedeelte, te allen tijde marasſig, het van nooden was, de woedde des waaters door zylen en dykken in te toomen. Echter en was de waarom die'er ramp zoo zeer niet te wytten den aard van dat geweſte, dan wel de onagtzaamheyd der menſchen. Want Graave Willem hadde op het veertiende jaar deezer eeuwe, die van Wieldrecht toegeſtaan, by † handveſt, het oopenen en ſluyten*

† Ik kan niet naalaaten van hier in te voegen een Uyt-toog-

toogzel van die Hand-veſt, die Willem, Hertoge in Beyeren, verleende aan die van Wieldregt, waar af Voſſius gewaagt. Dus luydze: WILLEM, *Hertoge in Beyeren, Grave van Hollant, &c.* Doen kond allen Lupden: want wp verſtaen hebben/ dat een zpl/ ende water-gang gelegen is in den Ambochte van Wieldrecht in de Achthoven/ die men tot veel tyden toe plach te houden (alſoo dat het water ſijnen loop niet hebben en mochte) daer bp wp en veele onzer goeder Luijden grootelicx bp beſchadight werden en nieman bp geholpen of gevoordert en was. SOO IST, dat wp daerom ende overmits beden willen ons lieven getrouwen des Heren van Sevenbergen/ die een Ambochts heer aldaar is/ gegeven/ ende geconſenteert hebben/ geven en conſenteren/ mits deſen Brieven/ onſen goeden Lupden van Wieldrecht/ in de Achthoven voorſz. geſeten/ datſe ten euwigen dage de voorſz. Zpl op houden zullen/ ende dat water ſijnen gang daer deur zullen laten hebben/ tot allen tyden/ als hen des geneught ende oirbaer dunckt/ zonder onſen Dyck-grave ofte Heem-raet/ als die nu zyn/ of namaels weſen zullen/ ofte yemanden van onſen wegen/ hem des te bewinden in eeniger wys. Ende want wp voor ons/ ende onſe erven onſe goede lupden voorſz. ende heuren nakomelingen dat vaſte ende geſtade houden willen hebben tot eeuwigen dagen/ ſo hebben wp in kennisze hier af deſen brief beſegelt/ &c. Ge-

ten van de Zielerſluis, buytten kenniſſe van de Dijkwaarders. Maar zeer zorgeloos-lijk handelden deeze zaak zoo wel de Wiel-drechttenaars, als deeze, die nu waanden, dat de zorg daar af door de Graaf anderen was aanbevoolen. Dies is't gebeurt dat door de onagtzaamheyd van beyde, al dat land, dat tuſſen Dordrecht en Geertenberg leyt, een weezen van een zee heeft ontfangen, en de ſtad zelve een gedaante van een Eyland. Twee en zeeventig dorpen, met zoo veel kerken verciert, zijn door de waateren ingeſlokt: welker toornſpitzen naauwlijkx den volgenden dag te zien waaren. Want by nagttijde, elk in ſlaap verzoopen, viel dat euwel voor. Die't minſte tal noemen, zeggen, dat'er by de honderd duyzend door de ooverwaateringe verdronkken. Merwede, een heerlijk geſlagte by den Hollander, leed, booven andere, den meeſten ramp; waar van andere Eedelen meede niet vry zijn geweeſt, die'er veele naamaals brood, huys by huys, te beedelen genooddrukt wierden. Dit heeft de Staaten bewoogen, die zelfde het grond-regt door viſſchernye toe te ſtaan. Het welke

zy

---

geven in den Hage. den xx. dagh in Februario. In't jaer CIↃCCCCXIV.

Digitized by Google

*zy ten deele gedaan hebben, op goede hoop, dat zy te eeniger tijd, met dies te grooter moed, de dijkken mogten koomen te hermaakken: ten deele om hen in de teegenwoordige wanheb te vertroosten. Wie kan dies tijds erbarmenswaarde ſtaat zonder de uytterſte droevenisſe beſchrijven of gedenken? Toen yder een bykans de toppen der huyzen, boomen, kerken en toornen, maar vrugteloos beklauterde. Alleen † weynige, die ſcheepen by der hand hadden, zijn dat gevaar ontſloopen. Petten ſmaakte doen meede niet wel zoo bitter een, maar echter ſmartlijk lot. Want aldaar de dijk door't onweer verbrooken weezende, is * de kerk, met vier honderd menſchen,*

† De ſchrijver die ons voorkoomt in Schrijvers verzaamelinge van de Bataviſe Oudtheeden onder de naam van *Chryſoſtomus Neapolitanus*, en een brief heeft geſchreeven aangaande de geleegenheyd van Holland, teekent aan op't 130. blad, dat 'er maar *een kind* is behouden, 't welk met een kat in de wiege tot Dordrecht is koomen aandrijven, alwaarom het ook *Beatrix*, dat is *gelukkige*, genoemd wierde; van dit kind brengen zommige geſlagten binnen Dordrecht haar afkomſt, volgens ſchrijven van Matthijs van Balen in zijn beſchrijvinge van Dordrecht.

* Van deeze vloed en voornaamentlijk van dit ongeluk tot Petten voorgevallen gedenkt ook den Autheur, die een vervolg op de Latijnſche kronijk van den Prior tot Thabor ſchreef, en roert het aan in zijn vierde

Digitized by Google

vierde boek aldus: *In 't jaer van* XXI. *op S. Elizabeths dach, dat is, op den* XIX. *November, isser ſulcken onweder, tempeeſt en ſtorm opgeſtaen, dat desgelijcken nin menſchen muchten dencken. Alſoe dat in Frysland, Zeelandt, en naemlijcken in Hollandt alle dijcken ſint duer gebrooken en veel dijcken en dorpen en huyſen ſint vergaan en wech gedreven. Ontallijcke veel menſchen en beeſten ſint verdreven. In die tempeeſt is alle dat land tuszen Dort, en S. Geertruyen-berch met* LXXII. *dorpen verdronken en vergaan. Oock in Holland is vergaan een dorp genaamt Petten, mit kercke mit huyſen en menſchen, want in die kercke verdronken wel vier honderdt menſchen, die daar in geweeken waeren om den vloed te ontgaan.* Andreas Kornelis zoon ſchijnt de woorden van deeze ſchrijver naagevolgt te hebben, want hy ſchrijft in het handſchrift van Okko van Scharl, *pag.* 124. op deeze wijze: *Op S. Eliſabets dach anno* 1421, *is ſulcken onweder ſtorm ende tempeeſt den* XIX *Novembris, dat des gelicks geen menſche mocht gedencken, alſoe dat in Vrieslant alle die dycken inbracken, ſoe dattet waeter over al lijep, ende deede grote gruſame ſchaede, want daer veel menſchen ende beeſten verdroncken, beſonder al wat omtrent die zee woonden moſtent leeven daer laeten, ſoe datter omtrent acht duÿſent met oudt ende jonck an menſchen in Vrieslant bleeven. Dan die ſchade diet in Hollant dier tÿt deede, en is by deſen niet te gelÿcken, want daer ontallicke veel menſchen ende beeſten bleeven. Alle dat landt tuſchen Doort en S. Gertruiden berch met twÿe en tzeventich dorpen is gans verdroncken vergaen ende wech gedreven ende gebleven, ſoe dattet nu niet dan een groet waeter ende blivende zee is, wanttet onmogelick is tſelve wederom te bedÿcken. Het Doorp Petten in Noordt Hollant is oock geheel verdroncken. Daar waren* 400 *menſchen inde kercke gevlucht, om hun leeven opten toorn ende elders te ſalveeren, dan alte vergeus, want die ſtorm heeft die kercke ende den toorn, met alle datter in was, ter neder geſtort ende wech genomen.*

Digitized by Google

ſchen, die 'er invlugteden, omgeworpen. Ziet hem vorders op die aangetoogene plaatze. Wy gaan ooover tot Mark Zueer van Boxhorn, die in zijn Hollands ſteede tooneel in Dordrecht het volgende te berde brengt. *In 't jaar* CIↃCCCCXXI. *op Santa Elizabeth heeft een leelyke ramp Dordrecht niet alleene van het vaſte land afgeſcheurt, nemaar ook heel Zuydholland ooverſtroomt. De oorſprong deezer leyde d' een hier, d' ander daar op. Eenige ſchryven 't de ſchellemagtigheyd eens boeren toe. Andere verhaalen van een grouwzaam onweer, dat de dyk tusſen Geerten-berge en Dordrecht, door de woede der winden en waateren hebbe verbrooken. Maar ik geloove dat de oorzaak all' deezer quaalen geen andere zy, dan de Handveſt van Willem van Baayeren, by welken hy op den jaare* CIↃCCCCXIV. *den* XX. *van Sprokkelmaand, den Heere van Zee-*

---

men. In de ongedrukte Frieſche aanteekeningen, onder my beruſtende, ſtaat op dit jaar van het inbreeken der duynen tot Petten aldus geſchreeven: CIↃCCCCXXI. **Doe braken in die duynen tot Petten daar veel jammers of quam.** Zoo leeze ik meede in de Beſchrijvinge van Enkhuyzen, blad 17. dat door deeze vloed *in Suidtholland* LXXII. *Prochien* wechſpoelden, *en Weſt-Vrieslandt door 't inbreeken van den dijk te Petten ſeer beſchadigde.*

Digitized by Google

Zeevenbergen en Ambagtsheer van Wielsdrecht verleent, dat de Zyl en waatergang, dieme voorheene pleeg te ſluytten, voortaan mogt ontſluytten, zoo meenigwerve de Wieldrechtenaars het raadſaam vonden, buytten mééweeten van de Heem-raaden of Dykgraaven. Des is't gebeurt, dat, alsop die waaterboszinge onagtzaamlijk wierde gaade geſlaagen, met byval van zulk een ſtorm, als aantooge, de ſchut-weyren om verre geworpen weezende, zeer ligtelyk, alles heeft konnen onder waater gezet worden. Tot gedagtenisſe en verfoeyenisſe die'r handveſt blyven noch deeze verſies in verſcher gehengenisſe.

Perdidit hoc Diploma homines, armenta gregesque,
Septuaginta duos pagos & florida rura.

('t Welk de Regtsgeleerde Jan van Someren op volgender wijze met een Neederduytſche mantel heeft omhangen;

Dit Vorſten-ſchrift, 't bederf van menſchen vee en haven,
Verkundigt aan de Tydt, door Waterſtroom begraaven,
Die thienmaal ſeven en twee dorpen houdt bedekt:
Waar heeft ooyt vloet meer ſcha aan eenich landt verwekt.)

Ende

Digitized by Google

Ende deezes jaartals veirs meede;

VVIeLdreCht MaCh VVater beCLagen.

Als ook deeze.

'tVVee en tseVentICh dorpen sIInder
Met ſneLder ſpoet,
Omtrent dordreCht ondergegaen de
hooChte der VLoet.

Behalven de ſlooten en veel aadeljkke huyzen, ſneuvelden'er, door dat opwaater, bet dan honderd duyzend menſchen met twee en zeeventig dorpen. Het zal niet wanvallig zijn de naamen van de Heerlijkheeden, Dorpen of Ambagts heerlijkheeden, te kennen, daaromme zal 't my niet verdrieten die hier in te lasſchen, als; *Werkendam, Duſſen Munſterkerk, Duſſen Muylkerk, Beſoyen, Sprang. Cappel, d' Ambagts-Heerlykheyd Zydewyn, Neder-veen, Groot Waspik, Klein Waspik, 's Graven-moer, Raamsdonk, Drie mylen, anders Drimmelen, Stanthaſen, Hooge Zwaluwe, Laage Zwaluwe, Nieuwer-vaart nu den Clundert, Meruwede of Merwe, Kraeſteyn, Lang-ambagt, Kort-Ambagt, Houweningen, Dubbeldam, Wolbrantskerk, Kruyskerk, De Nes of Ian Zegers Ambagt, Aloeyzen of Aleuzen, Alms-voet, Eem, Uyt-alm, Aertsberge, Op-alm en Voo-*

Voorenſater Waert, *Myl*, *Leyder-ambagt*; *of Leer-ambagt*, *Poel-wyk*, *Putters-hoek*, *Myns Heeren land van Moerkerken*, *Heynken-oord of Heynen oord*, *Godſchalx oord*, *Houkkeneſſe*, *Almonde*, *Dubbelmonde*, *Twintig Hoeven*, *Wieldrecht*, *Weede en Weedenbroek*, *Stryen*, *Geraard-monne-ſtryen*, *Stryen-monde*, *Wieleſteyn*, *Wielnes*, *Tolloyse*, *Achthoeven*, *De Walen*, *Riede*, *Nieukerk*, *Sloter-oord of Kloſteroord*, *Ooſt Baarendrecht*, *Weſt Baarendrecht*, *Carniſſe en Pendrecht*. Dit zijn de verdronken dorpen, alhier geſtelt tot het getal van V of LVI; en waarom't getal tot LXXII. niet en ſtaat, is, datter in die genoemde Dorpen ſmaldeelingen zijn, maakende te zaamen het tal van LXXII. Doch ziet Boxhorns aangetoogene plaats, die kan aldaar voldoeninge opſchaffen. Ziet meede Kemps Heeren van Arkel en Beſchrijvinge van Gorinchem. Aanſtonds naa 't minderen van de ſtorm en't herſtellen des dijkx daar zy geſcheurt was, ſtaaken XVI. dorpen en meer 't hoofd booven, maar door de gierigheyd der Rentemeeſteren, als Reynier Snoy in zijn IX. boek van de Bataviſche zaakken aanteekent, den dijkeren hun loon beſnoeyende, is't werk blijven ſteekken. Doorgaans houdmen 't'er voor dat'er

dat'er LXXII. dorpen bleeven, en naadien deeze ſtreek, volgens de Aanteekeninge van Haamrodius in zijn Beſchrijvinge van Batavie, ſlegs vier Duytſche mijlen lang en twee breed is, zoo ſchijnt het niet wel geloofliijk, dat in zóo beknopt een ſtuk Lands, zoo veel dorpen, slooten, en Heeren huyzen zouden zijn geweeſt, het en waare men de dorpen voór buyrten wilde kennen, als *Pontanus* oover *Haamrodius* aanteekent. Te meer *Albertus Krantzius* in 't XI. boek *cap.* VIII. van zijn Zakxzen maar XVI. ondergeloopene Parochien telt. Daar hem *Bernardus Mollerus* in zijn VI. boek van den Rijn in † naavolgt, die deeze waater-vloed in Latijnſche vaarzen zeer geeſtig bewaat heeft. Ik zal tot breeder blijk de woórden van Slichtenhorſt uyt zijn VIII. boek hier noch by voegen: *Op Elizabeths nacht*, klinkenze, *is tusſchen*

† Zoo doet meede Emmanuel van Meteren in zijn Neederlandſche Hiſtorien, *pag.* 59. *Anno* 1420. *verdroncken ſeſthien dorpen by Dordrecht, met veel menſchen ende beeſten, eenige ſeggen, datter* 72. *dorpen verdroncken.* Meteren, gelijk uyt de aangetoogene plaats blijkt, ſtelt dit opwaater een jaar vroeger, doch buytten waarheyd. Dezelve dwaalinge in't jaartal hebbe ik ook opgeſpeurt by de Schrijver der Hiſtorie van Enkhuyzen, op de 17. bladzijde.

Digitized by Google

Geertrudenberg en Dort, alwaer de Maes met een dunnen ſtrengh wt Gelderland afkoemende zich wyder wtbreyd, de Doriſſe of de Groote Waerd (een zoo weeldig land als men met oogen mogte bezien) de dyken door een zeevloed geborſten zynde, geheel ondergeloopen. 't Gebied van Heusden leed meede geen weynig afbreuk. 't Mogt yemand wat vreemd dunken, dat in dit verdronken land (welker lengte van zommige op vier en breyte op twee Duytſſe mylen wordt begroot) behalven ettelykke Heerenhuyzen LXXII. *dorpen (na't melden van de Hollandſche jaarboekken) met vee en menſchen zouden zyn vergaan, ten zy men deeze twee en zeeventig Kerspelen voor bloote Buerſchappen wil neemen, alzoo andere ſchryvers alleen van* XVI. *vlekken of dorpen gedenken.* Buytten de voorverhaalde, zijn'er noch ontallijkke die deezes onheyls gedenken; welker eenige, die my thans voorvallen, tot naarichtinge hier zal by voegen. Te weeten † Inheemſche, Heda in Frederijk den LI. Bis-

† Behalven deeze aangehaalde inheemſche ſchrijvers kan men de volgende nog naazien; Winzemius in zijn kronijk van Friesland, blad 246. Schotanus Friesche Geſchiedeniſſen, blad 257. De Aanteekeningen op Richard Verſteegens Neederlandſche Oudtheeden tot Amſterdam 1700. herdrukt, *pag* 12. en 13. Een oud kro-

Digitized by Google

Bisschop. Guicciardyn in Dordrecht met de Aanteekeningen van Petrus Montanus daar op. Snoyus in 't negende boek van de Batavische zaakken. Hadrianus Barlandus in zijn' Historien. Iacobus Meyerus in 't XVI. van zijn Flaamsche jaar-boekken. Kornelis Haamroode in zijne Beschrijvinge van Batavia met de Aanteekeningen van Pontanus; en die weederom in zijn Historie van Deenemarken aan 't IX. en van Gelderland aan 't VIII. boek. Van Eyk in de Beschrijvinge van Zuyd-Holland. Ian van Beverwijk in de Beschrijvinge van Dordrecht.

kronijkje van een onbekend auteur, uytgegeeven van de geleerden Anthonius Matthæus in 't eerste deel van zijn verzaamelingen, heeft 'er dit weynige af, op 't 83. blad. *Anno* CIↃ. CCCC. XXI. *op Sinte Lysbettendach, was dat groote water dat Hollant inbrack.* Een geschigtboekje zeer net met de hand geschreeven en in mijn geweld, voerende op het voorblad de naam van *Ioannis Laziardi chronicon universale*, maakt meede gewag van deeze vloed, ik zal de woorden uyt het Latijn vertaald hier ter needer stellen, om dat het boek ongedrukt is, dus luyddenze op *fol.* 163. *Merckt aan een ellendig schouspel in 't jaar des Heeren* M. CCCC. XXI. *in de nagt van de heylige Lysbet. Daar was zoo grooten waatervloed en woedend onweeder, dat geheel Zuyd-Holland is ondergeloopen by de Stad Dordrecht, welke nu rondom in 't waater legt. Ontelbaare menschen zijn'er* [*och armen!*] *verdronken, en men zach lange tijd daar naa veelc-kerke-toorns de spitzen booven 't waater steekken.*

Digitized by Google

Pieter Opmeer in zijne Landbeſchrijvinge; 't Hollandſch Kronijkje tot Leyden gedrukt, met meer andere. † Uytheemſche, Nikolaas de Klemangys in zijne CXXXII. brief, aan Reginald Biſchop van Soiſſons, die hy ſchreef twee jaar naa deeze vloed, als blijkt uyt zijn woorden die deezen zin voortbrengen; *'t En is naauw twee jaar geleeden, dat in't geweſte van Holland de zee heur paalen is voor by geſchreeden, en heeft zich wijd en zijd oover de landen verſpreyd, bedekkende diervoege met waater een groote ſtreek van die Landouwe. En heeft bykans tien dorpen met de Inwoonderen, die zulkx niet te moete zaagen, ſchielijk ingeſlokt.* Albertus Krantzius in 't XI. boek van Zakxzen aan't VIII. hoofdſtuk, in zijn Vandalie in 't X. boek en XXXVI. hoofdſtuk.

CIↃCCCCXXII.

Deeze ſteunt op de getuygenisze van het *Comanre-Gildeboek* van Jacobus Revius in de Hiſtorie van Deventer aangetoogen op't 105.

† En onder deeze Ian Francois le Petit in het eerſte deel van zijn groote kronijk van Holland, Zeeland, Friesland *&c* blad 372. en Aventinus in de jaar-boekken van Beyeren VII. p. 503.

Digitized by Google

105. blad, luydende; *In 't jaar* CIↃCCCCXXII. *vielder veel ſneeuw en daar volgde een ſtrenge winter naa, zoo dat de Yſel geſlooten is geweeſt van 't ys, dat zeer dik was, tot aan het Feeſt van de zuyveringe; Ten laaſten naa't verſmelten van ys en ſneeuw is'er een verwonderlijkke oovervloeyinge van waater opgevolgt, die de dijkken verbrak, 't gezaayde verwoeſte, de huyzen om verre wierp, de beeſten verdronk, ende de menſchen verarmde. Dermaate is de Yſel uyt zijn bedde geſteegen, datze onder Stadswallen van Deventer, aan de plaats van de proosdye geraakte. By leevender menſchen gehcug en was'er nooyt grooter.*

CIↃCCCCXXIII.

Meyer in zijn Flaamſche jaar-boekken verhaalt van een vloed op dit jaar, zijn woorden luyden vertaald aldus: *In Wynmaand ſtondmen in Flaanderen uyt zwaare reegens en oovervloeyingen van 't verze waater. De rievier de Leye rees geweldig op, en kreeg de ooverhand booven de Schelde in haar zaamenvloeyinge by Gent, en dreef hem ten bedde uyt. De huyslnyden wierden op veel plaatzen belet het zaad in de aarde te brengen. De ſchu ren met graanen en de*

Digitized by Google

ſtallen met beeſten ſtonden in't waater. De laagſte ſtraaten in de ſteeden ſtonden onder waater als of het poelen of rievieren waaren, en men voer langs dezelve met ſchuytjes.

CIↃCCCCXXIV.

CIↃCCCCXXV.

Emmius op 't eynde van 't XIX. Boek zeyt, Dat *de zondvloeden eenige jaaren naa malkanderen op veele plaatzen volherdeden, zoo dat de dijkken niet konden opgemaakt worden.* En in de Aanteekeningen van oude zaakken in Friesland ſtaat, CIↃCCCCXXIV. **Da gong de zee wr al Friesłân / ende dat jeer dir nep deꝫ to ſpłke alzoo.** † Broer Pieter van Thabor: *In dit zelve jaar ghinc die zee oover Frieslant ende des ander jaers meede oover al Frieslant.* Dit voorſchreeven jaar en noch twee volgende jaaren, zegt *Andreas Cornelius lib.* IV.

† In mijne Frieſche kronijk vinde ik bykans het zelfde van dit jaar; CIↃ CCCC XXIV. **Dae ginck thi zee wr al Fresland.** Dit ſchijnt naa te volgen een onbekende ſchrijver van een ongedrukte kronijk, alwaar deeze woorden vinde: *Int jaer ons Heren 1424. ghinck die zee over Frijslandt.*

Digitized by Google

IV. ging het Zeewaater oover Friesland, en in het laaſte jaar verdronk veel volk; want de dijkken bleeven onvolmaakt leggen door de veel-vouwdige tweeſpalt der ingezeetenen.

CIↃCCCCCXXVI.

De oude Aanteekeningen; CIↃCCCCXXVI. **Da gong da wetter wr al Friesland / en dede greate ſchade ende fele folkr tho thrinzender.** †

CIↃCCCCCXXVII.

Mijn onbenaamde Schrijver in zijne in Latijn met de hand beſchreevene papieren: *In't jaar* CIↃCCCCXXVII. *heeft de zee heel Friesland met waater ooverdekt, onderwijle waar't een zeer reegenagtig zaayzoen, daar een groote duyrte op volgde.* Mijn Friesche Aanteekeningen hebben, CIↃCCCCXXVII. **Tha genk thi zee wr al Friesland op Sancte Franciscus dey. Ende dar was aerch een weech jeer in die zelva tyd / and ſeer dyore wa thet noeth.**

† In eenige oude aanteekeningen van een klein tijdboekje leeze ik 'er ook aſ: CIↃCCCCXXVI. **Dae genk thi zee wr al Fresland ende theth grateu ſchatha ende fulla folkis zoe drachter.**

Digitized by Google

C I ↄ C C C C C X X V I I I.

Broer Pieter van Thabor; *Op zinte Franciscus dach ghinc de zee oover al Frieslant, ende het was een zeer nat jaar ende duur was dat noth.* † Worperus van der Geeſt Prior tot Thabor in zijn IV. boek van Friesland: *In 't jaar ons Heeren op Sinte Franciscus dach was't een zoo groeten ſtorm tempeeſt ende onweeder, dat alle dycken in Fryslant doerbraken, en alle't landt met ſolt water beſlagen was.* Emmius in 't XX. boek; *Op wiens* [Fokko Ukenaas] *te heymkomſte daadelijk een groote ongeleegenheyd wegens het onweer gevolgt is, want de zee de dijkken ooverſchrijdende, gans Friesland ooverſtolpte. Dees waatervloed, door dien zy op den IV. van Wynmaand, dag der gedagtenisſe van Frans van Aſsiſien toegewyd, was voorgevallen, noemtme de Franciskaner vloed.* Ziet Pierius Winzemius in zijn VIII. boek van zijn kronijk van Friesland, daar gewag maakt

† Een auteur, die Broer Pierer ſchijnt geduyrig naa te ſchrijven in zijn klein kronijkje, heeft het zelfde: *In't jaer ons Heren 1428. op Sinte Franciſcus dach ginck die ſee over al Frieslandt, en het was een ſeer nat jaer en duyr was dat noth.* Schotanus maakt'er ook gewag af, *pag.* 279.

Digitized by Google

maakt van een vloed die drie achter een volgende jaaren duurde, doch dat in dit jaar *de zee op de nieuwe werken met zulken pars aandrong, dat niet alleen die zelfde wech genoomen, nemaar ook geheel Friesland tot aan Drent en Stellingwerff heeft onder waater gezet.* Men kan meede naazien *lib.* IV. *Andreæ Cornelii.*

CIↃCCCCCXXIX.

De Frieſche Aantcekeningen in het geſchreeven boek van de Heere Knyf, achter de Frieſche Wetten, leeveren uyt dit volgende; CIↃCCCCXXIX. **Da ghenk di † zee wr al Fresland op Sancte Thomas jonde in der nacht.** *

† Deeze waatervloed heeft veroorzaakt een zeer diere tijd, want hier toe moeten gebragt worden de volgende woorden, die ik in de Frieſche Aantcekeningen leeze: CIↃ CCCC XXIX. **Da waſt ſeer dpore tpd fan nottha / fan buttera / fan kepſe / fan hpnte / fan quicke / ende fan alle tpnghe waſt zeer dpore.** Ik vinde ock by Broer Pieters; *Int jaer ons Heren* MCCCC XXIX. *waſſer duyr tijt van allen dinghen.*

* Niet lang hier naa, ik meen in 't volgende jaar

CIↃCCCCXXX.

was 'er, volgens ſchrijven van Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 96. een zwaare vloed, door

CIↃCCCCXXXII.

Deeze trekt Pontanus in't IX. boek van zijn Hiſtorie van Gelderland aan, uyt de Thielſche jaar-boekken; *Van des winters ſtrengheyd en langduyrigheyd gewaagen de Thielſche beſcheeden: alſoo de vorſt, die voor zant Marten begon, duyrde tot aan zanta Aagt, die den vijfden in Sprokkelmaand verſcheen; waar op aanſtonds volgde een ooverloopinge der rievieren de Rijn, Waal, Yſzel en Maas, door welke weezende de dijkken ontrent Loenen door gebrooken, onwaardeerlijkke ſchaade ooveral in de opper Betuw en elders is gebeurt.* Deeze zijn de woorden van Slichtenhorſt in't IX. boek; *'t Was op dit jaar zoo een ſtrenge en langwylige Winter, dat de vorſt voor Martens dach aangaende, tot in de Sprokkelmaand harden bleef: waer oover de ſtroomen Rhijn, Wael, Yſſel en Maes zoogezwollen waeren, dat de Waeldijk by Loenen door barſtende in de Ooverbetuw en elders oneyndelijkke ſchade te wege bragt.*

CIↃCCCCXXXIII

---

door welke veele dijkken inbraaken, tot groot verderf van menſchen en vee, en waar door het land tot aan Drent en Stellingwerf onderliep.

Digitized by Google

CIↃCCCCXXXIII.

Deeze ſteunt mee'e op het goed geloof van de Thieler jaar-boekken door Pontanus gebeezigt, die 'er dit uyt aantrekt, in zijn IX. boek zeggende; dat *dien vorſt in allen yl gevolgt wierde, volgens den Thielſchen Tijd-beſchrijver, van zoo eene opwaateringe, die bykans het heele Eyland van de Oover-Betouwe, met waater dierwijze vervulde, dat meenigte van menſchen, die op de daaken van de huyzen, om't gevaar te ontſnappen, waaren gevlugt van kouw en honger om hals raakten.* Slichtenhorſt, die hem volgt, maaltze aldus af: *De winter van dit jaer was feller, als die van't vergangen jaer, duerende naemlyken van Vrouw Lysbeths dach tot ſchier aen't midden van de Sprokkelmaend; waer nae'er door't gansſe Betouw Eyland, zoo een oploop van waateren is opgekoemen, dat niet alleen de dyck by Hueſſen wegen den Ysgangh in ſtucken brack, maer oock veele luyden, die om't gevaer te ontvlieden boven in de daecken der huyſſen waren geklauterd, aldaer van koude ende armoede deerlyken vergingen.*

CIↃCCCCXXXIV.

Digitized by Google

CIↃCCCCXXXIV.

In dit jaar CIↃCCCCXXXIV. ſchrijft Abraham Kemp in zijn beſchrijvinge van Gornichem, *was 't zulken ſtorm, dat veel dyken in Holland, Zeeland, Vriesland, ende Betuw in-braken, door 't groot water, in 't Land ging al't gezaayde te niet, duure tyd, byſonder voor arm' lieden, 't ſchepel terru een Engelſche Nobel, al ander Koorn daar na, en duurde bykans een gants jaar.* Winzemius in zijn VIII. boek maakt wel gewag, dat'er op Sant Markx dag zulken ſtorm vermengt met haagel en ſneeuw zij geweeſt, dat de beeſten op den velde daar af dood bleeven; maar weet van geen † doorbreecken van dijkken te zeggen.

CIↃCCCCXXXVII.

† Ik ben verwonderd, dat geen van onze geſchiedboekken van een vloed op dit jaar gewaagen, indien het waar is, 't geen Abraham Kemp ſchrijft, dat de dijkken door 't groot opwaater in Friesland inbraaken. Broer Pieter ſpreekt alleen van ſtorm, reegenhaagel-buyen en ſneejagt, zijn woorden luydden aldus in zijn ongedrukte kronijk by hem zelfs geſchreeven, welke ik als een aaloude ſchat bewaare: *Int jaer ons Heren* Mcccc *en* XXXIIII. *was op Sinte Marcus dach groete wijnt groet reghen en groet hagkel en ſnee, alſoe datter mennich menſche ſtarf, en mennich hondert beeſten bleven daer doet in Vrieslant.* De oude Frieſche Aantee-

Digitized by Google

CIↃCCCCXXXVII.

Reygersbergen in de Kronijke van de Graaven van Zeland: *In't jaar* CIↃCCCCXXXVII. *in die Slachmaent den vyftienden dach, was een zoo grooten storm, dat veel polders, en die dycken in Zeeland inbraecken. Hertoch Philips was doen ter tijdt te Middelburch, die niet wel te vreden en was, soo dat hy een beedevaert tot onzer liever Vrouwen in den Polder dede, aldaer hy eene keersse offerende was, meer dan van honderd pond † wasch swaer,*

---

teekeningen stemmen met de Thaboriter Monnik oover een; CIↃ CCCC XXXIIII. **Dae was op Suncte Marcus dey greath wind / greath reijn / greath heijl ende greath suee / thet ther mannich minscha steerf / ende mannich honderd dierna dead blewen in Fryslande.** Dit zelve getuygt ook een naameloozen schrijver nog ongedrukt, wiens woorden om kortheyds wille niet zal by brengen, om datze schijnen uyt Broer Pieter gehaalt te zijn. Oudenhoven nogtans in de Cimberse Oudtheeden *pag.* 96. stelt op dit jaar een waatervloed; ondertusschen kanmen hier oover ook naazien Gouthoeven in zijn verbeeterde kronijk van Holland, blad 460.

† Dit was by oude tijden zeer gebruyklijk, dat den offeraar onder andere offergaaven aan de Heyligen offerde was-kaarssen, tot gebruyk van verligtingen, en om dat deeze verligtingen alle daagen in haar oopenbaare dienst moesten geschieden, wierden 'er veel

Digitized by Google

ſwaer, want het waeyde ſoo ſeer, ende het vloeyde ſoo hooge in 't land van Walcheren, dat de dycken tot dertig ſteeden in waren. Des-

---

veel was-kaarſen toe vereiſcht, en by gevolg voor de kloosteren groote koſten te hoeden, ten zij yemand uyt mildaadigheyd en liefde tot eenig Heylig by zijn leeven kaarſſen of waſch quam te offeren, of by uytterſte wille beſpreeken, zoo leeſtmen by Schoranus *in Tablino*, *pag.* 70. in een Latijnſche uytterſte wille gemaakt in 't jaar 1442. van Tjaerd Parochiaan tot Almenum, waar in hy een kaars beſpreekt aan het hoog altaar in Almenum tien jaar lang, zullende de koſten koomen uyt de opkomſten van een ſtuk land. In een ander uytterſte wille gemaakt by Epo Liauckema in den jaare 1535. en door den druk gemeen gemaakt tot Leeuwaarden 1617. leeze ik het volgende. **Item dat heylighe Sacrament God almachtich Maria die Moeder Godts ende alle Lieve heyligen Goden in Serbierumer t' ſiercke toe eere alſo volle waerbrand alſt eerlijck ſil weſſe.** Het woord **waerbrand** is hier zoo veel als *brandende was-kaerſſen*; eer ik deeze aanteekeninge eyndige, kan ik niet naalaaten, of moet aanhaalen de woorden van zeekere geſchreeven uytterſte wille onder my beruſtende, dezelve is gemaakt van Auka Aukama in den jaare 1472. op Sint Rufus dach, en geſchreeven door Koenraad Prieſter tot Akkrum; de woorden tot de gezeyde ſtoffe raakende zijn deeze: **Item ſo is Auke vorſſ. begherende! dat ſij ſullen vijf jaer langh gheven een pont was den conbente te Paſſcha. En een pont was der kercken te Born. En een half pont was den Conbente to Neſs. En een half pont der kercken to Ackrum.**

Digitized by Google

Desgelijkx oock de dycken in Holland waren tot veel ſteden deur broocken, ſoo dat het geſaeyde koorn al te niete ginck, daer eenen grooten † dieren tydt nae quam. Abraham Kemp in't Leeven der Heeren van Arkel op't 255. blad; *In dit jaar* CIↃCCCCXXXVII. *duyrde noch de dierte van't voorleden jaar, daar was ook ſoo grooten ſtorm van wind, dat veel dyken in Holland Zeeland en de Betuw, in braken, daar quam ſwaar water, al't geſaayde ging te niet, honger volgde, een*

† De diere tijd door dit opwaater ontſtaan beſchrijft zeer naaukeurig den autheur van het Goutſche kronijkje, op 't 129. blad, alwaar hy het leeven van Ian van Beyeren met deeze rijmen beſluit:

Int Jaer ons Heren M. CCCC. en ſeven-en-dartich/
Doe mochtmen ſien grooten lachter
Van den menſchen opter aerden/
Daer waſſer menich die begaerden
Haer kinder te ſterven die bitter doot/
Want daer was den honger groot/
Een Roggen broot moſte vijf pont weghen/
Daer moſtemen vier groot en een half om geven.
Een Schepel Rogge was harde dier/
Men coſter om een gouden Rier.
Dit was den menſchen ſwaer te lijden.
God wil ons allen verblijden.

Digitized by Google

een ſchepel terwe koſt een Engelſche Nobel; peſt komt al van verre aanſtappen. Welke woorden hy ſchijnt geleent te hebben uyt de Kronijkke van Holland, *enzv.* tot Leyden gedrukt, en meermaal aangetoogen, daar ſtaat; *In't ſelve jaer waſt eenen groten ende ſwaren ſtorm, ende alle dycken in Hollandt, Zeelant, Vrieslant ende Betue braecken inne, ende dat geſaeyde coren ginc te niete. Ende daer quam eenen groten dieren tyt na, want men cocht een ſcepel tarwen om enen Engelſche Nobel, ende dit duerde volna een jaer lanc, daer na volchde in deſe landen een groote ende ſware peſtilencie.*

CIↃCCCCXXXVIII.

Deeze ſteunt al weeder op de aanzienlijkheyd van den Schrijver van de Thielſche Aanteekeningen. En Pontanus op zijn geloofwaardigheyd vertrouwende ſpreekt 'er in zijn IX. boek aldus van: *Men moet te deezer plaatze niet voor by gaan de oovermaat en geweld van de Waatcren in de Needer Betouw ontrent Thiel en Iſendoorn in dit en't voorgaande jaar, want naa't verſlag van den Thielſchen Tydbeſchryver, waaren die de hoogte van twee voetten den dyk*

te

Digitized by Google

te booven geſteygert, en die tusſen Thiel en 't dorp Iſendoorn leyt, door de felheyd hunner woede verbrooken, maar inder yl met meſt en drek hervult, zoo dat die groote rampſpoed, die 't land en gezaayde aldaar alomme dreygde, zy voorgekoomen. Hy voegt 'er voort by; Dat terwyl die ongeſtuymigheyd des waaters in dit zelfde jaar CIↃCCCCXXXVIII. *den dyk, die tuſſen Thiel en Iſendoorn gaat, kragtelyk doorboort, ook een ſchip met eenige menſchen zy omgeſlaagen, der welker niet dan eene, die met groot gevaar zyns leevens, op een wilge boom ſprong, de dood ontſlipte.* Dit zijn de woorden van Slichtenhorſt: *Zoo op dit, als op 't vergangen jaer was de Wael in de Neder Betouw by Thiel en Iſendoorn op zeeven hoecken door gebrooken, ſtaende het waeter twee voeten boven den dyk; doch de ſcheurgaten met meſtinge en drek inder yl toegevuld zynde, bewaerden de Landen en 't gewas van wyder verderf.* †

M CIↃCCCCXL.

† Ziet van deeze vloed ook de ſchrijver van de groote Kronijk van Neederland, zijnde een gereegelde Kanunnik van Auguſtijns orde, *pag.* 374.

Digitized by Google

CIↃCCCCCXL.

In zeeker † Kronijk van de Biſchoppen van Utrecht en Graaven van Holland, brengende het tot den jaare CIↃCCCCXLVIII. *In folio*, als de zoonen der Boekbinders ſpreeken, geſchreeven, vinde ik, *In 't zelfde jaar*, naamelijk CIↃCCCXL. *zijn de dijkken door de waatervloeden in Holland en in de Betouw verbrooken.* Vaernewijck ſchrijft, *In 't jaer* CIↃCCCCXL. *den* XXII. *January, ſo inundeerde Steelant, Eertinge, Peerboom, Moerkercke, S. Ians Capelle, Huyger-Sluys, een Stad gelegen by Aſſenede-Ambacht.*

CIↃCCCCXLVI.

In die aangeroerde Kronijk van de Biſchoppen en Graaven van Utrecht en Holland, in 't leeven van David van Borgondie ſtaat, uyt Latijn in Duytſch oovergezet;

† Deeze kronijk is teegenwoordig onder de handſchriften toebehoorende de Staaten van Friesland, geteekend met *num.* 43. op den rug, waar by onder andere gevonden worden het vervolg op Worp van Thabor, Geſlagt-reekeningen van den Hollandſchen Aadel, de kronijk van Egmond, en de Graaven van Kleef.

Digitized by Google

gezet; *In 't jaar* XLVI. *op der Palmen dag, was'er een kragtige wind, reegen en een ondraaglykken haagel, door Holland, Zeeland, Flaanderen en Gelderland, die veele ſcheepen en huyzen omwierpen; beeſten en menſchen verdronken.* Abraham Kemp roert deeze woede meede aan op 't gemelde jaar, op 't CCLXII blad; daar hy ſchrijft; *In dit jaar* CIↃCCCCXLVI. *was groot onweer van wind, regen, hagel, ſnee, in deſe en omleggende landen, die grote ſchade deden aan kerken, ſloten, huyſen, boomen, en vruchten, veel menſchen en beeſten † verdronken door 't inbreken van de dyken, 't welk geſchiede op Palm-Zondag den* X. *van Grasmaand.* 't Meergemelde Hollands Kronijkje op dit jaar, zeyt, *In 't Iaer ſesſenveertig waſt een groote ſware tempeeſt van ſtorm ende winden ende hagel, ſnee, regen, die groote ſchade dede in Hollant, Zeelant, Frieslant, Brabant ende Vlaenderen aen kercken, toornen, huyſen ende boomen, ende veel menſchen ende beeſten verdroncken, ende deſen ſtorm was*

† Oudenhoven trekt deeze vloed ook aan in zijn Cimberſe Oudtheeden, *pag.* 96. en Gouthoeven in de verbeeterde kronijk van Holland, blad 465.

Digitized by Google

opten Palmſondach, den thienden dach in Aprille. †

CIↃCCCCCLXIV.

Deezes gedenkt Worp van Rienikxſma-Geeſt, Thabors Prior, in 't IV. boek; *In 't jaar* LXIV. *des Vrydaeges nacht voor Sinte Catherine waſt groet ſtorm u ijndt ende regen ende Offenwierſter Zyl by Sneeck dreef wech, ende daer quam een ſtuck lants weder drewen in dat gatt van die zyl, daer ſcaepen ende vercken op ſtonden.* Emmius in zijn XXV. boek gedenkt'er dit van; *Daar naa als de zee door groote ſtormwinden zeer was opgezwollen, zoo ontfing in den jaare* CIↃCCCCLXIV. *op den* XIII. *van Slagtmaand, Weſtergoo een zwaare krak, weezende de waateren wijd en zyd oover de velden geſpreyd. Iaa! men verhaalt, dat gebeurt is door dit opwaater, dat eene ſluys,*

† Hier moet ik onzen ſchrijver weederom vermeerderen met een vloed in den jaare

CIↃ CCCC LI.

voorgevallen, want de volgende woorden heeft een naamlooze Aanteekenaar van de Heer Matthæus uytgegeeven in 't eerſte deel *Analect. vet. ævi*, op de 85. bladzijde: *Anno* CIↃ. CCCC. LI. *doen dede 't water groote ſchade tot Ziricze, ultima Aprilis.*

Digitized by Google

ſluys, met 'er naaſt aanleggende dijk, omtrent Sneek, door der vloeden kragt, zij uyt'er plaats geligt en wech geſpoelt; En dat daar ter ſteede, zeeker afgeſcheurt ſtuk Lands van elders, drijvende als een groot ſchip, met het daar op weydende vee, zich weeder hebbe ter nêêr gezet. † Ziet meede Worp van Rienikxſma Geeſt in't III. boek.

CIↃCCCCLXVIII.

Dit heeft'er Meierus af in zijn XVII. boek; *Op den* XXI. *van Wynmaand zijn veele zeeplaatzen in groot gevaar geweeſt door de hoogte des zeevloeds; Veel ſchaade is 'er geſchied inzonderheyd in de zee-weyren en dijkken, die of geheel of ten deele afgeſpoelt zijn in Holland, Zeeland en Flaanderen, ende het land Carpers by Damme was in grooten nood.* Janus Pannonius, Biſchop van Vijfkerken, een Ungaar, grootelijkx geroemt van Beatus Rhenanus in een brief aan Jacobus Sturmius, daar hy zeyt, dat hy de ſchriften van Janus zoo lief leeſt, als die van Erasmus, Politianus, of Hermolaus Barbarus, Patriarch van

† 't Zelfde leeſtmen ook by Schotanus in zijn Friesche geſchiedeniſſen, blad 332. bykans van woorde te woorde; alsmeede by Okko van Scharl, blad 149. uyt welke Emmius en Schotanus het gehaalt hebben.

Digitized by Google

Aquileia, heeft een onvergelijkkelijk Treurzang gezongen van die oovervloeyingen der waateren des jaars CIↃCCCCLXVIII. dat hy in bloey was; uyt welke blijkt, dat die zundvloed alleen deeze laage Landen niet getroffen heeft; nemaar algemeen oover de weereld ſchijnt geweeſt te zijn. Want hy, zeer beweeglijk beklaagende den droevigen ſtand zijns Vaaderlands door de wechrijttende en nyeuwaars niet ſpaarende golven oovergekoomen, trooſt zich daar aan, dat zijn naabuyren, Ia! de heele weereld het zelve lot ſmaakten. Dat de Rijn aan allen oord zijne naaſtleggende Landen hebbe oovergevloeyt. Dat het zelfde Frankrijk door de Rhosne; Italie door de Poo; Spanje door de Baetis, nu Guadalquivir, en meer andere Landen, door hunn' eygen' rievieren is weedervaaren. Dit alle heeft hy zoo heerlijk onder een gevlogten, dat het niet te verbeeteren ſchijnt. Andries de Smet in zijn Kronijke van Vlaenderen *Cap.* LV. heeft'er 't volgende af: *In de ſelve maent van Octobre an.* CIↃCCCCLXVIII. *op den* XI. *duyzend maechden dach, dde vloeyde die zee alſo* † *hooghe, als men binnen hondert*

† Oudenhoven in de Cimberſe Oudtheeden, blad 97. ſchrijft'er

hondert jaren geſien hadde, ende geſchiede groote ſchade van dycken die inbraken, in Hollant, in Zeelant ende in Vlaendren. Ende Carpers haerde buten den Damme was doe in grooter vreeſe.

Die zee die brochte den Landen verlies /
Als alle der marchden feeſte wies.

Reygersberg ſteltze aldus; in 't tweede deel aan 't xxxiv. hoofdſtuk van de Beſchrijvinge van Zeeland: *In October op Sinte Urzelen dag, was eenen grooten ſtorm uyt den Noordweſten waer deur 't zeewaeter zeer hooge vloeyde, zoo datter groote ſchade geſchiede, aen die dycken in Zeelandt ende Hollandt, als ghij hooren moecht in die navolgende Incarnatie ende date des jaers;*

DIe zee dIe broChte den Landen
VerLIes
ALs aLLe MaeChden feeſte VVies. †

ſchrijft'er aldus af: *Anno* 1468. *was den Vloet veel hooger als den St. Eliſabets Vloet, en daeghs voor St. Urſelen dagh ſtondt 't water boven op den Dijck tot Rotterdam voor de Schiedamſche Poort ten halven Dijck, ende daer braecken in veele Weerden, ende verdroncken veel Beeſten, maer geen Menſchen.*

† Hier voeg ik in volgens de rang der jaaren een opwaater van

CIↃCCCCLXX.

Digitized by Google

CIↃCCCCCLXXVII.

Deezes jaars zundvloed, en booven menſchen doen leevende gedagteniſe hoog opwaater beſchrijft wijdloopig Andries de Smet, in zijn Kronijk van Flaanderen by Vorſterman gedrukt, op 't LXVI. hoofdſtuk, met decze woorden; *Up den ſelven dach van Sinte Coſmas ende Damiaen* [den XVII. van Herbſtmaand] *dwelcke was up eenen ſaterdach, ſo vloeyde die zee ſo hooghe, ende ſo ſtormende van winde, wel* VIII. *hueren lanc ghedurende, datmen ſeyde dat binnen* C. *jaren ſo hooghe noeyt ghevloeyt en hadde. Want Tantwerpen up het hoofd quamen dye ſchepen ſtaen, daer doe den burch vol waters ſtond, ende sghelycx dye kercke*

CIↃCCCCCLXX.

Dit ſtaat by Oudenhoven, *pag.* 97. aldus te boek: *Anno* 1470. *op den Alderheyligen dagh tuſſchen* 8. *en* 9. *uren s' avonts, was eenen ſwaren ſtorm, ende hoogen Vloedt, en liepen de wateren meer dan anderhalve voet over de Hoogſtraet tot Rotterdam: ende braecken in Charlois, Alblaſſer ende Crimpender-Weert, Roon, Putten, Voorne, Rijnlandt, den Muyder-Dijck, Schouwen, ende veel Polders in Zeelandt, met geheel Vrieslandt, ende wierdt geſeydt, datter meer als twintigh duyſent menſchen verdroncken. 't Honts-boſch, ende menichte van Landen in Brabandt en Vlaenderen liepen al mede onder.*

Digitized by Google

kercke in den burch, vele dycken braken inne, te wetene in Hollant, in Zeelant, ende in Vlaenderen. Dordrecht was in grooter noot ende meer ander plecken in Hollant. Ooc bedorven der veele Inghelſche ſchepen met lakenen die Tantwerpen waert quamen, daer af dat vele lakenen aanghedreven quamen te Heyſt ende te Blanckeberghe. Ende dhoude ſtede van Ooſtende ghinck meeſt of metter voorſs. vloet, ende vele Bortoenen bedorven up die zee die gheladen waren met ſoute ende met coorne. Weſtcappele ghinck inne ende veele polders in Vlaenderen. Item, dhoude kerke t' Ooſtende ſtont VIII. *voet in twatere, ende groot jammer was in veel plecken, omtrent der zee. Ter Nyeupoort quamen die ſchepen up die caye ſtaen, ende in meer andere plecken ghebuerde groot dangier van der voorſ. vloet.*

Een foortſelicke zee up Cosmas dach Dede den volcke bedzijven groot hant geſlach.

Met hem koomt vaſt oover een Reygersbergen in zijn Kronijkke van de Graaven van Zeeland aan 't xxxv. hoofdſtuk, des ſlaan dat oover en ſtelle dat hy niet heeft: *Weſtkappele in Zeelandt*, zeyt Reygersbergen, *met veel diverſche Polders by*

Brouwershaven, overvloeyden, ende in de Ooſtwateringe by der Tonghe ende Milheernis. In Vlaenderen overvloeyden veel ſchoone Polders ter ſelver tydt. In Noordt-Bevelandt overvloeyden het meeſte deel van Campens Niewelandt, tegen over der Veere in Walcheren enzv. *Luttel Eylanden van Zeelandt ginghen vry ter ſelver tydt, ofte ſy overvloeyden of leden ſchade van dien ſtorm aen hare dycken, ende zeebaecken.* 't Oovrige lees by den Schrijver zelve. Wy willen nu hier laatten volgen het geene Marcus van Vaernewijck *Patricius Gandavenſis lib.* IV. *cap.* XXXV. in zijne Hiſtorie van de Belgis daar af ſchrijft. *Anno Domini* CIↃCCCCLXXVII. *den* XVII. *Septembris, als den vromen Prince Hertooch Kaerle bleef te Nancy, ende als de Hertoge van Geldre bleef voor Doornicke, doen waſt een hooghe vloet, op S. Coſmus ende Damianus dach ende deſen ſtorm duyrde* VIII. *uren lanck, ſoo datter geen weeren aen en was: maer alle menſchelicke hulpe faillierde, ſoo dat die oude ſtadt van Ooſthende ende veele Polder moeſten verdrincken, als S. Salvators ende S. Clemens Poldere en noch meer andere in Vlaenderen en Zeelant. Maer in Aerdenburch Ambacht verdroncken deeze*

Dor-

Digitized by Google

Dorpen, S. Cruys, Sant Laurens, Onzer Vrouwen bezuyde, Onzer Vrouwen benoorde, Hennebenne, Heyle, Chaterine of Caſant, nu weder in wezen en vers gemaeckt, S. Baefs, Trabeden, Onzer Vrouwen by Sluys. In Ooſtkercke Ambacht verdroncken oock deeſe naervolgende, Ooſtkercke, Lapſchuere, S. Catherinen buyten Damme ende Weſt-Capelle. Een onbenaamde en tot noch † ongedrukte Schrijver, die op 't voorhoofd van zijn werk deeze tytel prent, *Annales Commentariique rerum Amorfortiarum*, raakt deeze vloed meede aan ter loops, daar hy zeyt: *In't Iaar* CIↃCCCCLXXVII. *was tot Amisfort zoodaane eene oovervloeyinge van waateren, als nooyt yemand voor heene zag.* Pierius Winzemius in zijn Kronijk van Friesland aan 't x. boek; *Na dat het accoort tuſſchen den van Ooſtergoo, Weſtergoo met den Groningers geſloten was iſſer*

† Deeze Schrijver wordt in geſchrifte bewaard onder de handſchriften der Staaten van Friesland, op *num. 7. in fol.* uyt welk handſchrift hy uytgegeeven is van de geleerde Heer Antonius Matthæus, en met Aanteekeningen verrijkt, gedrukt tot Leyden 1693. in 4. Het geene hy van deeze vloed verhaalt vinde ik ook by een ander Amisfortze ſchrijver Theodorus Verhoeven met dezelfde woorden te boek ſtaan, *pag.* 76.

Digitized by Google

iſſer den XIII. † *Decembris in den jare voorſchreven ſulcken windt uyt den Noordweſten ontſtaan, drie dagen lanck geduyrende, dat door dien de dycken 't geheele landt over ingebroken ende doorgeſpoelt zyn. Waer over oock by gekomen is, dat Vrieslandt niet alleene die tydt lanck, met water, maer meeſt den gantſchen Winter tot in het voorjaer bedekt is geweeſt. De winterzaynge is meeſt te niet ghegaen ende bedorven, vermits de ſout-*

† Hier is een botte misſlag in de dagteekeninge, want in plaats van *Decembris* moetmen by Winzemius leezen *Novembris*, 't welk een geheele maand verſchilt; edoch ik wil deeze misgreep liever aan de onagtzaamheyd des drukkers toeſchrijven als aan de naaukeurige ſchrijver, te meer, dewijl hy naaderhand zelfs de rijmen her voort brengt, waar in uytdruklijk *den* XIII. *dag van Novembet* ſtaat. Ik kan my niet genoeg verwonderen oover de ſlordigheyd van Oudenhoven, wanneer hy in de Cimberſe Oudtheeden *pag.* 98. van deeze vloed aldus ſchrijft: *Anno* 1477. *waeyde de Wint drie dagen langh uyt den Noord-Weſten, van den* 13. *December tot den* 16. *February. De Dijcken braecken deur, ende 't gantſche Landt raeckte in het water.* Voor eerſt volgt hy blindeling de quaalijk geſtelde reekeninge van Winzemius, daar hy voor *December* moeſte geſchreeven hebben *November.* Ten tweeden zeyt hy, dat de ſtorm *drie dagen lang waeyde van den* 13. *December tot den* 16. *February.* Is het niet belachlijk een tijd van drie daagen eeven lang te maaken met een tijd van twee maanden? gelijk hy hier doet, en nochtans worden zoodanige misſlaagen in de drukfeilen niet aangehaald.

Digitized by Google

ſoutheyt des waters, die 't ſelve niet alleen onvruchtbaer ghemaeckt, maer oock verſcheyden monſtren of wanſchapene Viſſchen in 't Landt geſtort heeft. † *Omtrent het Convent Lidlom is in den Gracht een Zeekalff gevangen, en in de Gracht des Stadts Bolswerdts ſulcke twee ſeltſame visſchen, waer van de eene ſcheen vleugelen, en het ander een gedaente te hebben van een zeehondt. Van deſe watervloet heeftmen in tyden alſoo gerymt.*

Dat fortſelijcke water November den XIIII. dach
Dede den Vriesen bedrpven groot ghelach.

Emmius raakt deeze vloed meede aan in zijn XXVIII. boek; *Het waaren in die tijd, doen deeze dingen gebeurden, zoo het gerugte loopt, zeer bekommerlijke landweegen in Friesland, door te grooten oovervloed van waater. Want de Noordzee door een geduyrige en ongewoone ſtorm van drie daagen beweegt zynde, was in Slagtmaand oover alle dykken heen gevloogen, en hadde alle 't leege land met waater ooverdekt. En konde van den meeſtendeel door de ge-*

† Dit verhaalt Oudenhoven ook, *pag.* 98. en Kriſtiaan van Schoot in zijn Frieſche kronijk, blad 354.

Digitized by Google

geduyrige Noordweſte winden in de winter niet ontleedigt worden: dat was de oorzaak, dat verſcheyden wanſchepzelen uyt der zee, die naaderhands in gragten en vyvers gevangen zyn, als meerkalven, zeehonden, en gevleugelde viſſchen, te gelyk met de golven oover 't land verſpreyd wierden. †

CIↃCCCCLXXXV.

† *Andreas Cornelis* zoon van *Staaveren* en *Organiſt* tot Harlingen teekkent aan op dit jaar, dat'er op den XIII. van Slacht-maand ontſtond een zwaaren ſtormwind, welke drie daagen aan een aanhielde, waar door de dijkken endelijk moeſten bezwijkken, des de zee gang nam oover geheel Friesland, en drenkten met zouwt waater, veroorzaakende groove ſchaade onder het wintter-zaayzel, want ſtond de wintter door op 't land, waar oover de Greyde op veele plaatzen uyt-ſmartte, want de wind waayde veel-tijds uyt het Weſten en Noordweſten. Doch in Sprokkel-maand hief een lange Ooſte- en Zuyd-Ooſte wind aan, zoo datme endelijk het zouwtte waater quijt wierde. Met dit Zee-waater was 'er veel zee-vis in den Lande gekoomen, die te met gevangen wierde. Aesgo, de tweede van die naam en XXVI. Abt van Lidlum, ving een zeekalf in zijn gragt en liet het weeder zwemmen, maar ſtierf ontrent S. Jan. In Bolſwaardera gragt kreegme een zee-vis die vloogelen hadde en een zeehond met meer zeldzaamheeden. Op deeze vloed laat ik volgen een opwaater in 't jaar

CIↃCCCCLXXX.

Van welk Oudenhoven in de Cimberſe Oudtheeden blad 98. zich dus laat hooren: *Anno* 1480. *is daer weder geweeſt in de Maendt van November eenen ſwaeren Watervloedt die den Landen groot verderf aenbracht.*

Digitized by Google

CIↃCCCCCLXXXV.

Reygersbergen in 't tweede deel aan 't XXXVIII. hoofdſtuk van zijn Zeeuwſche Kronijk; *In 't zelfde jaer* (naamelijk CIↃCCCCLXXXV) *op den nieuwen jaersdach ende 's daechs daer na, was een groote tempeeſt ende ſtorm van winde, dat in 't Landt van Walcheren ſeventhien molens omwaeyden, ter Veere een, ende tot Aremuyen achter de kerck twee, ende ſoo voort. Ende deſen ſtorm duerde tot Lichtmiſſe. Veel dycken braecken in, 't Land lach verdroncken ofte een Zee hadde gheweeſt, datter veel volkx ende ſchepen verdroncken ende bedorven, maer in den ſomer werdt 't Landt wederom bedyckt.*

CIↃCCCCXCV.

Deeze ſteunt op 't verhaal van de kronijk van Vlaanderen door Andries de Smet, by Vorſterman gedrukt, blad 283. 't Hollands kronijkje tot Leyden gedrukt maakt 'er ook gewag af op dit jaar.

CIↃCCCCXCVI.

Willem Heda in 't leeven van David van Borgonje LV. Biſchop tot Utrecht; *In*

Digitized by Google

In 't jaar XCVI. *in Sprokkelmaand, ontſtont'er een harde vorſt, aanhoudende alleenlijk drie daagen lang, in welke tijd de Rijn in vierentwintig uyren, bevrooren, zich gangbaar leeverde, ten vierden daage hield het op, en daar volgde eene ongehoorde oovervloeyinge van waater, die, van Kolon af, alle de Geweſten aan de Rijn, tot de zee toe, door 't verbreeken der dijkken onderzette.* 't Kronijkje van Holland; *In 't jaer ſesſentnegentig opten Aſſchenwoonsdach brack die Leckdyck inne, ende dede groote ſchade int Sticht ende Hollandt.* Abraham Kemp in de beſchrijvinge der Stad Gorinchem op 't CCCCXVIII. blad; *Opten Aſſewoensdagh wierd de † Lek-dyk, van*

† In de jaarboekken van Henrica van Erp, Abdiſſe van Vrouwenkloofter by Utrecht, vind ik 'er meede gewag van gemaakt, alhoewel ik meen, dat zy in de dagteekeninge verbijſtert is, dewijlze het veele daagen eerder zet als andere ſchrijvers, dus luydden de woorden op de 142. bladzijde, gelijkze uytgegeeven zijn van den Hoogleeraar Matthæus: *Anno* 1496. *des daegs voor ſinte Peters avont* ad cathedram *brack den Leckendyck door tegens Beuſecum over, geheten opten Noerd, ende oock int Wael, ende men moſt met een Schuyte over den Steenwech varen by Vredendael tot die Gilspoorte toe. Want die Lecke liep daer door die Steenwech, dat die Veerdelen daer al blanck laeghen, en een ſtyf ſtroom liep.* De Oudtheeden der Cimbren hebben 'er

van het ys doorgeſteeken, door dien het uytermaten hard gevroſen had, by Utrecht, Woerden en de dorpen daar ontrent, dede 't water groote ſchade in 't landt, als zynde ooveral gelyk een zee, de Betuw was ook ingebrooken, den Diefdyck, Botersloot, en den Dortsgen Weerd, door 't ſterk weyen uyt den Noordooſten † brak Velzerdyk ontrent Haarlem ook in, en 't water quam met een Zuyd-ooſten wind van Utrecht en Woerden, in al de Veenen en Dorpen in Rynland. Gouthoeven in 't leeven van Philips van Borgonjen koomt met het voorige oovereen, daar hy zeyt: *Op den Aſchlewoonsdach in't ſelve jaer wert de Leckedyck van den yſe doorgheſteken, wantet daer te voren ſeer hart gevroſen hadde, als dat mits dien ontrent Utrecht, Woerden ende de dorpen daer ontrent leggende, veel ende groot water in den Lande quam, ende groote ſchade dede, wantet niet dan een zee over al was te ſien; Maer den dyck wert*

N *korts*

er dit af, pag. 99. Anno 1496. wiert den Leck-Dijck door Ys-karinge doorgeſteken, daer de Landen ontrent Utrecht ende Woerden in't water raeckten.

† Oudenhoven, blad 99. ſtelt dit meer als een maand laater, dus ſchrijft hy: *In 't ſelve jaer op den 17. Maert ontſtont eenen ſwaeren ſtorm uyt den Noordt Ooſten, waer door inbrack den Velſer-Dijck als mede de Betuwe.*

Digitized by Google

korts daer na weder ghemaeckt. Ende op S. Geertruyden dach daer na begant ſterckelyck te wayen uyten Noortooſten, dat Velſerdyck ontrent Haerlem inbrack, ende datter groot water int lant quam, ende groote ſchepe voor Amſterdamme bedorven, daer groote ſchade geſchiede, ende al dat water, dat uyt de Lecke ontrent Utrecht ende Woerden was, quam met een Zuytooſten wint in Rynlant, ſoo dat alle de Venen en dorpen in Rynlant onder water lagen.

CIↃCCCCCXCVII.

Van deeze gewaagt Heda meede op de aangeroerde plaats, daar hy zeyt; *In Louwmaand des volgenden jaars rees'er noch grooter opwellinge des waaters, dat, de hoogte der dykken ooverſchrijdende, Friesland, de Rynlanden, en Flaanderen verwoeſtende, een ontelbaare meenigte van menſchen en vee heeft opgeſlokt; doch liet het Sticht onaangeroert.* †

CIↃCCCCXCIX.

† Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, op 't 99. blad: *Anno* 1497. *was op St. Pontianus avondt eenen grooten Vloedt, geſeydt St. Pontianus Vloedt, ende daer mede brack den Dief-Dyck in, ende liepen de waeteren over den Sauwen-Dijck.*

Digitized by Google

CIↃCCCCCXCIX.

Sikko Beninge *Humſteranus*, en die in deeze tijd leefde en ſchreef, teykent aan in zijn tot noch ongedrukte Kronijk aldus; *Des Vrydags voor SS. Simen en Judas dach genck daer en groete vloet, en was en ſwaer ſtorm, dat alle dycken overleepen ende de kadycken toe broecken.*

CIↃIↃII.

Ik vinde in de jaarboekken aangeteekent, zeyt Emmius in't XL. boek, *dat, op den* XXVI. *van Wynmaand, een groote Waatervloed de Landen van Friesland hebbe ooverdekt, maar met weynige ſchaade van menſchen en beeſten. Doch dat de wal van het Blokhuys tot Harlingen op verſcheydene plaatzen zy verbrooken. Alwaaromme van Hugo een teegen-middel tot voorkoominge van zoodaane byvallen is opgeſtelt door geheyd paalwerk in form van een digte muyragie, zich als twee zeehoofden zeewaart in uytſtrekkende tot ontfang van de zeegolven en ſcherm van de wal; een werk der ganſcher Stad zeer orbaar.* Ziet Winzemius in

Digitized by Google

't dertiende boek, die 't † zelfde heeft. Willem van Gouthoeven in zijn Kronijk van de Graaven van Holland maakt meede gewag van een groot opwaater in dit jaar, daar hy ſchrijft; *Op S. Gallus dagh* CIↃIↃII. *waſt een groot tempeeſt ende ſtorm uyten Noortweſten, dat groote ſchade dede aen vele dycken in Hollandt, als tot Medenblick, tot Muyden, tot Amſtelredam en Sparendam ende meer andere dycken in deſe ende andere landen, dat vele koſten om weder te repareren ende te maken, waer door groot water in den Lande quam, nu datmen ſo gheringhe niet weder dycken en mocht, ſoo bleeft de ghe-*

† Den XVII. van Winter-maand, ſchrijft *Andreas Staurienſis lib.* x. braakken de dijkken in, en de zouwte zee vloeyde oover ganſch Friesland, daar de inzaaten groote ſchaade aan dijkken, zylen en huyzen leeden. 't Blokhuys te Harlingen liep niet vry. Groote gaaten raakten in de wal, en 't was gezien, dat het euwelder met dat huys zouwde afgeloopen hebben. Om dat in het toekoomende te ontwijkken liet Graaf Hugo in 't volgende jaar, op 't Noord-weſt van het Blokhuys, twee geweldige hoofden uyt-ſteekken, zeewaarts in, daar veel houwts aan verbeezigt wierde. Deeze wierden gevult met loof-reyd, daar Franekera-deel, Menalduma-deel, Baardera-deel, Hennaardera-deel en Barra-deel, elk honderd voer reyd toe gaaven, en noch mogtmen 't niet vollen; 't was anders om Harlingen te doen geweeſt. Ziet meede Schotanus in zijn Kronijk van Friesland, blad 489.

Digitized by Google

gheheele winter lanck rijen, ende ſonderlinghe als de wint aent Noorden was, dat het niet anders en ſcheen te weſen dan een volle zee. Velius raakt het meede ter loops aan in zijn tweede boek met deeze woorden; *In de Herfſt braken de dycken weder deur, en 't Landt ſtondt hier om Hoorn de ganſche winter deur onder 't zeewater, min noch meer als een volle zee.* 't Hollands Kronijkje ſtelt deeze vloed een jaar vroeger.

CIↃIↃIII.

Broer Pieter toe Thabor in zijn ongedrukte hiſtorie van Friesland; *In 't ſelve jaer des daghes nae onſer Vrouwen Gheboerte, doe ginc die ſolte ſee op, beſunderlinghe buten dyck by Sneeck ende daer ontrent. Want die zeedycken waren qualycken ghemaeckt by verſumeniſſe ende traecheyt onſer Friezen, al was 't Landt beheerd* enzv. Van deeze gewaagt meede mijn onbenaamde Schrijver, en zeyt, *dat de zee de dykken verbrak en 't land onder waater zette.* †

† Ian Francois le Petit in zijn groote kronijk van Holland *&c.* op 't 639. blad, ſchrijft aan deeze vloed toe, het geene andere op reekeninge van de voorgaande ſtellen, te weeten dat het Blokhuis tot Harlingen gevaar liep van geheel wech te ſpoelen, ſoo de ſtorm

Als meede de Landsdach binnen Leeuwaarden gehouden in Bloeymaand des jaars CIↃIↃLXXI. †.

CIↃIↃVIII.

ſtorm eenige tijd geduyrd hadde, zijn woorden luydden aldus uyt het Franſch vertaald: *Op den 27. van Sprokkelmaand des jaars 1503. was'er zoo grooten ſtormwind uyt den Noordweſten, dat veele dijkken inbraaken en wech ſpoelden zoo wel in Holland, als Friesland, by Medenblik, Muyden, Amſterdam, Sparendam, Harlingen, en op andere plaatzen, waar door veel menſchen en beeſten ſneuvelden; zoo groot een meenigte van waater liep oover 't land, dat men het niet kon vergoeden zonder groote koſten te doen.*

† Hier laat ik naavolgen twee opwaateringen van de rievier de Vecht, voorgevallen in den jaare

CIↃIↃVII.

wanneer de Gelderſchen de Stad Weesop verwoeſteden, wiens gedagtenisze ons is ter hand gekoomen door *Gulielmus Hermannus* Kanunnik van den heyligen Auguſtijn tot ter Gouw, die beſchreeven heeft den oorlog tuſſchen Gelderland en Holland gevoerd in den jaare 1507. en de volgende: Dit geſchrifte, onder mijne papieren bewaard, is voor de eerſtemaal uytgegeeven van den Hoogleeraar Matthæus in het eerſte deel zijner oude geſchigtboekjes, alhoewel op veele plaatzen van mijn handſchrift verſchilt, alwaar de woorden vertaald aldus luyden op het 517. blad: *De Stad ingenoomen zijnde, isſer een nieuwe zaak gebeurd, gelijk ik uyt eenige gevangen Weesopers verſtaan hebbe. De rievier de Vecht verſpreyde zich en veroorzaakte zoo grooten overvloeyinge, dat de gevangens tot aan de dyen toe door het waater gingen, eerze op den dijk konden geraak-*

Digitized by Google

CIↃIↃVIII.

Winzemius in 't XIII. boek; *In den Herbſt van den jare duyzent vijf hondert acht, isſer groten ſtorm ende onwederghewees, den windt uyt den Noorden waejende, door welke Hollandt ende Zeelandt, mitsgaders Ooſt-Vrieslandt groote wateren in het Landt ghehadt hebben, die de dycken, dammen, zijlen ſoo ſeer bedorven ende ghebroken hebben, dat zy van den Maert tot den midtsſomer doende geweeſt zijn deſelve te hermaken.* 't Hollands Kronijkje tot Leyden gedrukt; *In 't ſelve jaer veerthien dagen in October waſt eenen grooten ſtorm wten Noortweſten datter veel dycken inbraken, byſonder in Hollant in Waterlant, ende daer verdroncken veel menſchen opten dyck*

raaken. Veele daagen te vooren was de rievier hier toe genoodigt, alle zylen doorgebrooken zijnde, en nogtans ſteeg hy doen niet ten bedde uyt. Op deeze wyze zyn de vyand en de rievier te gelijk op de Stad aangevallen. Daar naa ſpreekt hy van een tweede aldus, *pag. 533. Teegen de winter is de dijk wech geſpoeld, en heeft de Zuyder-zee zich oover de velden verſpreyd, zoo dat men met een middelmaatig ſchip oover de zelve konde drijven. Doen zijn de Waaterlanders tot Weesop geland, en konden 't ingenoomen hebben, dewijl men met ſcheepen aan de veſten konde vaaren, en het bovenſte der muyr beraaken.*

Digitized by Google

tot Schaerdam. Wat ten tijde deezes oover-vloeyinge in Weſt-Friesland voorgevallen is, verhaalt Dirk Velius in zijn Kronijk van Hoorn in 't tweede boek, met de naavolgende woorden; *In de herfſt op Sint Gallen dagh, was hier een ſeer groote vloet, daar deur veel dycken inbraecken, als by Medenblick, op de Noorder-caegh, in 't deel des dyckx van Sybekarspel, voort by Warfartshoof op drie plaatzen en hier by Hoorn tuſſchen Schardam en Scharwoude. Die van Hoorn met de dorpen Swaegh en Weſterblocker hielden dese vloet bycans een heele maent buyten, keerende de ſelve met gewelt op de Swage dyck, op Risdam en op de vier-ſprong, die den oud dyck van Swaegh en Ooſter-blocker van Weſter-blocker afſcheyt. Maer daer na op Sint Mattheus dagh viel 't waeter ſo geweldich tot de gaten in, door een nieuwen ſtormwindt, dat het niet langer uyt te houden was, en dat de voornoemde dycken op veel plaatzen haer begaven, dies 't landt rondsom de ſtad, dat tot noch toe was droogh gebleven, in weynich uyren heel onderliep. Het water was in de voornaemſte vloet ſoo hoogh, dat het buyten d' Ooſterpoort hier daer oover den hooghen dyck heen ſoude gevloeyt hebben,*

haddet

Digitized by Google

haddet met louter gewelt niet gekeert geweeſt, en dat deur menighte van arbe tsluyden, die de ſtadt daer toe huyrde. Johan Fruytiers verhaalt in de Voorreede voor de korte Beſchrijvinge van den Aller Heyligen vloed des jaars CIↃIↃLXX. *datme in Sant Gallen vloed* † *Cabbelaauw en Wyttink of Gadden voor Groeningen vong.* Gouthoeven, in de verbeeterde Kronijk van Holland, is deezes vloeds met de volgende woorden gedagtig, naamentlijk; *Int jaar* CIↃIↃVIII. *op S. Gallus avont waſſer een groote vloet in Hollant, Zeelant, Vrieslant ende Vlaenderen, waer door de dycken tot veel ſteden, by de ſtede van Medenblick, by Werwershoef, tuſſchen Medenblick ende Enckhuyſen doorbraken te Schaerdam, by de Stede van Hoorn, te Schaghen, tot Sparendam, tuſſchen Muyden ende Amſterdam. Inde Stede vdn* * *Enchuyſen was het water ſo hooge datmen*

† Dit getuygt ook Oudenhoven, daar hy ſchrijft *pag.* 99. *Anno* 1508. *was St. Gallen Vloet ende vonghmen doen Cabeljau ende Wijtingh voor Groeningen.* En Meteren in zijn Neederlandſche geſchigten blad 59. heeft het zelve.

* De Beſchrijvinge van Enkhuyzen leevert'er ons dit af op *pag.* 42. *Onder deſe menſchelykke bewegingen vermengde de hemel ſijne plaegen door geweldt van windt en water, 't welk de vloedt, op St. Gallen dagh, ſoo*

met ſchuyten vol beeſten gheladen varen mochte door de kerck.

CIↃIↃIX.

Een afſchrikkelijkke en erbarmenswaarde vloed ontſtont 'er in den jaare CIↃIↃIX. wijdloopig by veele Schrijvers in 'er ſchriften, zoo gedrukte als ongedrukte, den naakoomelingen ten nut en dienſte naagelaaten: eenige zullen wy slegs uytſchrijven en voor eerſt beginnen met Worp van Rienkxſma Geeſt, Prior toe Thabor, die den XXVI. in Sprokkelmaand des Jaars CIↃIↃXXXVIII. ooverleed. Zijne woorden in't vierde boek van zijn Hiſtorie zijn deeze; *In't jaer voorſ. opten* XXVI. *Septembris iſſer ſoe groeten tempeeſt ende wint geweſt, dat die ſeedycken om Fryslandt ſint ingebroecken, ende dat water is met ſulken cracht ende gewelt over alle ſeedycken gevallen, datmen ſorgden dat geheel Fryslandt ſolde hebben verdroncken. Want daer veel menſchen ende beeſten verdroncken ende veel huyſen*

ſoo hoog op joeg, dat den Weſtvrieſchen dijk op verſcheiden plaatſen doorbrak. Tot Enkhuiſen wies toen 't water dermaete, dat men met ſchuiten vol beeſten langs de ſtraeten voer.

Digitized by Google

huysen dreven wech, daar veel menschen honden en catten op saten. Kisten, trijsoren ende bedden ende andere roerlycke goederen dreven sonder getal wech, nae die wolden toe, alsoe dat die scade niet en was toe verdyeren, die doen in Fryslandt geschiede in menschen, huysen ende beesten. In deese storm hadde Syvert Alwa sijn dienaers wtgesonden om sijn beesten in toe haelen, ende nae is selven haer oock toe hulpe gecomen ende als sij arbeyden om die beesten toe bergen, soe is dat water haer soe weldich oovergecomen, dat die voorsz. Syverdt Alwa met vier menschen verdroncken is. Dese XXVI. *dag September pleghen die Frysen wt oldr gewoente seer hoechlyk te vieren, ter eeren de glorioese maget Maria en wierde genoemt de Friesche Moeder Gods.* † De reeden waarom, ziet by hem; hier is 't noodeloos in te laschen. Edo Jongama, een Eedel-

† *Andreas Staurienſis* schoeyt bykans op de zelfde leest in 't ellifde boek van zijn *Kronyk van Friesland*, dat in Herbstmaand den XVI. dag, door een heevige en door-dringende Stormwind, de dijkken al-omme in Friesland doorbraaken en de waateren zoodaanig invielen en oover de dijkken heene stortten, datme meende Friesland geheel te gronde zouwde gaan. Veele menschen verdronkken en geen minder beesten. De huyzen dreeven wech, daar menschen, honden

Eedelman van den oudſten huyze in Friesland en in hoogen aanzien in deeze tijden, klaagt niet minder in zijn Aanteykeningen, die hy in zijn grijze Lands-taal ſchreef, op deezen voet: **In't jier forſf. op uws FRESNA LIAEFFROUWEN dei igſter in Frieslân en da ora Landen by da zeekant lidzende / ſo graetten ſchaed ſchyd fen 't wetter /. dattir zyn leven nin graeter iz weyzzen / byzonderlingh hier in Frieslân. Want dit giet ws mieſt ter hirten. Dit onwaer bygon op uws FROUWEN jound / alzo**

honden, en katten opzaatten. Allen in-boel ſpoelde by meenigte wech naa de Wolden, daar Friesland een onwaardeerbare ſchaade by leed. In dit onweer waaren de Dienaaren van Zjoerd Aileva doende om de beeſten, huys-waart te drijven, daar hy meede by qwuam om hulpe te doen. Terwijl nu met die zelfde doende was, zoo ooverviel hen ſchielijk het waater en ſneuvelde met vijf van zijne dienſtbooden. Deezen dag, van ouwds heraf, pleegen de Friezen met aller eerbiedenisze te vieren, def H. Moedermaagd ter eere, want verwierwen op dien dag in 't jaar CIↃ CCCXLV. voor Staavoren die ongemeene zeege op Graaf Willem van Holland, doch de Zakxzen het land inboorende en verſtaande waarom die Vierdag ingeſteld was, ſchafftenze af. Waar door een grote morringe ontſtond tuszen de Fries en Zakx, zeggende, dat dit onheyl by gekoomen was weegens het verbod van deezen dag niet te vieren naa vooriger zeede, als hunne voorouwders pleegden; dies wierde hen weeder die vryigheyd hergeeven. Ziet ook Petit in zijn groote kronijk van Holland, Zeeland, *&c.* VII. boek, *pag.* 3.

Digitized by Google

alzo dat op uwe LIAEFFRÕUWEN dep de zeedycken in briecken / uwremits zoo wttermiette heag wetter oppa alle dycken ſtoe / dat aldeer ſioen was / dat heel Friesland ſolde verdrints habbe. Alzo dat elk man wtroun om zyn beeſten to bergien / ende daar waarden ſolla ſent wetter byroun ende verdrinkten / bepde menſchen ende beeſten. Da hupzen driouwen wep mep wpf en bern / en al hetter in wier / alzo dattir ſolla kaamen drioun aan da waadzyda en ora kanten en plaatzen / ſen kiſten Treſoren / Wed / en Wolſter / kuw en kaeael / Hinxſten en Oxen / bern in da widza / in aarden / en Treſoren en kiſten waarden foun / mep ſilveren riemen / Jild / Linwirk / en klean. Item driouwer by de zee kant wep een heele buurte heetende.....

Dus verre de Heere Jongama; zijnde het oovrige, dat hier aanhoort, door de onagtzaamheyd van onwaardige Bezitters van zoo dierbaare pronkſtukjes onzer eedeler en aalouder moedertaal verwaarlooſt. Nu zullen wy laaten volgen het geene de geleerde pen van Ubbo Emmius zoo onvergelijkkelijk op papier en aan den dag bragt: Dus ſpreekt die zaalige ziel in zijn XLIII. boek van de geſchiedeniszen van Friesland; *De zee op den* XXVI. *van Herbſtmaand ſchrikkelijk opzwellende, ſchreed oover alle dijkken heen,*

en

en vervulde de Landen, dit ſtrand langs leggende, met waater; drenkten alle't vee in den velde; bragt een ontallijkke meenigte menſchen om hals; ſmeet de gebouwen onder de voet en ſtelde heel Friesland in een erbarmelijk weezen. Iaa! der vloeden hoogte en der ellenden groote was der wyze, datze der vergangener eeuwen geheugenisſe verre weg ooverſtreefde. Zjoerd A lva, Ooverſte in de Burgerkrijg teegens de Zakx, ſneuvelde doen meede, met een gedeelte van zijn huysgezin, wordende, alzoo hy doende was om zijn vee te bergen, van de waateren verraſcht. Wonder is het geene in die opvloed, in de plaatzen, aan de Dollaard geleegen, weegen de natuyr van die Landſtreek, voorviel. Eenige huysjes zijn met menſchen, ſchaapen, varkens, een groote ſtreek voort gedreeven, en endlijk, de vloed zakkende met 'er vragt geborgen. Een ſtuk Lands, op welke X. of XII. groote beeſten waaren weydende, wierd met die zelfde, van't andere landt in't Oldampt door de zeegolven affgeſchuurt, driftig; en voorts door een Noordweſte wind voortgeſtuwt, in den Dollaart gedreeven zijnde, ende de breedte van die diepe en groote boezem ooverzeylende, hegte endelijk aan Reyderland, met behoudenisſe des vees:

't welk

't welk oorzaak van een pleyt heeft gebaart tusſen de eygenaars van het vervoerde en het onderdrukte ſtuk lands. Ook zyn eenige groote Eeken en andere boomen, met de grond van'er plaatzen vervoert, en in maniere eens grooten ſchips op de golven eenige wydte voortgedreeven; welke, als zy nu aan eenige andere boomen quaamen te horten, of aan hooger land vaſt raakten, veele jaaren in volle kragt en bloey zyn gebleeven. Een deezer Eeken boomen met blaaderen bekleed zynde, verſtrekten den aanſchouwers noch in den jaare CIↃIↃXXX. tot verwonderinge. Deeze ramp, door dien zy voorviel op dien dag, die ik aantooge, en by de Oover-Laauwaarſche Friezen heylig was (want zy hadden Willem Graaf van Holland, wel eer met zyn groot en wel uytgeruſt heyrleeger, in die Landen, op die dag ter néer geleyt, en dien dag haarder zeege, uyt een heyligen yver, der Maagd Marie voor altoos toegewyd; maar de Zakxzen, Friesland magtig zynde, en haatig op een zeegen voor de vryheyd behaalt, ſchaften dien af) leyden de Prieſters aldus uyt; dat deeze zeevloed, Goddelykker wyze toegezonden, was een ſtraf van verbrooken Godsdienſt, en verwur-

ven

ven weeder van den Zakx herſtellinge en hun gewoone plegtighe,d. Dus verre Emmius. Ziet ook Winzemius in 't XIII. boek. † Geen minder ramp leed Zeeland volgens de getuygenisze van Ian van Reygersbergen in zijn Kronijk in 't II. deel aan 't XLIV. hoofdſtuk, daar deeze woorden by hem te leezen zijn; *Binnen den ſelven jare op Sinte * Cosmas en Damianus dach, 's nachts waſt een soo grooten ſtorm uyt den Noord-weſten, ende 't vloeyde zoo hooge, alſt in menich jaren te voren gedaen hadde, ſoo dat ſommige dycken in 't landt van Schouwen overvloeyden, ende in 't Suyd Bevelandt brack 't Nieuwelandt by Wemelinghe in, in Duyvelandt gingen inne, Beyeren, Vianen, met 't Oosterlandt, ende den ommeloop van Duyvelandt, Stavenisſe, Moeckershil, met veertich Parochien op die palen van Zeelandt.* Enzv. *Tot Weſtcappele*

† En Chriſtiaan Schotanus in zijn kronijk, blad 532. daar hy Emmius weeder uytſchrijft.

* Mereren in zijn Neederlandſche hiſtorien, blad 59. gedenkt 'er af: *Anno* 1509. *was den Vloet, Cosmi ende Damiaens Vloet ghenaemt, die veel Dijcken door-brack, ende veel Volcks verdronck.* Het jaar-tal moet by Oudenhoven *pag.* 100. verbeeterd worden, en in plaats van 1530. geleezen worden 1509.

Digitized by Google

kappele brackt mede in, ende was soo hoogen vloet, dat 't water te veel steeden in Zeelandt over die straten liep, waer deure datter veel huysen wech dreven. Ter Veere op die kaye, oover die Noordzyde vander Haven, dreven sommige huyskens af. By de oude Middelburchs haaven liepen sommige polderkens inne. Enzv. *Dits d' Incarnatie van de voornoemde hooge vloed:*

ALsMen StaVenIsse saCh deCLInIeren tot nIet
SanCk ZeeLandt een soo harden LIet.

Velius in zijn Kronijk van Hoorn in 't 11. boek; *'t Iaer* CIↃIↃIX. *op Palm-dagh was weder een hooge vloet, daer deur de nieugemaeckte Dyck by Schardam anderwerf inbrack, en dat al werender hant, soo dat deur den grooten aenpars des waters negen huyslieden, kloecke mannen, met een stuck van den dyck wech stroomden en verdroncken, van welcker eenige de lichamen naderhandt nooyt gevonden konden worden. Ende niet alte lang daer na was weder gheen minder vloet drie daghen aen malkander, met een zeer stercke windt, en deede veel schaden op een nieuw. En want de vloeden soo kort op malkander quamen, zoo en badmen*

men geen tijd om de dycken wel te maecken, dies het waeter twee ganſche winters tot de gaeten bleef in en uyt ryden. Gouthoevens Aanteekeninge ſchoeyt op de volgende leeſt, daar zijn woorden luydden; *Int jaer van neghen navolghende waſt weder een groote vloet, dat de nieuwen ghemaeckten dyck te Schaerdam weder inbrack, alsoo datter neghen klaecke mannen verdroncken. Ende daer na op Sinte Cosmas avont waſſer noch een groote vloet in Hollant ende ander landen, met ſchade van volc ende beeſten, die daar verdroncken vant ſout water, dat twee winteren uyt ende inne liep, verdrijvende de leegelanderen van haere haertſteeden, doodende veel beeſten, ende deede veel oeft-boomen uytgaen.* †

CIↃIↃX.

Van deeze wordt gewag gemaakt op den Landdag in Bloeymaand des jaars CIↃIↃLXXI.

† De ſchrijver van de hiſtorie van Enkhuyzen volgt Velius en Gouthoeven naa, daar hy ſchrijft *pag.* 42. *Ook hadt men in den volgenden jaere* [1509] *noch andere watervloeden, tot twee maelen toe, die den dijk weer in braeken, en ſoo kort op malkanderen quaemen, dat'er geen tijdt was dien wel te hermaeken; dies liep het water twee gantſche winters door de gaeten, uit en in, en verdreef de ingeſeetenen uit de laege landen.* Ziet meede het Hollands kronijkje tot Leyden gedrukt.

Digitized by Google

CIↃIↃLXXI. binnen Leeuwaarden gehouden, in de Voorſtellinge by den Graave van Meegen den XIX. der zelfder Maand aan de Heeren Volmagten gedaan.

CIↃIↃXI.

Emmius *lib.* XLIII. *Als nu in Ruſtringerland, een Landouwe in Friesland aan de Jaade, naa de ooverloopinge des waaters van den jaare* CIↃIↃIX. *de dijkken in 't volgende jaar naauwlijkx waaren herſtelt, en op nieuws, door de kragt en onſtuymigheyd des zees op den* XIX. *van Oegſtmaand andermaal verbrooken, en, daar op, in 't midden van Wynmaand een heftige vorſt volgde, had die duyr tot den* VIII. *dag deezes jaars* CIↃIↃXI. *en doen allenkxkens afneemende, eyndigde flukx op den* XVI. *van Louwmaand in een vervaarlijkke ſtorm van winden. Middelerwijle raakten de zee met de naaſte rievieren weeder heftig aan't woeden, en verbrijzelde geheelijk al wat in Ruſtringerland en oover de Iaade van dijkken was oovrig, of hermaakt, verſpreydende de zee en rievier-waateren oover gansch Friesland, met den ondergang van veele menſchen, beeſten en huyzen. In Ruſtringerland zijn, zeedert*

Digitized by Google

dien ramp, veele dorpen allenkxkens verlaaten, en door de Iaade ooverſtolpt. †

CIↃIↃXIV.

Velius in de Kronijke van Hoorn op't 11. boek; *'t Iaar* CIↃIↃXIV. *op Sinte Jeroens dagh was hier te Lande weder een ſeer grooten opvloet van water, daer deur* * *t' Enckhuyſen een ſtuck van de Veſten met een heel deel huyſen wegh ſpoelden. Tot Hoorn liep een groot gat in de dyck, niet wydt van de Weſterpoort, en maeckte daer 't Meer, dat nu de kleine Wael hiet: en wat verder van de Stad, een weynigh aen dees ſijde van Scharwonde, liep een ander noch*

† Ziet ook Schotanus in zijn kronijk, blad 533.

* De Beſchrijvinge van Enkhuyzen ſpreekt 'er naaukeurig af, blad 44. *In den jaere 1514. op St. Jeroens dagh' hadt men hier te lande weer een vreeſlijke ſtorm en opvloedt van water, ſoo dat tot Enkhuiſen de ſluiſen, mitsgaders ontrent tachtigh huiſen, met twee hondert roeden bolwerks, en een groot deel van de veſten, weg ſpoelden: Ook ſoude te dier tijdt de oude Gouw, en d' andre Waelen ontrent de ſtadt ſoo wijdt en diep ſijn ingebrooken.* Daar naa wordt verhaald, dat de ſchaade onverwinnelijk ſcheen, jaa dat verſcheyde ingezeetenen de Stad verlieten, en zig elders neer ſloegen, uyt vreeze van de onkoſten en laſten, die men zou moeten vinden, en dat de ſtad geſchaapen ſtond geheel onder te vloeyen, indienze niet op nieu bedijkt wierde.

Digitized by Google

noch grooter, dat wel tweehondert en vyftig voeten wyt was, daer deur meer als twintigh morgen Landts teffens wegh ſpoelden, en veroorſaeckten ſoo een ander ſeer groot meyr dat noch tſeedert veel aengewoſſen is, door het ſtadigh aenſlaen van het waater, voornaementlijk aen de noord ooſt en ooſt zyde en hiet nu de Berckhouter of groote Wael. 't Hollands Kronijkje ſteltze geſchiet te zijn op Michiels dag, daar het aldus uytleevert; *Int ſelve jaer* (te weeten CIↃIↃXIV.) *op Sinte Michiels dach was een groten ſtorm drie dagen lanc, dat Sparendam ende meer dyken inne braken, daer grote ſchade van water of quam.*

CIↃIↃXVI.

De woeſte zee, die nooyt zijn zad kreeg, met de oovervloeyingen des grouwzaamen waaters Friesland te quellen, quam dit jaar weederomme zoo fel aandringen, of't nemmeer te vooren geſchied was. Het geen'er oog-getuygen affchrijven zal ik aanſchootelen, tot een eerſte geregt; en voor 't tweede, zoodaan een geregt dat het eerſte zal bewaarheeden, zoo tot eygen zelfs voldoenings luſt, als van andere meede, die'er zinlijkheyd derwaarts heene mag

Digitized by Google

ſtrekken. Ik vang dan aan met den Prior van Thabor Worperus, hoewel in't geloof ben, dat Broer Pieter ouder is; en zy koomen ook zoo wel oover een, dat het de een uyt den anderen ſchijnt geſchreeven te hebben. Zijn' woorden in 't IV. boek zijner hiſtorie koomen hier op uyt: *Den* XXIX. *Novembris op Sinte Catherine avont des nachts door groote winde ende tempeſteit des luchts bracken die ſeedycken over al Fryslandt in, en dat ſolte water liep oover Frieslandt een mans knye hoeger dant yemant mochte geheugen, want het was een Sprinckvloet. Ende die middelconjunctie der ſonnen was op den ſelven dach, vierndeel voor negen uyren, ende nae den rechtenloop ſoe was ſij ſmorgens omtrent vierdehalf wren, nae de memorie van Sneeck. Dit water was ſoe hoeghe, datmen met ſchepen over de Indcyken mochte varen. Ende mochte toe Sneeck met een ſnicke totter Noorder poort in varen, ende varen den dyck achter den Cruysbroeders langs tot den Oeſtpoort weder wt. Men mochte oeck binnen Sneeck van die Burgſtraet door die Cooperſtraet vaeren onder die plaets voor Dongahuys an die Wippe. Dit water dede oeck machtige groote ſchade in Frysland, en beſonder in Weſterga, want daer veel beeſten verdroncken,*

Digitized by Google

ken, ende die Lantluyden ontdreef veel guets, als kisten, treſoren, ſtoelen, bedden, behalven die verbrant waren, inden ſomer ende herfſt leſt verleden, want die hadden klein huttekens weder gemaeckt, daer ſij haer guet niet wel en mochten bergen, oeck dreven hele hutten wech van die ſteden. Doen deſe vloet opginck waeren Heer Florys, Grave Felix, en andere Heeren en knegten in die Lemmer, die hoer op ſolders, huysen en mijten hoys hebben gebercht: daer ſij een paert opſaten, tot den derden dach was. Broer Pieter in zijn Hiſtorie, met zijn eygen hand geſchreeven, koomt heel wel met zijn Prior oover een. Hy zeyt dan; *Op Sinte Katherinen avent des nachtis ontrent middernacht, doe quam dat ſolte water op, ende ghinck over al Weſterlant, ende het ghinck by nae een mansknee hogher dan 't by mans tyde ghedaen hadde. Want het was een ſprinck-vloet. Want die middel conjunctie van ſon en maen die was op ten ſelven dach des morghens ontrent een verndeel voer neghenen; ende nae die rechte loep, ſoe was ſie des morgens omtrent vierdehalf ure nae die meridiaen van Sneeck. Ende dit water ghinck alſoe hoech dat men toe Sneeck mochte faren mit een ſnick tot die*

Digitized by Google

Noerderpoert in ende faren die dyck achter die Broerthyens en langs tot die Oester poert uyt. Ende men mochte oeck faren voer Pieter Douwis huys doer die peperstract ende voer Low Doenye hws by die wip weder in 't water. Ende dit water deed crachtige groeten schaed in Westerlant. Want die beesten verdrencten by groeten hopen, ende die luede ontdreef hoer guet seer feel, als kisten, Tryzoeren, stoelen, Cussenen, bedden en dekenen, al dat sie hadden. Ende besunderlinghe verbrant waren die hadden cleyne hutten ghemaect; die mochten hen guet soe wel niet beschermen, want daer dreven heele hwsen van de steden. Opt Nylant daer dreef een hut wech, daer sat op een wyf mit drie kynderen; mer sie en drencten niet. Want sie worden gheberghet by Goltum. Mer nochtans soe drencter ryf folck, mer niet al to veel. Mer sie waren in grote last en noet hoers lyfs ende guets. Ende Heer Florys, en zoo voort. De derde is Yds Hoytes of Hoytthia zoon, dat pas Raadsman in Sneek, die van dag tot dag Aanteykeninge hield van 't geene quam voor te vallen; deeze zeyt, *Dat op Katharinaas avond, weezende een maandag, des nagts, ontrent twee of drie uyr, een storm is ontstaan*

Digitized by Google

ſtaan uyt den Noordweſte, dervoege, dat het waater oover dyk en dammen vloeyde, als naa 't gemeen zeggen in tweehonderd jaar dier wyze niet gebeurt te zyn. Groote ſchaade geſchiedener, en verdronken vaſt vier hondert koebeeſten. † Ubbo Emmius in't XLIX. boek der Frieſche geſchiedenisſen; *Den* XXIV. *van Slagtmaand een geweldig onweêr van ſtormwinden opſtaande, joeg de zoute en zoete waateren met zoo een geweld op Friesland aan, dat de vloeden, haar een ellen hoog booven alle dijkken verheffende, een zwaare ramp het aanſtrand grenzende Landſchap toe bragten. De dijkken wierden verbrocken; het groot ende kleyn vee met de menſchen in meenigte wech gerukt; veele huyzen, door de kragt der baaren, om verr' geſmeeten en wech ge-*

 ſpoelt.

† Sikko Beninga een borger van Groeningen, die naagelaaten heeft een kort kronijkje der Frieſche landen, maakt ook gewag van deeze vloed, dus luydden de woorden uyt een afſchrift, 't geen ik bezitte: *Daar quam alte grooten verbolgen onweder, vermits een grooten winde, dat daar ſo groten water en vloed gong, over alle dykken, ſo datter in menſchen levende, ſoo dat de knechten* [te weeten de Borgonjons die met Graaf Floris daar gekoomen waaren] *en volk in de Lemmer ſich op den balken in den huiſen en boven in de hoyblokken ſich moeſten bergen, en daer drenckede voele volkx van watersnoot in Vreeslandt.*

Digitized by Google

ſpoelt. Het heir vlugte met Felix en Floris op de hoogſte verdiepinge van de grootſte huyzen en op de zwaarſte hooybergen en hield zich daar drie daagen, tot het onweer afnam en de waateren zakten, met ſchrik en zonder ſpyze. De Schrijvers koomen daar in oover een, dat in een eeuw dat oord van Friesland nooyt grooter waatervloed zag. Leeſt meede Pierius Winzemius in 't XIV. boek der Kronijke van Friesland. † Zikko Beninga, raakt noch eene andere aan op dit jaar met deeze woorden; *Op den H. Kerſten-dag, quam so grooten ſtorm en onweder van winde uyt den Zuytweſten; dat lange duyrende en de windt genck S. Steffens nacht in 't Noordweſt, soo dat daar genck ſoo verveerlicken vloet, oover alle dijcken, dat boven maten was, zwarer en hoger water, dan dat in lange voortyden gedaan hadde, ende alle de dijken omme Freesland verdorven en breecken ſeer. En als de Gellerſche weren gevlogen uyt Colmerland so quemen de Borgonſche nae en ontdeckeden Bonſterzijl, en namen de dijck ende alle de eerde en plancken boven af en makeden een schans en bolwerck an de Weſterzijt, omme de Gellerſche die in Adewert*

† Als meede Schotanus in zijn kronijk, *pag.* 587.

Digitized by Google

wert lagen, daar to keren, datze niet weder in Weſterland zouden koomen. Als nu deſze ſtorm en dat onweder quam, zoo dreef desze zijl in met eeck en eerde in den grond, en dede der zijlveſten oover duyzend Rijnsgulden toe ſchade.

CIↃIↃXVII.

Yds Hoytthia zoon in zijn' Aanteekeningen; *Des Donnerdaags voor Sint Lucas ginck dat water oover Friesland mit een Zuydweſte en Noordweſte wind.* enzv.

CIↃIↃXX.

Mijn onbenaamde Schrijver in 't Latijn raakt yets aan van de oovervloeyinge des zeewaaters in Friesland, daar hy zeyt; *Friesland lag de Winter oover met waater bedekt, weezende de hooge terpen naauw vry; Want door de geduyrige winden en ſtormbuyen, wierd het zeewaater in Friesland gejaagt, der wijze, dat de menſchen, daar 't Land ook al hoog was, hen twee maanden binnens huys moeſten houden.* †

CIↃIↃXXIII.

†Van deeze vloed verhaalt ons Broer Pieter in zijn ongedrukte kronijk het volgende: *Het weyde ende ſtormde ſonder opholden alle die wynter lanck uiten Weeſten*

Digitized by Google

CIↃIↃXXIII.

Deeze ſteunt op de Aanteekeninge van Gouthoeven in de verbeeterde Kronijk van Holland, daar hy ſchrijft; *In Martio* CIↃIↃXXIII. *wasſer een ſeer ſchrickelycken ſtorm ende groot ongeweert van donder ende blixem, ſo datter haghelſtenen vielen die ſo groot waren als een hinnen eye, van verſcheyden coleuren. Van deſen ſtorm brack den † Leckdyck door, ſoo datter veel beeſten en*

ten Noerdweeſten ende Suedweeſten, ende brochte alſoe veele waters int lant als daer in hondert jaeren was gheweeſt, mer nochtans ſoe was dat water hier by Sneeck by ghener maten alſoe hoech alſt was ſinte Katherinen water, daer hier voer van gheſeit was, mer het weyde ſteeds aen ende dreeff dat water voert op nae die woldſyd toe, alſoe dat daer boven in Opſterlant ende daer omtrent hoer Zaedland een paert beſlotet was, daer in hondert jaren offte langher gheen water en was gheweeſt.

† Dit inbreeken der Lekkedijk beſchrijft ons naaukeurig Henrica van Erp, Abdiſſe in Vrouwenklooſter by Utrecht, in haar aanteekeningen uytgegeeven van Anthonius Matthæus in zijn eerſte verzaamelinge van oude geſchigt-boekjes, waar uyt de woorden zal te berde brengen, zoo alsze ſtaan op blad 151. *Ann.* 1523. *doe brack die Leckendyck in tot Schalckwyck aen die Heulle op ten dertien avout des ſmorgens te vyf uren, ende daer dreef een huys ewech, daer een man, en een Wyf mit vyff kinderen inne waren, die al doot bleven, die Lacke uytter maten groote ſchade doende, ende liep door.*

en oock menſchen verdroncken ende geſchiede ſeer groote ſchade, want men en konde het water ſoo haeſt niet quyt worden in 't Neederſticht ende oock in Hollant. Dit heeft 'er 't Kronijkje van Holland af; *In't jaer van drientwintigen brac die Leck-dyck inne, waer door dat groot water int Neederſticht ende Hollant quam.*

CIↃIↃXXIV.

Yds Hoytthia zoon verhaalt in zijne Aanteekeningen, dat in Sprokkelmaand veel ſtormen, veel onweer van haagel blikxzem, donder, harde wind en hooge waateren, voorvielen, dat het waater op den VI. die'r maand te Leeuwaarden zoo hoogh was als by Santa Katharinaas vloed. Maar dat op Marie Heemelvaart het waater oover ganſch Friesland liep met een Noordweſte Wind, dat grooten ramp en † ſchaade veroorzaakte.

CIↃIↃXXV.

door Schalckwyck, Houten, Jutfaes, Vaert, Galecop, Gerwerscop, ende in Hollant tot Leyden toe. Die Schalckwyckſe weteringe was een groot deel met zand toegeloopen, ende ſommich lant bedorven mit een knye hoog mit ſandt beloopen, t' coorn van t' beſaeyde lant mit water beloopen was bedorven, en men moſtet om eren, enzv.

† Dat het land als doen groote ſchaade heeft geleeden,

kan

CIↃIↃXXV.

Gemelde Yds Hoytthia zoon teykent aan, dat dit jaar alzoo † oovervloedig in ſtormen en hooge oovervloeyingen des waaters was als het voorgaande. Maar dat inzonderheyd omtrent *Fresena Vrouwen dag*, weezende in Herbſtmaand, met een Zuyd-Weſtewind Friesland ondervloeyde.

CIↃIↃXXIX.

---

kan men merkelijk beſpeuren uyt de Landdag op den 7. van Sprokkelmaand 1525. gehouden, en 't rapport gedaan den 16. van dezelve maand; wat koſten Friesland in die tijd te draagen had ziet men in het Privilegie-boek.

† Ik vinde drie opwaateringen in dit jaar aangeteekent by Yds Hoytes, de eerſte op Pontiaans dag, daar hy zeydt: *Op diſſe dag gink dat water over al't land ſonderlinge buyten dijk, alſoe hoog dat het voor Peter Douwes ſtopen ſtant, en het was ſout water.* Van de tweede ſchrijft hy aldus: VI. *feria poſt converſ. Pauli, de wind Weſt, Weſt Sudweſt, daar naa Weſt Noordweſt alheel een onweder mit wynd, mit reegen, allyk of die werld vergaan wolde, alſo dat de huzen ſtroesden en ook om waayden. ganslik een heele ſtorm al den dach deur. alſoo dat dat waater opvloeide tot aan Peter Douwes deur.* Van de derde, ontrent Freſena vrouwen dag, heeft hy 't volgende: *De wynt Suydweſt, zeer windig wéer mit regen en een heele ſtorm. En op diſſe dach ſo gink dat water oover al't land buyten dijk, dat de kooyen moeſten op ſtal.*

Digitized by Google

CIↃIↃXXIX.

Deeze ſteunt op de getuygenisze van den Graave van Meegen in zijn Voorſtellinge gedaan den XIX. van Bloeymaand des jaars CIↃIↃLXXI. aan de Volmagten van Friesland, op den Land-dag in gemelde maand gehouden binnen Leeuwaarden.

CIↃIↃXXX.

Deeze geſchiede op den v. van Slagtmaand, dag by het Pausdoom aan den gewaanden heylig Felix toe gewijd, en trof Zeeland voorneemenlijk, als uyt Reygersbergen zal blijkken; doch eerſt andere; en onder deeze een onbenaamde ſchrijver, noch ongedrukt, die in't Latijn ſchreef, zijn aanvang neemende met het begin des Weerelds, ende 't eynde ſtellende op 't jaar CIↃIↃXXXI. *In't jaar ons Heeren*, ſpreekt hy door ooverzettinge, CIↃIↃXXX. *den* V. *van Slagtmaand, ontſtont'er een vreeslijk onweer, ontrent ten neegen uyren voor de middag, duyrende tot den vyven naanoen; waar op ontelbaare quaaden zijn gevolgt. Zeeland liep door de oovervloeyinge des waaters bykans t' eenemaal onder. Alle dammen*

dammen en dijkken opgeworpen teegens de woede der golven, wierden verbrooken. Veel menſchen van beyder kunne, behalven het vee, verdronken ellendiglijk in 't waater. Het gezaayde raakte te niet door de ziltigheyd des waaters, of wierde uytgeſcheurd door de ſnelle loop des zelfdens. Zuyd-Holland en Flaanderen ſtonden, te dien tijde, geen geringe rampen uyt, in'er haave, vee en menſchen. De ooveroudſte boomen in Holland, die met'er wortelen zeer diep en vaſt in de aarde waaren gewroet, rukte de kragt der winden uyt. Broer Pieter van Thabor ſchrijft; *Anno Domini* CIↃIↃXXX. *den* V. *dag van November en het was op eenen Saterdach, doe waſter groete ſtorm van wynde, des morgens ontrent* VIII. *uyren, daer grote machtige ſchade van quaem aen lyf ende aen guede in Hollant in Zeeland en yn Weeſt Vlaenderen, daer heel dorpen verdroncken.* Friesland gaat hy voorby hoewel in deeze tijd leefde, de reeden is my onbekent. Eevenwel 't Hollands Kronijkje maakt gewag van † Friesland, de woorden

† Dat Friesland dit opwaater getroffen heeft is zeeker, dewijl Andries Kornelis zoon, die een vervolg op Okko van Scharl ſchreef, het zelfde getuygt, in zijn

XII.

Digitized by Google

den zijn deeze; *Int ſelve jaer opten vijfſten dach van November, waſt eenen grooten ende ſwaren ſtorm uyten Weſten, dat volna alle dycken inbraken in Hollant, Zeelant, ende Frieslant, daer wtermaten veel menſchen ende beeſten verdroncken, ende dat Lant van NoortBeverlant, met Cats ende Cortgeen bleven ongedyct ende niet gemaect.* De nieuwe Kronijk van Brabant gedrukt tot Antwerpen CIↃIↃLXV. raakt dit onweer meede aan op 't xxx. blad met deeze woorden; *In dit zelve jaer van dertighen opten v. dach van Novembris des morghens ten acht uren, is haeſtelyck eenen grooten ſtorm opgereſen wt den Noerdtweſte, alſoo dat het water zeer hooch vloeyde, ende den dyck by Dixmuyde in Hollant brack inne; ende daer verderf veel goets inde kelders, ende daer bleven oock ſommighe Rijnſchepen binnen den Lande daer vele volcx in verdranck. Oock mede ſoe verdranck veel volcx tot Sceverlinck by den Haghe in Hollant voerſe. t, maer oeck by Yſſelmont. Maer noch boven al geſchiede in Zeelandt groot jammer ende*

xii. boek: *Anno* CIↃIↃXXX. de 1. *Novembris braeken doer een grooten ſtormwint die zeedijcken van Frieslandt in, ende deede een zeer groote ſchade. Men noemdet by woelen Sint Willibrords waeter, om dat het daar naeſt aenquam.*

Digitized by Google

ſchade, want daer veel dorpen in liepen, ende een groot ſtuck van Cortgeen, ende daer verdranck veel volcx. In Zeeland, gelijk verhaalt is, oopende zich een Schouwtooneel vol jammernisſe en ellende, waar van wy de rol, uyt de Kronijke van Zeeland in 't II. boek aan 't XLV. hoofdſtuk, door Jan van Reygersbergen van Kortgeene wel eer beſchreeven en in 't ligt gebragt, maar andermaal met de Byvoegzelen van Mark Zueer van Boxhorn verrijkt en uytgegeeven, in deeze blaaderen zullen opſchrijven. Zijn woorden zijn de volgende; *Binnen den zelfven jaere den* V. *dach van Slachtmaendt, op Sint Felix dach, waſt eenen ſoo grooten ſtorm uyt den Noordweſten, ende 't was s' noenens te twaelf uyren ſoo hooghe gevloeyt, dat 't water over ſommige ſtraten en dycken liep, hoe wel dattet noch twee uyren vloeyde daarna, eer 't vol zee was. Ende op den ſelven ſaterdach, als ſommighe ſchryven, overvloeyden in Hollandt, Brabandt, Zeelandt, ende in Vlaenderen † vier hondert en vier Prochien*

† Meteren in zijn geſchigt-boek van Neederland, blad 58. van deezen vloed gewaagende, ſchrijft, dat 'er maar 72. Parochien ooverſtroomt zijn. Een oud kronijkje by Vaernewijk telt 300.

Digitized by Google

chien, nochtans leedt Zeelandt die meeſte ſchade met Hollandt, als hier nae volght alſoo men in deſe naervolgende rymen en dichten hooren mach:

Alsmen ſchreef duyzent vyf hondert en dertich
Den vyfden dach Novembris/ 't wordt u ontdeckt/
Doen gebeurder jammer ende druck ſeer ſmertich/
Ten tyden van den Keyſer Carolus die vyfde effect/
Eenen grooten hooghen vloedt isſer gheſtreckt
Over gheheel Zeelandt/ deur 't groot mishaghen/
Sachmen menich menſche weenen/ klermen en deerlyck klaghen.

Dit is de datum des jaers van den ſelven vloedt;

LVCtIfICos fLVCtVs attoLLIt qVInta noVeMbrIs.

Van den zelven vloedt;

Amandus knecht gaf Zeelandt een ſober profijt/
't Welck verloor veel Landen op die tydt.

Een ander;

Hollandt ende Zeelandt wel beklaghen mach
Sint Felix quaden Saterdach.

In Walcheren oovervloeyden die dycken tot diverſche ſteden. Den dyck tusſche die oude havene van Middelburch ende Aremuyen brack deure. Te Vliſſinghe overvloeyde een ſtuck van eenen tooren, ende de wal vander Stadt brack deure. Den Weſtcappelſchen dyck brack deure. Ontrent te Veere, benoorden in Walcheren, brack den dyck tot twee ſteden inne. In Zuydt Bevelandt overvloeyde de heele Ooſtwateringe ende achtien dorpen. Ende die Stadt van Romerswale, dat huys van Lodycke, ende die Sluys ter Kreecken liep in. Die Weſtwateringe, 't welck eenen dyck is dwers door 't landt loopende, daer die Stadt van der Goes in leydt, met veel ſchoone heerlycke dorpen overvloeyde mede. Ende den dyck brack ontrent der Goes te drie ſteden inne, ende daer vloeyde wech een ſtuck van de Ganspoorte. Wolffaertsdyck was tot diverſche ſteden overvloeydt, ende de dycken waren tot veel ſteden inne. Noordt Bevelandt brack eerſtmael inne ontrent ter Loe, over Wiſſen kercke, ende 's anderen daags brack die Sluys te Boomvliet, tuſſchen Emeliſſe ende Cortgene in, ſoo dat 't Landt binnen drie dagen geheel ende al in 't water ſtondt. 't Landt van Schouwen overvloeyde mede tot diverſche ſteden.

Ende

Digitized by Google

Ende de dyck was aen die Zuydtzyde ontrent Bordendamme, Burch ende Hamstee, tot drie of vier plaatzen in. Duyvelandt overvloeyde tot diverſche plaetſen. Den dyck brack in tot drie vier ſteden, deur grondt-braekzelen, als op Vyanen en Gouweweer, daer d' eerſte getye meer dan dertich heertſteeden, met een proper Capelle wech in zee vielen. In Sint Anne Land, 't Landt van ter Tholen, van Borsſelen, Philippus en in 't Landt van de oude en nieuwe Tonge ooverv loeydet. In deeze veerskes is de datum van de vloedt:

Anno ter deno poſt ſesquimille, Novembris
Quinta, ſtat ſalſis Zeelandia tota ſub undis.

En in deſen voorſchreven ſtorm ende hooghe vloedt, ghebeurde dat grootſte jammer ende verdriet in Zeelandt, dat gheen penne dat en ſoude konnen beſchryven, wantter onuytſprceckelykke veel beeſten verdroncken, als koeyen, peerden, ſchapen, verkens en andere beeſten, die met den watere aldaer hene dreven ſeer deſolaet. Ende dat meer is, daer werden veel ſchoon huyſen ende hoven, ſtapelen van taruwe ende van rogghe, van gerſte,

havere, en andere greyn van der vloedt wech ghedreven. Ende daer dreven veel ſtoven wech met menich honderdt balen mee, die al bedorven en ſoncken. Maar dat meeſt te beklagen is, datter ſoo menigh menſche jonck ende oudt verdroncken, diemen niet ghehelpen en konde, als vooren verhaalt is in't lange, in't Capittel van de Eylanden van Zeelandt. *Ende daar waaren zoo meenigh honderdt menſchen, ſoo mannen ende vrouwen die ſeer ryck waren, groote familie houdende, ende groote dominatie hebbende, die dienaers ende booden hielden, die naemaels ſelven hebben moeten dienen, ende van huyſe te huyſe gaen bedelende, ende broodtbiddende, 't welck ſeer verdrietelycke was voor den gheenen die in weelden gheſeten hadden. Ende metter woone koomende in die omliggende Landen van Zeelandt, ſijnſe met grooten hoopen gheſtorven, die ſommige van rouwe ende melancolie, die ſommige van honger ende kommer, als veel menſchen wel kenlyck is.* In 't hoofdſtuk van de Eylanden by Reygersbergen aangetoogen, daar vindt gy de naamen der dorpen met meer merkwaardige zaaken die daar te leezen zijn: wy vergenoegen ons met het geene reede geſtelt hebben, en treeden voort. Dien verwonderlijkken

lijkken Haagenaar Joannes Secundus, broeder van Everard Nikolai, Raadshoofdman 's Hofs van Friesland onder Kaarl de vijfde, gaadeloos in de poëzy en fny-konſt, heeft op een uytſteekende wijze, een deftig vers, te vinden onder zijn werkken by den grooten Pieter Schrijver uytgegeeven, gemaakt, in welke hy zijn beklag doet aan Neptuyn, oover die zondvloed van den jaare CIↃIↃXXX. zijnen Vaaderlande oovergekoomen. Beklaaglijk is 't, dat weederom den laaſten dag der aangeroerde maand, Andries toegeheyligd, de zee verbaasdelijk is opgezwollen, en alles, wat noch het hoofd booven ſtak in Zeeland, met waater heeft bedekt. Joannes Sleidanus in het VII. van zijn' boekken inhoudende den Staat van den Gods-dienſt en 't Gemeene-beſte onder de regeeringe van Kaayzar Kaarl, gebynaamt de Vijfde, roert deez' bijſtere ramp den Hollanders en derzelfder nabuyren oover den hals gekoomen aldus aan; *Geheelyk een gelykke quaal* [naamentlijk, als den Romeyn hadde aan de Tyber-ſtroom gefmaakt] *ja! zeeker eene vry ſchrikkelijker overquam den Hollander, ende de naaſtgezeeten volkeren, wanneer de zee, door de dijkken, door welke zy in die Landen ingetoomt*

Digitized by Google

wordt, heene brak, en alles wijd om her onder waater zette. 't Geene Jehan Berthaut van Loo in de Beſchrijvinge van de Foreſtiers ende Graaven van Flaanderen, deezes vloeds halven aanteekent, is 't volgende, te weeten; *Den* I. II. III. *en* IV. *Novembris int ſelve jaer van* CIↃIↃXXX. *waſt uyttermaten ſeer grooten ſtorm van winde, ende 't Saterdaeghs den* V. *Novembris waſt metter vloet volle maene, ende den windt liep van den Weſten in't Noorden, ſoo dattet water hem uytte Zee ſeer hooghe verhief, ende liep booven alle de dycken in Vlaanderen, Hollandt ende Zeelandt, ende van Middelburch, Ziericzee ende Rommerswale, totten eynde vander Schelde waſt water ſeer extraordinaris onſtuymigh, ſoo dat den dyck van Vlaenderen by Antwerpen ten drie plaetſen inbrack, ende daer verdroncken veele beeſten die in de weyde waren. Deeſe vloet was aen de kant van de zee hooghe een Hamborger tonne booven alle dycken, ende deeſen vloet was eenen grooten voet hoogher, dan men oyt van eenigen vloet gehoort heeft. Ende deeſe vloet deede allomme in de Nederlanden aen de zee gelegen groote onwaerdeerlycke ſchade, want daer verdroncken veele ſchoone dorpen, met de ſtadt Cortgeene in Zeelandt, ende menigh*

nigh menſche ende beeſte, diemen op't water ſagh dryven, ende in't dorp Schevelinge by den Hage in Hollandt was oock groote ſchade. Dit vinde ik van deeze zwaare ooverwellinge des waaters by Marcus van Vaernewijck *lib.* IV. *cap.* XXXV. in zijne Spiegel der Neederlandſche Ouwdheyd. *Int jaer* CIↃIↃXXX. *op den vyften ende ſeſten Novembris, verdranck ende inundeerde Romerzwal, een ſchoone heerlychede, met een huys ende Hof van playſancen, met luſtige boomen ommeringht, de welcke in eenen oogenblick tyts verſoncken, ende dat onder dat boven gekeert worden, metten huyſen en al datter ontrent was. Daer ghinghen als doen noch* XVIII. *Prochien onder. Ook Noord Bevelant, en veel andere. Het Caſteel te Sluys leedt oock grooten noot. Want de zee quam totter Weelden en bederf een plaetſe, den Bogaart genoemt ende Zeelant aan veel hoecken veel menſchen en beeſten verdroncken. Men ſegt dat aan den Gendtſchen cant verdroncken van termyn van den Predichheeren van Ghendt, 't land van Berſſele, mede gerekent* XXI. *Prochien. Maer daer is ſindert vele weder inghedykt.* Vorders ſchrijft Vaernewijck in dat zelfde Boek in 't zelfde *Cap. In een ander ou-*

Digitized by Google

de geſchreven chronycke vinde ik aldus geſchreven, In't ſelve jaer, vyf daghen naer Alder Heylighen dach ſoo is daer gheweeſt een groote vloet in Hollandt, Zeelandt ende Brabandt, tot Antwerpen toe, die treffelickſte en rycſte Coopſtadt van geheel Europen, waar door veel menſchen ende Dorpen ende ander gheuchten ende beeſten verdroncken ende vergaen zijn, wel tot drie hondert Prochien. Het Incanation van deeſe jammerlycke ſchade is dit,

Luctificos fluctus attollit quinta Novembris.

Conradus Lycoſthenes raakt deeze oover-waateringe meede aan in zijn Geſchicht-boek van de wondergezichten en wonder-teykens der natuure. En naademaal ons geneegenheyd daar heene ſtrekt, dat wy alles, wat ons onder 't leezen, van deeze ſtoffe, emmermeer is voor oogen gekoomen, opdiſen, zoo is 't binlijk dat die zelfde hier meede volge. Dit is de zwier en zin van zijn woorden, met welke de Vervolger van het werk des Abts van Lichtenaauw naauwpuntelijk oover een ſtemt. *Een grouwzaame vloed der waateren*, ſchrijft hy, *heeft de geweſten van Braband, Hoiland en Vlaanderen ontrent het ſtrand en zee*

zee geleegen, en bykans ganſch Zeeland, overſtulpt, oovermids het verbreeken der dykken, en het opſtygen der rievieren uyt hunne bedden, verwekkende eene zwaare neederlaag van menſchen en andere zaakken. Niet alleene de dorpen maar ook de Steeden van Vlaanderen en Zeeland zyn oovervaaren met rievier-ſcheepen. Men vertelt dat alle zeen booven gewoonte te dien daage zyn opgezwollen, dat zy drie en vier voetten booven de dykken ſtonden. Ia! 't is waarachtig, dat 'er weynige in Zeeland zyn geweeſt, die de razerny van dat onweer niet trof. Was by nacht deez onverwagte en groove zund-vloed ontſtaan 't waare, buytten twyffel, om meenig duyzend ſterveling geweeſt. In de verbeeterde Kronijk van Holland door Goudhoeven uytgewerkt, vinde ik; *In 't jaar* CIↃIↃXXX. *op den vyfden November, 's morgens ten acht uren is ſeer haeſtelyck een grooten ſtorm opgereezen uyt den Noortweſten, alſoo dat het waater zeer hooge vloeyde. Den dyck by Dixmuyden in Hollant brack inne; ende daer verderf uytermaten ſeer veel goedts in de kelders, ende daer bleven ook ſommighe Rijn-ſchepen binnen den lande, daar veel volkx in verdranck. Ook verdranck*

veel

Digitized by Google

veel volcks tot Schevelingen by den Hage en oock t' Yſſelmont, maer boven al geſchiede in Zeelandt groot jammer ende ſchade, want daer veel dorpen inliepen en een ſtuck van Cortgeen, en daer verdranck ſeer veel volcks. †

CIↃIↃXXXI.

† Zeer wijd-loopig ſchrijft Paulus Jovius Biſchop van Como int 't XIX. boek van de geſchiedeniszen zijnes tijds, van deeze verſchrikkelijkke waatervloed. Zijn' woorden zijn te merkwaardig om hier uyt te laaten. Wy zullen 't ons dies laaten geluſten, die zelfde, naa de zin, ter loops te verneederduytſchen, en te deezer plaatze inklampen; Dus begint hy: *Met den aanheef des zelfden jaars, in welke deeze dingen, naa 't uytbluszen des oorlogs-toorts, te Florenze, zyn afgehandelt, is de Landen in de uytterſte geweſten van Neederland, teegens oover't Vlaamſche ſtrand, door een ſchielykke en ongewoone opzwellinge des oceaans, een zwaaren ſlag oover den hals gekoomen, door welke volk-rijkke, en, noch effen te vooren, beroemde ſteeden te gronde zijn gegaan, der voege, dat die ellendige ramp, by naaſt, een ontelbaar tal ſtervelingen, die de kulpmiddel van te vlugten benoomen was, omquam. Want de Oceaan, door een ſchrikkelijkke aardbeweginge ontroert, zwol, der wijze, dat de ouwelings geleyde en door een gedwyrige neerſtigkeyd en wagt van de Bylanders, vaſt daageliykx kerſtelde dijkkaagjen, die de vloed der ongeſtuyme zeebaaren breydelden, door zijn aanprikkelende en heevige aanval, wierden doorboort, zoo dat zijne baaren oover de zee-weyren ſteygerende, de binnenſte landen oovverſtroomden. Beeſten van alle ſlag, die te vergeefs een berg-plaats opſpeurden aan de drooge ſtranden, zonken ſchielijk wech, en ſtierven zoo van vermoeydheyd in't zwemmen behaalt, als van honger; in wie'er plaats verſcheenen zee-monſters, en koopen viszen, onfeylbaar door ſchrik ende de op-*

Digitized by Google

opſtouwende vloeden voort-gedreeven. Deeze ramp-ſpoed was reede, voor drie daagen, voorgeſpelt door de zwaare reegens en afgrijzelijkke donders uyt de blixemende wolken, als meede de meenigvuldige aard-beweegingen, en de onderlinge ſtrijd der verſcheydene draaywinden, die twee achter een volgende daagen duyrde, en de herten der menſchen met zoo grouwzaam eene ſchrik ooverſtulpte, dat zy, als zy hunne huyzen voelden ſchudden, en de onwijkbaare zeebaaren zaagen naaderen, waanden dat het gewrigte des weerelds was ontdaan, en alles weeder tot den ouden Baayaart keerde. Deez bittere ellendigheyd trof meeſt de Eylanden van den Kennemaar [Kaninefates] *en Batavier, die wy, thans by de naam van Zeeland en Holland kennen. Want behalven die Steeden, die door de kragt des opwellenden zees veeler ellen lengte het hoofd onder waater trokken, zijn meede die beroemde ſteeden* Alendebucha, *en* Harles, *en* Excluſæ, *zoodaanig door de ſtroomen oovervallen en ingeſlokt, dat, naauwer nood, de ſpitzen der heylige toorns en kerken zichtbaar bleeven om de gedagtenisſe van die afſchouwelijkke en meenigwerf te vreezen rampen te ververſſen. Den vijfden dach in Slagtmaand bragt het eynde aan dat oevel, naa dat op den tweeden der zelfden maands met een heldere lucht, O wonder! die aanſtonds op een rouwe wyze, door de ſchielijkke ſlag-reegenen, en de ſtrijd der teegen elkandere aanbonzende dwarlwinden, in een onweer verwiszelde, deez heyllooze ſtorm was voor gevallen; met zulk eene verwonderinge der menſchen, dat zy voor vaſt ſtelden, van aan beginne des weerelds, uytgezondert die, die de letteren van Moyſes verheerlijkken, geen zwaarder eenigen lande was weedervaaren.* Welke plaatzen Jovius met de woorden *Alendebucha, Harles* en *Excluſae* meent is my onbewuſt. Vindeze in mijn exemplaar, daar voor deez tijd meede te vreeden moet zijn, tot dat beeter koome naa te zien. Moogelijk doelt hy met *Alendebucha* op *Aardenburch*, en *Excluſae* op *Sluys*, beyde niet verre van elkandere in Vlaanderen geleegen. 't Kan ook zijn dat hy met *Harles*

Harles Haarlem en *Excluſae* Enkhuyzen verſtaat. Edoch onwis. Misſchien zal de geleerde Heer Menſo Alting, Borgermeeſter tot Groeningen, ons naader oopeninge doen, wat plaatzen door deeze naamen te verſtaan zijn, in zijn tweede deel der beſchrijvinge van Needer-Duytsland, naa welk boek de geleerden met verlangen reikhalſen. Ik voeg hier, om de vermaardheid des vloeds, de woorden van Oudenhoven nog by, die luydden *pag.* 100. *Anno* 1530. *op den* 5. *November is de Zee ſoo hooghgevloeyt door eenen Noordt-Weſten ende ſwaren ſtorm-windt dat by nae alle de Dijcken in braken in Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt ende de omliggende Landen. 't Antwerpen quam eenen Water-vloedt met eenen ſtercken Windt over de Dijcken ende Schutten in Vlaenderen, alſoo dat het altemael vol waters liep, ende by de twee mijlen alle de Beemden onder liepen, daer veel Beeſten ende Volcks op was, het welck al verdronck, alſoo dat by nae het gantſche Landt van Vlaenderen in 't water ſtondt. Van Antwerpen tot Bergen op den Zoom toe, aen de Scheldt zijn alle Dorpen t' ſamen met de Menſchen, Beeſten, ende al wat daer in was, verdroncken, verwoeſt en geheel verdorven. In Zeelandt zijn ook de Dijcken doorgebroocken, veel heerſchappyen ende heerlijcke plaetſen verwoeſt, veel Volcks ende Beeſten in 't Zee-water verſmoort, ende geheel vergaen, dattet ten eeuwigen tijden een verdroncken Landt ſchijnt te ſullen blijven, voornamentlijck 't Landt Noortbevelandt, Cats ende Cortgeen. Dat al verwoeſtende water heeft alleen den Dijcken een onweerderlijcke ſchade gedaen, behalven de ſchade die over de andere goederen, Menſchen ende Beeſten gegaen is, dat het meeſte is. De Stadt Vliſſingen heeft het water wel half weghgenomen, alwaer veel volcks gevluchtt waren op eenen hoogen Toorn, om daer op voor 't water bevrijdt te weſen, maer het gewelt der baren ſliet dien Tooren om, ende al het volck dat daer op was verdronck. Tot Antwerpen heeft het in de Kelders veel goets ende ſpeceryen bedorven. Indien het water alleen noch ontrent een halve ſpanne hadde gewaſſen,*

CIↃIↃXXXI.

Van deeze gewaagt het Hollands Kronijkje met deeze woorden ; *Int ſelve jaer op Alreheyligen avont ende twee dagen daer na waſt eenen grooten ſwaren ſtorm van winde; dat alle die dycken weder inbraken die tsiaers te voren weder waren gerepareert. Ende doen brak mede in tot drie ſteden den dyck tot Sparendam, die in die vaſten daer na weder gerepareert werde.*

CIↃIↃX-XXII.

Deeze oovervloeyinge heeft haar den 11. in Slagtmaand geoopenbaart, en viel byzonderlijk voor Zeeland zeer bezwaarlijk, door het vernielen en ooverwaateren van de meeſte deel haarder eylanden, en 't ombren-

ſen, ſoude het over de Dijcken zijn geſtreecken, ende ſoo ſoude gantſch Zeelandt, ende wel half Vlaenderen zijn verdroncken geweeſt. Veel volcks in 't Landt hier ende daer op Toorens, Bergen ende Boomen gevlucht, zijn daer van honger geſtorven. Men heeft veel duyſenden verdroncken menſchen gevonden in menigerley geſtaltenisſe malkanderen omhelſende ende alſoo geſtorven. In ſomma de ellende van deſen Water-vloet is uytermaten ſeer groot geweeſt, grooter alsmen beſchrijven kan. Deſen Vloedt wordt genaemt. St. Michiels Vloet. Meteren in zijn hiſtorien, blad. 59. *Anno* 1530 *geſchiede de Michiels hooge vloedt alſoo genoemt.*

Digitized by Google

brengen van veele menſchen, als uyt de naavolgende plaatzen zal oogenſchijnlijk beſpeurt konnen worden; en eerſtelijk by Kempo Martna, Ridder ende Raad des Kaayzars in 't Friesche Hof, in het groote Landboek, by hem zaame geſtelt; daar hy op 't jaar CIↃIↃXXXII. deeze woorden uytboezemt; *Van dezen jare is groete ſtorm van wynden geweeſt, ende dat waeter heeft ontrent Alderheyligen zeer groet geweeſt ende grote ſchaeden gedaen, ende is hier over 't Landt gegaen hoeger dan 't oyt daermen van weet te ſpreecken gedaen heeft. In Zeelandt, in Vlaenderen ende veel meer andere plaetzen, heeftet een ontallycken ende onbegrypelycken ſchaede gedaen, zoe dat daer Steden, dorpen ende quartieren verdroncken ende verlaeten zyn.* De Nieuwe Kronijk van Braband op den jaare xxx. booven aangetoogen, raaktze meede ter loops aan, zeggende; *In 't zelve jaer op alderzielen dach geſchiede groote ſchade van Water in Zeelant, zoo datter veel menſchen, beeſten, huſen ende andere verdroncken.* Eeven te vooren hadde onzen Schrijver aldus geſchreeven: *In't zelfde jaar op Alderheyligen dag naa middage, is opgereezen eenen grooten ſtorm van Winde, uyt den Noord-weſten,*

vier

Digitized by Google

vier daagen lang geduyrende, waar af groote ſchaade geſchiedde, ende byzonder in Zeeland, want die Stad van Cortgeene liep bynaa heel wech ende 't dorp van Kats. Jan Reygersbergen in 't tweede deel in 't XLV. hoofdſtuk ſchrijft; *In 't zelfde jaer, den tweeden dach in Slachtmaendt, 's nachts ontrent drie of vier uyren, waſt eenen zoo grooten windt ende ſtorm uyt den Noordt-Weſten, ſoo dattet ſoo hooghe vloeyden, dat meeſt alle die Eylanden van † Zeelandt weeder overvloeyden, byſonder die korts bedyckt waren. De Ooſtwateringhe van Zuydt Bevelandt oovervloeyde; En in ſommighe nieu polders van 't Badt, Inckelenoort, ende Nieuwelande, verdranck veel volkx die in Hutkens ende Keetkens woonden. In Borsſelen oovervloeyden die zes dorpen, die 's jaars te vooren beverſcht en bedyckt waren. Cortgene ende Cats in Noordtbevelandt over-*

Q *vloey-*

† Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, *pag.* 103. *Anno* 1532. *op den* 9 *November, brack den Dijck tot Papendrecht door ende vloeyden veel Landen in Zeelandt in.* Hier moetmen in plaats van de 9 *November* ſtellen den 2. Ziet van de dijkkinge en oovervloeyingen des waaters van de jaaren XXX. en XXXII. in Zeeland voorgevallen by Adrianus Barlandus in zijn aanhangzel op de kronijk der Hartogen van Brabant. En by Gouthoeven, blad 593.

Digitized by Google

vloeyden mede ende daer verdrank veel volkx. Duyvelandt en Philippus Landt overvloeyden meede, ende alle de Eylanden van Zeelandt hadden op deeſe tydt grote ſchade, als Walcheren, Schouwen, Dreys-ſchere, Wolffaertsdyck, die Weſtwaete-ringe van Zuydt Bevelandt, 't Landt van der Tonge, S. Annenlandt, S. Martens-dyck, ende 't Landt van ter Tholen. Onzen Schrijver Reygersbergen verhaalt in 't hoofdſtuk van de Eylanden van Zee-landt, dat te Kortgeene, plaats zijner ge-boorte, veel mannen vrouwen en kinderen verdronken, doch dat veele hen in 't hoogſte der huyzen bergden en van daar met ſchuyt-ten by 't vallen des waaters wierden afgehaalt. Te Kats vermeenden de ingezeetenen lande-waarts te gaan; maar het oog op den dijk ſlaan-de, zaagen dat hy aan de andere kant door was, des, om 't lijf te bergen, liepen naa een hoogen hil of werf: maar het waater ſchoot hen zoo ſneedig teegen, datter ruym hondert per-zoonen, zoo oude als jonge, ſneuvelden, behalven die ten platten lande woonden. 't Volgende vers is by den Zeeuwen heeden noch in gedagten en 't ſchijnt my der moey-eniſſe waardig, dat alhier ter plaatze aan te klampen;

Alſmen

Alsmen schreef vyfthien houdert ende
twee en dertigh daer an/
Den tweeden dach Novembris noch bo-
ven al/
Gincker een hooghер vloedt dat menigh
man
Beklaghen mocht het waters geschal.
In † Zuydt Bevelandt bleef drpvende
het ghetal
Van seventhien dorpen alst noch wel
blyckt;
Ter Kreecken en Lodyck/ viel eenen
grooten val/
Borsselen ende Noordt Bevelandt blе-
ven oock ongedyckt/
Te Cats ende Cortgenen/ soo die waet-
heydt ghelyckt/
Verdroncken veel menschen/ het was te
beweenen.
Die kinderkens in der wieghen bleven
door 't water versijkt/

† Van de schaade in Zuyd Beveland schrijft de Kardinaal Bentivoglio in 't VI boek van 't eerste deel zijner Neederlandsche oorlogen aldus: *Men verhaalt dat, in 't vijftien hondert twee en dartigste jaar, op de grote zee een der wreedste stormen ontstond; die mén ooit in dit land heeft gezien; in voegen dat de golven, de dyken brekende, en alle andere verhinderingen wechdrijvende, eindelijk van d' een tot aan d' ander zijde overliepen, en een groot deel van 't Eilant* [Zuyd Beveland] *onderzetten en wechnamen, met een schrikkelijke verdelging van menschen en beesten, en van een groot getal van gehele dorpen, die elendiglijk van deze overvloeijng ingezwolgen wierden.*

Digitized by Google

Oſſen/ paerden/ koeyen/ ſchapen/ het bleeffer al met eenen/
Al ihadden eenighe herten gheweeſt van ſteenen
Sy moeſten beſchreyen dat groot verdriet.
Het bleefer al/ huys/ hof/ goet/ 't grote metten kleenen/
Veel volcks tot diverſche plaetſen in Zeelandt 't leeven liet/
Laet ons Godt bidden dat ons ſulcx niet meer en geſchiet
Dat hij wil beſchermen die Zeelandtſche palen
Ende dat hij ons met zyn ghenaedighe ooghen aenſiet/
Dat hij ons onſe ſchuldt niet rechtelyck en doet betalen/
Als 't ſweerdt gheheven/ dat hij 't deur ſijn gratie wil laten dalen.

Ubbo Emmius in 't LVI. boek; *Onderwijle ontſtaat' er op den* XXXI. *in Wijnmaand, de zee door ſtormwinden zich verheffende, eene zond-vloed, tot weldigen ſchrik in ganſch* † *Friesland; door dien deeze in razer-*

† Schotanus getuygt het zelve van Friesland in zijn Frieſche kronijk op het 646. blad, hy ſchrijft 'er aldus van: *Onder dſe dinghen is op den laetſten van Wijnmaendt een ſchrickelijcke Water-vloedt over gantſch Friesland gekomen, nochtans om dat de beeſten meeſtendeel op de Stal waren, en beeſtet die ſoo veele niet weckgenomen.*

Digitized by Google

razernye van winden, hoogte van opvloeyende waateren, en vernielinge van menſchen; alle voorgaande van dertig jaaren herwaarts verre weg oovertrof. Dat 'er zoo veele beeſten op veele plaatzen niet en bleeven, quam by, om dat die in grooten aantal uyt de velden opgehaalt, en in hooger plaatzen geſtalt waaren. Dirk Velius in zijne Kronijk van de Stad Hoorn verhaalt yets het geene aldaar en elders in Weſt-Friesland in deeze vloed is voorgevallen, ſlaande op deezen zin, naamenlijk; *In 't beg in van November op aller Zielen dagh, weydet een grooten ſtorm uyt den Noordtweſten, en 't water liep ſoo hoogh, dat het een ganſchen voet over de dycken heen vloeyde, ('t welck nu in hondert jaren niet geſchiet was) dies de Zeedyck op veel plaetſen † deurbrack, namelyck hier by Hoorn een ſtuck van de Weſterpoort, daer een gat liep ſoo groot, dat het jammer was om ſien: twee groote ſtucken van*

† Dit leeſtmen ook in de hiſtorie van Enkhuiſen, blad 55. *Een ſtorm uit den Noordtweſten dreef het ſeewater, op Allerſielen dag, ſoo hoog op, dat het een gamſche voet over de dijken vloeide, 't welk nu in hondert jaeren niet geſchiedt was, waer door den ſeedijk op verſcheide plaetſen doorbrak, en't water den gantſchen winter tot de gaeten in- en uit-vloeide.*

Digitized by Google

den dyck werden geschoven uyt haer plaetse deur kracht van 't water, ende geset in de groote Wael, daer sij langen tydt stonden, en d' eene van de Burgers den Keyser, d' ander de Keyserinne genoemt werden. In de Stadt liep 't water over de Roode steen heen, en was gesien dat veel huysen wegh geloopen souden hebben, hadde 't met geweldt niet gekeert geweest. Insgelycx de Sluys op de kuyl werdt met groote moeyten gehouden dat hy niet in brack. Oock bleven met dit onweer veel schepen, ende daar verdroncken veel menschen, soo op de zee, als die hier en daer op 't platte landt met haer huysen weghspoelden. †

CIↃIↃXXXIV.

Reygersbergen maakt gewag, dat drie daagen voor Sant Gillis, door een grooten storm in Zeeland veel dijkken bedorven. 't Zelfde

† Een naamelooze schrijver, die een kronijk van de Stad Amisfort heeft geschreeven, en uytgegeeven is van de Heer Anthonius Matthæus uyt een handschrift de Staaten van Friesland toebehoorende, maakt ook gewag van deeze waater-vloed, zijn woorden uyt het Latijn vertaaldt zijn deeze: *Int't jaar 1532. op aller zielen dag, vloeyde de zee zoo hoog als by menschen gedenken niet gebeurd was. Veel steeden met de inwoonders wierden overstroomd.*

Digitized by Google

Zelfde verhaalt meede 't Hollands kronijkje. †

CIↃIↃLI:

Verdranck Hautnoten met meer andere Polders, als te leezen is by Vaernewijck in 't meermaals gemelde Boek, *ende was een groote vloet oover al, ſo dat 't Bat verdranck.*

CIↃIↃLII.

Deeze heeft de naam verworven van Pontiaans vloed, om datze in 't jaar CIↃIↃLII. op den dag, hem toegeheyligt, naamelijk op den XIX. van Slagtmaand voorviel; zy trof meeſt Flaanderen en Friesland; minſt Holland en Zeeland, die in de voorgaande zondvloeden genoeg leeden. Een kort

† Op deeze vloed laat ik een volgen in den jaare

CIↃIↃXL.

voorgevallen, die ons heeft oovergeleeverd een onbekende Amisfortze ſchrijver zoo terſtond van my aangehaald, zijn woorden zijn deeze: *In't jaar 1540. zijn alle dijkken in Emland en Gelderland door ſtormwinden gebrooken. In Holland en Zeeland zijn ontelbaare menſchen en beeſten verdronken, en huyzen om ver geworpen.*

Digitized by Google

Kronijkje, uyt veele te zaamen gebragt, handelende van Weſt-Friesland, Groeningen en Ooſt-Friesland voor meenig jaar te Kampen gedrukt, teyken't'er op dit jaar van aan. *In 't jaer ons Heren* CIↃIↃLII. *op Sinte Pontianus avont wasſer een groten vloet van waeter, datter veele dycken in Vrieslant, ende in deſe omliggende landen in braken dat groete ſchaede dede.* †

CIↃIↃLXX.

† Ik hebbe van deeze vloed ook geleezen by Meteren in zijn Neederlandſche geſchigten, blad 59. *Anno* 1552. *geſchiede den hoogen Vloet, S. Pontiaens Vloet genaemt.* Als meede in het *Chronicon Agathenſe* aangehaald van de geleerde Heer Matthæus in zijn aanteekeningen oover den ombekenden Amisfortzen ſchrijver, *pag.* 381. *Anno* 1552. *des nachts voor St. Pontiaens avont was het ſo grooten onweder van donder, blixem, hagel, regen, wynt, ende vloet van water, datter groote ſchade, ende jammer geſchiede. Te Bunſchoten worde de ſchade geſchat alleen aen de Dycken op een tonne gouts. Veel ſchade aen menſchen ende beeſten geſchiede ook op andere plaetſen. Tot Deventer vingmen viſch in de Kercke. Ende daer vielen groote hoyſen ter neder. De menſchen clommen op de bomen, daer ſommige af vielen ende ſtorven van honger ende koude.* Jakob van Oudenhoven maakt van deeze geen gewag, edoch ſtelt een ander vloed op dit jaar, die voorgevallen was tuſſen den vierden en vijfden van Louwmaand, dus ſchrijft hy op blad 103. *Anno* 1552. *tuſſchen den* 4. *ende* 5. *January was eenen hoogen vloet, met epper-water, daer veel Landen door inbraecken.*

Ik treed oover tot verſcheydene waatervloeden, van wel-

Digitized by Google

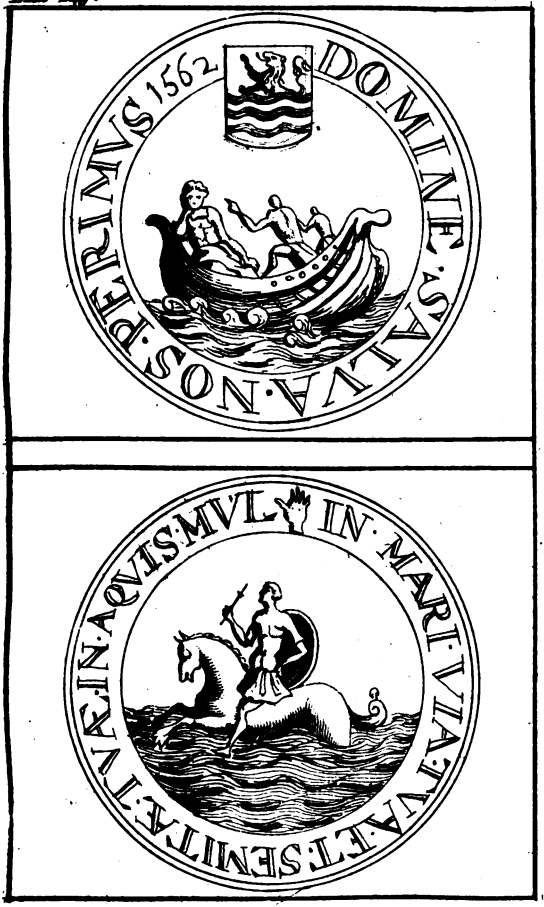

Digitized by Google

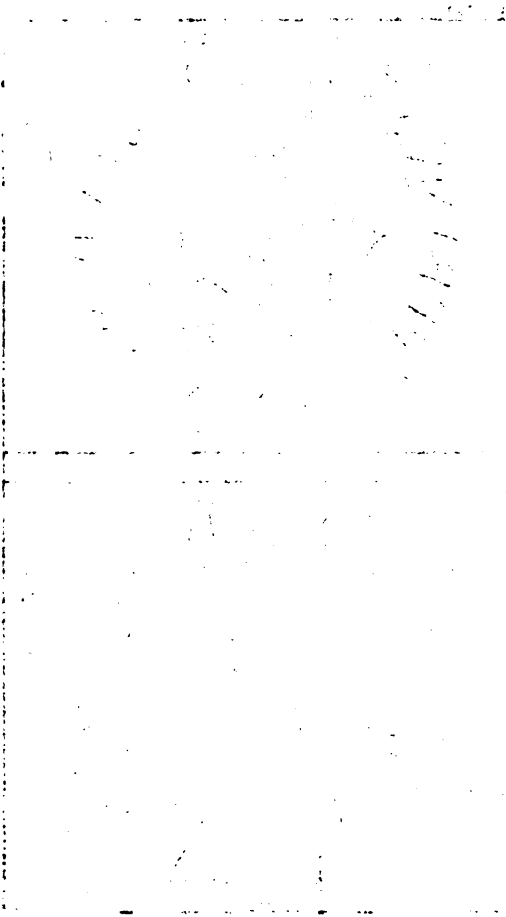

Digitized by Google

welke onzen ſchrijver geen aanteekeningen naagelaaten heeft, en die ik in het doorblaa ieren van ons vaaderlandſche Oudtheeden hebbe waargenoomen, en hier zal inlaszen, de eerſte is voorgevallen in den jaare

CIↃIↃLIX.

Dat eene oovervloeyinge van ſout-waater en doorbreeken van zeedijkken in dit jaar in de winter in Friesland is geweeſt blijkt uyt den Landdag in het volgende jaar LX. den. VIII. Juny binnen Leeuwaarden gehouden, alwaar de Staaten van den Lande op des Stadhouders Arembergs voorſtel zeggen, dat hen onmoogelijk is zijn eysch, weegens den Landes heere gedaan, te voldoen, door de zwaare oovervloeyinge des zeewaaters oover gans Friesland, het verbreeken der dijkken, omkoomen der beeſten, en onverwinnelijkke koſten, die tot behoud van den Lande in 't vernieuwen der zee en binnen-lands dijkken, Sluyzen, en weegen, die ganslijk verbrooken waaren, dienden aangeſtelt, zoo verre men de landen wilde behouden en niet geheelijk laaten vergaan, als God betert, in verſcheyden oorden van Zeeland, en anderswaar genoegzaam geſchiet was. Schotanus getuygt ook van dit opwaater in zijn kronijk, *pag.* 709. *Op den* 15. *dach in Slachtmaand deſes jaers* [1559] *braken by ſtorm de Zuyder-dijcken, en de't zeewater ginck door de Legher quartieren: Franeker vijf deelen, 't Bildt ende Ooſter-goo (vermidts de Leppedijck) bevrijdt blyvende. De Palen aen de Weſtzyde van Stavoren, zijn oock ghebroken, ende hebben wel twee of drie jaer onghemaeckt gelegen.*

CIↃIↃLXII.

Dat in dit jaar een opwaater in Zeeland is voorgevallen, ſchijnt te kennen te geeven zeeker penning, geſlaagen in deeze tijdt; op de eene kant (gelijk uyt het neevenſtaande afbeeldzel blijkt) ziet men 't

Digitized by Google

waapen van Zeeland, daar onder een ſcheepje, waar in Jeſus ſlaapende door zijn leerjongeren wordt wakker gemaakt, met dit omſchrift: DOMINE SALVA NOS PERIMVS. *Heere behoedt ons wy vergaan.* Aan de andere zijde, zit een ridder met een ſchild aan den arm op een zeepaard in de barre zee-golven; 't opſchrift is: IN MARI VIA TVA ET SEMITÆ TVÆ IN AQVIS MVLTIS. *Uwen weg is in de zee, ende u padt in groote waateren.* Alhoewel ik niet ont-kenne, dat deeze penning zijn opzigt ook kan gehadt hebben op eenig Staats-Orkaan, gelijk de geleerde Oudaan gift in zijn voor-berigt oover de *Medaliſche hiſtorie van Holland*, nogtans meen ik, dat hy meede kan zien op een waatersnood, en in dat gevoelen hebbe ik' bevonden te weezen den autheur van de aanteekeningen oover de Neederlandſche Oudtheeden, blad 7.

CIↃIↃLXIV.

Deezes jaars oovervloeyinge is veroorzaakt door het ſchielijk ſmelten van veel ſneeu, dit zeyt 'er ons af het *Chronicon Agathenſe*, aangehaald by Matthæus in zijn aanteekeningen oover den ombekenden Amisfortzen ſchrijver, blad 382. *Oock haddet ſo hooch geſneuwt, dat alſt begon te doyen, de luyden op haer ſolders moſten vluchten om haer leven te behouden, ſo grooten water quamder. Waer door oock veele menſchen verdroncken ende oock beeſten, ſo datter oock groote ſchade geſchiede aen dycken ende dammen, ende het boulant ſo veel onder water ſtont, datmen in vyf of ſes weken daerna dattet begon te doyen geen lant kennen conde.* In de beſchrijvinge van Enkhuiſen, *pag.* 95. vindt men ook gewag van deeze harde winter en daar op gevolgde dooy, waar door het ys door *de Suiderdijk* heen ſchoof, *twee ſoutketens om verre wierp, en genoegſaem 't onderſte boven heerde.* 't Volgende jaar

CIↃIↃLXV.

Digitized by Google

Blad 251.

Digitized by Google

Digitized by Google

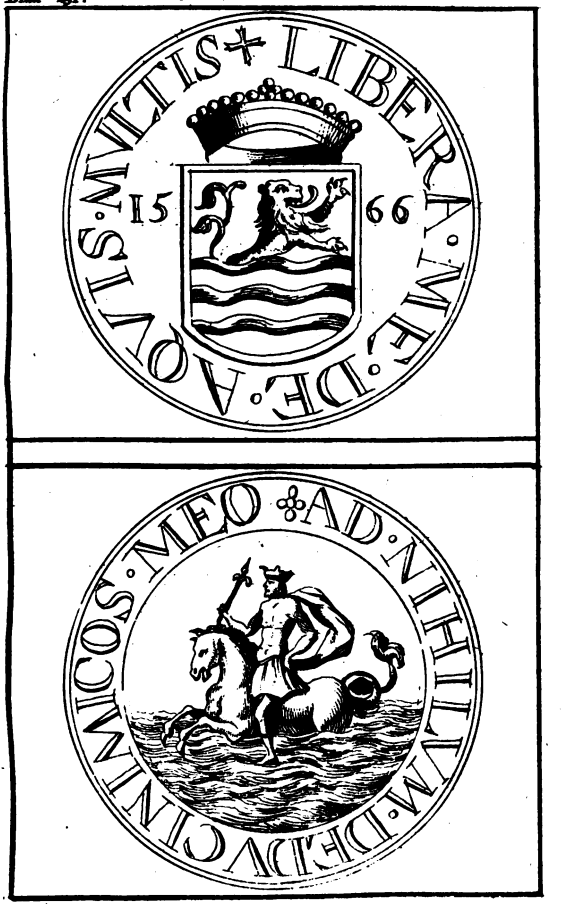

Digitized by Google

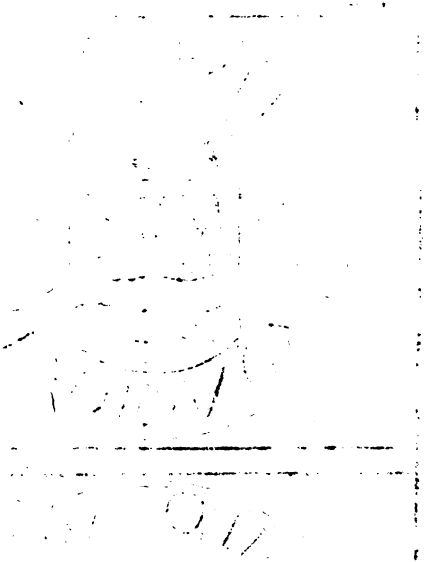

Digitized by Google

Digitized by Google

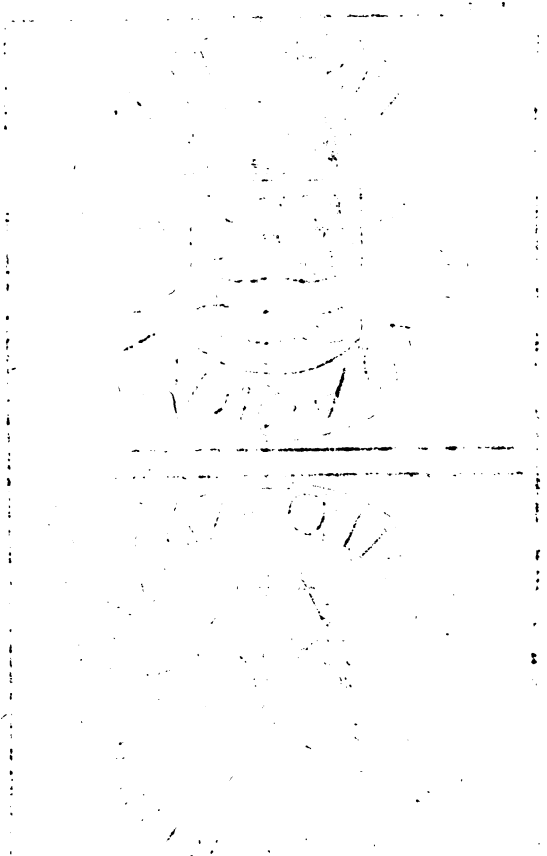

Digitized by Google

CIↃIↃLXX.

Die zeer vervaarlijkke, en op den eerſten

CIↃIↃLXV.

is ook bekend door een vloed, van welke Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 103. aldus ſchrijft: *Anno 1565. brack de Betuwe in, ende in den Dief-Dijck braecken drie gaten, maer werden terſtondt wederom gevorſt ende beſlagen.* Misſchien heeft Zeeland doen meede eenige ſchaade geleeden, want hier op is toepaslijk zeeker penning in dit jaar geſlaagen, op welke aan de eene kant een ſchip in zee dobbert met gebrooken maſten en deeze letteren: INCERTVM QVO FATA FERENT. 1565. *Onzeeker, waar het Noodlot ons zal brengen.* Op de ander kant de Hoop met een anker, ſteekende de regterhand naa den heemel, met dit omſchrift: SPES ALMA SVPERSIT. *Laat de milde hoop ons byblijven.* Hy kan ook op den toeſtand die'r tijden gepaſt wordèn, ziet de voorreeden voor de *Medaliſche hiſtorie van Holland.*

CIↃIↃLXVI.

In dit jaar is in Zeeland een penning geſlaagen, voerende op de eene kant de waapen-ſchild van Zeeland met dit byſchrijft: LIBERA ME DE AQVIS MVLTIS. 1566. *Verloſt my van veele waateren.* Op de ander zijde een kooning met een ſchepter inde hand rijdende op een zeepaard in volle zee, met deeze letteren: AD NIHILVM DEDVC INIMICOS MEOS. *Breng mijn vyanden te niete.* Deeze penning dunkt my geſlaagen te zijn ter gedagtenisze eenes waatervloeds in dit jaar, alhoewel hy van Bizot, blad 2. niet quaalijk toegepaſt wordt op den burgerlijkken toeſtand die'r tijd.

Digitized by Google

ſten van Slagtmaand, dag allen Heyligen toegekent, en naa die zelfde ALLER HEYLIGEN VLOED genoemt, voorgevallen, ſcheen deeze Landen het onderſte booven te willen keeren, oopenende een ſchouwtooneel vol ontallijkke jammernisſen, 't geen, zoo klaar als de middag-zon, te ſpeuren zal weezen uyt eenige Schrijvers, die des in hunne werkken vermaanen: Met onze inlanders zal ik aanvangen, en onder deeze my voegen tot Pierius Winzemius Geſchigtſchrijver van Friesland, die in 't tweede boek van zijne Latijnſche Hiſtorien door vertolkinge aldus ſpreekt: *Vorders heeft een ſchrikkelijkke ramp Friesland op den eerſten van Slagtmaand op een erbarmenswaarde wijze gedrukt. Want een opkoomend omweer uyt den Weſten en voorts zich naa 't Noordweſte wendende, woede dermaate, dat de opgezwolle Oceaan, naa 't verbreeken der dykken, zijn eygen woonplaats en breydel als vergeetende, het geheele Landſchap, ontrent de monden der rievieren, of daar de ſtranden 't laagſte en minſt met dykken verzorgt waaren, heeft onder waater gezet. Daar en ontbraaken ook geene, die by 't opkoomen van die grouwelijkke en booven menſchen geheug ondenkelijkke*

Digitized by Google

lykke ſtormen, en ongewoone vloed des zees, buytten de wet der beweegſterren zich verheffende, voor de ondergang van de inwoonders die'r Landouwe, vreesden. Want eene Noordweſte wind de opgezwolle zee bet opblaazende, dekte die, niet alleen de geweſten aan de zeeſtranden, nemaar ook de binnenſte gedeelten van dat Landſchap. De beyde Dongera-deelen, ende de Grietanyen in Ooſtergoo, die ten Noordooſte leggen, ſtonden diep in 't waater, weezende de hoogte der waateren ellif voet. Derhalven, zalme aan dat gedagtenis teekken te Metslawier aan den ingank des kerkx te ſpeuren, geloof ſlaan, zoo zyn in de Grietanye van Dongeradeel ooſterzydde der Paazens, achttienhonderd verdronkken behalven die geene, die door de te rug keerende ſtroom zeewaard in zyn geſpoelt. In't Zuyde woedden de waater-baaren niet minder, welke, door heel Weſtergoo en een deel van de Wolden, verſpreyd weezende, huyzen, ſchuyren, en dykken om verre ſmeeten, jaa ſleepten met hen heele huysgezinnen, die de naare en duyſtere middernagt, en diepe ſlaap, op 'er bedden en ſlaapkaameren overvallen hadde. Derhalven dreeven de ouderen, kinderen en zuygelingen in de wieg,

te

Digitized by Google

*te gelijk met hun huysraad, en boere gereedſchap door malkanderen, met verlies van de jaarlijkxſche vrugten, die, door 't verbrijzelen der ſchuyren, de zee wechſpoelde. Andries Gryph, Grietman van Wyttingeradeel, teykent aan, dat alleen, die van zijn Grietanye, en vordere Wolden, als in't midden van Friesland geleegen, voor de mindere golven zijn bloot geſtelt geweeſt, en dat de zoette waateren met pars opgejaagt, en allenskens met de zoutte vermengt zijnde, honderden van boonſchooven in de huyzen en hoogſte plaatzen te Boorn hebben gaar geſtouwt. Dat ook het voorſpook deezes vloeds van eenen Feyke Sybolds van Nes al van te vooren zij gezien, ſchijnende het huys van eenen Fokke Ljeppis van Haskerdijkken in de diepe baaren te drijven: zijnde ook alleenlijk deezen zijn huys op den eerſten van Slagtmaand alleen in dat geweſte verongelukt. *** Men verhaalt dat een gelaaden ſchip van Hamburg koomende, oover de dijkken heen gedreeven zijnde, Landewaard in is geraakt, en dat veele ſcheepen, acht voetten of daar ontrent diep gaande, dat ganſche geweſte, dat tusſen Sneeck en de Kuner leyt, en doen met zoet waater bedekt was, hebben bevaaren. Toen*

hoordeme

Digitized by Google

hoordeme het huylen en krijtten der zuygelingen, kinderen en ouderen oover 't heele Landſchap, noch onweetende of zy waarlijk of met onzeekerheyd de dood van hunn' naaſte beweenden. Maar als nu de allenskens te rug keerende zee de waare ſtand der zaakken en ellenden der meedelanderen ontdekte, doen vertelden yder zijn verlies en verlangen: klaagden oover de ſchaade van huys en haave, en dat zy de naamaagen in 'er ſterven het vaarwel niet en hadden moogen geeven, noch der zelfder uytterſte wil ontfangen. Dat het Landſchap als door eene vloed was verwoeſt, en ondergeloopen, vertoonende door eene nieuwe eenzaamheyd geen ander weezen, dan den ondergang van het ſterfelijk geſlagt. Eenige lijkken, ontrent de deuren der vloeden, of op 't ſlijk, dat de vloed had opgeworpen, gevonden of bekent by de naamaagen, verwierven een gewoone begraavenisſe. Andere in zee gedreevene, vermids de eere der begraavinge aanhen geweygert was, dreeven van den heemel bedekt. De Schrijvers verhaalen, dat in beyde Dongeradeelen en Dokkum vijf duyzend en tweehonderd menſchen, en voorts in ganſch Friesland, tuſſchen 't Flie en de Laauwaars, booven de twintig duyzend

zouden

zouden zijn omgekoomen. Welk getal, alzoo het by hen door de groote des ramps is vermeerdert, zoo blijkt nochtans uyt de Kennis-ſchriften, naamaals gevonden, dat 'er veele, en, in zoo eene verwerringe, onzeeker tal van duyzenden van menſchen, door de woedde der opkoomende waateren, zijn verongelukt. Dit zal ik'er by doen, dat de Kooninglijkke Raad, doorzienig in kennisze des quaads, de aanteykeninge der verdronkene van eenige Grietsluyden heeft ingevordert, en bevonden, dat de woedde dier oovervloeyinge minder is geweeſt, dan der gemeener Schrijveren trouwe, die op 't gemeen gerugte ſteunde. Een wonderlijkke mismaaktheyd was meede in't aangezigte van de gevondene lijkken, maar anders çierlijk uytgedoſt naa 's Lands gewoonte met goude en zilvere plaaten en knoopen. Ik vinde aangeteekent, dat Geaſterland, 't welke met maatelijkke heuvels is verzien, zij vry gebleeven, en dat een kind, te gelijk met een kat in de wiege, te Sneek is koomen aandrijven en wonderlijk bewaart. Dus verre hebbe het Latijn van den Heere Winzemius in 't ruuw behangen met een groowe Neederduytſche mantel. Eer nu voort vaare met hier in te voegen 't geene

Digitized by Google

ne hy meerder van deeze vloed in zijn Neederduytſche Hiſtorien heeft, vinde niet ondienſtig alhier te laaten volgen het uyttoogzel uyt de Aanteekeningen, door de Grietenyen, op verzoek van den Hoogen-raad, ooverhandigt, te meer de Heere Winzemius daar af gedenkt, en uyt het zelfde de waare geſchaapenheyd der zaakke zal koonen blijkken. Ik gaa dan voort, en begin met de Grietanye van Dongerdeel Ooſtzijdde der Paaszens, beſtaande in XIII. dorpen, die dit tal van dooden uytmaakten, als Aanjum IↃXXXVI. Nyakerk, IↃCCLXXV. Metzelawier, LIX. Morra, LX. Ee, CXXX. Engwierum, CC. Ter Paaszens, CXXX. Lyoeszens, LXX. Nyawier, LXXXII. Wetzens, XXVI. Aalzum, XVIII. Oeſtrum, XLVI. Jouswier, XXXI. Dongerdeel Weſtzijdde der Paaszens, CIↃIↃX. voorts in de Grietanye van Ferwerderadeel, XVI. Wonzeradeel, CXXXIII. Hemelumer oldevaart en Noordwolde CIII. Baarderadeel, I. Schooterland, I. Aanwirden I. de Stad Dokkum CXXXV. en Workum XXXV. In 't Verzoek-ſchrift by de Afgevaardigde van de Landen en Steeden in Friesland aan den Hertooge van Alva binnen Antwerpen verhandreykt op den VI. dag van Sprok-

Digitized by Google

kelmaand desjaars CIↃIↃLXXI. wordt meede de ellende van deeze zondvloed, naa dat alvoorens eenige quaalen den Lande weedervaaren verhaalt zijn, met deeze woorden aangetoogen: *Ende zyn daer beneffens tusſchen den eerſten ende tweeden dach Novembris laeſtleeden, in de donckere, lange ende naere nacht, geheel onverſienlycken ende ſubytelycken, de voorſ. Landen van Vrieslandt met onmaetelicke ſtormende winden inundeert, bevloeyt ende overloepen, zulcx dat deur dien op diverſchen menichfuldigen oorden, ende plaetzen van den voorſchreven Landſchappe, groete menichte van beeſten ende menſchen calamitoeſelicken zyn verdroncken, huyſen, ſchuyren, inboel ende huysraeden in ſtucken geſlaeghen, deſtrueert ende verdreven. Als mede de Zeedycken van den zelven Landſchappe grontlycken alzoo zyn gebroecken, verſpoelt ende wech genoemen, dat men binnen ende over den Lande van Frieslandt, nu zeedert den zelven tydt den dagelixe vloeijnge ende ebbe van den zolten zeewateren draeghen ende lyden moeten tot grondtlycke bederffenisſe van den voorſ. Landſchappe. 't Welck*, enzv. En een weynig laager; *Soe in de Grietenyen van Dongerdeel Oeſterzyde ende Weſterzyde*

zyde der Paezens ende in de Stadt van Dockum meer dan twee duyzent ende seshondert menschen verdroncken ende wech gedreven zyn; met huyszen, Ossen, koeyen, peerden, schaepen, Verckens, inboel ende allen hueren roerende goederen, vande groetheyt van den welcken schaede voers. aldaer; En zoo voort. † Het geene Winzemius meerder in zijn Neederduytsche Kronijk,

† Ik vinde ook gewag van de schaade aan de dijkken geschied in de voorstel van de Graave van Meegen gedaan weegens 't opmaakken der zeedijkken; aldus: *Alzoo een jegelick ingesetene wel kenlick is, die groote schaeden en verlies den Landen van Vrieslandt tusschen den eersten en tweeden Novembris laestleden toegekoemen deur de groete langdurighe tempeeste, hooghe en ongewoentlicke vloeden, en die volgende inundatien, by den welcken onder anderen grote swaricheden de zeedijcken van d zelve landen en besundere den binnen en buyten dyxteren en vyffdeelen zeer grotelick geramponeert en wech gespoelt, en daerinne oeck menichfuldighe gaeten en wielen geloepen zijn, waer deur het ganse lantschap in een groete onverwinlicke schade en naedeel gecoemen is.* Daar naa vind ik in het antwoord van de Volmagten van de Seven Wolden aan den Graave van Meegen deeze woorden, raakende de dijkken van de Kuinder tot aan 't roode klif: *In den welcken dijcken door den voorschreven leste inundatie ende tempeest veele ende verscheydene groete diepe wielen ofte colcken gebroecken zijn, dewelcke de ingesetenen niet wel sullen vermoegen te repareren en in hun oude staet te stellen, sonder daer toe hulp en assistentie te hebbene van d'andere ingezetene van den voorseiden Lande.*

Digitized by Google

Friesland raakende, heeft, is dit, in het xvii. boek; Eerſtelijk, dat te Metzelawier booven de deur des kerkx, ſtaande op een wier, in witten marmor, 't volgende gehouwen ſtaat;

IN 'T IAER VAN TSEVENTIGEN
IS HET WATER IN DEZE KERC
KE EEN VOET HOOGH GHE-
WEEST, ENDE ZYN VER-
DRONCKEN CIↃIↃCCC MEN-
SCHEN IN DESE GRIETENYE.

By Makkum wierde een ſchip van lxx. laſten oover den dijk gezet en dreef aan 't dorp Abbegae aan een boere huys, daar de matroozen op 't dak klommen en van daar weer in 't ſchip, dat door de hoogte des waaters noch zou vlot geraakt zijn. 't Vordere kan men by den zelfden op de aangetoogene plaatzen vinden. Een ongenoemde Schrijver, die in den jaare eenentzeeventig een Latijnſch vaars van dees jammerlijkke waatervloed, oover Ooſt en Weſt-Friesland, uytgaf, zeyt, in de Voorreede tot den Leezer; Datme meent dat in Friesland twintig, en Groeningerland zeeven duyzend, met zeeventig duyzend ſtuk vees ver-

Digitized by Google

verdronken. Ik zal hier eenig ſtuk uyt Johan Fruytiers aanteekenen uyt de vijfde pauſe van zijne beſchrijvinge deezes vloeds, raakkende de wonderbaarlijkke behoudenis eens Dochters in Friesland; dus zingt hy:

Uyt het Dongezdeel door 's waters geweldigen ſlach/
Dreef een maecht op een ſtuck hups ('t is weerd beſchreven)
Over 't Wadt in zee/ ende is ten laeſten gebleven
Tot Munnikezyl. - - - - - - - -

Alles van hem uyt te ſchrijven lijdt de plaats alhier niet; Hy gaat zeer net van geweſte tot geweſte, en heeft zijn werk afgedeylt in zeeven pauſen, met een vermaaninge tot de drie Staaten des weerelds, behelzende een Propheetiſche voorreeden. De eerſte pauſe bevat in't kort de elende des jongſten Zondvloeds. De anderde, de ſchaade van Dijkken, Sluyszen, beeſten, menſchen, en zoo voort. De volgende yder Landſchaps ſchaade. De vierde, de ſchaade van de Frieſen, Groeningers, Reyderland en andere naaſtleggers. De vijfde de wonderbaarende behoudenisze eeniger menſchen, op huyzen, daakken, ſtrooſchelven, balken, ende andere van God toegevoegde middelen De zeſte, van huyzen

Digitized by Google

op moerige gronden, die gelijkze ſtonden driftig wierden, met de byvoeginge van eeniger beeſten merkwaarde behoudenisze. Het laaste, van de ſchentlijkke dieverye en het vinden der dooden xv. xvi. weekken naa hun omkoomen. Dit alles is zeer zorgvuldelijk, en, als blijkt, na waarheyd van hem beſchreeven. Bor, Meteren, Pars, trekken hem aan, en veel voor 't haare uyt hem. Doch hier genoeg af, en naa een ander. Mijns oordeels zal 't der moeyte waardig zijn nu te laaten volgen de woorden van een ongenoemde en ongedrukte † Schrijver, die met het jaar CIↃIↃLXV. begint en in 't LXXII. eyndigt. Hy ſchreef in 't Latijn de voorvallen, die hy in zijn tijd in Friesland aanmerkte, en, onder veele, aldus van die affchouwelijkke vloed; *Tuſſen den* I. *en* II. *in Slagtmaand, dat is op den nagt, die op den vierdag van Alle Heyligen volgde, gebeurd"er, naa eene de heftigſte en allergrouwelijkxſte Noordweſten wind, in Friesland, ons Vaaderland, ô ſmart! een groote en in veele eeuwen nooyt*

† Het Oorſpronklijkke geſchrifte in Latijn word bewaard onder andere boekken toebehoorende den kerke van het dorp Rauwerd; waar uyt mijn affchrift is geſchreeven.

Digitized by Google

nooyt gehoorde ramp, door een zondvloed en oovervloeyinge van de Frieſche zee, door welke veel duyzend menſchen zijn omgekoomen. De kragt der zelfde was zoo groot en wech rijttende, dat niet alleen alle zoortten van beeſten, paarden, koeyen, verkens en ſchaapen, nemaar ook heele huyzen, ſterk van gebouw, met volle huysgezinnen en allen inboedel, met 'er ſleepte. Welke ellendigheyd, gelijkze veel duyzend menſchen wech nam, zoo heeftze ook een ontelbaar tal der zelfde, door 't ontblooten van haave, beeſten, huys, huysraad, en alle roerende goederen in de uytterſte armoede gezet. Zy trof wel Friesland in 't algemeen, maar in 't byzonder was zy rampſpoedig aan de beyde Dongerdeelen, Grietanye van Kollumerland, de Stad Dokkum, en dat gedeelte van Friesland datme der Bild noemt. Holland, Zeeland, Groeningen, OoſtFriesland, anders Embderland, voorts alle de Eylanden van Holland en Friesland; jaa! alle de naaſtleggers van de Noordzee ſmaakten dat zelfde euwel. Doch nieuwaars ſneuvelden zoo veel menſchen als in ons Vaaderland. Verſcheyden zylen aan de zee wierden uytgerukt. De hoogſte en zwaarlyvigſte zeedijkken ſpoelden met de grond gelijk. 't Welk

Digitized by Google

alleene een onverſtelbaare ſchaade heur heynſte naabuyrs toebragt. Veele die deeze vloed en ellendigheyd te booven quaamen zijn zeer wonderbaarlijk behouden. Eenige op de hoogſte daakken, andere weêr bergden 't leeven op eenige afgebrooken ſtukken van huyzen. Ook zijn in die uytterſte ramp de man van de vrouw, de vrouw van de man, de ouders van 'er kinderen, de kinders van hunn' ouderen, ende de naavrienden met het opperſte hartewee van elkandere afgeſcheyden. Ziet ook Viglius Zuichemus van Aytta in zijn CXVI. brief aan Joachimus Hopperus geſchreeven op den XII. van Slagtmaand des jaars CIↃIↃLXX. Ik keere my naa dat ooglijn aller eeuwen, de Ridder Pieter Kornelis zoon Hoofd, Droſt te Muyden, die deez vloed met een netten ſtijl van vloeyende woorden op 't deſtigſt beſchrijft; en daar in Bor in alles naavolgt, gelijk Meurſius, Pars, en andere meede doen; uyt welke wy zullen verbeezigen die dingen, die by Hoofd niet zijn te vinden. Dit, dan, heeft'er Hoofd af in zijn VI. boek der Neederlandſche Hiſtorien; *Ten eerſten daaghe in Slagtmaandt ſtak een ſtorm op, uyt den Noordweſte, die dat deel des Oceaans, geſwollen door de Spring-*

Digitized by Google

Springvloedt der nieuwe maane teegens de ſtranden van Ooſt en Neederlandt, met ſoo fel een bulderen aanjoegh, dat weenigh dyken of ſluyzen, daarmen zich teghen zulk geweldt mêe waapent, den ſtoot konden uytſtaan. De Noordtzee, zeeker, heeft meenighmaals, van ouwds, d' aangegrensde geweſten met gelyken inval ooverrompelt, en ongemeete ſtreeken aardtboodems, met kerken en dorpen verſlonden. Maar van alle rampen, geleeden by mans gedenken door woeden van waater, is deeze de zwaarſte, beyd' in ſchrik, en in ſchaade geweeſt: houdende 't onweeder aan, twee etmaalen lang. Meenighte van menſchen in't bedde verraſt, zyn gedempt door de baaren: van beeſten op ſtal of in de weyden verdronken, moeighe landen van een gereeten; met huyzen met al van hunne plaatzen verſleept, en elders aangezet. In Brabant was wel de minſte noodt; nochtans groote armoede tot † Antwerpen, met het berghen van kruydery, ſuyker, oly, en andere koopman-

R 5 *ſchappen;*

† Meteren in zijn Hiſtorie, blad 58. *In dit Jaer 1570. op Aller Heylighen dagh heeft t' Antwerpen ſoo hooghe ghevloeyt, 's avonts ten neghen uren, dat het wel eenen voet paſſeerden boven den Vloet van Anno 1530. als-*

ſer

ſchappen, die, voor een goedt deel, nat, en

ſer 72 Prochien verdroncken, ende wel twee voeten hooger dan het was Anno 1552. ende ſoude aldaer (ſoo het ſchijnt) veel hooger gevloeyt hebben, hadde het niet in de Nieuwſtadt of elders ingebroken: maer het heeft alle de Stadts Kelders, Beemden binnen ende buyten de Stadt, ende alle leeghten gevult, ſo datter ontallijcke Beeſten ende oock Menſchen verdroncken. Ooſterweel, Kiel ende Hoboken ſtonden al onder water. Gheladen Schepen, ja een Hulck van hondert ende vijftich vaten, werdt op de Engelſche Kaye gheſtelt. Deſe vloet dede ontallijcke ſchade alle de Stadt, in alderhande Koopmanſchappen, die nat werden, dies werdt de ſchade meer dan hondert duyſent guldens gherekent. Aen der Stadt gemeyn gebouwſels, als Sluyſen, Kayen ende Stadt-mueren, acht men de gheleden ſchaden oock wel hondert duyſent guldens. Het hoogh-water cauſeerde by het Ooſtershuys eenen brandt, datter twee Huyſen af branden, maer het gerief van veel waters bluſſent ten leſten: den brandt was by ghekomen by een Meysken, die met een Lanteerne wilde een Schaeps koye gaen open doen, om hondert ende vijftigh Schapen van verdrincken te ſalveren, maer het water verſmoorden het Meysken, wiens Lanteerne ende Licht in 't Stroo dreef, ende den brandt ontſtack. In Zeelandt heeft den Vloet alomme oock groote ſchade gedaen, als tot Rommerſwale, Bergen, Saftinghen, dat geheel verdronck, ſoo datmen al-omme moeſt Schepen uyt ſenden, om de Lieden te halen ende ſpijſen, die op hoochten, Boomen ende Dijcken ſaten. Het Landt van Walcheren heeft wel uyt gehouden, maer de Sout-ketels waren alomme wech gedreven. Zuyd-beverlandt leedt meer ſchade. In Hollandt werden bykans heele Dorpen wech ghevoert, als tot Katwijck ende elders: Maer in Noordt-Holland ende Vrieslandt aldermeeſt, ende ſoo voorts tot in Denemarken wel ſes of ſeven Provintien beſchadigende.

Digitized by Google

en door de brakheyt bedorven werden: behalven den afbrek aan ſluyzen, kaayen en muyren der ſtadt; en dat'er etlyke luyden, zich in kelders onthoudende, ſmoorden. Vlaandre liep maghtigh aan; het Sas in; 't waater, te Gent, tot aan 's Kaizars Poorte. Brugh, Duynkerke, Greevelinge, Nieuwpoort, Ooſtende, Waatervliet, en d' omleggende dorpen, voelden eenen dapperen ſlagh, en lange de naaſmart. In Hollandt ſtonden de ſtraaten van Dordrecht, Rotterdam, en andere ſteeden, drie voeten onder. Neevens andere binnenlandſche, brack de Diemerdyk door; zulkx daar wel twaalf oft dertien gaaten in waaren, tuſſen Muyde en Amſterdam, en 't verlies alhier, in kelders en pakhuyzen, omwaardeerlyk. Het Hondbos, een bolwerk van eyke paalen, met metaale blokken gehaayt, met yzer geankert, met zwaare keyſteenen belaſt, werd tot drie plaatzen geſloopt, en om verre geſmakt, door 't geweldt der golven. En, hadde de Slaaper, een dyk alzoo geheeten, om dat hij, buyten daaghlykſchen aanſlagh, alleen tot een toeverlaat leyt, niet teegen gehouden, 't was om den heelen hoek van Noortholland gewedt. De Zyp ging glad deur; met oover de hondert woonin-

gen:

Digitized by Google

gen: daar nauwlijx yet afquam, dat leven ontfangen had. In de vlekken aan den duynkant, was de bangheit te bijster. De pinken en visschers boots op strandt gezet, werden vlot door de vloedt, en ten dorpe ingeschopt, vallende met stoot op stoot, wanten en daaken ter aarde. Bet dan drie voeten hoogh, steegh 't waater, in de kerke tot Schevelinge: en baard' 'er zulk een' kracht, dat het een zwaare kist van yzer omsmeet. De † Zeeuwsche Eylanden, niet teeghen

† Dat deeze vloed ook in Zeelant zijn woede geoeffent heeft blijkt uyt een gedenkpenning by die geleegenheyd geslaagen, waar op men aan de eene kant ziet het waapen van Zeeland met deeze letteren: BENEDICITE MARIA ET FLVMINA DOMINO. 1570. *Gy Zeen en Rievieren looft den Heere.* Op de ander zijde zietmen een Stad rondom in de ongestuymige golven door stormwinden omroerd, met dit byschrifft: A CVNCTIS HOSTIBVS NOS REDDE SECVROS, *Behoed ons teegen alle vyanden.* De volgende vaerszen zijn op deeze penning en vloed gemaakt:

TRISTIA PROH! SERI LVGEBVNT FATA NEPOTES.
TERRA FERE MEDIO VISA NATARE FRETO.

ALLer HeILigen noort-VVesten VLoet.
HeeL HoLLanDt SChIer In SInCken Doet.

Vos maris horrisoni fluctus & flumina, summum
Laudibus æternis concelebrate Deum.
Et vos quos mare defendit, quos flumina cingunt,
Zelandi & Batavi concelebrate Deum.

Vos

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

tteghenſtaande de ſterkte hunner zeeburghen, werden, aan verſcheyden oorden, ſchendelyk getroffen; daar oover de drie duyzent perſoonen geſneuvelt zyn; heel Zaftingen weghgeſleept. Maar nerghens grooter jammer, dan by d' Ooſt en Weſt-Friezen. Al 't Vlak om Embde, Groninge, Leeuwaarde, Franeker, Dokkom, Bolswaart, lagh meeſt ooverſtroomt; en weenigh kroften, die uitkeeken; zulkx de ſteeden, verbaaſt, oft hun de weereldt ontzonken waar, als in een' woeſte zee zaaten. 't Getal van allerley ouderdoom, omgekoomen in deezen hoek, wordt by de twintigh duyzend begroot. Den geheelen oever lanx, van den mondt der Eemſe af, tot aan de kuſten van Deenemark,

---

Vos etenim, dum nos Flandros, miſerosque Brabantes,
Devaſtat paſſim bellicus iſte furor,
Hoſtibus à cunctis ſecuri vivitis: ô gens
Felix! ſi virtus non cadat illa prior.

Die aldus by Bizot *pag.* 10. vertaald ſtaan:

Gy Vloeden van de Zee, gy Stroomen, en gy Golven,
Geef eer, en heerlykheid, den alderhoogſten God!
Gy Zeeuwſch en Hollandſch Volk, die, ſchier als onderdolven,
Word van de Zee beſchermt, verheug u in uw' lot.
Want daar het Oorlogs-vier heel Vlaand'ren af komt weiden,
En Braband deerlyk blaakt, leeft gy bevryd, in ruſt,
Voor al uw' Vyanden, in deeze uw' tegenheiden:
Gelukkig, zoo van zelfs uw' deugd niet word gebluſt.

Digitized by Google

mark, was gelyke ellende. Dies schatmen in alles, niet min dan hondert duyzendt zielen ontlyft te zyn. Van 't verzoopen vee waar geen' reekening te maaken. Als nu de windt wat leggen ging, was 't een' deerlyke vertooning; mannen, wyven, kinderen verstyft van kouwde, verslenst van 't nat, staauw van honger, mat van worstelen met de dood, wydt en zydt, op balken, berden, strooschalven dryvende. Anderen, zittende op toppen van boomen, daaken, hooybergben, maesthoopen oft heuvelen, riepen de genaade Gods en hunner eevennaasten aan. Toen taoghmen uyt, met schouwekens, praamen, en andere ondiep gaande schuyten, om eerst de leevenden, daar naa de lyken te visschen. d' Overste Robles, Heer van Billy, binnen Groeningen zynde, deed, dat pas, trefflyke proeven van de Portugeesche trouwhartigheyt. Hy zondt niet alleenlyk alle Bevelhebbers van zyn regement, alle Schuytevoerders, die zich vinden lieten, om de luyden uit noodt te redden; maar dwongh daar toe d' onwillighen, zonder zyn eyghen persoon, oft eenighen arbeydt te spaaren. Jaa hy bracht tot Brussel te weeghe, dat de leening zyner soldaaten van daar besorght werd, en zyn landtvooghdy,

een

een rondt jaar, van ſchatting verſchoont, als die genoegh te doen had, aan 't vervallen der koſten, om de dyken, dammen, ſluyzen en zylen te boeten. De Spanjaarts, om dat dit onheyl op Alderheylighen dagh aanving, wilden dat het herquam, uit de grampſchap der zelve, oover 't mishandelen der beelden en kerken hun toeghewydt. d' Onroomſchen hielden, dat de zaalighe zielen, met geen' wraakgierigheit ontſtelt werden; maar dit quaad een voorbóò van genaakende beroerten was. In Zeeland verdronken drie duyzend menſchen. In Holland by Paapendrecht brak de dijk door. In de Krimperwaarter dijk teldeme zeeven gaaten, waar door menſchen en beeſten, zonder tal, bleeven. De dorpen aan zeeſtrand gingen niet vry. Te Schevelingen, op het Noord in de kerk vindtme deeze vaarszen, volgens getuygenisze van Pieter Bor Kriſtiaans zoon, in 't vijfde boek van de Neederlandſche Hiſtorie;

In't jaer van t' ſeventich ende vyfthien hondert
Ghebeurde hier in Schevelingh op Alderheyligen dach
't Zeewater liep in deſe kercke elcx verwondert/

Dzie

Dzie boet ende twee dupm hooch alsmen doen ſach /
Oock mede aen den hooghen autaer hoozt dit gewach /
Ende in de Sacriſtie ende kercken comtoir met liſt /
Ommewerpende met des waters geſlach
Eenen grooten ſwaren yseren kiſt:
Men heefter net CXXVIII. hupſen gemiſt /
En wepnich zynder ongeſchent ghebleven /
Die ſchepen waren dooz't dozp gedzeven /
Doende groote ſchade eick maeckt daer af mentie /
Dzie menſchen verdzoncken ghelaten het leeven
Dus was hier groten dzuck beneven
Daerom het gheſchiede laet ick Godt de ſententie.

't Sticht van Utrecht had geen beeter lot. De Zijp, daar honderd en vier huyzen waaren, liet naaulijkx menſch, huys, of beeſt oover. Dirk Adriaans zoon Valkoog, die in den jaare CIↃIↃXCIX. te Hoorn deed drukken een Kronijke van Leeuwenhorn, en daar achter de Nieuwe Kronijke van de Zijpe, alles in rijm, zingt, *dat'er ontrent tachtig huyzen wechdreven, met twee honderd menſchen, die t' leeven 'er by inſchooten.* Ik vinde in het nieuw Neederlands

Kaart-

Digitized by Google

Kaartboek, by Abraham Goos geſneeden en in 't licht gebragt met de beſchrijvinge van Reinier Telle in twee gemeene veersjes, 't jaar, de dag en de maand van die inbreuk, op deezen voet:

d' Eerſte daCh Van noVeMber aeoLVs opſtaCk,
doen door het feL bLaſen de zIIp dIICk InbraCh.

In Zeeland trof deeze vloed het meeſte, de dorpen van Zommelsdijk, Ouwaard, Meliszant, Roxenisze, Herkinge, die Galante, de Noordzijdde van de Plaat, Duyslach, met meer andere by Bor te vinden. Op Friesland was noch dit jaar-tal;

aLder heIILIghen daCh
VrIesLandt VVeL beCLaghen MaCh.

En noch een ander;

Geen Waternoot Men hIer VoortIIts grooter ſaCh,
dan oCh LaCI op den aLderzIeLen daCh.

Dit was nu genoeg van die droevige ſtoffe. Edoch kan niet achterweege laaten 't geene Jacobus Revius heeft in't IV. boek van zijn hiſtorie van Deventer; Hoe dat zeeker boere huys in't gebied van Vollerhoove, onder de klokſlag van Geethoorn, omçingelt van eenige boomen, en

daar heinde by hebbende een ooven, daar brood in wierde gebakken, wierde opgeligt door 't waater, met grondſlag, ſchuyr en boomen, ooven, menſchen en beeſten, en wierde een half mijl van 'er eerſte plaats weer neergezet, op een ander ſtuk Land: buytten kennis van de menſchen, die'er binnen waaren; want, koomende, naa't bedaaren des ſtorms uyt te zien, wiſten niet te wat plaatze des weerelds zy vervaaren mogten zijn. Ook is een voer hooy, daar twee menſchen oplaagen, van een plaats, de Zoomerdijk genaamt, gevoert tot het dorp Ter Wolde, daar 't hegte en ooverende bleef met de menſchen, die 'er, naa den ſtorm, behouden aftraaden. Binnen Kampen verdronken, behalven 't vee, zes menſchen. Doch hier zy 't eynde. Ziet die 't luſt vorders de *Auriacus* en *Albanus* van Meurſius; Velius in de Kronijk van Hoorn; Famianus Strada onder Alva; Slichtenhorſt; Dirk Pieters zoon Pars; doch voorneemenlijk Fruytiers; Albada *in Ep. ad Myl. cent. pr. num.* 82. Adr. Junius *Batav. cap.* x. Menſo. Poppius Kerken-leeraar tot Manſlacht in Ooſt-Friesland in zijn *Carm. Eleg.* Jacobus Kommelin in een vers van gelijkke ſtoffe

Digitized by Google

ſtoffe, met het voorgaande tot Embden gedrukt. †

† Behalven de ſtaapel der gedrukſchriften van onzen ſchrijver in het te boek ſtellen van deeze vloed gebruikt, zijn'er eenige tot mijne kenniſſe gekoomen, welkers woorden hier zal te berde brengen: Voor aan treedt den onbekenden Amisforter ſchrijver uytgegeeven van de Hoogleeraar Matthæus, die dus ſchrijft, *pag.* 182. *In't zelfde jaar* [1570.] *op aller Heyligens nagt is'er een ongemeen groot opwaater geweeſt, waar door een oneindig getal menſchen ſnewelden, en aan beeſten huyzen en dijkken groote ſchaade geſchiede.* Brand is de tweede in rang, die in de Beſchrijvinge van Enkhuiſen dit'er af leevert, blad. 104. *De Nederlanden wierden door een ſwaere plaege des hemels aengetaſt, toen de hoge watervloedt door een ſchriklijk onweder uit den Noordt-weſten, op den eerſten en tweeden dag van November, veele dijken doorbrak, en duiſenden van menſchen en beeſten verdelgde. Tot Enkhuiſen brak de Wier-dijk door, en het Noorder Spuy ſtondt in groot gevaer om te breken, doch dat wiert meeſt gehouden door een grooten hoop korvenmakers tienen, die hier geſonken werden.* Oudenhoven, die twee vloeden op dit jaar ſtelt, zal ik op deeze laaten volgen, hy zeyt *pag.* 103. *Anno* 1570 *was in't begin van't Jaer de Betuw in, ende ſtont het water wederom voor den Dief-Dijck, ende op den* 1. *ende* 2. *November was den Alderheyligen Vloedt, die tot Denemercken gongh, ende verdroncken wel over de vier hondert duyſent menſchen ſchrijft* Fruytiers, *ende hadde dit ongeval voornamentlijk plaets in Vrieslandt, daer de dooden ſoo jonck als out ontrent de twintich duyſent gereekent wierden. Doen brack tot Papendrecht een gat in den Dijck wel veertig Roeden wijt.* Een klein kronijkje in de eygen Hindelooper taal toegeſteld van mijn grooten Vrind

CIↃIↃLXXI.

De Zambre bragt de Stad Naamen in den jaare CIↃIↃLXXI. den VII. van Sprokkelmaand een onwaardeerbre ſchaade aan, gelijkmen die, beneevens de hoogte des waaters en dag der geſchiedenisze ziet aangeteekent. Want de Zambre was tot een booven gewoone hoogte geſteygert, der wijze dat zy veele werken ter needer deede ploffen, onder andere een groot geveerte van een huys, dat diende voor moolens, die, door grooten konſt, daar in, tot meenig gebruyk, geſtelt waaren; en dat, onder een dak, ellif raaden, aan de loop des rieviers, uytleeverde. Dit opwaater hadde meede zulk een meenigte kaayſteenen aangevoert, datze bykans den uytgang, daar

Vrind Ioannes Hilarides Opperbeſtierder van de Latijnſche ſchool in Bolswaard, teekent deeze vloed ook aan: 1570. **waazdet ſok haaig wetter / dottet oeuwer de dijken rooan: en de leead de kp uitet laand helje mooaſten; der 't wetter jerm ſu gaau en hard bezooan / dotter wol trijttijg frouleead met jezre dæær fere dzuuncken: en dreeuwen nei de haaige dijk bp Molkurren.** Breed weidt Schotanus in zijn kronijk, *pag* 757. uit van deeze vloed, edoch dewijl in alle mans handen is, zal ik de plaats niet aanhaalen.

Digitized by Google

daar de Zambre in de Maas ſchiet, ſtopten. Men ziet 'er noch een Eyland, door die aanſpoelinge opgeworpen, alwaar, volgens verhaal, oude penningen, vermengt onder de kaayen, gevonden zijn. *Ortelius in Itiner. Gallo-Belgico in Namur.* †

CIↃIↃLXXII.

Winzemius teekent aan in zijn Latijnſche Kronijk op 't 11. boek, dat de zee, door 't vernielen der dijkken, heel Friesland weederom met waater-vloedden bedekte. In 't XVII. van zijn Neederduytſche ſpreekt hy'er aldus af; *Den ſchrikkelykken waatervloed van den jaare zeeventich, is den* VI. *van Wintermaand weederom een ander gevolgt, bezonder in Friesland, de Ommelanden en*

† De Cimberſe Oudtheeden van Oudenhoven, *pag.* 104. ſtellen in dit jaar nog twee andere vloeden, den eerſten op den 11. en 12. van Sprokkelmaand, en de tweede in de naawinter, de woorden zijn deeze: *Anno 1571. op den 11. ende 12. February brack den Lingen-Dijck op't Riedvelt in, ende den Dief-Dijck by Schoonderwoert door, ende aen den grooten Wiel, aen den Batel, brack een groot gat door den Dijck, ende dreef den nieuw gemaeckten Dijck by Papendrecht by nae geheel wegh. Inden nawinter, als den Dief-Dijck weder dicht was, ſoo brack den Dief-Dijck weder door.*

Digitized by Google

Embderlandt, alwaer het ſchade, maer niet zo groot als het Alderheyligens water den Landen gedaan heeft.

CIↃIↃLXXIII.

De vloed van den jaare CIↃIↃLXXIII. trof Looven in Braband vaſt alleen, den doorlugtigen Jacobus Auguſtus Thuanus beſchrijftze met een çierlijkke penne in zijn LV. boek der geſchiedeniszen: 'k zal 't my niet laaten verdrieten zijne woorden hier in te lijven, te meer het den Ridder Hoofd geluſt heeft die zelfde uyt den Latijne te vertolken en in zijne Hiſtorien voor de zijne te laaten doorgaan; gelijk aanſtonds ſal blijken. *Een ongewoone en wonderbaare overvloeyinge des waaters*, zeyt die doorheldere ziel, *trof Looven op den* VIII. *van Louwmaand. Want de rievier de Dijl, naa een ſtrange vorſt, die de Wintermaand uythield, door de ontdooyde ſneeuw, opzwellende, en booven'er boord zich verheffende, reezen de waateren booven de transzen der muyren: en ten laaſten, ontrent tienen, voor noen, de dijkken breekende verwekte een breede nêerlaag, met zoo een geweld, datze alle kleene en veronderde wooningen, door'er draay ende ſtroomen mêe ſleepte. De naaſte*

Digitized by Google

naaſte huyzen, door de briesſchende rievier, het hoofd, ter hoogte van XII. *ellen, ondergetrokken hebbende, dulden, naauwer nood, de woedde des waaters. Yder, vol ſchrik, zag toen naa een vaaylig heenkoomen; elk zocht op de daakken der huyzen te klanteren: men brak muyr en zolder door; men eyſte ladders; men eyſte ſchouwen, praamen en booten, doorgaans met een erbarmelijk geluyd. 't Klonk'er ooveral van 't gehuyl der kinderen en vrouwen: wyd en zyd hoordme het kraakken van de inſtortende daakken. Men zag de boomen uyt de aarde ende de beelden uyt de kerken gerukt worden. Heele zolderingen van huyszen, bedſteeden, bedden, bolſters, kaszen, taafels dreeven op het waater. De gebeenderen, jaa de lykken zelve, ten graauve uytgeſpoelt, vlotten tot een ſchriklijk ſchouwſpel op de golven. Het noodloot ſtelde nu al in de laagſte gedeelten des Stads de maat des leevens, naa de wyze des waaters van oogenblik tot oogenblik aanwaszende, als, door een zonderbaare genaade Gods, de andere poorte des Stads, door de kragt des waaters, met een vreeselijk geraas, verbreekende, de Dyl, eeven als ten gevangenisſe uytgebrooken, haar onbedwongenaar oover de naaſt grens-*

zende velden verſpreyd, en de neêr geſlaagene gemoederen, van de vrees des teegenwoordigen ondergankx; ontheft heeft. Hóofd die niet alleen hier, maar ook op and re plaatzen den Raadshoofdman Thuanus uytſchrijft, gaat op deezen trant in zijn VIII. bock der Neederlandſche Hiſtorien; *Ontrent den zelven tydt, ſloegh het aan 't dooyen, ende wiesſen, door 't ontlaaten der ſneeuw, de vlieten in Brabandt tot zulk een' hooghte, dat men de needer huyzen tot Mechele ruymen moeſt; een ſtuk muurs der Steede Leeuwen, en etl ke wooningen gevelt werden. De Dyl, ten bedd' uitgereezen, perſte de veſte van Looven te berſte, en ſtortte ter ſtadt in, heen veeghende met verſcheyde ſterke bruggen van ſteen; uitſchuurende den grondſlagh van een groot getal huyzen, en 't getimmer om veer rukkende. Andere, twaalf ellen diep in 't waater ſteekende, hadden 't quaadt genoegh om zich oover eindt te houden. De menſchen, in zulk een' ſchrik, en armóe van uitvlucht, aan 't klimmen naa daaken en vlieringen, deurbreeken van wanten; elkanderen, met naar en byſter ſchreeuwen, om ladders en ſchuiten, verdoovende. Met wyven en kinderen, gingen de handen in 't hair*

Digitized by Google

hair of ten Heemel; het huilen en kermen alle jammer te booven. Daarentusſen loeyde de lucht van het gedruis, verweckt door de krak, de ſmak en 't plasſchen der omgeworpe boomen en gebouwen. Stroom, Oever, Straat, al zagh het uit een oogh: Heele heiningen, koffers, ſpinten, taafels, en allerley huisraadt, beelden der Heilighen ter kerken, dootkiſten en gebeente, ten graaven uitgeſpoelt, dreeven herwaarts en derwaarts, door de verdronke gaſſen. Ende liep nu de Stadt gevaar van 't eenemaal wegh geſloopt en verzoopen te worden, als 't waater, wyzer dan de verbaasde burghers, zich met geweldt ruimbaan maakte; doende, ontrent drie uuren, 's naamiddaghs, ter plaatze zyner gewoonlyke loozinghe, een' poort en rak wals wyken; daar 't uitvloogh, zich verſpreydende oover 't vlakke veldt. Dit heeft'er Lipſius af, in 't II. boek aan't XVIII. hoofdſtuk van de Beſchrijvinge van Looven: *In't jaar* CIↃIↃLXXIII. *naa dat'er veel reegen gevallen en veel ſneeuw ontdooyt was op den* VIII. *van Louwmaand, is 't gebeurt, door de ſloffigheyd des zylmanans, dat de Sluys-deuren niet in tyds geoopent wierden om de waateren ſchoot te geeven. Deeze ſtutten, dan, en*

Digitized by Google

zwellen tot een ongemeene hoogte, jaa! tot den top der veste, en barsten endelijk beziyden de Sluys door en oovervallen de heele Stad. Neemen eenige beesten en menschen wech. Smyten huyzen ter neer. Bederven boekken, om van geen ander huysgewaad en burgerlykke dingen te spreeken. Onzen Wilhem Kanter leed een zwaare krak, tot zyn leedweezen, in zyn uytgeletezene boekery. †

CIↃIↃLXXIII.

Viglius Zuichemus ab Aytta in zyn CLXXXVII. brief aan Hopperus, schrijft, *Dat Friesland in Louwmaand, in't geheel, behalven der Bild, met waater weeder oovergeloopen is geweest: en dat de dykken der wyze verbrooken, den huysman verarmt, datze naauwlykx, alwaar't in vreedens tyd, herstelt zouden koonen worden.*

In 't zelfde jaar gevoelde Friesland weeder-

omme

† Buiten deeze vloed is nog een ander voorgevallen op dit jaar. Den ombekenden Amisfortzen schrijver, op 't 183. blad. *In 't jaer 1573. op den derden dach van Sprokkelmaand is 'er een swaar onweer en opwaater geweest.* Met deeze stemt oover. een Oudenhoven in zijn Cimberse Oudtheeden, blad 104. *Anno 1573. was weder eenen swaren vloedt, die groote schade dede.*

Digitized by Google

omme de gewoone rampen van de Waatervloeden, naamentlijk een tweede opwaater. Mijn gevoelen is, dat de dijkken, gelijk ook waarſchijnelijk is te ſpeuren uyt die heevige twiſten tuſſen de Binnen en Buytten Dijkxſteren, zeedert de Allerheyligen Herbſt Vloed noch niet hermaakt zijn geweeſt, door de onwilligheyd der Deelen in 't hoeden der koſten, die tot een merkelijkken penning ſteegen, en daagelijkx aanwieszen; Want als de eerſtemaal, eeven naa de Allerheyligen vloed, naamenlijk op den XXIX in Slagtmaand, des zelfden jaars, de Dijkgraaf, met de Afgevaardigde van de Staaten, en andere hen des verſtaande, had bezigtigt de breuken in de Zeedijkken van de vijf deelen, ſtrekkende van der Bild af tot aan Makkum toe, bevondme, dat de herſtellinge koſten zoude tweemaal honderd en twintig duyzent Kaarls guldens. Maar alsme andermaal op den 1. van Lentemaand des volgenden jaars de ſchouwinge deede door de Bevelsluyden van den Raade, wierdme gewaar, dat, door verloop des tijds en eenige ſtormbuyen, de gebreeken zeer vermeerdert waaren, en dienvolgens de onkoſten meede; die, gewaardeert weezende, ſteygerden tot de hoogte vaſt van drie

Digitized by Google

drie honderd duyzend gelijkke guldens. Gelijk aangeweezen wordt in de Handelingen des Landdags van den XIX. in Bloeymaand des jaars CIↃIↃLXXI. In de Stukken van de Griffier Heymans vind ik aangeteekent; Dat tuſſen den XX. en XXI. van Oogſtmaand, uyt den Noordweſten een vliegende ſtormwind is opgeſteeken, die, door'er woedde de waateren dervoege aandrong, datze de Dijkken en voorts aan allen kant in Friesland, hebben verbrooken, tot vernielinge van veele menſchen en vee. Ooveryſzel en Groeningerland wierden meede niet geſpaart. Veel ſcheepen raakten te gronden en onder deeze dat van Jan Andries, een Vrybuytter, die zelf met XIV. van zijn zoortgelijkke de grond peylde. Twaalf, waar onder Evert Lamberts, en Rintze Posch, raakten te Leeuwaarden in de Kerker. Een Friesche galey ſloegh om, met verlies van de Steedehouder Sierk Donia en LXXX. man. Twee galeyen ſmeet de kragt der baaren op 't groen by Holwert; de vierde dreef door 't Amelander gat zeewaart in, en quam ontrent Groeningen endelijk aan Land. Dit zelfde koont gy by Winzemius in't III. boek van zijn Hiſtorien van Friesland, meede leezen, edoch

Digitized by Google

edoch wat wijder uyt gebreyd en met een cierlijkker ſtijl van ſchrijven oovertoogen. Dit is de zin der woorden van Thuanus in zijn LV. boek; *Men kan voor een voorſpookzel houden, die boovengewoone ooverſpoelinge des Oceaans, met een Noordweſte wind, in Friesland. Welker woedde de waateren heen en wéer ſchoppende, en door een aanhoudende reegen geſterkt wordende, niet alleen de dijkken doorbrak, nemaar vollenkoomenlijk ſlechte, mée ſleepende, door een onvoorziene ooverkomſt, menſchen en beeſten, en te gelijk het voedzel voor de zelfde bedervende, en bruggen wechſpoelende. De zwaarſte ramp quam dat gedeelte van Friesland oover, dat naaſt aan Dennemarken leyt: de minſte Groeningen waart, om dat die ſtreek niet zeer uytſteekt, ende van twee Eylanden, eeven als van een voorgebergte, beſchut word. Dit gebeurde met den uytgang van Oogſtmaand.* Bor in zijn zeſte boek; *Den* XIX. XX. *ende eenentwintichſten Auguſti, was het een zeer ongheſtuer weder van Stormwinden ende oock van reghen ende daer gheſchiede groote ghweldighe ſchade in Vrieslant, Groeningerlant, Eembderlant, Ooverysſel ende elders ſoo wel aan menſchen als aen beeſten, ende oock*

ſoo

Digitized by Google

ſoo wel aen hoy als aen Greynen, die verdroncken, deur het inbreecken van die dycken. Daer wert oock uyt Vrieslant geſchreven dat alle die groote Schepen verdroncken waren, zulcks datter maer een Boyerſchip van acht en twintich laſten en was overgebleven, ende een van de Groeningher Galeyen is met volck ende met alle het gereetſchap om den hals gecomen, ende die twee andere zyn by Holwert op het Lant ghedreven ſeer ontrampeneert zynde. De Noort Hollandſche oorlochſchepen, die in 't Vlye ende Texel laghen, en zyn oock niet vry gegaen, want daer vyf boots ende twee Schepen van Oorloghe, de Maſten ende de hooftouwen ghekorven zyn, ende daer is oock meede op het zelve pas een waterſchip verdroncken, met noch een boeyer op het Lant ghedreven zijnde, is het gheſchut ende volck ghebercht, doch zy waren in groot peryckel. De placcaet ſchepen hebbender oock groote ſchade gheleden. In Zeelant zyn drie van de grootſte oorlochſchepen van den Hertoghe van Alva gheſtrant, ende die Zeelanders hebben een oorlochſchip met tachtich Soldaten becomen. Dit zoo wat ruymtjes; om daar uyt met aandacht aan te merken, hoe naauwkeurig de Ridder Hoofd

met

Digitized by Google

met Bor in zin oover een ſtemt. Dit is 'er een ſtaal van, daar hy in zijn achtſte boek ſchrijft; *De handt Gods hief eenen ſtorm van windt en reeghen op, die een' van de Galeyen, met alles wat zy voerde, te gronde, twee andere, heel reddeloos, by Holwaart op 't landt, ſmeet; en al de groote ſcheepen der Vriezen, uitgezeit een Boeyer, vernielde. Verſcheide dyken aan deezen oordt, gelyk ook in OoverYſſel, Groningher en Embderlandt, gingen deur; de buaren oover veldt, vee, vruchten, en menſchen: 't Vlie en Teſſel niet zulx vry, of vyf boots, met twee van de Noordt-Hollandſche oorloghſcheepen, moeſten maſt en hoofttouwen kerven: booven dat 'er een waaterſchip ſneuvelde, en boeyer op 't landt dreef. In Zeelandt raakten drie Koninxſcheepen, van de grootſte, te ſtranden; een ander, met tachtentigh ſoldaaten, in't geweldt der Zeeuwen.* †

CIↃIↃLXXVII.

† Wigle van Zuichum uyt den geſlachte van Aytta, ſchrijft in de twee hondert en derde brief aan Hoppers aldus: *Men verhaalt, dat door het groote onweeder, onlangs voorgevallen, ſchipbreuk geleeden heeft Doke van Martena, die ſig by de vloot der roovers en geuſen gevoegt hadde, maar ik geloof het niet, en dat door het ſelve*

Digitized by Google

CIↃIↃLXXVII.

Van deeze vinde ik yets aangeteekent in de Stukken en Brieven van de Griffier Heymans, daar hy zeyt; *Den* XXI. *Junij anno* CIↃIↃLXXVII. *is in Vrieslandt zulcken hooghen water geweeſt, dat het over 't hoogſte van den Bildyck ſtreeck; Dongerdeel*

ſelve onwéer de landen van Weſtergoe, binnen en buyten dijk geleegen, zijn ooverſtroomt, waar door de inwoonders groote ſchaade geleeden hebben. Ik vinde dat Friesland gevaar liep van een derde oovervloeyinge in dit jaar 1573. uyt te ſtaan, door een binnenwaater de *Swette* genaamd, op den naaſtleſten van Oogſtmaand, doch dat het zy voorgekoomen door den yver der inwoonderen, dus leeze ik in de geſchreeven Aanteekeningen van de Griffier Heymans: *Den naeſtleſten Auguſti is ſulcken tempeeſt van wint geweeſt vuyt den Zuydweſten, dat men die Suette bij Leeuarden met gewalt heeft moeten houden, ſulcks dat de clocquen geclipt zijnde ſich een ijder tot den Suette behorende heeft moeten begeven.*

Een vloed, by onzen ſchrijver niet te vinden, voorgevallen voornaamlijk in Noordholland, in 't jaar

CIↃIↃLXXV.

voeg ik hier in uyt de Beſchrijvinge van Enkhuyſen met deeze woorden, op blad 161. *Den 15 December, en eenige daegen daer aen, ſtondt dit geweſt in 't uiterſte gevaer, om door een ſchrikkelijken ſtorm onder te vloeyen. De ſchade aen omgeworpe molens wierdt geſchat op vijf en twintig, aen omgeworpen huiſen op dertig, en aen de binnen en buiten dyken, op twee hondert duiſent guldens.*

Digitized by Google

deel ganſch onderliep, dat het water quam aen de Slachtedyck. En in Dongerdeel zyn eenige beeſten verdroncken. Winzemius weydt wat ruymer in zijn Latijnſche Kronijk, alwaar hy, door een ooverzetter, aldus ſpreekt; *Flukx verheft zich de Oceaan booven gewoonte, op den* XXI. *van Zoomermaand, en oover de dykken en zeeburgen heenſtappende, bedekt het heele land met waater. Waar door het gebeurt is, dat ontallyk grof en kleyn vee door der golven kragt, te gelyk met doode lichaamen ten graf uytgeſpoelt, is wech gedreeven. Het afgemaayde hooy, op 't veld voor de zonne om te rypen tot wintervoeder voor de beeſten, verſpreyd leggende, dreef op't waater, en dat noch aan de wortel vaſt was, wierd door zoo een ziltigheyd verbeeten, die den huysman alle hoop benam.* En zoo voort. †

T CIↃIↃLXXVIII.

† Schotanus in zijn kronijk, blad 811. *Op den 21. Juny, ontrent S. Jan mi. ts Somer, heeft de Zee dit gantſche Frieslandt (behalven de vijf Deelen, bevryat door de Slachte-Dyck) overgelopen, ende ſeer groote ſchade gedaen, veele Beeſten, ook Menſchen verdrinckende, ende het Hoy verdervende.* Van de ongemeene groote koſten in dit jaar te hoeden by de Hollanders en Frieſen in het maaken en vernieuwen der dijkken ſchrijft zeer naaukeurig dien grooten geſchigt-ſchrijwer Bor, in het boek zijner Neederlandſche oorlogen, blad 819. die weerdig is, dat hy naagezien worde.

Digitized by Google

CIↃIↃLXXVIII.

De gewoone zeeplaagen ransden de Landen van Friesland dit jaar weederomme dapper aan. Winzemius in zijn' Latijnſche Geſchigtboekken op het vierde gewaagt'er deezer voege van: *Op den achttienden van Lentemaand, (die den Biſchop onzaalig was)* luydden zijn woorden, *viel een zwaare ſtorm met een Noordweſte wind op Friesland, en de zee, door onweer beroert, ſtorttende op het ſtrand, bedekte alle het vlak van Friesland, daarze van het Flie, de Paazens, en Reyd-diep beſpoelt wordt. Zoo dat de Donger-deelen, weezende, door de oneenigheeden, de zorg voor de dijkken zeer ſlap, en 't zaad door de vloeden ooverdekt, en, door de ſtroom, uyt het bouwland ten Noorde geleegen wech gerukt, zeer rampzaalige huyslieden hebben verworven. Waar op 't vrugt gebrek en de opgevolgde diere tijd het Landſchap onmagtig heeft gemaakt ſchattinge te betaalen. Den Staavorſchen Schrijver doet'er by, dat ellewaart de menſchen te gelijk met de beeſten zyn wech geſpoelt, en dat de Dongerdeelen niet alleen, of de naabuyren van het ſtrand, nemaar ook de laage en vrugtbaare oorden des Landſchaps*

met

Digitized by Google

met het zeewaater ooverſtroomt zijn geworden. Dus verre zijn Latijnſche, in zijn Néérduytſche Geſchiedenisſen op het agttiende boek, ſchrijft hy, Dat de invloeyende zeewaateren in de Ly-week en het uytgaan van Lentemaand, de zwaarigheyd en laſten van den Lande zeer hebben vermeenigvuldigt. Want, naadien die, door een zwaar onweer gedreeven wierden, ſteygerden zy bet dan een knie hoog booven de dijkken, en verſlonden menſchen en beeſten, veroorzaakende, door hun ziltigheyd, het verlies van 't gezaayde. Dies den Huysman verarmt zijnde ſchattinge of laſten quaalijk konde hoeden. †

† Dit leevert Schotanus in zijn geſchigt-boek, *pag.* 816. van deeze vloed: *Ten ſelven daghe als de Biſſchop in hechtenis ghenomen werde* (*namelijck den* 28 *Meert*) *viel'er een grooten ſtorm uyt den Noordt weſten, de welcke meeſt geheel Weſter-Lauwers ende Groeningerlandt met zout Water bevloeyde, ende veel Menſchen ende Beeſten verdronck.*

Ik treed voort tot het volgende jaar

CIↃIↃLXXIX.

in welk een opwaater was, waar van Oudenhoven, blad 104. aldus ſchrijft: *Anno* 1579. *brack de Betuwe weder in;*

Digitized by Google

CIↃIↃLXXXII.

Pieter Kornelis zoon Hoofd ſchrijft in zijn XIX. boek aldus: *De Schans in de Kuynder werd' t' eenemaal plat geſpoelt: de dyken daar ontrent aan ſtukken; ende tot oovermaat der ellende, quam 't hermaaken traaghlyk by om dat'er geen aarde te krygen was.* Dit voorval gebeurde in Wijnmaand eenige daagen voor 't verraszen van Steenwijk, volgens de getuygenisſe van Bor in zijn XVII. boek. †

CIↃIↃLXXXVII.

Pieter Bor Kriſtiaans zoon in zijn XXIII. boek ſchrijft: *Den 17. Decembris is een ſware inunda-*

†Tuſſchen deeze en de volgende vloed vind ik een opwaater in't jaar

CIↃIↃLXXXIV.

voorgevallen, waar door de dijkken by Weſel, Emrik en Rees inbraaken, gelijk blijkt uyt een brief van Kaarl Roorda aan de Staaten van Friesland geſchreeven tot Utrecht, en onder my beruſtende, de woorden zijn deeze: *De Dycken des grote waters halve ſijn tuſſen Rees en Weſel, tuſſen Emric en Rees bij Sevenar, en noch verder gewaldich ingebroken en dat van ſelves*, enz.

Digitized by Google

*inundatie in de Ommelanden geweeſt in Hom*ſ*terlant, Marne en alle hoge landen hebben onder water gelegen, en was het water by na ſo hoge als die Alderheylige vloet Anno* 1570. *doch en dede ſo grote ſchade niet.*

CIↃIↃLXXXVIII.

Bor in zijn xxv. boek; *Den* v. vi. vii. *en twintigſten in Slagtmaand is het weederom zoo hoogen vloed geweeſt in de Ommelanden, dat het weynig ſcheelde van de vloed van Alderheyligheu Anno* 1570. *Soo dat de vloed oover alle hooghe Landen ende hoogh oover de Emſterwal is gegaan ende leden groote ſchade aen de dycken, die met veele duyſenden niet en conden gerepareert worden.* †

† Ik vinde ook een vloed op 't jaar

CIↃIↃXCIII.

waar van Francoys Maelſon in een brief aan Johan van Oldenbarnevelt aldus ſchrijft by Bor in zijn dartigſte boek, blad 776. *Wy zijn hier te nacht tot Hoorn ook in een ander perijkel geweeſt van't Hoge Water door die Weſt-Noord-Weſte Wind ſulks dat van giſter avond't Water begoſt te waſſen, en is te nacht al geweeſt tot beneden aen de Herbergh van de Rode Molen, de Zeeluyden en Havenaers hier tot Hoorn verklaren dat in acht Jaren hier op een voet na niet ſo hoog is geweeſt.*

Digitized by Google

CIↃIↃXCV.

Van die verſchrikkelijkke oovervloeyinge der rievieren in deeze Neederlanden, door het ſmelten des ſneeuws ende de daar op volgende geduyrigen reegen gewaagen verſcheydene Schrijvers en onder deeze zeer wijdloopig den naarſtigen Pieter Kriſtiaans zoon Bor in het XXXII. boek van zijn vervolg der Neederlandſche oorloogen, met deeze woorden: *In Februario deſes jaers is een groote ſneeu gevallen, dewelcke geſmolten zynde, ende daer op comende eenen gheduyrighen grooten reghen, ſoo hebben die wateren, die uyt de gheberghten, Bosſchen ende revieren afquamen, ſoo groot ende gheweldich gheweeſt, dat de revieren overliepen, ende groote ſchade deden. Den Rhijn, Maes, Wael, Yſſel, de Moesel, waren ſoo hoogh, dat by gheen menſchen ghedencken, de ſelve ſoo hoogh gheweeſt waren. Men ſeyde dat de Moesel dertigh voeten hooghe was, desghelykx was den Rhijn wel ſes voeten hoogher, alsmen conde bevinden, dat hij by eenigh menſchen ghedencken gheweeſt was, ſo dat vele dycken overliepen ofte doorbraken, vele duysenden van beeſten ende menſchen*

Digitized by Google

ſchen verdroncken, vele landen, ſteden ende dorpen leden groote ſchade, in Ghelderlandt ende Hollandt waren de Eylanden van Bommelreweert, Betuwe gheheel onder water; den dyck † van Gorcum brack door, ſoo dat het ontrent Papendrecht al onder liep, Albrasſerweert van ghelycken, niet tegenſtaende alle devoir by Dyck graef ende Heemaden daer tegen ghedaan: Schoonhoven ſtondt gheheel onder water, ende men vreesde dat des Stads muyren omghevorpen ſouden worden: veel bolwerken aen ſteden ende fortreſſen ſpoelden wech, tuſſchen Rhenen ende Wagheninghen liep den Rhyn oock over; een Stadtpoorte van Wagheninghen ſtortede, ende 't water liep voorts door de Veluwe, ende dede aen de Stadts muyren, Bolwercken, poorten ende hameyen van Amersvoort (daer noyt gheen Rhynwater gheſien en was) veel ſchadens; alle den turf dreef door de Veenen heen wech, ſoo dat die van het Sticht aen turf, ſtadveſten, poorten ende hamejen van Amersfoort, wel ſchade leden

T 4 *vier-*

† Oudenhoven in zijn verhaal van de Cimbren, *pag.* 105. leevert'er dit af: *Anno* 1595 *in den Maert brack den Leck-Dijck door in den Loopicker-Waert tot Willige-Lan-geraeck, ende* 14. *dagen daer nae den Wolphertſen Dijck ontrent Gornichem.*

Digitized by Google

viermael hondert duysent guldens. Doetecom werdt van wallen ende bolwercken meest ontvesticht. Door den inbreeck by Wesel, te Zutphen ende Deventer, dreven oock schone bolwercken wech: 't Lant van Vyanen liep onder, soo datter over al groote ellende te sien ende hooren was, niet alleen in dese, maer in meer andere landen. De woorden van Emanuel van Meteren deezer oovervloeyinge halven gaan op volgenden trant in het zeeventiende boek van zijn' Neederlandsche Historie; *Heraugiere self mette Capiteynen Ballifort ende de Vos met meer andere haer binnen* [Hoey] *lieten besluyten, niet tegenstaende datter soo grooten overvloet van de opperwateren alomme over de Landen was, door den grooten sneeu die ghevallen, ende daer op subyten reghen ghecomen was, soo dat bycans alle revieren, ende namelyk de Ryn van boven Colen af over beyde sijne sijden so overgeloopen was, als by mans gedencken niet gesien en is, so dat alle byghelegghen plaetsen ende dorpen onder water, ja vele wechghevoert werden. Veel duyzenden van beesten ende oock veele menschen verdroncken. In Hollant was het gantsche Eylant van Bommel ende andere onder water, 't welck een*

groote

Digitized by Google

groote ſtraffe Godts was over veel menſchen. Daer zyn oock veel ſchansſen ende Bolwercken verdroncken, ende eensdeels wech gheſpoelt, ſoo dat het Krychsvolck alomme werck hadde om de landen voor inval te bewaren, ende de ſterckten te repareren, tot groote coſten der Landen. Thuanus, naa dat hy verhaalt heeft, de ſteygeringe des waaters oover de dijkken aan de Rijn, Maas, Mayn, Nekkar, en Donauw, ſchrijft, in het CXII. boek van zijn Hiſtorien, Dat dees zond-vloed voornaamenlijk woedde in het Sticht van Utrecht omtrent de Stad Renen, daar de Gringes, een oud volk, gelooft worden, gewoont te hebben. Want de Rijn, heeft in dat geweſte den dijk verbrooken, en een meenigte waaters in de naaſte veenen, daar de turf om te branden uytgegraaven wordt, gevoert; welke voorts door een onbekende omweg, met een grouwzaame drift door de bergen, bosſchaadien en heyden tot aan Amorsfort gejaagt weezende, aan de wallen ſtutte, en aldaar haar door de heynſte graften verdeylende, de voorkoomende poorten met de ſluyzen om verre wierp, de ſteene bruggen beſchaadigde en de huyzen des Stads, eeven als in een aard-beweeginge, déé ſchudden.

Digitized by Google

Eyndlijk de Eems het waater ontfangende, loſte het in de Zuyder-zee. *Enzv.* †

CIↃIↃXCVII.

† Ik zal hier plaats geeven aan Everhard van Reyd, die aldus ſchrijft in zijn twaalfde boek, blad 394. van deeze vloed: *In Martio zyn alle ſtromen, Rhijn, Wael, Yſſel, Maes, inder haeſt overgelopen, hooger als eenich menſch gedachte, ſo dat alle dijcken braken oft overliepen, veel menſchen ende beeſten verdroncken, ende ongelooflijcken ſchade ende jammer geſchach. Tuſſchen Rhienen ende Wageningen liep den Rhyn over: Een Stadt-poorte te Wageninge ſtorte, ende 't water liep voort dwers door de Velou, ende dede aende Stadmueren, bolwercken, poorten ende hameyen van Amersfort, daer noyt geen Rhijn-water gheſien was, veel ſchadens. Alle den torf vande Veenen dreef wech, ſo dat die van Stichte den ſchade aen den torf, Stadt-veſten t' Amers-fort ende anders gheleden, over de viermael hondert duyſent guldens achten. Doetecum werdt aen wallen ende bolwercken meeſt ontveſticht door inbrekinge by Weſel: Te Zutphen ende Deventer dreven ooc ſchone bolwercken wech. d' Over ende Neder-betouw, Landt te Vyanen, Dortſchen Weert, ende meer andere quartieren liepen onder. Ende wert, gemerckt dat juyſt ter ſelver tijt op verſcheydene andere plaetſen gelijcke overwateringen geſchagen, als te Nurenberg, Dantzic, Straesburgh, Bremen,* &c. Theodorus Verhoeven in zijn kronijk van Amisfort, *pag.* 76. ſpreekt door vertaalinge aldus: *In't jaar* 1595. *op den vijfden dag van Lentemaand is 'er een zeer groot opwaater geweeſt, wanneer de Rhijn de dijkken tuſſchen Rheenen en Wageningen verbreekende met zoo grooten vloed van waater naa ons Stad* [Amisfort] *ſchoot, dat twee poorten en bolwerken wierden om ver geſmeeten, zoo dat de menſchen lange tyd bykans door alle ſtraaten der Stad met booten voeren. Blijk hier af ſtrekken de Duytſche*

Digitized by Google

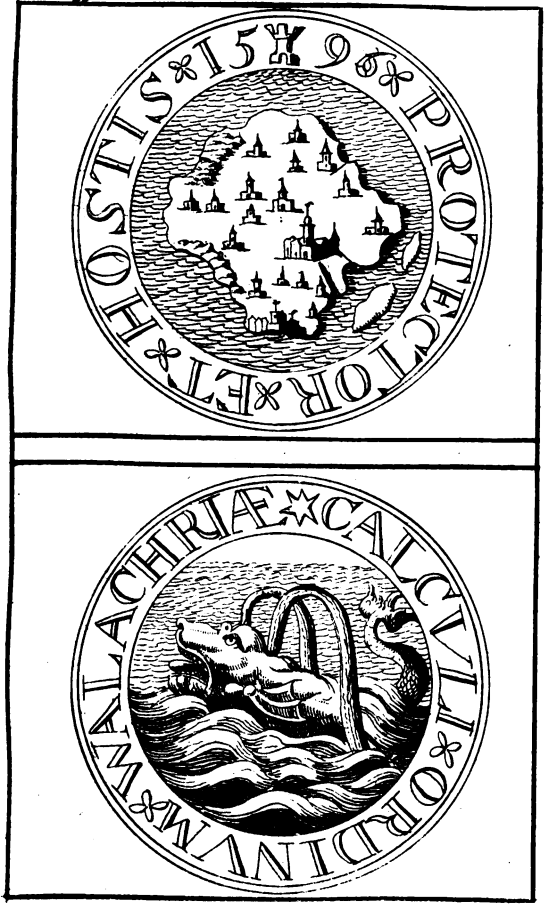

Digitized by Google

Digitized by Google

rÿmen, die men ziet aan de Utrechtſe en de Slijk-poort; als meede de tijd-veersjes op de muyr by de Sluys, Munickerdam genoemt:

Poſt CIneres RhenVS rVIt haC VaLLoqVe reVeLLens

MVros Ita VrbIs perCVLIt.

Andere tijdvaarsen van deeze vloed leeſtmen op 't Raadhuys, die gemaakt zijn, zoo ik meen, van de vermaarde Heer Jan Kornelis Geſſel, meeſter in de vrye konſten, en in zijn leeven opperbeſtierder der Amisfortze ſchool. In de aanteekeningen van de Heer Matthæus oover den ombekenden Amisfortzen ſchrijver, *pag.* 402 leeze ik van deeze vloed uyt het *Chronicon Agathenſe* het volgende: *Anno* 1595. *den* 5. *Martii is den Rhynvloed hier gecomen, en t' water hooch in de Stadt gegaen, dat ſommige ſtraten onder water ſtonden, ende ſyn eenige poorten en bruggen van de Stadt wech geloopen.* Dominicus *ten* Berch *woonende int Paters huys heeft ons Pater uyt ſyn* Camer, *ende Heer* Jan *uyt Schotlant, die ons van de Heeren toegeleyt was, oock uyt ſyn Camerken, ende H. Jacob van Hees, die twee jaren aen de beroeringe int Siechhuys hadde gelegen uyt 't ſelve ſiechuys op den rugge door het water gedragen op den Dormter, alſo beneden geen plaetſe ſonder water en was. De ſelve ten* Berch *dede ons ſo grooten getrouwicheyt als off wy ſyn Suſteren hadden geweeſt.*

Ik twijffele niet, of in den jaare

CIↃIↃXCVI.

is een vloed voorgevallen, die Zeeland getroffen heeft, en tot deeze kan men brengen de neevenſtaande gedenkmunten, de eerſte verbeeldt het eyland Walcheren met de Steeden en dorpen, de letters zijn: PROTECTOR ET HOSTIS. 1596. *Beſchermer en vyand.* Op de ander zijde vertoont zig een ſpuytende walviſch, met dit omſchrift: CALCVLI ORDINVM WALACHRIÆ. *Reeken-*

Digitized by Google

CIↃIↃXCVII.

In den jaare CIↃIↃXCVII. den XV. in Oogſtmaand verhief de zee haer hooger, dan in den jaare LXX. in die alombekende zond-vloed, en verbrak te veel plaatzen de dijkken, tot groote ſchaade van den Lande. De Schans te Reyde ſpoelde voor 't meerendeel wech, volgens de Aanteekeninge van Winzemius in zijn XIX. boek. †

---

kenpenningen van de Staaten van Walcheren. De tweede verbeeldt Arion op den dolfijn, met deeze letteren: NVNC SPE NVNC METV. 1596. *Nu in hoop, nu in vreeſe.* Op de ander kant het Zeeuſche waapen met de gewoonlijkke ſpreuk: LVCTOR ET EMERGO. *Ik worſtele en houd het hoofd booven.* Door welke penningen de Zeeuwen misſchien te kennen geeven haar wankelbaare ſtaat in dien tijd door het woeden der Zee.

† Den waarheyd-lievenden Everhard van Reyde ſchrijft 'er aldus af in zijn XIV. boek der Neederlandſche hiſtorien, *pag.* 483. *Noch thoonde Godt een merckelijc teecken van ſijne gramſchap, den vijfthienden Auguſti wayende met een volle Maen ende ſpringh-vloedt een grouwelijcken Noordt-weſten windt, die ſoo hooge Zee maeckte, dat heel Waterlant tegen over Amſterdam ende d' Omlanden onder-vloeyden. Die Delfzijlen en de andere uytbarſtende, veel beeſten ende ooc menſchen verdroncken. Op eenighe plaetſen ſcheurden wel niet de dijcken, maer de hooghte van het water liep daer boven over hen. Ervarene, ende die op mercteeckenen gelet hadden, ſeyden, dattet een voet hooger was geweeſt, als Alder-Heyligen Vloet, In het Iaer 1570. Die nieuwe bedijckinghe van de Sijp, weſende een verdroncken Lant van omtrent*

Digitized by Google

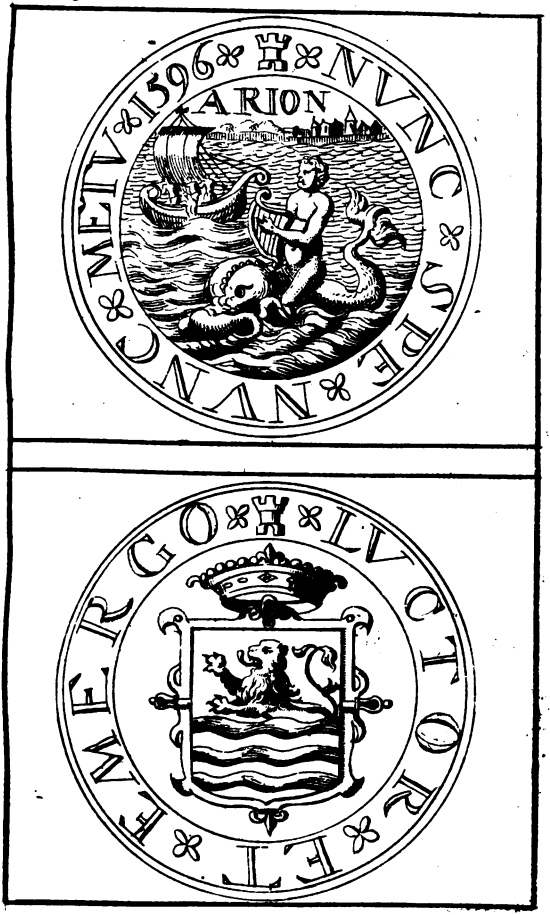

Digitized by Google

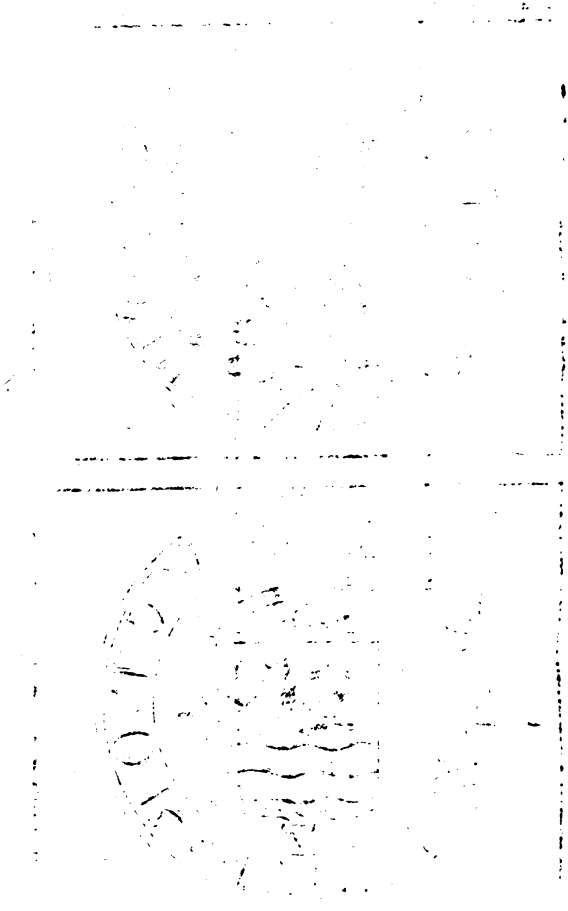

Digitized by Google

CIↃIↃCI.

De Rijn ſteygerde in dit jaar vry hoog tot 'er bedde uyt; waar door tot dier tijds geheugenisze, aan de veſten te Nimmeegen in ſteen gehouwen is, dit opſchrift;

Den neeghenden December een duyzent,
ſes hondert een,
Stondt het Water aen deſen ſteen.

Velius in zijn Hoornſche kronijk ſchrijft aan 't IV. boek; *In Novembri was hier een groote ſtorm uyt den Noordweſten en dreef 't water ſoo gheweldigh op, dat het ſint Alderheylighen-vloet 't jaer 1570 noch noyt ſoo hoogh gheweeſt was, dies veel dycken overliepen of deur braecken, doch hier ontrent gheene.* †

trent negen duyſendt morgen in Noort-Hollant, het welck dit Jaer door private perſoonen, met vier hondert mael duyſent gulden bedijckt was, ſchuerde op veel plaetſen, ende de Bdyckers vielen in nieuwe moeyte ende koſten, die ſy niet en ontſaghen, ende ſtracks begoſten te hermaken. Daer aen men die private rijckdommen des Lants ſpueren mach, die door Godes ſeghen oock midden inden barnenden Oorlogh gemeerdert waren.

† In het volgende jaar

CIↃIↃCII.

is'er ook een opwaater geweeſt, waar af de Beſchrijvinge van

CIↃIↃCVI.

Jacobus Auguſtus Thuanus verhaalt in 't CXXXVI. boek van zijn Hiſtorien, dat in 't jaar CIↃIↃCVI. Een ooverfellen ſtorm van wind ontſtond, die Neederland en andere geweſten des weerelds dapper aanranſde, ſcheurende ooveral de boomen met de wortel uyt, en vernielende in de Steeden en Landewaart, ten voetzande toe huyzen en toornen, en verbrak meede de dijkken in Noordholland tot groote ſchaade van de naaſtgrenzende velden. Velius in zijn Hoornſche Kronijk gedenkt wel deezes winds, die op Paaſchnagt onvoorziens met een groote ongeſtuymigheyd opkoomende, een meenigte ſcheepen op de Frieſche kuſt meeſt ontrent Hindeloopen aan ſtrand joegh, doch niet van inbraak van dijkken.

CIↃIↃCX.

Deeze was die van den jaare XCVII. in de voorgaande eeuwe niet wangelijk, en was

van Enkhuyſen deeze woorden leevert, blad 203. *Men ſtondt hier dit ſelve jaer in groot gevaer door een ſwaere ſtorm en waternoodt: een ſtuk van de nieuwe muur, die van de Noorderdijk gemaekt wierdt, ſloeg om verre; de nieuwe dijk liep gevaer; de Noorder ſluis begoſt te berſten, doch de burgers deeden ſoo veel weers, dat het door Godts genade daer bij bleef.*

Digitized by Google

was herkomſtig uyt een ende die zelfde oorzaak. Zy viel in Louwmaand voor, en baarde de meeſte ramp in Holland, Zeeland en Friesland, alwaar de dijkken op veel plaatzen doorbraaken. Velius in zijn Kronijk van Hoorn, aan 't IV. boek, roertze deezer voegen aan; *Daer na't jaer* CIↃIↃCX. *den* XXIII. *Ianuary op Emerentien dagh, was hier deur een ſtercken Noortweſten wint ſoo groote opvloet van water als in* XL. *jaren niet gheweeſt was, ende was op veel plaetſen ſtyf ſoo hoogh als op Alderheyligen vloet, die om zyn groote ſchaden ſoo vernaemt is. Dies veel van de nabuyre dycken deurbraecken, doch hier ontrent gheene maer werden op veel plaetſen met louter ghewelt en ſeer groote koſten heel ghehouden, als aen de Weſterdyck buyten Medenblick, by de Gelderſche horn buyten Enchuyſen, en hier op een plaets of twee neffens Schellinckhout, alwaer ick ſelfs gheſien hebbe dat de kruyn van den dyck op een trede na deur was. Men leerde ditmael de ſlagh van 't water breecken met ſcheeps ſeylen binnen met ſtroo ghevult, en met behulp van ſteenen beneden by den dyck neerghelaten, oock met tacken van boomen met rys met al afgehonden en voor den dyck op malcanderen ghepackt en*

met

Digitized by Google

CIↃIↃCVI.

Jacobus Auguſtus Thuanus verhaalt in 't CXXXVI. boek van zijn Hiſtorien, dat in 't jaar CIↃIↃCVI. Een ooverfellen ſtorm van wind ontſtond, die Neederland en andere geweſten des weerelds dapper aanranſde, ſcheurende ooveral de boomen met de wortel uyt, en vernielende in de Steeden en Landewaart, ten voetzande toe huyzen en toornen, en verbrak meede de dijkken in Noordholland tot groote ſchaade van de naaſtgrenzende velden. Velius in zijn Hoornſche Kronijk gedenkt wel deezes winds, die op Paaſchnagt onvoorziens met een groote ongeſtuymigheyd opkoomende, een meenigte ſcheepen op de Frieſche kuſt meeſt ontrent Hindeloopen aan ſtrand joegh, doch niet van inbraak van dijkken.

CIↃIↃCX.

Deeze was die van den jaare XCVII. in de voorgaande eeuwe niet wangelijk, en was

van Enkhuyſen deeze woorden leevert, blad 203. *Men ſtondt hier dit ſelve jaer in groot gevaer door een ſwaere ſtorm en waternoodt: een ſtuk van de nieuwe muur, die van de Noorderdijk gemaekt wierdt, ſloeg om verre; de nieuwe dijk liep gevaer; de Noorder ſluis begoſt te berſten, doch de burgers deeden ſoo veel weers, dat het door Godts genade daer bij bleef.*

Digitized by Google

was herkomſtig uyt een ende die zelfde oorzaak. Zy viel in Louwmaand voor, en baarde de meeſte ramp in Holland, Zeeland en Friesland, alwaar de dijkken op veel plaatzen doorbraaken. Velius in zijn Kronijk van Hoorn, aan 't IV. boek, roertze deezer voegen aan; *Daer na't jaer* CIↃIↃCX. *den* XXIII. *January op Emerentien dagh, was hier deur een ſtercken Noortweſten wint ſoo groote opvloet van water als in* XL. *jaren niet gheweeſt was, ende was op veel plaetſen ſtyf ſoo hoogh als op Alderheyligen vloet, die om zyn groote ſchaden ſoo vernaemt is. Dies veel van de nabuyre dycken deurbraecken, doch hier ontrent gheene maer werden op veel plaetſen met louter ghewelt en ſeer groote koſten heel ghehouden, als aen de Weſterdyck buyten Medenblick, by de Gelderſche horn buyten Enchuyſen, en hier op een plaets of twee neffens Schellinckhout, alwaer ick ſelfs gheſien hebbe dat de kruyn van den dyck op een trede na deur was. Men leerde ditmael de ſlagh van 't water breecken met ſcheeps ſeylen binnen met ſtroo ghevult, en met behulp van ſteenen beneden by den dyck neerghelaten, oock met tacken van boomen met rys met al afgehouden en voor den dyck op malcanderen ghepackt en*

met

Digitized by Google

met ſparren by een ghehouden. Op eenige plaatzen daer den dyck ſtorten wilde, wert hy met anckers en touwen vervangen en geſteunt en ſonder deeſe inventien ſcheen onmooghelyck datmen het water uytghekeert ſoude hebben: Want de Vloet duyrde ſeer langh, begon ſmorghens te ſes uyren, was ſmiddaeghs recht na twaelven op zyn hooghſte, en hielt aen ſonder heel groote verlichtinge tot 's anderen daeghs byde middagh. De grootſte ſchade, die hier ontrent gheſchiede, was 't inbreecken van den Waterlandſchen dyck, waer deur 't water binnen ſoo hoogh wert, dat de Beemſter, die nu bycans ledigh was, inbrack, en weder vol waters liep, dies veel van de nieuwghemaeckte dyck weghſpoelde, en hielp de bedyckers aen nieuwe moeyten en gheen kleyne koſten. †

CIↃIↃCXII.

In den jaare CIↃIↃCXII. duyrden de ſchrikkelijkke ſtormwinden, die in Wijnmaand

† Het Hindelooper kroniikje ſpreekt ook van deeze vloed aldus: 1610 **Yn dit jeer / weer** *Pontiaans* **floe / daa de dijken / om en by Hijnleppen / en nei Staarum / fol gatten britſen ſint: en waazden oeuwer al fan de ſee tu ſchoerd.**

Digitized by Google

maand begonden, noch in de drie volgende maanden tot onwaardeerbaare schaade, zoo te waater als te lande, aan kerken, huyzen, boskaadien, dijkken, dammen, en scheepen, te Ysendijk en Aardenburg in Flaanderen scheen 't of de zee, bey de plaatzen wilde inslokken. Te Sluys raakte de Stadsmuyr door de slag des waaters ter needer. Flisingen ging niet vry aan heur muyren en bollewerken. In Tekxel en Holland quaamen wel twaalfhonderd drenkelingen aan strand drijven. Ziet van dit en andere voorvallen het xxxiii. boek van Baudartius in zijn vervolg op de Historien van Meteren.

CIↃIↃCXXI.

In dit jaar brak in Holland tuszen Haarlem en Spaarendam de dijk door, ten prijze van het leeven van veele menschen en vee, die verdronken. Weynige daagen te vooren, was een Walvisch, achtendertich voet lang, hebbende het hoofd als een zwijn, tuszen des Graaven-Haage ende ter Heyde gestrand, dat voor een voorboode van onweeder wierde opgenoomen. Van dit boovenstaande schijnt den Arts Klaas Wassenaar in zijn zesmaandelijkke geschie-

Digitized by Google

denisſen in Europa in Herbſt-maand gewach te maakken. Dit zijn zijne woorden; *Eenige daagen na dat de principaelſte polders in Vlaenderen doorgeſteeken waaren, om dat de Spaengiaerts met geweldt haren pas over de ſelve niet weder ſouden ſoecken te nemen, is 'er eenen ſo grooten onweeder en ſtorm-wind uyt den Noordweſten ontſtaan, dat niet alleen het water door de doorgeſteeken dycken, veel hooger int land geloopen is, alſt oyt te vooren was, ja tot de poorten van Brugghe toe, alwaer het in meenighe jaren niet geweeſt en was, maer oock geen kleene ſchade op de Friesche dycken en byſonder in Holland gedaan heeft, alwaer het de Velſerdyck t' eenemaal wech geſpoelt ende de contreyen ontrent Haerlem ende de ganſche Veenen blank geſtelt heeft, tot groot nadeel der Huysluyden ende de goederen, die in Kelders tot Amſterdam aen de wateren gelegen waaren.*

CIↃIↃCXXIII.

Die van den jaare CIↃIↃCXXIII. kondme voor een dubbelden zondvloed reekenen. Want behalven dat in 't laaſte van Wintermaand, de Rijn, Waal, Maas en Lek, door hun opwaater de dijkken verbraaken, ende

ende de Landen wijd en zijd ooverſtroomden, zoo is meede ontrent die tijd, de zee zeer ontſtelt geweeſt, door de zwaare ſtormwinden, en heeft de naabuuren van de zeeſtranden in Holland, Zeeland en Friesland booven maaten groote ſchaade toegevoegt. Papenmuts en Schenkenſchans leeden ſchaade aan hun bolwerken, en door de doorbreekinge van den Arnhemſche dijk, raakte de Tielrewaart en Sticht van Utrecht met andere geweſten onder, dervoege dat door de ſtroomende kragt des waaters veel huyzen wech dreeven en menſchen en vee verdronken.

CIↃIↃCXXIV.

Deeze heeft wel niet zoo groote ſchaade veroorzaakt, als andere opwaateren gemeenlijk deeden. Is doch niettemin booven gemeen en opmerkens waardig geweeſt. Want op den dag van S. Pieter in banden, zijnde een zeer drooge zoomer, de Maas, de Rijn, Waal en Yſſel, zoo ſchielijk reezen, dat niemand gedenken mogte in zoo korten tijd, eenigen rievier tot die hoogte ſteygerde. †

† Die ſchrandere Staats-mol Lieuwe van Ayrzema ſpreekt

CIↃIↃCXXV.

Dat ongewoone Hoogewaater van den jaare

ſpreekt van deeze vloed in zijn vierde boek der Saaken van Staat en Oorlogh op naavolgende wijze, blad 269. *De Vorſt was deſe Winter langh ende ſtrengh: ontrent den* 10. *January bevonden ſich de* Leck *gheſtopt deur den Yſganck: ende alſoo boven in 't Landt veel Sneeu was gevallen: quam ſo groten watervloet af, dattet de* Leck *niet konnende verſwelghen, cauſeerde een breuck inden Dijck een half mijl boven de* Vaert. *Inde* Maes *ſtondet oock ſeer hooch: ja hooghet als ſeecker teecken op een ſteen tot* Venloo *opgherecht, met dit rijmke:*

In 't Jaer ſeventigh en een,
Stont het Water op dees ſteen.

Binnen Bommel *ſtondet in de Stadt: de ſcheepen dreven op de Dijcken aen ſtucken: maer als het doorbrack, verlooren die van* Vyanen *drie mans lengte waters in vier uyren tijts. Het water ſpreyde ſich door alle de contreyen die Noortwaert, en Noortweſtwaert lagen,* 't Uytrecht *ſtont het inde poort, en meeſt in alle de Kelders, voorts na* Schoonhoven, ter Goude, *maer ontrent* Copiers Kaey, *by* Alphen *en* Coudekerck, *en* Woerden *wierdt het afgedamt: ſoo datter groote ellende was, met vluchten als anderſints, waer door het metter tijdt mede na* Amſterlandt, *en de* Veenen *ſettede: ſoo dasmen binnen der Stede van* Amſterdam, *de Sluyſen ontſluyſt ſach, en ſonder ſloth, buyten en binnen even hooch, en over den peyl. De landen buyten lagen alle onder: ſoo dat ſy haer vertoonde, als voor de dijckinghe, doen* Hollandt *noch met de Zee ghemeen was.* Oudenhoven gedenkt ook van het inbreeken der Lek-dijk op dit jaar, *pag.* 105. *Anno* 1624. *op den* 2. *February, brack den Leck-dijck boven de Vaert in.*

Digitized by Google

jaare CIↃIↃCXXV. beſchrijft Nikolaas Waſſenaar in 't VIII. deel van zijn' zesmaandelijkke geſchiedenisſen, met de volgende woorden; *Den* VII. *en* VIII. *in Lentemaand liep de Wint Weſt ten Noorden, en die verhief haer 's avonts tegens de Sprinckvloet van de Nieuwe-maen, dat het water in de Zuyder-zee, en binnen Amſterdam ſo hooge liep, als op Alderheiligen vloet in den jare* CIↃIↃLXX. *tot op anderhalf duym, geteeckent aen de Dam-ſluys, alwaer met dit gedicht de hooghte en't jaer geteeckent is*

Het Iaer en peIL hIer aengeVVesen Is

Hoe op noVeMber De zee gereſen Is.

's nachts te een en twee uren, zynde een ſondagh, ſtont het water bynaeſt op het midden van den dam, aen de drempels en ſtoepen van de huyzen op de Nieuwendyck, en tegens de Warmoeſtraet, ende de zeedyck, die niet gelyck in den jaere CIↃIↃCX. *overſtorteden, doens perijckel was ontrent de Heer Burghermeeſter Booms wooninghe, de huyſen binnen dyckx om te wellen* *** *maer dat buyten dyckx lagh was al onder; huyſen met de ſtraet gemeen ſtonden vol, ick ſwyghe de kelders: alle de ſluyſen liepen oover:*

de palen keerden geen bu ten leggende ſchepen, mits ſij binnen quamen. Het Schip dat by 't Ryſenhooft; op de kadyck ſat, wiert zonder moeiten afgehaelt. Rapenburg, Wulenburg, Marcken, de Laſtagie, ende alle de nieu aengebonde wercken lagen verdroncken. De vorige ſtorm hadde de Diemerdyck wel afgeſpoelt ende palen overgeworpen, maer door de ſonderlinge voorſorg der HH. Burgermeeſteren der Stede Amſterdam wierden eenighe wackere Lichters ende Schuytevoerders met ſeylen derwaerts geſonden, die den dyck behielden, maer daer waernemende, ſtortede het elders over en nam een goet ſtuck van den Dyck: tuſſchen Muyden en den Berg liep veel dyckx weg: by Bonſchoten niet wejnig: ſo dat daer de binnen Meyren vol raeckten, ende ſtraten met de neerhuyſen in de Nieuſtad, ende kelders op 't Rockin en elders binnen dyckx in 't water geſtelt wierden; met de nieuwe maen binnen en buyten evenhoogs Waterlant wiert t'enemaet in zee gezet. Tot Catswoude wiert het oude gat, dat over vijf en vijftig jaer doorbrack, en duermen een ſchip van vierd' half hondert laſt inzonk, geopent. Op andre plaetzen liepen noch drie gaten in als boven en beneden Durckendam. Oude lieden

te

te Monnickedam seyden, als twater door de Stadt liep, dat het aldaer een voet hooger stond, als op Alderheyligen vloet. 't Amsterdam quam het lagher om dat de Velserdyck de ganssche winter door geweest was, en d' andere dycken mede gebroocken waren. In Texel zyn mede veel plaetsen ingeloopen. Eenige huysen die tot Petten buyten de nieuwe slaaper stonden, zyn wegh gespoelt, alsoo het Hontsbos verlaten, en de zee teegens den blooten dyck te doen heeft. De Stadt Harlingen stont in noot van ganssch wegh te raken, en by menschen gedencken wist niemant van hoogher vloet: een stuck van 't Hooft spoelde wegh en was t'enemael ontramponeert. Het Bildt is door en by Stavoren veel dykx verloren.

Wieringer dycken waren al ontramponeert. De Purmer sijptede over al door. Die hier geen digte dycken heeft, die hoeft geen lant. De Zyp was meede wel bewaert. De Wormer was verloren, alsoo 't water daer in liep. In 't lant van der Goes waren veel Polders in. 't Vlie verloor veel dyckx. Die van het Eylant Schellingh hebben een groot deel van de Dycken gemist, niet machtig zynde op haer kosten die te repareren. In Willemstad wierden de dycken gescheurt, ende ten sij eenige

naburige plaetsen doorgelopen hadden, 't was om 't ganſche lant daer gedaen geweeſt.

Tot Egmont op zee, is de Pharos of baken in zee wech gerukt, datter maer een ſtuck van ſtaet; de Duyn, daer hy op ſtont is bynaeſt wech, met twee huyſen. 't Is daer genoteert, dat het water een rechte elle hoogher geſtaen heeft dan in den jaare CIↃIↃLXX.

In Emderlant waren alle de dycken door die met geen agt tonnen gouds konden gemaakt worden: ende huyslieden door de Mansveldſche verarmt zynde hadden geen magt om die te repareren, dies de zee daer in en uytſpoelde.

Tuſſen Hinlopen en Stavoren brack een gat ſoo diep, dat de geheele Zuyder zee daer door ſcheen te vallen, die de kerck van den Ham en veel huyſen menſchen en beeſten weg nam. Alle plaetsen int particulier aen te roeren ſoude te lange vallen &c. Velius in't vijfde boek van zijn Hoornſche Kronijk gewaagt'er 't volgende af; Tuſſchen den VIII. en IX. Meert, des nagts was het water hier ſoo hoogh, als't by menſchen heuchenisſe niet geweeſt was: doch het rees op verſcheyden plaetſen ongelyck. Op eenighen waſt even hoogh als op Alderheylighen vloedt Anno CIↃIↃLXX.

CIↃIↃLXX. *op ſommighen een half voet, op ſommighen een heele voet hoogher.*

Het ſtondt op de Ooſterſtraet, tot bykans aen de middel-reghel en waert noch een half voet gewoſſen, tsoude daer oover de ſtraet heen gheloopen hebben, ghelyck het al reede deed op eenighe plaetſen van den dyck, namelyck, by de Weſterpoort, tusſchen die ſelfde poort ende de naeſte huysen, daer het ter nauwer noodt met palen ende delen ende daer koe-mis achter uytghekeert ende gheſtuyt werdt.

Daer gheſchiede op veel plaetſen groote ſchade, als voornemelyck tot Amſterdam, daer veel goedts in de kelderen bedorf. De Diemer-dyck ende de Velſerdyck braeken deur, dies de Landen daer ontrent heel onderliepen, dat ſelfs het water tot Haerlem in de Stadt ſoo hoogh ſtondt, datmen met ſchuyten langhs de ſtraten moght varen.

Oock brack de Waterlandſche dyck in, waer deur de Wormer, die doen verſch bedyckt was, weder inliep tot groote ſchade van de bedyckers.

De Purmerdyck was mede in groot peryckel ende werdt ter nauwer noodt ende met ghewelt bewaart.

CIↃIↃCXXX.

In Wintermaand deezes jaars leed Neederland oovergroote ſchaade door het waater, aangement door een heevige wind, dervoege dat dijk noch dam het konde ſtutten. Flaanderen kreeg'er zoo veel af, dat alles vol liep. Twee mijlen weegs, daar niet dan beemden waaren, en bewoont van veel volk en vol vee verdronk t'eenemaal. By na heel Flaanderen ſtond onder waater. Iaa! alle dorpen ſchier tuszen Antwerpen en Bergen met menſchen, vee en wat'er in was leeden gevaar. In Zeeland braakken de dammen door, dat veele menſchen en beeſten het leeven koſte, en een goed deel lands bedorf. Een deel van Vliſinge ſpoelde door het waater wech. En als veel volkx op een hooghen toorn gevlooden was, tot lijfs-berging, zoo bonsde het waater met zulk een geweld daar teegen aan, datze néérploſte, zoo datze alle ellendelijk om quaamen. Waar 't waater een halve ſpan hooger gewaszen, 't was om Zeeland en half Flaanderen te doen geweeſt. Veel duyzend menſchen bezuyrden 't met de dood, die naaderhand gevischt wierden.

CIↃIↃCXXXI.

Digitized by Google

CIↃIↃCXXXI.

Van deeze gewaagt de Maaker van het Tractaat *Jehovah Nisſi*, *opgeregt ter gedachtenisſe van des Heeren weldaden*, daar hy zeyt, *Maar hebben in dat ſchrickelyck ende lanckduerich laaſte tempeeſt opt eynde van October een onuytſprekelycke ſchade geleden aen onſe dycken inſonderheydt int Eylandt van Walcheren, te Weſtcappel, daer die ſtoute baren, brekende als uyt moeders lyve, een van de grootſte, ſterckſte, en ſwaerſte dycken, niet alleen ontrampeneert, maer oock door gebroken hebben, ende in de ſtadt Vere, daer niet alleen de oude dyck van de ſtadt op een plaatſe wel half is wech geſpoelt, maer oock de ſteene ſtercke bolwercken, met vier huyſen ſijn in den afgrondt van de ſee needergeſtort.*

CIↃIↃCXXXIII.

In Wijnmaand ſteygerden de waateren in Holland en Zeeland, door een ſpringvloed zoo hoogh, dat niemand gedagtenisze hadde zulkx in dertig jaar gebeurt te zijn. Waar door niet alleen in de Eylanden en oopene velden veel menſchen en vee verdron-

Digitized by Google

dronken, huyzen en koſtele timmeraadjen oover hoop raakten, neemaar ook in de Steeden groove ſchaade aan goederen, en waaren voorviel. In Zeeland vistemen op een dag drie honderd en zeſtig drenkelingen. †

CIↃIↃCXXXVII.

In't laaſte van 't jaar CIↃIↃCXXXVII. was een geweldich opwaater in de Rijn, ſpruyttende uyt een ysdrift, die, de vrye gang des ſtrooms belettende, de dijkken niet min dan de aanpaalende Landen beſchaadigde.

† Van dit opwaater getuygt Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden, blad 105. *Anno 1633. op den Alderheyligen dagh waſſer ſoo eenen hoogen Vloedt datmen tot Rotterdam met Schuytjens over de kruyn van de groote Merkt voer, ende liep de Sluys, de Spuy genaemt, over, de Beeſten, weeſende doen de Beeſte-Merkt, quamen uyt haere Stallen dryven op de Beeſte-Merckt, ende geſchieden daer door diem Vloedt groote ſchaede.*

In den jaare

CIↃIↃCXXXV.

is'er ook een vloed geweeſt, van welke Oudenhoven *pag.* 105. aldus ſchrijft: *Anno 1635. in de Maent February waſſer eenen ſwaren Vloedt, ende brack den Leck-dijck door boven de Vaert, ontrent 't Dorp Schalckwijck.*

Digitized by Google

de. Heteren, de Lymers, de Nederbetuwe, 't Land tusschen Maas en Waal, een groot deel van 't Sticht van Utrecht, Holland en Ooverysel geraakten onder waater.

CIↃIↃCXLIII.

In Louw-en Sprokkelmaand des jaars CIↃIↃCXLIII. onstond weederom een hooge vloed in Friesland: zy hadd"er herkomst uyt zee; diens waateren door de winden aangement, met de byval van eene spring-vloed, der wijze de † Friesche dijkken besprongen, dat die de woedde daar af niet koonende uytharden, ooperinge gaaven, voor 't waater, dat de naast leggende Landouwe blank zette, méé sleepende huyzen, kerken, stukken van dorpen, heele velden, sluyzen, zee-weiren en zand-bergen,

† 't Hindelooper kronijkje van mijn Frieschе vrind Joannes Hilarides teekent van 't inbreeken der dijkken dit aan: 1643. **Bzeeken de dijken henne en woz yn: dottet laand hir blanck stoe; en koomen fan Molkurren dit henne ouwer 't laand farren. 't Nplaand roon heel uunder/ omtet Juffers gat pubzeek; En de sijl woed wei schuure: en der spoelden teulb/ ov trotteen huizen yn Hijnleppen/ fan de see wei.**

Digitized by Google

gen, die ander tijds de raazernye des Oceaans weeten te breydelen, tot behoud van menſchen en beeſten, die nu tot onoverwinnelijkke ſchaade van de ingezeetenen by meenigte zijn opgeſlokt. Ontrent Harlingen, in 't dorp Gaas, ſpoelden de lijkken ten ruſtbedde uyt, en wierden herwaart en derwaart van de golven geſlingert. Drent raakte onder, en droeg nu de ſcheepen, daar te vooren 't pad voor waagen en paarden was. Van Zwarte Sluys af tot Groeningen voerme oover Land. †

CIↃIↃCLI.

Geensſins is booven ons geheugenisſe, de ſchrikkelijkke waatersnood van den jaare CIↃIↃCLI. Want, behalven dat in Louwmaand des nagts tuſſen den XXV. en XXVI. alle de rievieren van Neederland, als de * Rijn

† Theodorus Verhoeven in zijn beſchrijvinge van Amisfort, blad 77. zeyt, dat op dit jaar de Stad laſt geleeden heeft van de Rijn, die booven maate waſſende de dijk doorbrak, en het omleggende land onder waater zette.

* Van de vloed des Rijns in dit jaar gedenkt Theodorus Verhoeven, blad 77. daar hy verhaalt, dat die rievier het land rondom Amisfort ooverſtroomde. Doch zoo yemand een naaukeurig verhaal van de ſchaa-

Digitized by Google

Rijn, Waal, Yssel, Maas en Lek, onvoorsiens (naa 't voorbeeld van den Donauw, Elve, Eems, Oder, Mayn, jaa van alle loopende waateren in Europa) door de waateren, booven gewoonte, opgezwollen weezende, de dijkken, die'er niet magtig waaren te stutten, te veele plaatzen hebben verbrooken, en hen wijd en zijd oover de Landen uytgespreyd, met omwerpinge van veele huyzen, en vernielinge van verscheydene buyttenwerken [van beveste steeden: zoo is daar te booven den XXIII. van Sprokkelmaand, met een volle maan, de zee, uyt der natuyre ten tijde des Springvloeds verheevener, door de behulpzaamheyd van een felle wind, der wijze opgezwollen, dat ze niet alleen in beyde de Frieslanden, Holland, Zeeland, en Groeninger Ommelanden, de dijkken heeft omgeworpen, en de naast leggende Landen onder waater geset, maar zoodaane eene schaade aan menschen en vee verwekt, die met geen menschen tonge is uyt te spreeken of penne te beschrijven. Te Katwijk sloeg 't waater aan de

schaade door de Rijn en andere rievieren veroorzaakt wil leeze, die kan naaslaan de *Annales Batavici*, onder de naam van Hollandtsche Mercurius in Louwmaand 1651. blad 9. en 10.

Digitized by Google

de kerk : en de klokken klipten allerweege den uytterſten waaternood. Mijne nieuws-gierigheyd dreef my derwaart in dat ongeſtuymig weêr, zijnde den dag die beſtemt was tot de Lijkſtacie en beaardinge van *Willem* Prince van Oranje, die doen tot s'anderen daags wierde uytgeſtelt, edoch eer ik daar quam was 't meeſte gevaar oover. De Heer Lieuwe van Aytzema, Reſident weegens de Hanse-ſteeden en van andere Princen, by den Vereenigden Staat, beſchrijft in het eenendertigſte boek van zijn Hiſtorie of Verhaal van Staat en Oorlog, deeze waatervloed met de volgende woorden : *Dit voorjaer is niet alleen elders, maer ook hier te lande ſeer aenmerckelyck geweeſt, door de hooghe water-vloeden ende oploopinge der revieren in de maent van Ianuarius. De dycken in de Betuwe, Tieler en Bommelerweert, Maes en de Wael en aen de Veluwe waren overgeloopen ende doorgebroocken. 't Waater liep tot Amersfoort voor de Poort; veel vee is verdroncken, oock menſchen. De Huislieden moeſten haer meeſt ſalveren op de ſolders, in ende op de daecken. Veel hasen wierden op de boomen gevangen. In den Bos ſtont het water wel acht daghen langh (voor deſen was't wel twee of*

of drie dagen geweeſt, doch niet ſoo hoogh) in de ſtadt ende tot aen den derden trap van 't Hocksael ofte Coer in de kerck. De marckt, Hintemer-ſtraet, ende ſtee-wech waren alleen droogh. Schepen van dertigh laſt voeren over het Landt van den Bos af recht toe recht aen, achter Heusden om in de Maes. Tot Nimwegen was een ſteen in de Stadsmuyr gemerſelt, tot gedachtenisſe dat in 't jaer ſeſtienhondert een, het water ſoo hoogh was geweeſt, maer nu wasſet mercklyck hoogher. Den Ryn ende Wael beneden Schenckenſchans waren in een gelopen, ſoo datmen geen Landt tusſchen beyden ſach: ende door het wech ſpoelen van den Malburchſendyck, daer ſich den Ryn indraeyde, ende den keel van den Yſſel met ſant begonde toe te ſtoppen, gelyck men by 't vallen van 't water beſpeurde, vreesde men een geheele verlandinge van den Yſſelſtroom. Men leeſt noch en weet niet, dat oyt de Betuwe, Maes en Wael Thielre-en Bommelerweert ende 't Sticht Utrecht, alle te gelyck ſijn doorgebrooken geweeſt ende onder water gezet, gelyck deſe mael. Men gaf voor reden van die ſelfde exundatie, de groote en extraordinaris ſneeuw, die boven int landt was gevallen; hoewel die niet als tegens may pleegh

Digitized by Google

te ſmelten. De ſelve exundatie van de ſoete revieren gepaſſeert ſijnde, quam in't leſt van Februarius een grooten vloet uyt de ſoute zee; namentlyck meeſt op S. Pieters ouden Styl, ende een dach of twee daer nae, zynde een Noort-weſte windt ende ſprinckvloet. In Frieslandt ſpoelde de Oldwoldemer zylwech tusſchen Dockum en Collum, met groote ooverloop ende inbreuck der dycken op verſcheyden plaetſen. Ontrent Stavoren ſijn de dycken desgelyckx doorgebroocken. Tot Scheveling was het water oock ſchrickelyck hoogh, werdende de Viſſchers ſchepen (hoewel hoogh aen de duynen opgetrocken) ſeer geſtooten ende beſchadigt. Den inreedt uyt het dorp nae de zee, wiert door een ſchip, met ſant van binnen en buyten aen gevult, geſtopt, ſoude anders oovergelopen ſijn. Den vyfden brack S. Anthonis dyck door op 't twee plaetſen, tusſchen Amſterdam ende Muyden, ende liep de Diemer meer weder onder; de ſchoone huyſen ſtonden aldaer tot aen de ſolderingh vol water. Aan de fortificatie wercken is alomme oock groote ſchade geſchiet. Dus verre de Heere Aytsema, daar by voege dat de vloed te Schevelingen verſcheydene huysen verbrijzelde. Aan de Noord zijde van de Helder ſpoelden eenige wooningen weg.

Digitized by Google

weg. Tot Hoorn liep de zee oover de róó ſteen, een plaats in 't hoogſte der ſtad. Rond om Haarlem leekt niet dan een bárre zee te zijn. 't Amſteldam vloeyde het waater over den Nieuwen dijk en Warmoesſtraat, en bedorf meenig koopmans goed, ook ſtroomden't t' Harderwijk oover de ſtraaten. †

† Zeer naaukeurig wordt ons alles, 't geen in deeze groote oovervloeyinge is voorgevallen, beſchreeven van den auteur van de Hollandſche Mercurius in Lentemaand 1651. blad 31. 32. 33. alwaar hy de ellenden de Neederlanden oovergekoomen breed uytmeet. Ik zal hier aanlaszen de woorden van Oudenhoven, die in zijn verhaal van de Cimbren aldus ſpreekt, blad 106. *Anno* 1651. *op den 5 Maert was in Ooſt-Vrieslandt eenen uytermaten hoogen Watervloedt, die oock den ondergank van geheel Noordt-Hollandt ſcheen te dreygen, ſoo datmen vreeſde, dat 't geheel Noorder quartier van Zuyds-Hollandt door de watergolven afgeſneeden ende met de Ingeſetenen weghgeſpoelt, of ingeſwolgen ſoude worden. Vele hadden haer gereedtſte goet gepackt, ende overleyden hoe ſy hiier beſt ſouden mogen behouden, doch de Heere heeft daer in voorſien, ende is dien Vloedt weder afgenomen, ende de ingeſetenen van die vreeſe verloſt geworden. Den Diemer-dijck brack doen in.* Niet alleen de Geſchigt-ſchrijvers, maar ook de Dichters hebben deeze vloed door haare jammerklagten vereeuwigt; ik vinde onder mijne papieren twee vaarzen gedrukt tot Hoorn, waar van het eene is gemaakt van den geleerden Henrik Bruno, en begrijpt een *Aenmaningh tot Gebedt aen de Inwoonders van Hoorn, over de Watervloedt, op Sondagh, den 5. Maert* 1651. Het ander is van Jan de Groot;

Digitized by Google

Groot, Jakobs zoon, die onder andere van de ſchaade in deeze onverwagte ſpringvloed aldus opzingt:

-------- elk ſchrikt, en ſiet een Vloet,
Geparſt door windt, van woeſte Water-beecken,
Die op een nieuw de ziel bekeeren doet.
Dees Sonden-ſtraf op Sondag is gereſen
Men ſiet de windt doen bulderen de Zee;
Men ſiet terſtont op Aerd' een ander weſen,
Veel Landt dat wordt een openbare Ree:
Hier ſcheurt een Dijck daer ſtorten Huyſen neder;
Hier ſietmen Landt, dat eertijdts Water was,
Veranderen door't ſchrickelijcke weder
In een Moeras en nieuwe water-plas:
Hier drijft een ſtuck van eenigh vruchtbaer Eylandt,
Daer huys en Hof, en menigh dierbaer Beeſt,
Hier ſinckt in't diep het Klaver-dragend' Wey-landt,
En wordt ten proy het bulderend tempeeſt!
Hier ſpoelt een ſtrandt van d' af-geruckte Duynen,
Dit dreygt ons Landt met't uyterſte gevaer;
De Windt die waſt, de zee raeckt meer aen't bruynen,
Daer ſchijnt geen hoop de handt raeckt in het haer.
Van alle kant de nare Klocken kleppen,
In't naerſte van de droev' en nare nacht:
De Windt en Zee gaen ſich op't ſpoedighſt' reppen,
Om al het Landt te brengen in haer macht.
Nu ſchijnt voor ons dien droeven tijdt herboren,
Dien tijdt waer om de Dortſche Maeght noch ſchreyt,
Doe ſulck een hoop van zielen moeſten ſmoren
Die lagen hier en daer in Zee verſpreyt:
Doe Ryn en Maes ſich in malkander worpen,
En met de Wael beyd' traden in verbondt;
Haer vloedt beſprongh ſchier tweemael veertig Dorpen,
En ſleepten't al door kracht van ſtroom te grondt.

EYNDE

VER-

Digitized by Google

VERVOLG

Op de Beſchrijvinge der Neederlandſche Waater-vloeden.

DEwijl onzen ſchrijver de ſchaakel zijner beſchrijvinge der Opwaateren hier afgebrooken heeft, zoo dunkt het my der mocyte waardig te weezen, op deeze plaats aante laszen een vervolg van eenige vloeden, die voorgevallen zijn zeedert den jaare 1651. tot den jaare 1686. zullende beſluyten met dien roem-rugtigen en nochvers in ons geheugenis ſweewenden vloed van den jaare 1686. die een doodelijke krak aan Groningerland gaf. Ik begin dan met den jaare

CIↃIↃCLIII.

ven welk jaars vloed Jakob van Oudenhoven in zijn Cimberſe Oudtheeden blad 106. zich aldus laat hooren: *Anno* 1653 *nam het Iaer ſijnen aenvangh met eenen geweldigen ongemeenen Storm, die de Zee ſoo dede opſwellen, datſe ſcheen over de Duynen te willen loopen, ende 't Landt gelijck te*

Digitized by Google

willen ooverſtroomen, ende ſette ſigh de Zee in de Duynen, ende ruckte een groot ſtuk Duyns met gewelt daer uyt, ende worp dit Tempeeſt twee Oorlogh-Scheepen over alle Bancken ende Sanden tegen de Duynen aen. In dit Iaer brack de Betuwe in, ende ſtondt het water twee-en-twintig voeten hoogh voor den Dief-dyck, die noch ſtaende bleef.

CIↃIↃCLVIII.

De Cimberſe Oudtheeden, *pag.* 107. *Anno* 1658. *op den* 30 *December brack den hoogen dyck tot Hardincks-veldt door een yskaringe in, ende op den ſelven tydt brack den Bommeler-Weerdt mede in, ende meer andere plaetſen.* De *Annales Batavici* ſpreekken 'er ook van in Wintermaand 1658. blad 184. *Het leſte licht van 't Iaer* 1658. *had even uyt-geſcheenen, wanneer het Ys met een yſſelyke kracht geſcheurt, knarſſende langhs de Ryn en Maeſe af quam ſchokken, en op Dammen en hoecken over en op malkander door meer als 6 plaetſen in den Dyck by Gornichem heen dringhende, als een onverwachte tweede diluvie omtrent de* 60000. *morgen Lants onder water ſette: Doch alſo 't ſelve wat traech op quam, ſalveerden de Ingeſe-*

tenen

tenen hun goedt en Beeſten op de Dycken. De ondergelopen en beſchadigde plaetſen ſijn:

Steeden:

Gornichem, Vijanen en Leerdam.

Dorpen:

Hartoghsveld, Gieſendam, Slydrecht,
Papendrecht, Alblas, Alblaſſerdam,
Molenaers-graef, Blesjes-graef, Leckerlant,
Streef-kerck, Ammers, Thien-hoven,
Lickmonde, Ameiden, Erckelle,
Scherluynen, Markerk, Noordelos,
Gieſe Nieukerck, De oude Gieſſe, Otterlant,
De Minckeles, Blocqlant, Hoorn,
Goudriaen, Nederſlingerlant, Lief-velt,
Langeracx, Den Engel. Gelckenes,
Graef-lant. Peurſom, Leckerlant,
Everdingen, Heycoop. Golvendingen,
Hageſteyn, Ooſterwijck, Hedichem,
Middelcoop, Leerproeck, Ryenbroeck,
Brantwijck, Nieu-lant. Riet-velt,
Wijngaerden, Gibelant. Ruygbroeck,
Hof-wegen, Laeg-Blocqlant, Peulwijck.

CIↃIↃCLXII.

Den auteur van de Hollandſche Mercurius verhaalt in Sprokkelmaand van het aangehaalde jaar op blad 31. dat'er op den 28. der gezcyde maand zulk een ſtorm-wind uyt

Digitized by Google

den Zuyd-weſten woey, als of het een aardbeevinge was, waar door het waater tot Dordrecht zoo hoog wos, dat de Oovrigheyd by nagt door twee roepers door de ſtad liet omroepen, dat elk zig voor ſchaade moeſte wagten, dewijl men vreeſde dat'er een ſluys zou inbreeken. Eenige mannen met ſchuyten naa buyten gevaaren om Vrouwen en kinderen te bergen zijn verdronken, en het nieu-bedijkte werk is onder geloopen tot 1000. guldens ſchaade. Tot Rotterdam ſwol de Maas zoo hoog, dat veele pakhuyzen onderliepen. Tot Vliſſingen ſloegen de zeedeuren van de poort van't Hooft aan ſtukken, en een kanon op de veſten 6000. ponden ſwaar wierde door een golf agt voeten te rug geſlaagen. De yſere keten van de Haven is door't waater verbrooken, zoo dat de ſcheepen die binnen laagen vlot raakten. Veele ſcheepen zijn door deeze vloed verongelukt: en in Embderland verſcheyden dijkken doorgeſpoeld, gelijkmen breeder by den aangehaalden ſchrijver kan naazien.

CIↃIↃCLXIII.

De Hollandtſche Mercurius leevert het volgende in Louwmaand 1663 blad 7. *In deſe*

deſe Maent is niet alleen weder den Dyck by Gorcom door het afparſſende Y s en Water van boven de Maes af, door-gebroken: Waer door de Alblaſſer-Waert weder gants onder liep, nemaer ſelfs zyn de Bommeler en Tieler-Waerten mede gants als een Zee onder geloopen, invoegen de Leckdyck en de Sluyſe aldaer in groot pericul ſtont om inſgelyck deur te gaen: Het Y s was ſoo krachtig, dat de Stadt Gorcom ſelfs niet buyten groot ghevaer was: Een Ruyter op den Dyck, zynde dicht by den Stad, wiert met het ſtuck van den Dyck een groot eynde weeghs in't Lant geſet, behoudens't Leven; mede noch een Vrou en Man, en ettelycke Boomen die aen en op den Dyck bleven: En hoewel veel goet al-om gebergt wiert, was de ſchade voor de arme Boeren en Ingelanden zeer groot; als noch niet erhaelt hebbende den Adem van haer ſeer onlangs geleden ſchaade.

CIↃIↃCLXV.

Van deeze vloed ſchrijft Oudenhoven in de Oudtheeden der Cimbren, blad 107. op naavolgende wijze: *Annno 1665 waſſer eenen ſwaren Water-vloedt op den 5. December, ende wierden de ſelve door eenen*

ſtercken Noord-Weſten Windt ſeer ſterck aengedreven, dat deſelve wel twee uuren en een half aenhiel boven ſijnen behoorlycken tijdt te vloeden, ende was't water tot Rotterdam tuſſchen de ſes ende ſeven duymen hooger als de Vloedt op den eerſten November des Iaers 1633. hier vooren gedacht, het Spuy is overgeloopen, ende wierden plancken daer op geſpijckert, om het water te ſtutten, men voer doen mede over de kruyn van de Merckt met Schuytjes, niet tegenſtaende dat de Marckt ſeer was gehooght in't Iaer 1657. Daer braecken in, de Dycken van de Kil, met den Moerdijck, Blanckenburgh ſtondt onder water, tot Schiedam, zijn alle de Buyſen op drie na, Landwaerts in gedreven. Den Dijck tegen't Y is tuſſchen Schellingwou ende Durckerdam op twee plaetſen door gebroocken, ende is een groot deel van Waterlandt, ende byſonder Buykſlooter-Meer, Broeker-Meer, ende noch een ander Meertje, onder water geloopen. De Slaper by Sparren-dam is ſoo hoogh oovergeloopen, dat't geheel Landt in het water raeckte. Tot Scheveningen ſtondt de Kerck rondtsomme in het water, ende liep de Zee op verſcheyde plaetſen over de Duynen. De Hollandſche Mercurius maakt'er ook

ge-

gewag van in Wintermaand 1665. blad 157.

CIↃIↃCLXXV.

Zeer naaukeurig wordt ons de ſchaade en het inbreekken der dijkken, op den vierden en vijfden dag van Slagtmaand voorgevallen, beſchreeven in de Hollandſche Mercurius van 't jaar 1675. *pag.* 228. *De Noortweſte winden, die omtrent dees tijdt van het Iaer gemeenlijk haer meeſte kracht toonen, blieſen tuſſchen den* 4. *en* 5. *deſer maent zoo hevig in Hollant, dat Zee-wateren, toen aen 't oploopen ſijnde, door haer vinnigh gewelt aengeperſt, tegens de Dijcken, welcke haer in hun palen beſlooten houden, met zoodanigen indruck quamen aenbruyſſen, dat de zelve, ſchoon men die wel voorſien had, niet machtig waren om deſe aenperſſing te wederſtaen, en dieshalven wierden veele Landen door deſe Wateren overſtroomt. De Zee, die door deſe ſterke Winden, tuſſchen Texel en de Helder dapper was geſwollen, viel den* 4. *deſer met een overgroot gewelt op de Helder in, nam een ſtuk van Huysduynen weg, en overſtolpte vervolgens alle de Landen tuſſchen Wieringen en de Zijp met Water. De Medenblicker-dijk, die hier aen hecht, wierdt echter door de wackerheyt*

der

der lantlieden noch gehouden: Maer de Zeedijck die by Hoorn is, kon dit aenperssen niet stutten, en brack tusschen 't Swart Kerkje en den Oudendijck door; invoegen het Waeter over de Somerdijck tot voor de Poort van Medenblick liep, en de Dorpen, het Beschoot, Scharwout, Grosthuysen, Avenhorn, Berckhout, Spierdijck, Bobbeldijck, en veele andere onder Waeter zette, zoo dat het daer omtrent overal een volle Zee geleeck: Dit inbreken van 't Waeter, geviel met zulcken gewelt en haest, dat de Lantlieden hun Goederen noch Vee, niet als met groot gevaer konden bergen, en dieshalven sneuvelden hier eenige Menschen en veel Beesten. Den Dijk aen de Muyderberg tusschen Muyden en Naerden, daer de Franse voor eenige tijt, toense hier lagen, de Aerde met haer wercken vry omgewroet hadden, en dieshalven niet al te wel besorgt scheen, wiert tusschen den 4. en 5. 's nachts, oock op verscheyde plaetsen doorgebroken; invoegen het Lant om Naerden Muyden en Wesop, zelfs tot Laren en Blaricom in 't Goy, en Utrecht, onder Water geset wiert: de Poorten en Wallen van Naerden wierden hier door bedorven, en de steene Beer weg genomen, zonder eenigh teken te laeten als van

36 voet

36 voet diepte. Het Waeter liep zoo hoogh, dat te Amſterdam verſcheyde Kelders en Pakhuyſen, zoo binnen als buyten dycks, met Waeter vervult wierden: Het zelve ſtont oock op den Dam, tot aen de Waegh, en ſtroomde over den nieuwen Dyck. Ter zelver tijt wiert mede de Y-dyck tuſſchen Haerlem en Amſterdam, ondancks alle aengewende moeyte daer tegen, door een hevige perſſingh van't Water deurgeſpoelt, en aende 18. Paelaen geen zijde halfwegen na Amſterdam, tuſſchen de 30 en 40 Roeden in de breete, en 33 voet inde diepte, daer van weggerukt: en vermits de Slaperdyck by Sparendam, door 't hooge water overgeſpoelt was, en vervolgens op verſcheyde plaetſen doorbrack, wiert het omleggende Lant tot Duyn toe, en zelfs na den Amſtel en de Veenen, onderwaeter geſet. Door't zelve harde weer moeſt de St. Aechtendyck oock onder't gewelt van't water buygen, 't geen toen over de Aſſendelverdyck ſpoelde, en een gedeelte van Waterlant onder ſette. Door die ſtormwinden en overloopingh van't water geſchiede groote ſchade aen Menſchen, Huyſen, Beeſten, en Schepen; van welcke leſte tuſſchen Schevelingen en Teſſel 13 ſijn gebleven, daer onder eenige Franſe Capers. Men wil, dat

het

het water in deſe gelegentheyt, op verſcheyde plaetſen eenige duymen hooger, als op de befaemde Allerheyligen vloet, geſtaen heeft. Vrieslant wiert door 't water ter ſelver tijt mede hart aengetaſt, en veel van de Zeedycken beſchadigt: by Stavoren kreeg den Dyck een gat van 30 Roeden, en by Molquerum een wat kleynder; waer door de Landen aen die kant mede onderliepen. Aen 't Swarte waeter by Swartſluys ſpoelde den Dyck, 30 Roeden breet, en ongemeen diep, door, en by Haſſelt kreeg die 2 gaten, invoegen het Lant daer insgelycks onder waeter geſet wiert. By Swol, in Groeningerlant, en in de nieuwe Schans, geſchiede oock eenige ſchaede; zoo dat overal niet als groote ellende te ſien was. Maer na dat dit harde weer eenigſins was geſtilt, en dat de wateren, volgens haer gewoonte, weder afliepen, wiert op alle plaetſen, daer de Dycken deurgebrooken waren, orde geſtelt, deſelve met alle yver weer op te macken, gelijck dan oock in 't werck wiert geſtelt: doch dewijl de deurgebrooken gaten te veel wercks in hadden, om die in korten tijt te ſtoppen, zoo kon niet vermijt worden, dat sontijts door 't oploopen der wateren, daer in eenige verhinderingh geviel, en de Landen dus

eenige

eenige mael van't hoog water 't geen ſich anders door de ſluyſen vry ontlaſt had, weder overſtroomt wierden; maer in't leſt deſer maent was men echter met de Sparendamſe Dijck zoo veel gevordert, dat het heywerk afgedaen wiert, en men toen met de Gordingen, en't inſetten van Tafelen beſig was. De H. Staten van Hollant verboden toen oock wel ſcherpelijck by Placcate, eenige Dijcken, Dammen, Kaden, of eenig ander werk, hoedanigh het oock ſoude mogen weſen, dienende ſoo wel tot ſtuytinge of afweeringe van het Zeewaater, dat noch buyten was, als om de Landen en Polders, die niet waren ingebroken of ondergelopen, van het water dat binnen gekomen, en deurgebroocken was, te bevrijden, of daer tegens te verſekeren, ſoo wel die Dijcken, Kaden, Dammen, of eenige andere wercken, die albereyts gemaeckt waren, als die noch gemaeckt zouden mogen worden, door te ſteken, te bederven, onnut of onbequaem te maken, om aen't voorſz. water te konnen wederſtaen, onder wat ſchijn of deckmantel zulks oock zoude mogen weſen, op ſtraffe van zonder eenige genade, oogluykinge of diſſimulatie, met de doot en verbeurtmakinge van al hun goederen geſtrafte te

Digitized by Google

te worden. Wat aangaat de schaade in Noord-Holland omtrent Hoorn, daar van vinde ik een brief op die tijd geschreeven en door den druk gemeen gemaakt; ik zalze hier van woorde te woorde invoegen, dewijl hy my onder mijne papieren in handen valt.

GOEDE VRIENDT N. N.

Heb niet konnen nalaten U E. dese droeve tydinge bekent te maecken; te weten, als dat ons schoone en vruchtbaere Noorderlands-douwe (uytgeseyt dat van Keere en Swaagdijk, en dat verder beoosten Hoorn tot aen Enckhuysen toe) soo jammerlijck tot een Poel is geset, het welcke op dese wyse is toegegaen. Nadien het uyt den Noortwesten van een Saturdag af soo gewaeyt heeft, en de wint hant voor hant aennemende, soo sijn de wateren door sulken vehementen storm aengedreven, hier soo hoog gevloeyt, als by menschen leven niet geschiet is, want zijnde het water tusschen Maendag en Dingsdags nagt soo hoog gekomen, dat het ontrent een duym hoog op onse benedenste drempel van ons hoog Huys stont, stroomende soo door ons geheele beneden Huys, in den avont was'er

Digitized by Google

was 'er groot spul met de Oosterpoortse-sluys, alsmede met den Dijk aen de Oosterpoort, daer de Spaensche Ruyter staat, welke daer door wilde, waer door het Water al begon door te komen, doch wierd met macht van menschen door Zeilen en Wichten gestut, en daegs daer aen wierden twee groote Schuyten vol waters om de swaerte daer op geset, doch 's nachts ontrent 2. uyren begon de Brant-en Stadhuys-Klock te luyen, waer door een grooten allarm in de Stadt quam, alsoo daer tyding was gekomen, als dat den Dijck beweesten Hoorn tusschen Scharwoude en 't swarte Kerckje door wilde, welcke oock ontrent ten half 3. uuren (voor Carbasius Wieltje) is doorgebroken, soo dat de Bargers te laet quamen, doch omme alle verder inval te beletten en het Water te keeren soo veel mogelijck was, heeft de Trommel des Dingsdags 's morgens geslagen, of 'er iemant was, die om een Dag-huer wercken wilde, datse moesten op Keeren komen, al waer sij hebben beginnen te schooyen van voren af aen, en daer aerde tegen aen gebracht tot aen den krommen ellebuog toe, in meeninge omme het verder by het Somerdijck je langs te keeren, op dat het niet het Noorderlandt soude inloopen, maer dit mislucken oock,

want het is des avonts op twee a drie plaetsen op't Somerdijck je mede doorgebroocken, en heeft alsoo dat schoone Lant tot aen Medenblick toe ooverstroomt; maer het schoeyen langs het Keeren is niet vergeefs geweest, want hebben't doen van den krommen Ellehoog dwars over de Weg geschoeyt tot aen Swaegdijck toe, en met Aerde gevolt, en een Dijk gemaeckt om soo meerder het aldaer te konnen stutten, op dat het niet verder in die Polder soude inbreken, het welcke tot noch toe wel is gesuccedeert; verhoope dat het met Godes segen, alsmede door de vigilantie van den Schout, Hovius, en Merens, en andere, die haer in dese gelegenheyt wel hebben gequeten, noch wel sal behouden blijven. Ik heb van daeg zijnde Woensdag met Vader de eerste maal sedert Maendag uyt geweest, door dien het Water soo hoog heeft gestaen, en zijn met malkander in de groote Kerk gegaen, alwaer Nieuwstadt een schoone Predicatie dede, zijnde geen 25. mannen in de Kerck, maer alle na Keeren toe om te arbeyden, want de Brantklock en Trommels onder't preecken al gingen. De Predicatie gedaen zijnde, zijn wy te samen mede daer heen gegaen, en hebben aldaer gevonden de droevigste saecken, die men met Pennen

konde

konde beſchrijven: want hier ſag men een deel arme Boeren aenkomen met Schuytjes met Goet, daer weder andere, die de verdroncken Beeſten gevilt hadden, met Huyden om die te verkoopen; daer ſag men eenige Landtloopers, die de Verckens en Schapen de keel afgeſneden hebbende, in ſacken t' huys brachten, daer eenige andere met ſtucken van doode Koeyen aengekomen, hier en ginder, daer de Luyden gevlucht waeren, daer andere met Wagens vol Huysraet, Schuyten met opgeviſte Kaes, en andere goederen; ook ſag men vele Huisluiden loopen die alle hare Beeſten, Vrouw en Kinderen verlooren hadden, in ſomma de droefheyt is met geen penne uyt te drucken.

Den 7. dito's morgens. De geheele nacht hebben al de Klocken geluyt en de Trommels geſlaegen tot nu aen den morgen, ſoo dat alle Manſperſoonen op Keeren *moeten komen om te helpen't Water ſtutten, en nu werdt geboden dat alle Vrouwen ook moeten komen helpen, als ook om Steen in Binne-ſchepen te laden, en die na het gat te voeren om aldaer te laten ſinken, waer door nu ſoo veel Vrouluy, ja by duyſende op de been zyn, en met Mandetjens hier voorby gaen nae de* Luydendyck *om Steen te dragen,*

Digitized by Google

ſoo dat het is of men in een belegerde Stad was, het welk droevig is om ſien, wenſchte wel dat U E. in deſe tijdt hier geweeſt was, ſoud wel duiſendmael meer geſien hebben, als ick U E. kan ſchryven. Per naeſten ſal U E. wat breeder van de verdronken Menſchen en Beeſten kunnen adviſeren, want die noch by honderden op de Solders en in de Huiſen zyn, ſonder vuur of ligt, ja van honger ſullen moeten ſterven als 't ſoo blijft, want daer geen Schuiten om de ſelve af te halen zyn te bekomen. Hier mede afbreeckende, met een wenſch, dat Godt ons voor verder inbreuck wil bewaren. Blyve &c.

In dit jaar was nog een tweede vloed, in Wintermaand, waar door eenige dijkken doorbraaken, gelijk getuygen de *Annales Batavici* 1675. blad 252.

CIↃIↃCLXXXII.

Deeze van den jaare 1682. is zeer vermaard door de ooverſpoelinge van veele landſtreeken; Oudenhoven beſchrijft hem in 't breede, blad 109. op deeze voet: *Anno 1682. hadde de Winter ſijnen aenvangh genomen met hooge opper-wateren, hooge Zeegangen ende ſwaere ſtormen, die te water ende te Lande groote ſchade gedaen hebben; ende*

Digitized by Google

ende daer op is gevolght op den 26. Ianuary de hooge Vloedt met ſtorm gevoeght, veel ſwaerder en hooger als eenige van de laetſte Vloeden, waer van de droevige werckingen in veel Landen gevoelt zijn. 't Eylant Walcheren leedt groote aenſtoot, en brack den Dijck aen de Zuydt-zijde van Weſtkappel, door een laegte in den Duyn, alwaer de dijck eyndight, omtrent 20. Roeden breet door, en ſulcks ſoo ſubijt en onverwacht, dat de Regeeringe van Walcheren daer van geen de minſte advertentie hadde; men trachte de Duynen met een Barm wel weder aen malkander te hechten, doch de Vloet weder daer aenkomende, ſoo is het nochmaels doorgevloeyt, en de derde Vloet daer door mede in het Landt gekomen; eer men het konde toedammen; deſe toedamminge hielt wel ſtant, doch den vierden Vloedt quam andermael door den Zuydtwaerſten duyn, en nam een geheele groote en hooge duyn wegh, met een tameliycke diepte in het Sant, doch voor dat de vijfde Vloet quam, was dit gat weder toegedamt, ſoo dat de verdere waterloop daer door geſtuyt wiert; dit belette echter niet, datter groote ſchade was geſchiet, want het water ſtont tot Middelburg ſoo hoogh op de Kaey, dat meenighte Packhuyſen vol

Digitized by Google

water raeckten, en veele Koopmanſchappen bedorven; de Menſchen moeſten ook tot de knien in't water gaen Tot Vliſſingen was het noch ſlimmer, want daer quam het water de Rammekens Poort in, en ſtont het op ſommige plaetſen tot aen de Luyven van de Huyſen, ja ſommige willen wel ſeggen, dat 'er een Bootje op ſeker Huys bleef ſtaen. De Molen by 't Princen-Hof wiert op een zyde gedrongen, en de Muur by de Logenaer, daer het Geſchut op ſtont, ſtorte om ver. 't Water liep hier oock in de Kerck, waer door niet alleen Stoelen en Bancken, maer oock de Graven inſtorteden en de Doot-kiſten weghdreven. In Zuyt-Beverlant en Noort-Beverlant, Hollant, Brabant en Vlaenderen, daer verſcheyde Polders doorbraken, waer van wy hier achter de lijſt ſullen in voegen, was onder het Volck een groote ellende, dewijl veele met Schuytjes van Huyſen en Bomen, waer op zy ſigh begeven hadden, om van het woeden van dit Element bevryt te weſen, afgehaelt moſten werden; ja men verhaelt ſelfs dat omtrent Dordrecht een Molenaer, met ſijn Huysgeſin, door 't water overvallen, ſich in aller yl met het ſelve in't hoogſte van ſijn Molen begaf; doch als ſy daer waren, ſoo ſtorte de Molen om,

ſae

Digitized by Google

ſoo dat ſy alle in 't water vielen, ende meeſt, of alle daer in 't water ſmoorden ende doodt bleeven, gelyck dat verſcheydentlyck verhaelt wordt, en ick naer dien tydt tot Dordrecht ſelfs niet geweeſt en ben. In deſe water-vloet zijn veele menſchen en Beeſten verdroncken, en oordeelt men het getal van de laetſte ontallyck. By Antwerpen braken de nieuwe en oude Doel, Callo, Melze, Melis Polder, Kruydbeke, Baſel, Hoboock, Rijsbrock, Boom en Niel in, waer door veel menſchen verdroncken, en tot Antwerpen quamen aendrijven; veele wierden oock eenige dagen daer na van Schepen en Booten afgehaelt, welcke met Hemden en Slaeplakens 't zeyn gedaen hadden, dat zy in noot waren. Tot Antwerpen liep het water mede in de L. Vrouwe Kercke, en deed veel Sarcken 4 a 5 voeten diep inſtorten. In 't Sas van Gent wierden de Fortificatien door 't water ſeer beſchadight, en ſtonden de Huyſen meeſt onder. Ontrent Hulſt, Axel, Moerſpuy en Wabeeck, lagh het Landt onder water, en braken de dycken in 't Landt van Waes meeſt door. Tot Nieuwpoort en Ooſtende was het niet beter, en was men op de laetſte plaets in groot peryckel van geheel weggeſpoelt te worden,

den, soo dat'er een onnoemelycke schade en een groot verlies aen menschen en Beesten daer ontrent is geschiet.

Lijste van de Dijcken en Plaetsen, dewelcke in Holland, Zeeland, en Vlaenderen doorgebrooken sijn.

In Hollandt.

De Noorendijck / het Zuydland / Piershil / de Buytensluys en Hitser / 't Landt van Strijen / 4 Polders / en Goltgensplaet 7 Polders.

In Zeelandt.

Bosmeer / Bommenee geheel wech gespoelt / en de Cooze alleen gebleven: Kooltjesplaet / 7 Polders / Zierikzee / Bzouwershaven en Oost-Duyvelandt ten grootsten gedeelte onder: 't Eyland Flacque / zijnde ten deele Hollandt / en ten deele Zeelandt / 19 Polders.

In Brabandt.

't Prince-land / d' Heen / Crupssant / Steenbergen en de Moerdijck.

Lijste van de Polders, dewelcke in Zeeland en Vlaenderen doorgevloeyt sijn.

In Noort-Beverlandt.

Wisse Kercke / Oude Kercke / Lage Plaet / 's Gravenhoeck / de Inlage / Cats Polder / Altekleyn / Camper Nieulandt / Nieuwe Kercke / 't Nieuwe St. Joos Land / Saemsslag / Aendijke / Lippens / Lie-

Lievens-Polder / Noozd Polder van Neusen / Anna-polder / Trimitept / klepne Soute / groote Soute / Floozwijck.

In Zuyd-Beverland.

Beure-Polder / Molen Polder / oud Tholens-eynde / nieuw Tholens-eynde / Nieuland / Crabbendijck / Oost-polder / Walkenisse / Waerden / Boone-Polder / Zupd-Polder van Baersland / Everingen / Water-vliet / Oost-Polder van Seroogskercke / de Leeuwercke-Polder / Slikkant.

Vlaenderen.

Axel en Neusen / Sluys-Polder / Willemskercke / Loven-Polder / Nieuw Westrick / Goese-Polder / Noozd-Polder van Axel / Wisschers Polder / Capelle-Polder.

In't Land van Cadsant.

Elisabeths-Polder / Barbara-Polder / Nieuwvliet / de groote klepne St. Anna Polder van tien hondert / Stick Polder / Swarte-Polder / groote en klepne Polder / Sand-Polder van trenchement. Hendricks-Polder / Scharzebiers-Polder / Oud en Nieuw Bzeedzant.

In de Polder ten Oosten en ten Westen Ede.

Noozthoeck van de Boom / de Boom bezupden't Krups / d'Orangie / de Clara Maurits en St. Mazgarita Polders / Yeple / Lapscheure / Middelburg in Vlaenderen met al de omleggende Landen.

Door 't groote en kleyne Pas by Sluys.

St. Anna/Termuyden/'t Burgſe Nooz-den tot booz de Poozten van Bzugge.

Het zal niet ongevoeglijk zijn, indien ik laat volgen het geene ten tijde die 'r vloed wierd geſchreeven in de loopende nieuwe maaren tot Utrecht gedrukt, waar uyt men de ſchaede en verdronken plaatzen naaukeurig kan zien: „Van Antwerpen heeft „men adwijs, dat de Wateren ſoo hoogh „gereſen zijn, datſe ontrent 9. à 10. voet „boven de Werven hebben geſtaen, ſoo „dat alle Dijcken, Dammen en Polders, „van wat naem die zijn, onder zijn gelooo-„pen, en Menſchen en Vee in groote mee-„nighte verdroncken; de Contreſcharpen „van Lillo waren al wech geſpoelt, en de „Stadt vol waters; de Wallen begonden „al te vallen, en d' arme menſchen noch „overgebleven, onthielden haer op de „Daecken van de Huyſen, in vreſe om „door de minſte Vloet geinondeert te wor-„den, ſtaende alle het Landt tot 't hooo-„ge toe onder. Over Antwerpen heeft men „van Zeelandt noch droeviger tijdinge met „Schepen van daer gekomen, als dat de Eylan-„den van Schouwen, Toolen en Zuyd-Be-„verlandt onder waren geloopen, en wierdt

„van

van Tertholen niet meer als de ſpits van de „
Toorn geſien; Tot Antwerpen waren in de „
Nieuwe Stadt veel Menſchen en Beeſtiael „
verdroncken; de Graven in de L. Vrouwe „
Kerck, ſouden door de harde Water-per- „
ſinge geſoncken zijn: De Magiſtraet „
hadde alle Vaertuygen geordonneert, om „
alle de ellendige die op Daecken van „
Huyſen, Tacken van Boomen en andere „
hooghtens ſaten, af te halen; ende de „
miſerie is onbeſchrijffelijck. Den Hontsbos „
by Petten heeft mede groot perijckel „
gheloopen. Camperden Kijck duyn „
zijn genoeghſaem door 't Water effen ghe- „
ſpoeldt. Het Eylandt Walcheren liep groot „
gevaer, zijnde noch Menſch of Brief van „
daer gekoomen, dat geen goet teeken is. „

Den 28. Januarij. Uyt Bruſſel heeft men „
dat de Wateren door de continuele Re- „
gen zijn hoogh geloopen, verſcheyde „
Revieren overſtroomt, en Dijcken door- „
gebroocken, als ontrent Hulſt mede „
een groot ſtuck Landt, zijnde onſer en der „
Heeren Staten Generael Frontieren, ende „
ſeght men, dat wel 6000. Menſchen ſouden „
weſen verdroncken. Een Perſoon giſteren „
in Stadt komende uyt het Landt van Waes „
ſeght, dat mede een gedeelte van dat Landt „
is ondergeloopen, en dat men geloof „
„ de

Digitized by Google

„ de dat het Fort St: Margriet, het welck aen de
„ groote Rivier leyt, oock in perijckel ſtont.
„ Den 30. Januarij. Uyt Dordrecht ſchrijft
„ men dat het daer ſoo hoogh Water is
„ geweeſt, dat by Menſchen gedencken dier-
„ gelijcken niet is geſien, zijnde de St. Ni-
„ colaes Vloet noch over de 10. duym la-
„ ger, ende werdt by afteeckeningh an-
„ geweſen dat d'alderhooghſte Vloet in 't
„ Jaer 1570. [lees 1421.] wanneer 72. Dor-
„ pen of Parochien hier ontrent zijn ver-
„ droncken, noch op 3. a 4. duym ſoo hoogh
„ niet is geweeſt als deſe, ſoo dat meeſt alle de
„ Huyſen hier in de Stadt niet alleen onder wa-
„ ter geſtaen hebben, maer hier oock meeſt alle
„ de Landen en Dijcken zijn geinundeert: als
„ Out-dubbelt-dam, de Noort-polder, de Bo-
„ ven-polder, d'Eendrachts-polder, de Nieu-
„ we Koorn-dijck, de Oude en Nieuwe
„ Klem, de Niemants-polder, de Mijl Oud
„ en Nieuw, Hoeckſe Nieulandt, de Nes,
„ het Nieulandt van Roon, de leege Treck-
„ dam, de hooge en lage Swaluwe, het
„ Landt van Klunder, de Æmiliaes polder,
„ de Heyningen, de Appelaer, de Zuyd-
„ Hollandſche-polder, de Nieuwe Altenaſe-
„ polder, &c. veele Menſchen en Vee is ver-
„ droncken; Op een Molen, alwaer Vader,
„ Moeder, Meyt, Knecht en 7. Kinders

ge-

Digitized by Google

gevlucht waren (uytgenomen een Kindt, dat op den Dijck met een hontje ſpeelde, ende na veel roepen niet quam, ende op den Dijck verbleef) is des morgens gevonden, na dat de gantſche nacht in Regen en Windt van Godt genadig was bewaert, oudt zijnde 7. a 8. Jaren; doch al die op de Meulen gevlucht waren, zijn verdronken, alſoo de Meulen onder los en uytgeſpoelt weſende, om verre was gheraeckt.

Den 31. Januarii. De Watervloet is tot Rotterdam mede veel hooger geweeſt, als oyt yemandt geheugeniſſe bereyckt, heeft hier ontrent veel ſchade gedaen, ende ten ware een ſonderlinge genade van Godt Almachtigh, ſoo had gantſch Schielandt, Rijnlandt en Delflandt onder geloopen, want den Yſſeldijck aen Kortenoort, is op twee plaetſen doorgeſet, ende ten ware, dat'er in de midden een ſtuckjen Dijcks, ter groote ontrent van 7. a 8. Voet was blijven ſtaen, ſoud'er een onverbeterlijcke ſchade zijn geſchiet; men is dagelijcks beſigh om ſulks te herſtellen. Uyt Uytrecht heeft men mede dat de Waeldijck ontrent een uyrtje onder Nymegen, is doorgebroocken, waer door de Betuwe onder geloopen is; De Grebbendijck is op ver-

ſchey-

„ſcheyde plaetſen overgeloopen, maer de „Slaper by Amersfoort houdt het noch. „Ontrent de Leckendijck is't Water ſeer „hoogh, waer over alle de Boeren zijn op „ontboden.

Namen van de Landen en Polders, die door de hooge Watervloet onder gevloeyt in Holl nt, Zeelant, Brabant en Vlaenderen den 26 Januarii N. ſtijl. 1682.

In Hollandt en Brabant.

Amilia polder / Hoogeſwaluw / Lage Swaluwe / de Moerdijk / Klundert / of Nieuwaezt.

By Wilmſtadt.

Eliſabet Polder / Den appel-Polder / Juffer Polder / Boeregozs / Willems-Polder / de Kozendijk / de Nes / Nieu Hout / Oude-mijl-Polder / Nieuwe-mijl-Polder / Lange Trek-Dam / Oude Kiem / Wimans-Polder / Out Lant van Dubbeldam / Noozt-Polder aldaer / Zupt-Polder aldaer / Beverens polder by 's Gravendeel / Meeuwen ſoozt aldaer / Nieu Altenaſe-polder / de Nieuw Zupt-Hollandſe polder / de Lang-ſtraet.

In Walcheren.

Noozt-polder / Ooſt-polder.

In

In Zuyt-Bevelant.

Bure-polder / Out Tools-Eyndt / Nieuw Land / Crabbendijke / Oost-polder / Valckenisse / Waerde / Boone-polder / Zuyt-polder en Baer-land / Everinge / Water Vliet-polder / Oost-polder / en Heroogskerke / Lewerken-polder.

In Noort-Bevelant.

Nieuwe-Land polder / Wisse kerke / Ouwe Leit / de Lage plaets / de Inlaeg / Cats-Polder / Alte kleen / Kempen Land.

In 't Lant van Schouwen.

Oosterland / St: Jans Land / Heel Oost-duyvenland.

In Tertolen.

Staveniſſe.

In Cadſant.

Eliſabet-polder / Barbera-polder / Sticke-polder / Nieuw-Vliet / Groot en klein St: Anna polder / van 10. hondert gemete / Swarte-polder / Groot en klepn Wulpen / Sant-polder van 't Betrenſement / Beweſter Rede / Henricus-polder / Scherbier / Oude en Nieuwe Bzaſande / Polder Benoozde.

In Vlaenderen.

Saemlagh / Andijcke / Serlippers / Lieve-polder / Noozt-polder van ter Neuſe / Trinitept / Klepne Soute-polder / Groote Soute-polder / Anna-polder / Flooswijk / Goeſe-polder / Egelentier / Noozt-polder

en

en Acxel / Differ-polder / Cappelle polder, Oudt polder.

CIↃIↃCLXXXVI.

Nu koom ik tot dien allerverſchrickelijkſten vloed in Groeningerland voorgevallen, die nog in de verſche geheugeniſſe der inwoonderen geprent ſtaat: 't Was op een vrydag s' aavonds den twee en twintigſten van Slagtmaand nieuwe ſtijl of twaalfden oude ſtijl, wanneer het zeer ſterk begon te waayen uyt den Zuyd-ooſten vermengt met donder en blixem, doch keerde ontrent half neegen uyrten Weſt-noord-weſten en vervolgens ten Noord-ooſten en naaderhands weeder naa het Noord-weſten, dat een verſchrikkelijkken ſtorm met haagel en reegen den ganſchen nacht door baarde, waar door Groeningerland aan allen kant ooverſtolpt wierde met zeewaater, dat wel een mans lengte oover de zeedijkken heene vloeyde, waar door meeſt alle dorpen zijn onder geloopen. Dijkken zijlen en huyzen in meenigte om verre geworpen. Ontallijkke menſchen en duyzenden van beeſten verdronken, 't ganſche geweste tuſſchen Groeningen en Delfzijl vertoonde een barre zee. De eerſte ramp gevoelde Hunzinger quartier

Digitized by Google

tier, daar ontrent de dijkken veele menſchen en vee verdronken. Het tweede viel op Delfzijl, Fijvelingo en t' Oldampt; de wallen van Delfzijl zijn doorgebrooken, dies 't ebde en vloeyde in de ſchans, zoo dat de menſchen hen op ſolder en op de wallen moeſten bergen, lijddende aan brood, vuyr en zoet waater groot gebrek, doende veel kanonſchootten om hulp, als ook ten platten lande, zoo dat van Groeningen alles derwaarts gezonden moeſte worden. Oterſum ſpoelde by naa ganſch wech. Op Termunter zijl is niet een huys blijven ſtaan. Drie honderd menſchen beneevens de Predikant en zijn huysgezin zijn vergaan, blijvende ſlegs 19 menſchen in 't leeven. Tot Steevenkes Weywert en Wolderdorp aan de Eems geleegen is veel ſchaade aan menſchen en vee geleeden. Veele dooden quaamen in de Scheemte aandrijven. Tot Zuyd en Noordbroek en het Weſter quartier zijn meede niet vry geraakt, des zondaags dekte het waater het laage land om Groeningen. Daar was niet als ellende op ellende, daar waaren geen ſcheepen genoegom menſchen en vee te bergen, de nood-klippingen en 't afbranden van geſchut gaaven aan en aan zeyn om hulp.

Alomme zag men het uytſteeken van hem-
den, ſchortel-doeken en laakkens. Men
zag niet van de wallen af als kerkken,
toorns en eenige huyzen en waater. Te
Warſum bleeven LXX. en in andere Karspe-
len had de eene meer de andere minder
drenkelingen, mits Warſum zeer hoog
legt. De menſchen zaatten met vrouw en
kinderen op de daakken der huyzen. De
grootſte Turf-ſcheepen voeren oover land
zonder hoogten te ſchroomen. Te Delfzijl
ſtond het aan de ſolders. Oterſum by
Delfzijl is vaſt wech geſpoelt en daar qua-
lijk vijf en twintig menſchen overgebleeven. In 't Hunzinger quartier, daar 't hoogſte land is, was het dorp Petersburen, op 3 huyzen na wech. Het Wester raakte meede niet vry. In 't Oldampt ſpoelde een huys wech met zeeventig menſchen, die 'er hen ingeborgen hadden, waar onder de Amptman Volkers meede was. De Heeren lieten het Booter diept te Groeningen tot in 't Reyd diept door graaven, maar dee weinig voordeel, men ſteeg wel op de daaken der huyzen om 't lijf te bergen, maar wat waft? men was 'er zoo vroeg niet op, of alles ſtorte met een groot gekraak en geraas in dat verbolge-

ne

Digitized by Google

he waatter daar niets voor te ſtutten waar. Het land van de zee konme niet onderkennen, en dreeven de ſcheepen daar effen te vooren de waagen wielen door de paarden voort getrokken door getrokken wierden, en men vond de zee-viſch daar eeven te voore de rievier-viſch zijn woonſteede hadde. De dood zweefde voor oogen. De afgrijszelijkke nagt verbaasde de weerlooze en het bovertuygd gemoed drukte die zielen, die aan alle kanten beſmet waaren met groove zonden. Men verwagte de opkoomende dag, of 'er eenige afflag van Gods toorn mogte koomen. Men vlugte wel op de hoogten. Men rende hoopeloos door de ſtraaten en ter plaatze daarme ſich denkt te bergen. Maar ach! het was om niet. De kelders raakten vol waater: de kaameren wierden ooverloopen en eerder is man vrouw en kind om hals dan dat hoope van ontwijk zien. De kisten kaſen &c. drijven op het waater, daar noch den dief zijn hand aan ſlaat. Doen het nu dag wierde en het ligt alles ondekte, wat zaagme niet voor een verſtroyeniſe. 't Was alles waater en dat waater hadde geene breydel. Hier en daar beſpeurdeme een gehugt booven waater uytſteeken van verre, eeven alsme in zoutte zee een ſteen-

rotze, klip, berg, eyland en ſchip vertoonen ziet. En alzoo die van Groeningen het zeewaater allenthalven naa' Friesland deeden afſtroomen, dat het opmaakken der dijkken aldaar zeer verhinderde, is den Hèeren Schepper en Aylva, Grietmannen in Acht karspelen en Kollummerland en andere Gecommitteerde by *resolutie* op maandag Novem. aan geſchreeven en volkoome magt gegeeven, om dammen te leggen, daar oorbaarlijkxste was dat toevloeyende waater te ſtutten. De grootſte ſchaade is geſchied in het kleen Oldampt tot Termunte en Oterdum, welke heerlijkke dorpen ganſch weg zijn geſpoelt, ſleepende de zee alle huyzen en menſchen met zich. Midwolde was ook in een deerlijkke ſtaat neevens Noordbroekxſter-ſcheemſter en Midwoldemer Hamrijk, welke drie laaſte meede ganſch weeg geſpoelt zijn. Van Delfzijl tot aan de ouwde ſchans is van de dijk weynig te vinden. De zeegolven quaamen zoo ſchielijk aan jaagen, dat gedeelten van huyzen, kaſſen kisten vol linnen, goud, beneffens verdronkene menſchen en beeſten van die plaatzen tot aan het ſchuytten diep geſtroomt zijn; alwaar het waater eenige teegen-

genſtand vond door de hoogte van de trek-weg, en die zelfde meede meeſt heeft geruineert; zoo dat het land tuszen Weſterbroek en Zuydbroek aan de trek-weg grenſende gans met doode beeſten, menſchen, kiſten, &c. bedekt wierd. Een Neef van de Heer Munting Landt genoemt koomende naa zijn plaats toe, heeft vernoomen, kiſten, kaſten, neevens oppers hooy, zoodaanig zaame gepropt, dat een piſtool ſchoot ver van de trekvaart oover dat aangedreevene konde droogs voets gaan, daar anders IV. V. en VI. voet waater ſtond. Zijn plaats is niet ver van Martens hoek, daar menze onder de naam van Julzing kan vinde. In Hunzingo quartier is de meeſte ſchaa geſchied ontrent Pietersbuyren en Uythuyzen, die meeſt wech geſpoelt zijn beneevens de Uythuyſter meede. Te Spijk is meede grootte ſchaade geſchied. De ſtad Groeningen is wel het hoogſte van het land, eevenwel eevenaarde het waater zich met de hoogte van de Fauce-bree, jaa aan de Steentille poort liep 't er oover, en wierde een groot gedeelte des ſtads bedekt met waater. Het Weſter quartier heeft de minſte ſchaade geleeden. Dooden tuszen twee en drie duyzend menſchen, der beeſten ontelbaar.

Digitized by Google

baar. Ik zal hier laaten volgen een uytrek-zel van een brief op den vier en twintigſten van Slagtmaand 1686. uyt Groeningen geſchreeven, 't is van deezen inhoud: „Den 13. Nov. ſmorgens om 1v. a 5. uyren „quam die ſchrikkelijkke vloed, die geheele „dorpen weg ſpoelde en duyzenden van men-„ſchen en beeſten wech rukte. In 't naaſte „dorp van ons Midwolderhamrijk, by naaſt „twee hondert menſchen zoo oud als jong „verdronken. 't Waater loopt bykans door de „ſtad poorten in de ſtad en kelders en 't was „ons naa. Terwijl wy noch op 't bed laa-„gen, 't quam in huys, maar mijn vrouw „wierd wakker en gaf het kind de borſt en „hoorde het waater loopen in 't vuyr. Ik „ſprong op en ſmeet mijn kinders beyde op „ſolder naakt. Doe ſprong mijn vrouw daar „ras op en kreeg ons bedde meede zoo draa „konde. Doen wilde ik noch een vragt goed „uyt de kas haalen. Maar de tijd wasſer niet. „Terwijl de vloet zoo dapper aan quam, „hadden wy genoeg te doen om op zolder „te koomen. 't Waater ſtond op een voet „naa aan ons ſolder. Drie etmaal ſaaten wy „op de ſolder ſonder een dronk waater om „dorſt te leſſen. De kinderen kreeten om „drinken en 't wasſer niet. Wy hadden noch

„meer

meer menſchen op ons zolder. Bier hadden „ wy wel in ons ſchuyr, dat dreef; een van „ die by ons was, doen 't waater zakte wad- „ de daar naa toe. Maar de haanen waaren „ daar uyt geſpoelt. Maar vond een vat „ dat onder de geute hadde geſtaan met „ regenwaater, dat dreef, dat kreegen wy, „ en daar was blijdſchap, dat lieten wy door „ doekken loopen en verquikten 'er ons mee- „ de, eeven hadden noch geen gebrek. Met „ het derde etmaal wierden verloſt, doen „ quaamen veel ſcheepen voor ons deur zey- „ len en liepen de kinderen door 't dak daar „ in naa 't drooge land en gebergde goed, „ en trokken naa Groeningen verlaatende alles. „ Een ouwd Vryer booven in ſijn huys op „ hooy geſeeten is wech geſpoelt tot aan „ Noordbrock op een hooge wech, daart noch „ ſtaat en is geborgen. Andere op boomen ſijn „ geborgen. *enz.* Te Midwolde en Midwol-derhammenrijk in 't Oldampt ſijn 62 huy-zen weg geſpoelt en twee hondert menſchen verdronken. Te Oterdum en noch een dorp bleeven niet meer als zes huyzen, behalven de kerk. Bonchſweer voor 't grootſte ge-deelte en van Willich waaren de huyzen weg gedreeven. Termunterzijl op vijf huyzen naa te zoek, alle menſchen aldaar op 36. naa

Digitized by Google

verdronken. Ooſtwalt heeft tien lijkken. Te Meede de meeſte huyſen wech en vaſt vijf hondert dooden en in het hooge land duyzenden van menſchen en dooden.

Daar dreef een huys van Godlinze tot aan Leermes, dit huys van de eene Saterdag tot aan den anderen Saturdag daar ſtaande, hoordme gekrijt, en op zolder vondme een kind van drie jaar. Tot Uythuyzermeeden was een kind van 10 jaar, dat Vrydaags voor de grootte ſtorm weygerde te eetten, zeggende daar is groote waaternood voor handen en dat zijn moeder om haar te bergen ter deure zouw worden uyt geſleept, een huysgeſin van 8 a 10 zijn op een ſtal hooy van 22 voet gedreeven en naa twee uyren geborgen. Alle aanmerkenswaardige voorvallen in deeze vloed gebeurd alhier op te haalen zal niet van nooden zijn, dewijl dezelwe kunnen naagezien worden in een verhaal en beſchrijvinge van deeze vloed toegeſteld en verzaameld van *Henricus Schenkel* Bedienaar des goddelijken woords tot Mitthuſen, tot Groeningen gedrukt. De digters hebben ook de pen op papier gezet, en de ſchaade van dit opwaater uytgebaſuynt, onder deeze is de voornaamſte de Hoogleeraar Ioannes Menſinga, die een La-

Digitized by Google

Latijns vers heeft uytgegeeven tot Groeningen gedrukt, met deeze tijtel; *Ager Groningo-Ommelandicus oceano effuso inundatus inter* XII & XIII. *Novembris* CIↃ IↃC LXXXVI. *& carmine deploratus a Ioh. Menfinga.* Onder de digters, die in hun moeder-taale yets voortgebragt hebben op deeze vloed munt booven alle uyt den geleerden *Ludolph Smids*, groot Arts en liefhebber van Aaloudheeden mijne hooggeagte neef, wiens gedigt te voortreflijk is, dan dat het geen plaats in dit toonneel der waaterrampen zoude hebben, hy berijmt Groeningens Waater-nood op de volgende trant:

Waar dryf ik, op de riemen van uw ſchachten,
O *Noordewind*? waar heen met mijn gedachten?
Waar brengtge my, bekommerd en ontſteld,
Met zulk een ſtormgeweld?
O bange nacht! waar word ik heen gedreven?
Ei, vraag niet meêr'! hoor! hoor ons antwoord geven!
Het donderd, en die zwaare blikſemzlag
Maakt van de nacht een dag:
't Is GRONINGEN (ik ken haar hoogen tooren)
Alwaar (helaas!) zich deze orkaan laat hooren,
Die 't water preſt en over 't paa'werk beurd,
En alle dyken ſcheurd.
Zie daar! zie daar de zluyzen losgewrongen!
Het hol gety in HUNSINGO gedrongen!
Het FIVLINGO, en 't vette OLD-AMT (o wee!)
Veranderd in een zee!
Wat naar gekryt verheft zich langs de dijken!
Elk loopt en draaft: doch werwaarts zal men wyken,

Terwijl de vloed huys, hooiberg, en geboomt,
En alles overſtroomd?
O akkerman! grijpt deze korenſchooven,
Of hou u met een hek of ſtaldeur, boven,
Tot dat men u, met ſcholde, of ſnabbe, of boot,
Kom redden uit de nood.
Vat aan! vat aan! wilt gy behouden blyven.
Het water waſt. wat iſt? wat zietge dryven?
Uw vee? neen, ik ſpeur veel te groot een rouw.
Uw vader! kind! en vrouw!
O waterplaag! de droefheid zal hem doden.
Bedwing u toch! hier is niet meêr van noden.
Hy twyfeld, in dit gaâloos ongeval,
Wien hy beſchreyen zal.
De vaêr is dood: de vrouw repr noch haar ermen;
Doch kan het kind voor 't pekel niet beſchermen:
Het ſterft, en rold van 's moeders borſten af
In dit beklaaglijk graf.
Gryp moed, en . . . ah! waar is de man gevaaren?
Meê weghgeſleept van de onbewoogen baaren?
Ja, ja; doch zie! dit al te wreed bedrijf
Vereenigd man en wijf.
Breng my van hier; 'k ben moê dit aan te ſchouwen;
O *wind*! ik kan mijn traanen niet weêrhouwen:
'T is GROENINGEN; het is mijn vaderland,
Van u dus aangerand.
O voetſterſtad! wat onheil! wat gevaaren
In 't kleen begriip van tweemaal zeeven jaaren!
De blikſem treft den *hoofdkerk van der A.*
O onherſtelb're ſchaâ!
Dat ſchoon gebouw is, binnen weinige uuren,
Niet als een naakt geraamt van zwarte muuren;
Terwyl de wind het vuur verſpreid, vervoerd:
En dus de ſtad ontroerd.
't Staal volgd het vuur, en beukt uw trotze wallen
Met bomben, en met zwaare donderballen;

Boos

Boos oorlogstuygh! dat neêrwerpt, en mismaakt,
En ſchent al wat het raakt.
Maar nu, nu komt die ſpringvloed u verraſſen;
En dekken al het land met zilte plaſſen.
O bitter lot! o deerlyk ongeluk!
O troofteloze druk!
Zacht! 'k zie de Son verſchijnen aan de kimmen.
Hoe? ſtaat hy ſtil? wat let hem in het klimmen?
Die nieuwe zee: dien hy nu voor hem ziet
Dien zag hy giſteren niet.
Ah! alles kan ik nu rondsom beoogen:
't Verhaal nochtans is niet in mijn vermógen.
Hoe dobberd hier de boer, en daar zyn vee!
Geen huys ſtaat op zyn ſtee!
Hier zietme een ſchip op d'hoogſte dijk gedragen,
En hoord het volk haar nood den heemel klagen.
Ginds wemelen noch menſchen op het dak,
Vol ſmert en ongemak.
Men bergd haar niet, hoe kenbaar zy zich maken
Met voorſchoot, hemd, of uitgeſteeken laken:
Zy zitten daar, verkoud en afgevaſt,
Tot hen de dood verraſt.
Waar ik my keer, naar achteren, of na vooren,
'k Zie hier een huys, en daar een kerk, of tooren,
In 't midden van die vlakte zonder ſtrand,
Noch flus een volkrijk land.
DELFZYL! TERMUNT! uw ſchaâ gaat my ter herten.
O OTERZUM! wien zou uw lot niet ſmerten?
O WOLDENDORP! MIDWOLDEHAMRIK, ah!
Dit is een droevige dag!
UITHUUZEN! SPYK! GODLINZE! PETERBUUREN!
Gy koſt dan meê dien ſprinkvloed niet verduuren?
O neen! gy zyt elendig omgewoeld.
En van hem weggeſpoeld.
Wat raad? hier helpt geen jammeren noch klagen.
GOD is vergramd: Hy toond het met die ſlagen.

Ver-

Digitized by Google

Verzoen u toch met hem, en kus de roê,
En word uw misdaân moê.
Bid om genâa. Hy kan en wil u trooſten.
Daar draaid alreeds de wind zich naar het ooſten!
Het water deinſt te rug; bedaard en ſtil,
En vlucht weêr tot zyn kil.
't Verdronken land zal haaſt eens adem haalen,
En uw verlies, met overmaat, betaalen,
Als gy de deugd ombelſt, en de ondeugd haat,
En nimmer GOD verlaat.

Ik zal deeze beſcrijvinge beſluyten met aan den leezer meede te deelen het volgende opſtel van de ſchaade door deeze vloed veroorzaakt, 't luidt zoo als het my is ter hand geſteld, van woorde te woorde aldus:

Opſtellinge van de geledene ſchaden in de Provincie van Stadt en Lande ſoo door de vreeslijcke hooge watervloet en ſtormwinden op den 12 en 13 Novembris 1686. is gecauſeert, en op ordre der Ed. Mogende H. Heeren *Gedeputeerde* Staten van hooghgemelte *Provincie* door de Eerwaarde *reſpective Predicanten* in voornoemde *Provincie* is overgezonden en overgegeven.

HUNSINGO QUARTIER.

	Mannen Vrouwen en kinderen ſoo verdroncken en verongeluckt zijn.	Huyſen en ſchuyren geheel wegh.	Huyſen en ſchuyren meeſt gerui-neert.	Peerden ſoo verdroncken en verongeluckt.	Koeijen. Oſſen en jonge beeſten van gelijcken verongeluckt.
Uldrum	„	„	7	4	11
Vliedorp	7	3	12	„	38

Nijekerck

Digitized by Google

	Mannen &c. verongeluckt.	Huyſen &c. wegh.	Huyſen &c. gerui-neert.	Peerden &c. wegh.	Koeijen &c. wegh.
Nijekerck	1	„	8	3	8
Vierhuijſen	18	19	„	2	6
Hornhuijſen	4	2	11	3	11
Clooſterbuyren	11	5	28	4	32
Leens	„	4	„	5	19
Weſe	„	„	enige	„	9
Raſquert	„	„	„	„	2
Baſſlo	„	„	„	1	6
Wetzinge	„	„	9	4	4
Sauwert	„	„	„	2	3
Winſum	„	„	8	„	10
Obergum	„	1	„	2	„
Pietersbouren	70	34	15	16	117
Eenzum	3	8	38	2	87
Weſternijelandt	60	38	3	29	221
Saexumhuiſen	10	7	23	13	125
Uijthuijſen	72	30	30	60	300
Usquert	41	„	25	15	93
Warffum	22	23	„	10	88
Ooſternijelandt	4	4	„	3	11
Mieden	313	95	„	294	857
Maarhuiſen	„	„	„	„	28
Suidwolde	„	„	„	3	26
Noordwolde	„	„	„	1	4
Bedum	„	„	33	21	102
Warffhuijſen	„	1	enige	„	29
Suijrdijk	„	„	1	„	8
Menſingeweer	„	1	enige	„	2
Maarſleg	„	„	enige	2	5

brede

Digitized by Google

	Mannen &c. verongelucke.	Huysen &c wegh.	Huysen &c geruineert	Peerden &c wegh.	Koeien &c. wegh.
Brede	,,	1	3	,,	, ,
Andell	4	10	,,	10	9 8
	640	286	254	509	2360

FIVELINGO QUARTIER.

Appingadam	,,	3	13	2	12
Spijck	104	42	,,	68	284
Berum	61	17	,,	53	256
Godlinse	53	13	9	23	166
Colham	,,	,,	1	,,	1
Delffzijl	,,	,,	,,	4	25
Holwijrda	37	26	,,	21	63
Uytwierda	9	,,	15	,,	139
Solwert	6	2	enige	6	43
Marsum	,,	1	enige	8	42
T Zant	9	5	2	14	39
Farmsum	17	7	32	68	273
Oterdum	97	32	13	44	255
Weywert	,,	2	4	20	52
Siddebouren	4	6	22	136	468
Losdorp	6	2	8	7	83
Ten Bour	,,	,,	8	4	33
Wolterſum	,,	5	38	9	67
Tjamsweer	,,	,,	23	20	101
Hellum	,,	,,	9	10	75
Heweskes	11	12	8	40	174
Weiberembden	1	,,	,,	,,	1

Stedum

	Mannen &c. verongeluckt.	Huysen &c. wegh.	Huysen &c. geruineert.	Peerden &c. wegh.	Koeijen &c. wegh.
Stedum	,,	,,	,,	,,	1
Wittewijrum	,,	,,	,,	9	65
Crewert	1	2	7	6	41
	416	177	212	572	2759

WESTER QUARTIER.

Ferwert	,,	2	,,	,,	,,
Oldehove	7	1	3	4	44
Nijehove	13	4	2	,,	16
Saexum	,,	1	,,	1	21
	20	8	5	5	81

OLDAMTEN.

Scheembda	,,	,,	,,	4	7
Woldendorp	37	14	29	41	407
Termunten	223	80	28	66	577
Scheembderhamrik	4	,,	16	7	106
Midwolderhamrik	164	47	alle	106	951
Zuytbroeck	,,	,,	1	,,	1
Borghweer	17	8	7	26	172
Wagenborgen	27	8	20	17	297
Ooſtwoldt	10	3	10	30	30
Finſerwoldt	,,	,,	6	4	64
	482	160	117	301	2612

GO-

Digitized by Google

GORECHT.

	Mannen &c verongeluckt.	Huysen &c wegh.	Huysen &c geruineert	Peerden &c wegh.	Koeijen &c. wegh.
Middelbert	,,	,,	12	,,	9
Engelbert	,,	,,	16	,,	40
Gorecht	,,	,,	28	,,	49
Oldeamten	482	160	117	301	2612
Westerq.	20	8	5	5	81
Fivelingoq.	416	177	212	572	2759
Hunsingoq.	640	286	254	509	2360
	1558	631	616	1387	7861

EYNDE.

BLAD.

Digitized by Google

BLADWYZER

DER

Der voornaamſte zaken, in dit Werkje begreepen.

A.

A cunctis hoſtibus nos redde ſecures, een omſchrift eens gedenkpennings geſlagen wegens een groote watervloed, en wat ſchade die veroorzaakt heeft. 268

Alwa verdrinkt met vier van zijn dienaars in een ſwaare water-overlooping. 203

Alderheiligen-vloed wanneer opgekomen is, en wat ſchade veroorzaakt heeft. 252-- 275

Penningen ter gedagtenis van die Vloed geſlagen. 268

Amerſoort leyd groote ſchade door een water-overloping 187

Verlieſt door een watervloed twee poorten en bolwerken. 299

Amſterdam de tijd angemerkt, wanneer men eerſt met ſcheepen tuſſen Texel en de Wieringen heeft konnen door-varen, en t'Amſterdam komen. 144

Voor Amſterdam was de grootſte Koophandel tot Dordrecht. *ibid.*

Antwerpen wanneer de beroemdſte koopſtadt in Europa geweeſt is. 234

Leydt groote ſchade van een water-vloed. *ibid.*

Wanneer het water tot Antwerpen zoo hoog was, dat een Hulk van hondert en vijftig vaten op de Engelſche Kaey gedreven wierd. 266

Antwerpen word weder overvallen van een watervloed, die groote ſchaade doet. 343

Ardenburch Een Ambagt in Flaandren verlieſt door een watervloed veele Dorpen: een lijſt daar van. 187

Arion op een Dolfijn, een penning, ter gedagtenis van een ſware watervloed in Zeeland,

Digitized by Google

geslagen. 300
Arnhem loopt groot gevaar wegens overstrooming van den Rijn en Yzel. 109
Ayke-weer een Dorp in Friesland, wanneer van den Dollaart overstroomt en weg-gespoelt is. 92. insgelijks het Dorp *Arzak*. 93

B.

Beelden in een Kerk, waar, en wat woorden met den Koster gesprooken hebben. 129
Beerte een Dorp in Friesland word van den Dollaart overstroomt en weggespoelt. 93. insgelijks *Beda*, en *Bleyham*. 94
Benedicite omnia & flumina Domino, een omschrift van zeekere penning ter gedagtenis van een swaare water-vloed geslagen. 268
Bergen-op-zoom wanner zulken water-vloed heeft geleden, dat er aan de Schelde tot Antwerpen toe alle dorpen, menschen en vee verdronken zijn. 238
Betuwe loopt onder water, en stond het water twee en twintig voeten hoog voor den diefdijk. 326
Bocholt een dorp, wanneer door een water-vloed weggespoelt is. 138
Boer, nijdig op zijn Buyrman, is oorzaak van de jammerlijke Geertruydenbergsche water-vloed. 150, 151
Boere-huis word met zijn schuur, oven, boomen, menschen en beesten door een water-overlooping uit de grond opgenoomen, en een halve myl ver op een ander land weer neder gezet. 274. Meer merkwaardigheden daar ontrend voorgevallen. *ibid.*
Brabandt, een lijst van de dijken en plaatsen, de welke in 't jaar 1682. daar doorgebroken zijn. 344
Bremen word overvallen van een watervloed, waar door ontrent twintig duizend menschen

Digitized by Google

ſchen omgekomen zijn 56
Broeden wanneer tot ſteenen vervormt zijn. 129
Brugge in Flanderen leyt veel door een ſwaare watervloed. 55

C.

Cadſant, een lijſt van de dijken en Polders, de welke in 't jaar 1682. in 't land van Cadſant doorgebrooken zijn. 345
Cappeldebeerda een dorp word van den *Dollaart* opgeſlokt. 93
Cimbricum dilavium of de vermaarde *Cimbrſe Vloed*, wanneer voorgevallen is. 9. Door deze vloed, word gegiſt, dat Engelland van Frankrijk, zijnde nu het Kanaal, afgeſneeden is. 10, 11
Cortgeene een ſtad in Zeeland, wanneer door het water vergaan en overvloeyt is. 232
Craſſcha een dorp word van 't water overvallen en weggeſpoelt. 138

D.

Deventer loopt gevaar wegens overſtroming der wateren uit den Rijn en Yzel. 109 Wanneer men tot Deventer vis in de Kerk gevangen heeft. 248 Verlieſt eenige bolwerken door het water. 296
Drenys-vloed wanneer voorgevallen is, en wat ſchade veroorzaakt heeft. 128, 129
Dockum een ſtad in Friesland wanneer in deſelve twee duizend en ſes hondert menſchen verdronken zijn. 259
Dorecum wanneer zijn wallen en bolwerken door een water-overloping quijt geraakt is. 296
Dollaart, die groote water-wijdte in Friesland, waar van daan deſe donſnaam gekreegen heeft. 92. Een lijſt der dorpen en plaatſen van den Dollaart opgeſlokt. 92, 93, 94
Domine ſalva nos, perimus,

Digitized by Google

een omſchrift van een penning, ter gedachtenis van een watervloed geſlagen. 249, 250
Dordregt wanner voor Amſterdam wegens zijn Koophandel beroemt was, en by welke gelegenheid de laatſte opgekomen is. 144
Dordregt word door een watervloed zeer benaauwt. 328
Dorpen twee en veertig worden ontrend Geertruydenberg op een maal door een watervloed overſtroomt. 159
Achtien dorpen in Zuyd-beveland overvloeyt. 228
Duiveland, en andere Zeeuſche Eilanden lopen onder water, waar door zeer groote ſchade geſchiet is. 106, 107
Dijl de Rivier tot Leuven wanneer overgeſtroomt is, een groote ſchaade deſe ſtad toegebragt heeft. 280

E.

Elmetre een dorp in Flanderen wanneer door een water-vloed geheel weg-geſpoelt en vernielt is. 137
Engelland wanneer, en by welke gelegenheid gegiſt word van Frankrijk door het Kanaal afgeſneeden te zijn. 10, 11
Enkhuiſen, wanneer het vaſte land daar ontrent verdronken, en tot Zee gemaakt is. 143
Wanneer het water zoo hoog was dat men met ſchuiten door de Kerk voer. 201
Enkhuizen leyt zulken ſwaren water-vloed dat 'er tachtig huizen, en twee hondert roeden bolwerks, en een groot deel van de Veſten weggeſpoeld is. 212
Enkhuiſen wanneer de Wier-dyk doorgebrooken, en wat ſchade daar door geſchied is. 275
Eſen-ſtadt in Frieſland wanneer door de water-vloeden weg-geſpoelt is. 69, 72
Ewel-weer een dorp in Frieſland word van den *Dollaart* overſtroomt en

Digitized by Google

en weg-geſpoelt. 93.
inſgelijks ook de plaats *Exterhuis.* 94
Eykeboomen worden met geweld door een water-vloed met de grond van haar plaatzen uitgerukt, drijvende, overeind-ſtaande, voort, tot datze aan hoger land vaſt raakten, en naderhand weer voort groeyden. 207

F.

Fivelingo-quartier in Groningerland hoe veel ſchade door de laatſte ſware water-vloed aan menſchen, huyſen, beeſten enz. geleden heeft. 366
Flandren word gequeld met water-vloeden. 28, 29, 30. *en vervolg* ſeventhien dorpen in Flanderen, vergaan door een water-vloed. 135
Seventien Parochien lopen onder water, waar van weinige geſalveert zijn. 140
Een lijſt der dijken en Polders, welke in 't jaar 1682. in Flanderen door gebrooken zijn. 245
Fletum een Dorp wanneer en by wat geval door een water-vloed weggedreven en overſtroomt is. 93
Franciſcaner-vloed doet in Friesland groote ſchade. 168
Frieſland is al in oude tijden veele gevaarlijke water-overlopingen onderworpen geweeſt. 1. De watervloed, ten tijde van den Koning *Odibaldus* voorgevallen. 14
Onder Koning *Aldegillus.* 15
Ten tijde van *Willem* Graaf van Holland. 55
Friesland word door de *Marcellus-vloed* ellendig geplaagt. 58
Nog ſware water overlopingen Anno 1220. en de volgende jaren. 67. *en vervolgens.*
Frieſche vloed, welke by uitſteekendheid dus genoemt is, en wat ſchade Friesland daar door geleden heeft 143
Frieſche moeder Gods waarom Maria dus genaamt is. 203

Digitized by Google

BLADWYZER.

G.

Galama een Fries Edelman, de bezitter van het Bosch Kreyl. 50. Wreekt zig aan Graaf *Floris* over het ongelijk hem aangedaan. 51

S. *Gallens-vloed* wanneer voorgevallen is. 201
In deze vloed zijn voor Groeningen Cabbeljaauws en Wyttinks gevangen. 201

Gaternisse een Dorp, word van het water overrompelt en weggespoelt. 138

Geertruydenberg, wanneer de overloping des waters daar voorgevallen is, waar door twee en seventig dorpen verdronken en opgeslokt zijn, en die plaats in een Zeeboesem verwandelt is. 147, 148.
Hoe veel duizenden van menschen daar omgekomen zijn. 149, 150
De oorzaak dezes vloeds een nijdigen Boer toegeschreeven. 151
Een lijst van de naamen der Heerlijkheeden, dorpen, en Ambagtsheerlijkheden, welke door deze vloed vernielt zijn. 159, 160

Gelderſche nemen op een wonderlijke wijze Weesop. in. 198, 199

Goes leyd groote schaade door een water-vloed, waar door veele heerlijke dorpen overvloeyt zijn, 228
De Gans-poorte ter Goes wanneer door het water in stukken gebrooken en weggespoelt is. *ibid.*

Goltum een plaats, daar een hut, waar in een vrouw met drie kinderen zat, op het water quam aandrijven, en geberght wierden. 216

Golthoorn een dorp in Friesland word van den *Dollaart* overstroomt en weggespoelt. 93

Gorecht in Groningerland, hoe veel schade door de groote watervloed aan menschen, huisen, beesten enz. geleden heeft. 368

Gorsjchem wanneer door een

Digitized by Google

een water-overstrooming zoo groote schade geleden heeft dat 60000 morgen lands onder water liepen. 326
Een lijst der ondergelopen en beschadigde plaatsen, soo steeden als dorpen. 327
Groeningen wanneer die allerverschrikkelijkste water-vloed in Groningerland voorgevallen is. 352
Welke dijken doorbraaken, en hoe veel duizenden van menschen en beesten verdronken zijn. 353
Hoe ver het water gelopen is. *ibid.*
waar omtrend de meeste schaade geschied is. 357
Hoe ver het water in de stad quam. 357
Hoe veel doden men vond. 358
Optellinge van de geledene schaden in de Provincie van stad en lande van Groningen, soo door de vreesselijke hoge watervloed en stormwinden op den 12. en 13. Novemb. 1686. veroorzaakt is. 365, 366
Grijn een steedeken word van de wateren der voegen overvallen, datter maar thien huysen overbleven. 104

H.

Ham een plaats tusschen Hinlopen en Stavoren, verliest door een sware water-vloed zijn Kerk met veele huizen en menschen. 312
Hamere een dorp, word door een water-vloed geheel vernielt. 137
Hamergate een dorp, wanneer door het water vernielt is. 138
Hamrijk een dorp in Groningerland word door een water-vloed geheel weggespoelt. 356
Harlingen leyt groot gevaar van door het water weggespoelt te worden, en hoe daer in voorsien wierd. 196, 311
Henrik de VII. Kayzar, wanneer vermoort is. 111. Ontrend dien tijd wierd Friesland met een sware water-vloed be-

Digitized by Google

dorven. 112
Hermen-wolde een dorp in Friesland, wanneer van den *Dollaart* weggespoelt is. 92. insgelijks de dorpen *Hommingagaest*, *Hommingeham* en *Harkeborch*. 93, 94
Hollandsche watervloed in 't jaar 1174 en 1176. en wat voor ongelukken daar ontrend voorgevallen zijn. 52, 53. Zware watervloed in Holland in 't jaar 1250 en volgende jaren 81. 82. lijste van de dijken en plaatsen dewelke in 't jaar 1682. in Holland doorgebrooken zijn. 344
Hoorn de stadt leydt groote schade van een watervloed, zijnde toen het Meyr, de kleine Waal geheeten, voortgekomen. 218
Hoorn verliest door een swaare water-overstroming een stuk van de Wester-poort, en twee groote stukken van den Dijck wierden geschoven uit haar plaats door kracht van 't water, en gezet in de groote Wael, daarze nog langen tijd daar na bleven staan. 245, 246
Hoorn, de Stad met het omleggende Land, word jammerlijk door een water-vloed bedorven. 336. *en vervolg.*
Huygensliet een Dorp, word door het water vernielt en weggespoelt. 137
Huizen zijn, tot groote verwondering, daar in menschen en beesten waren, door een watervloed opgenomen, en de vloed zakkende, op een andere plaats neer gezet. 206

I.

Janskerk een dorp word door een wateroverloping geheel vernielt. 137
Incertum quo fata ferent. 251
Isendyke een dorp word van een water-vloed geheel weggespoelt. 137
Julianaas Zond-vloed. Ziet *Sant Julianaas-Vloed*, beneden.

K.

Kanaal tussen Engelland en Frankrijk word

Digitized by Google

word gegist eerst door de Cimbrische vloed voortgekomen te zijn. 10
Katwijk beschreeven, ten opzigt van zijn slot, en gedolvegragt van Klaudius Civilis. 9
De eerste water-overloping in Neederland, is geweest, doen de Rijn by *Katwijk* verstopte. 9, 10. De tijd wanneer het voorgevallen is. *ibid.*
Voor deze overloping, wat voor hemels-teekenen gesien wierden. 10, 11
Katharinas-vloed, waar van daan den naam gekreegen heeft. 110
Wikkelde Zeeland in groote elende, verbreekende der maten de dijkken, dat de inwoonders tot het hermaken onmagtig waren. *ibid.* en 111.
Kind en een *Kat* zijn op een wieg tot Dordregt komen aandrijven; ten tijde van de groote Geertruydenbergsche water-vloed, van welk kind binnen Dordregt zommige geslagten haar afkomst brengen. 155
Koster spreekt met beelden in de kerk, en wat zy hem geboden. 130
Kryl het Bosch word van de Zuider-zee overstroomt. 50

L.

Laatwaars in Friesland, tusschen die plaats en 't Flie, wanneer door een water-vloed boven twintig duizend menschen verdronken zijn. 255
Lands een stuk, waarop twaalf beesten waren weydende, wort uit de grond door een water-vloed opgenomen, en drijft door den *Dollaart*, en hegt zig aan Reyderland vast, met behoudenis des Vees. 206
Dit vervoerde stuk lands geeft oorzaak van pleyten tussen de eygenaars. 207
Lekkendijk breekt door, en loopt het Stigt onder water, dat men t'Utregt over den steenweg tot de Gildbrug met

Digitized by Google

schuiten vaaren moest. 192
Lillo word van een water-vloed overvallen, de welke zoo hoog was, dat de menschen op de dakken moften klimmen, de contreschappen weg-spoelden, en de wallen neervielen. 346
Lucfur & emergo een omschrift van een penning ter gedagtenis van een groote water-vloed in Zeeland geslagen. 300
Ludger een Kerk-beeld, geeft geluit van zig, en ontkoomt met zijn Koster een swaare water-vloed. 130
Lijste van de dijcken en plaatsen, de welke in 't jaar 1682. in Holland Zeeland, en Flanderen doorgebrooken zijn. 244. *en verolg.*

M.

Makkum een plaats in Vriesland, daar ten tijde van een water-vloed een schip van seventig lasten over den dijk gezet zijnde, naa toe dreef. 260
Martellus-vloed wanneer voorgevallen is. 57 De oorzaak van deze vloed toegeschreeven aan een kamp-vegter, het Mis-brood oneerbiedigh gebruikende. 58. een andere geschiedenis hier van. 62 Hoe veel duizenden van menschen daar in omgekomen zijn. *ibid.* De tweede *Marcellus-vloed* in Friesland wanneer voorgevallen is, en wat schade toegebragt heeft. 87
Medenblik, wanneer het vaste land daar omtrend verdronken, en tot zee gemaakt is. 143
Mischiels-vloed verwoest en spoelt de helft van Vlissingen weg, en doet groote schade in geheel Zeeland en Flanderen. 238, 239
Middelburg word jammerlijk bedorven door een water-vloed. 232 Word andermaal door een swaare water-vloed aangedaan, en wat schade geschied is. 341
Mis-brood word van kerkdieven uit de kerk geligt,

Digitized by Google

ligt, waarop een ſware water-vloed volgt. 46, 47

Molen, waarop een Vader, Moeder, Meyt, Knegt en ſeven Kinders gevlugt zijn, wort door het groote water omgeſpoelt, en verdrinken alle. 349

N.

Naarden word van een wateroverloping overvallen tot groot naadeel der Poorten en wallen. 332

Noord-beverland loopt onder water, daar van daan het ſpreekwoord, *het is zoo ſcherp als God Noord-beverland maakte.* 110, 111

Een lijſt van de Polders, welke in 't jaar 1682. in Noord-beverland doorgebrooken zijn. 344

Nunc ſpe nunc metu een omſchrift van een penning, ter gedagtenis van een groote water-vloed in Zeeland, geſlagen. 300

O.

Oldampt een dorp leydt groote ſchade van die ſware Groningſche water-vloed, en verdronken in een huis ſeventig menſchen. 354. Hoe veel ſchade in 't geheel aan menſchen, huiſen, beeſten enz. geleden heeft. 367

Ouden dall een Klooſter, waar uit twee en veertig Broeders met etlijke boeren een dijk gingen beſchermen, worden alle van de golven in zee getrokken. 99

P.

Palmaar een Klooſter, word van den *Dollaart* weg-geſpoelt. 93. gelijk ook *Peters-wold. ibid.*

Parochien vier hondert en vier, waar, en wanneer door een water-overloping overſtroomt, en jammerlijk bedorven zijn. 226, 227

Achtien Parochien lopen onder water. 233

Driehondert Parochien waar, en wanneer onder water liepen. 234

Penningen ter gedagtenis van water-vloeden geſlagen. 249. 251. *en vervolg.*

Digitized by Google

volg.
Petten, wanneer den dyk doorgebrooken, en de Kerk met vierhonderd menſchen, daar in gevlucht, omgeworpen is. 156, 157
Piete een beroemt dorp in Zeeland vergaat door een watervloed, dat men zedert daar af niets, dan de ſpits der Kerke gezien heeft. 135
Pontiaans-vloed waar geſchied is, en wat voor ongelukken gebaart heeft. 194
Een andere *Pontiaans-vloed* treft Frieſland en Flanderen, en doet veele menſchen en beeſten verdrinken. 248
Predikanten met hem driehonderd menſchen verdrinken in die ſwaare Groningſche watervloed. 353
Protector & beſtis een omſchrift eens penningſs wegen een ſwaare water-vloed in Zeeland. 299

R.

Reiderwolde beſchreven ten opzigt van zijn grootheid, kerken, en genootſchap van Kanoniken. 93.
Wanneer van de *Dollaart* obgeſlokt en weggeſpoelt is. *ibid.*
Romerzwal, een ſchoone heerlijkheid met een huis en lusthof, met bomen omringt, wanneer, en door wat toeval in een ogenblik tijds verſonken en t'onderſte boven gekeert zijn. 233
Rotterdam wanneer het water daar zoo hoog was, dat men met ſchuitjens over de kruin van de groote merkt voer, 316
Andere diergelijke water-overloping tot Rotterdam. 330
Ruiter by de ſtad Gorcum op den dijk, wierd met een ſtuk des dijks van het water opgenomen, en behoudens 't leven, een groot eynde wegs in 't land neer gezet. 329
Meerder vervolg van diergelijke aanmerkelijke voorvallen. *ibid.*
Ruſtringer-land in Frieſland word jammerlijk door een water-vloed bedorven. 211

San-

Digitized by Google

BLADWYZER.

S.

Santa Julianaas Zeevloed wanneer voorgevallen is. 33
Is voor Friesland de allerschadelijkste geweest. 34

Schevelingen word door een water-vloed bedorven, en verdrinken veele menschen en beesten. 225
Een andere water-vloed brengt dit dorp in de grootste ellenden. 271

Schapen en *Verkens* komen op een afgescheurt stuk lands aandrijven. 181

Schip word uit zee over een dijk geslagen, en komt tot *Makkum*, een dorp in Friesland, aan. 260

Schoondijk een dorp word voor een gedeelte door het water vernielt. 137

Sluis in Flanderen wat voor schade geleden heeft ter gelegenheid van een sware water-vloed. 44
Het Casteel van Sluis wanneer groote nood geleden heeft. 233
Wanneer zijn stads muur door 't water verloren heeft. 305

Sneek een plaats in Friesland, waar ten tijde van een water-vloed een kind met een kat in de wieg is komen aandrijven en behouden zijn. 256

Soxumer-wolde een dorp in Friesland wanneer van den *Dollaart* weggespoelt is. 92. insgelijks de dorpen *Soxzum* en *Stokdorp. ibid.*

Spes alma superfit, een omschrift van een penning ter gedagtenis van een sware water-vloed geslagen. 251

Stoctterhuis wanneer, en by wat geval door een water-vloed weg-gespoelt is. 93

T.

Tertholen word van een water-vloed overvallen, dat men van de stad niets, als maar de spits van den Toren zag. 347

Termunter-zijl in Groningerland word door een sware watervloed weggedreven, datter niet een huis is blijven staan 353

Digitized by Google

Texel het Eiland, wanneer het nog aan het vaste land aangehecht was, en door welke watervloed afgerukt is. 42
Wanneer men eerst tusſen Texel en Wieringen met ſcheepen heeft konnen op Amſterdam varen. 144
Wanneer wel twaalf honderd doode lichamen aanquamen drijven. 305
Thiel word van een water-overloping overvallen, welke een ſtadspoort met een ſtuk des muurs om verre wierp. 131, 132
Thorum, een fraye ſtad eertijds in Frieſland, word van de *Dollaart* overſtroomt en weggeſpoelt. 93
Torperen een dorp word van een water-vloed weg-geſpoelt. 93
Toren daar veele menſchen opgevlugt waren, word door een water-vloed omgeſtort, en verdrinken alle. 314
Tyjsweer een dorp in Frieſland, wanneer van den *Dollaart* overſtroomt is. 92

V.

Vecht de Rievier ſwelt hoog op, en doet aan Weeſop groote ſchade. 198
Vere in Zeeland verlieſt door een water-vloed zijn ſterke ſteene bolwerken met vier huiſen die in den afgrond van de zee nedergeſtort zijn. 315
Veulhaam een dorp word van den *Dollaart* weggeſpoelt. 93
Viſſen met vleugelen, en de gedaante van een Zeehond hebbende, worden te *Lidlom* en andere plaatſen gevangen. 189
Viſſen waar levendig in een gloejende oovengeſien zijn. 129
Vlie het Eiland, wanneer nog aan het vaſte land aangehegt was, en door wat toeval daar van afgerukt is. 42, 43
By wat gelegenheid dit Eyland den naam van 't *Vlie* gekreegen heeft. 74, 77
De verwijdering der Zee.

Digitized by Google

Zee-gaten van 't Vlie en Texel, waar van daan geſprooten zijn. 144
Vliſſingen, wanneer van Vliſſingen meer als de helft weg-geſpoelt, en een Toren, daar veele menſchen opgevlucht waren, door het water omgeworpen is. 238
Wanneer weer aan ſtads-muuren en bolwerken groote ſchade geleeden heeft. 305, 314
De yzere keten van de Haven tot Vliſſingen wanneer door 't water verbrooken is, en wat ſchade meer gedaan heeft. 328
Een boot drijft door een watervloed boven op een huis daar het lang daarna nog is blijven ſtaan. 342
Utrecht word met een zoo ſware water-vloed overvallen, dat men in de graft zeeviſch vong. 38
Een andere ſware watervloed tot Utregt voorgevallen, en wat ſchade die veroorzaakt heeft. 40
Een Waterſtrooming weer tot Utregt, dat men over den ſteenweg tot de Gildbrugge met ſchuiten vaaren moeſt. 192
Uit de Buurkerk tot Utregt word het Misbrood van Kerkdieven geſtolen waarop een ſwaare water-vloed volgt. 46

W.

Waal de kleine by Hoorn, wanneer, en door wat toeval voortgekomen is. 212
Waal de groote wanneer zijn aanvang genomen heeft. 213
Walcheren word door de *Sant Katharinaas-vloed* overvloeyt. 110
De Namen der Polders, welke in 't jaar 1682. door de hooge water-vloed in 't Eiland van Walcheren overſtroomt zijn. 350
Waltiſch hebbende een hoofd als een konijn, wanneer tuſſen 's Gravenhage en ter Heyde, geſtrand is, en wat daar door voorgeſpelt en ook gevolgt is. 305

Digitized by Google

Westeel een voortreffelijk dorp, word geheelijk van een water-vloed weggespoelt. 129
Westweert een Bagijne Klooster, word van een watervloed overvallen, en verdronken daarin dertig menschen. 101, 104
Wester-quartier in Groningerland hoe veel schade door de laatste swaare watervloed aan menschen, huisen, beesten enz. geleden heeft. 367
Wieringen de Eylanden, wanneer nog aan het vaste land aangehegt waren, en door wat toeval daar van afgerukt zijn. 42, 43

Z.

Zeeland word van een watervloed overvallen, waar door veele Eylanden onder water loopen. 93, 94. Een lijst van de dijken en plaatsen, welke in 't jaar 1682. in Zeeland doorgebrooken zijn. 344
Zuyder-zee wanneer zoo hoog opgereezen was, dat de naast daaraan gelegene landen in Friesland en Utregt onder water liepen, en men in de stads-graften Zeevisch vong. 44, 45, 50
Zuyd-beverland wanneer onder water gelopen is, en achtien dorpen daar overvloeyt zijn. 228 Een lijst der dijken en Polders, de welke in 't jaar 1682. in Zuyd-beverland doorgebrooken zijn. 345
Zuydwolde is een swaare water-overloping onderworpen, komende een Man, een Wolf, een Hond en een Haas op een hout levendig aandrijven. 98

EINDE.

LEE-

Digitized by Google

1039

LEEVENS BESCRIJVINGEN VAN SINT WILLIBRORD. SINT BONIFAAS. SINT AALBERIJK.

Eerſte verkondigers des Chriſten-geloofs in Nederduitsland.

Beſchreeven

VAN

SIMON ABBES GABBEMA,

voormaals geſchigtſchrijver van Frieſland.

Met koopere plaaten voorſien.

Tot GOUDA.

By LUCAS CLOPPENBURG, 1703.

Digitized by Google

Digitized by Google

SINT WILLIBRORDUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

't LEEVEN

Van den

HEYLIGEN

WILLEBRORD.

WAt volk dit geweste ouwlinkx bewoont hebbe, blijkt niet: veel min uyt wat landouwe het is her gekoomen; gemerkt onze voorouderen, weezende van ſtrijdbaaren imborſt, hun geensſins met de letteren bekommerden. Deeze landsbanlink zijnde, heeft het land tot nut en vermaak der naakoomelingen geene geſchiedenisſen konnen te boekke brengen. Daarenbooven de Druïden, Prieſters der Waalen, anders Gallen, (t'hans Franzen) daar wy onder ſchuylden, kennis draagers van alles wat'er omgink, en de Barden, die in heldezanghen de naa-

Digitized by Google

men der geener die in 't midden der veldslaagen omgebraght waaren, door den lof, die zy gaaven, leevendigh maakten by de naazaaten, gehenghden niet, ietwes in schrift te vervaaten: en al waart geschied, 't en zou voorwaar tot onzen tijdde toe geen stand gegreepen hebben. Bevindtme niet heeden's daaghs honderden van praalbeelden, steene en koopere zuylen, heemelhooghe naalden, en ontallijkke gedenkschriften, door vuur, door zwaard, door weghspoelen van akkers, en ouderdoom, verbrand, vernield, beschulpt, verzoopen en vermolzemt? Waar 't dan wonder zoo boekken van papier en franzijn waaren vernietight? Dit hebben eenige der laater eeuwen gezoght te verbeteren, en, niet maghtigh de waarheid van ooveroude tijdden te beschrijven, pooghden het volk, met deunen, in 't barsenbooze winkelen gesmeedt, te paayen, tot merkelijkken ondienst, en onstightinge des vaaderlands; daar zy eerlijkker en met meerder nut hunne uuren hadden konnen besteeden in 't doorsnuffelen van grijze geschriften en gezangen, die'er buyten twijffel, edoch in min getal, zijn geweeft. Naar deese zijn andere gevolgt, die der voorgaander boekken wijd-

luf-

luftiger doch erbarmelijkker met af en van 't haare by doende hebben uytgemeeten: en, weinigh met letteren oovergooten, hadden zy de kennisse niet die eerlooze verdighzelen 't ontscheedelen, of op den toets der waarheid te beproeven. De Loezers keerel-oorigh, en die zulke beuzelen voor puyk schatten, wierden met dat vooroordeel ingenoomen, dat zy, hoe 't hun ook naamaals wierde teegen gemaakt, eghter de reede geen plaats inruymden. Dit kammen baarblijklijk ooghen in de naam van UTRECHT, die met de spoorelooste sprookjes van die tijdden oovervloedigh verrijkt is, zoo dat men die zonder walge niet kan leezen. Onder veele heeft het oude seggen van GRANUS en ANTONIUS, voortreffelijkke Romeynen, en verdreeven door den geweldenaar Nero, en hoe d' eerste AQUA GRANI, nu AKEN, den ander een' stad naar hem ANTONIA, anders ANTONINA, thans UTRECHT genaamt, gebouwt zouden hebben, een geruyme tijd d' ooverhand gehadt. Veele koomen met ULPIUS TRAIANUS, ooverste in Duytsland, onder de moogendtheidt van Kaizar Domitiaan, aan stommelen, quansvijs naar hem ULPTRAIECTUM,

korts met verſmijtingh eener klinkaard UL TRAIECTUM, ten jonghſte UTRECHT geſpeldt. Andere begenaadighen ULTRICETUM en UTRICESIUM met die glorie. Deeze leezen V. TRIC. LEG. STAT. dat is in goed Neerlands, *'t Vyf ende dartigſte kolonelſchaps leegerplaats*, en ſpellen'er UTRIC, dat is UTRECHT, uyt, vermits het heeden naauwpuntelijkxt met des Stads benaamingh oover een ſtemt. Geen minder getal is bezigh WILTRAIECTUM, of VULTRAIECTUM van de WILTEN een woeſt, wild, en ongebonden meenighte; t' ontleenen. En waar toe doch d' oorſpronk uyt het Latijn gezoght, daar onze moedertaal rijklijk ſtoff by brenght? TRECHT, DRECHT, en TRICHT, beduidde; naa verſchiet van plaats, by ons voorvaaderen eene *deurvaart*, of *verſcheepinge*, of *verlaat*. OUT-TRECHT, een *oude deurvaart*, *vertollingh*, *etc.* En zeeker deeze ſtad wordt meenighwerve, naa't verhaal van Arnoud vanden Buchel, in grijze brieven, en oude handveſten, zoo genoemt. Aldus hebben *Zwijndrecht*, *Paapen-drecht Dordrecht*; *Maaſtricht*, en meer plaatzen, naaſt rievieren en loopende waateren geleegen, haar naamen verwurven: Alhoewel den

Digitized by Google

den Arts Beverwijk in zijn grdrukte *beschrijvinge van Dordrecht*, anders van gevoelen is oover't woord TRECHT.

Dat de Wilten en Slaaven in deeze landstreek huis gehouden hebben, kan niet geloochent worden: de kasteelen WILTENBURCH en SLAAVENBURCH, door hun opgerecht, beweeren dit genoegzaam: doch te wat tijdde deeze zijn begonnen en volend, is onzeeker: dit niet, dat WILTENBURCH UTRECHT is. Melchior Stokke in zijn Hollandtze Rijmkronijk voormeer als vijf hondert jaar in d' Abdy van Egmond geschreeven verzeegelt het met deeze woorden: **Onthier dat hij** [*Willebrord*] **quam** t' UTRECHT, **Dat** WILTEN-BURG **hiet te vooren.** Deez *burgh* is van hun op den Frieschen boodem gebout, en naamaals, doen verscheiden slippen van 't Friesche rijk afgescheurt wierden, eenige eeuwen onder Holland geweest; Want alle 't land, dat beneeden Nimmeeghen lagh, wierde Neederzaxen genaamt, die nu Friesen heeten. Endelijk is deeze Burgh met 'er toebehooren door geschenk van Dagobert koonink der Gallen, in handen van Kunibert, zoo de Schrijvers waanen, Bisschop van Kolon geraakt.

Digitized by Google

Doen de vreedzaame koonink Aldegill anders Adgill, oud van jaaren oover Frieſland gebood, en dat, door oorlogh uytgeteert, minlijk aanqueekte, de verwoeſte plaatzen met nieuwe gebouwen verheerlijkte, 't gewelt van zee en ſtroomen met dijkken, dammen, en paalwerk breidelde, en d' onbeſcheiden hartstoghten der ingezeeten met lijdzaame wetten en gewoonten bezaadigde, quam tot de Koonink Biſchop Vilfrid; die, verjaaghd door koonink Ekfrid, te ſcheep was gegaan, met opzet Roome te bezeillen, en zijn klaghten voor s' Paus voeten te ſtorten, doch door kraft van de teegenſtreevende winden was op 't ſtrand van Frieſland gejaaghd. (DCLXXIX.) Hy, by den Koonink vriendelijk verwellekomt, onderſtaat dien met d' onderzaatten af te ſchrikken van den Afgooden dienſt: 't welk naar wenſch vergingh, en blijft den winter oover aldaar, en leidt zich zelve vlijtig te koſte aan't onderwijzen der ongeloovige: Zoo dat Godt ook merkelijk zijnen arbeid zeegende, en meenigh Fries door hem tot den doop ſmijdigde. In't volgende jaar DCLXXX. vervordert hy zijn reis, en trekt op Roome:

Radboud gedrenkt met de leere der ongoo-

ongooden en heftigh voorſtander van hun kerken, korts daar aan naa 't overlijden zijns vaaders de heerſchappye in zijn gewoud raakende te krijgen, dempte 't zaat van Kriſtus leere, door Vilfrid geſpraalt, der maate, dat de minſte korl niet te nutte bleef. Hier was zijn poogen noch niet t' ende. Ten tijdde dat de landen der Franken door 't beſtek van Ebroin in tweeſpalt en binnenlandſche oorlogh blaakten, kaavelt hy deez onorde bequaam om onverhindert tot het ſlot van zijn begeerte en vermeenderinge zijn'er landpaalen te geraaken ter koſte van zijn aangrenzende nabuuren. Weshalve rukt hy een weldigh leegher by een, en overrompelt WILTENBURGH, ſlechtelijk geſterkt, en niet beſtand zulk een drom het hoofd te bieden: dit ſlot, al leiden 't op den Frieſchen grond, was echter den Frank onderworpen: de bezettelingen wierden'er van gejaaghd, Sant Thomas kerk geplondert en geſchendt; en de Kriſtelijkke Goodesdienſt afgeſchaft: hy was der plaatze grouzaam haatigh, vermits zijne onderdaanen, den meeſten aanval uytſtonden, om hun in de ſchoot der algemeine Kriſte kerke te laaten inlijven, uyt dien hoek. De twiſt der Franken liet niet toe dit aan-

Digitized by Google

ſtonds betaalt te zetten. Brittanie wierde onder dies verwittight 't geen de geloovige in Friesland was ooverkoomen, en beklemde d' harten der godzaalige met een ſnijdende bedroefeniſſe dit lot haaren metverwanten, zoo van ſtam als Godsdienſt beſchooren. Onder andere eenen *Egbert*, man van ongemeene heiligheid, die, om zich in Godsvrughtigheid t' oeffenen, veel jaaren in de wilderniſſen en woeſte oorden van Ierland hadde gewoont, en een onderwijsplaats van eedle leerlingen opgereght, zich erbarmende oover den bedrukten toe-ſtand des landſchaps, zampt door aanporren van Vilfrid, brandde van ijver, om door zijne neerſtigheid niet alleen, 't geen reede ontfonkt was op te wekken, maar om wijd en zijd, heind en veer, de heldre ſtraalen van 't light der waarheid te verbreiden. Edoch door de wantemper van 't weêr, en goddelijkke inſtortinge belet, veerdight eene van zijn makkers *Vikbert* daar heen, die de Friezen van haar waangeloof zou zuiveren. Twee volle jaaren was hy beezigh, en geringh was zijnen oeghſt; want het oovergeloof te diep geworteld was, en Radboud een te hardnekkigen

kigen teegenſtreever: dit verplighten hem afscheid te neemen, en het vol ſmarte naar Brittanie te wendden. *Egbert*, met d' andere verlighte mannen, hoe wel 't hen zuurde, willende geen verlooren arbeid doen, nochte zich aan 't blijkelijk gevaar zonder hoop van vorderinge oovergeeven, ſtaakten hun vlijt, tot dat den Heere een ander oopen zou verſchaffen: dat zeeker zich eerlange in Neederland vertoonde, meeſtendeel door 't beleid van Pipijn, een aanzienlijk Frank. Om te lighter 't vervolg der Hiſtorie te vatten, zal ik zijn opkoomſt beknopt voorſtellen.

Frank-rijk boogh, dat nas, haaren nek voor de kooningen der Franken uyt Merovè gedaalt: Maar de kooningen ontaardden van de blinkende deughden, en moedige dapperheid hunner voorzaaten, gaaven zich der luſt en leedigheid oover, en behielden naauwlijkx de kooninklijkke naam binnen hun palleizen, 't Gezagh en 't handelen der allerwightigſte zaaken was by de Marſchalken; wien anders niet dan de naam en kroon tot het volle bezit des rijkx gebrak. Door dien verſcheiden kooningen in Franken-land heerſchten, zoo waaren'er meede veele die 't Marſchalkx ampt bedien-

Digitized by Google

den, die, of om heur kooningen te believen, of om hun eyge eerzught genoegh te doen, en haar teegenſtreevers te dempen, geduurig onder malkander wrokten. Onder deeze is *Pipijn*, gebynaamt de Vette, zoon van Anzigis en van de dochter van Pipijn d' eerſte, [andere maaken hem zijn neef] naa 't afmaaken van Ebröin, een oovergeeven ſtuk vleeſch, en andre, die met hem om d' oppervooghdye dongen, tot die weerdigheid, en trap van eere en rijkdoom geſteigert, dat hy niet alleen met de kooningen als een pop ſpeelde, en heur maght zich toeeygende, 't welk d' andre Marſchalken, eer hy 't beſtond, ook ondervonden hadden, doch met geen eenpaarige uytkoomſt; Maar ook, dat hy zijne zoonen en vertroulingen, naar zijn welgevallen, tot Marſchalken den kooningen opdrongh; alles draaide op zijn duym, 't gezagh was in zijn gewoud, en krijgh of pais droegh hy in zijn' handen. Grooten ſchat genoot hy van zijn ampten; en erfde by wettigen middel van zijn Grootvaader van Moeders zijdde, behalven veel andre heerlijkheeden in Auſtraſië, Brabant, ſtrekkende tot Frieſland toe. Deeze Pipijn de Vette, bloeiende in eere en rijkdoom, hebbende zich

aan

aan de Saxen en Sueven gewrooken, en ruſt te heim bevogten, beſtemde den koonink der Frieſen, Radboud aan te ranzen, om d' onlanghs behaalde brandmerk uyt te ſnijden en 't Kriſten geloof in 't haidendoom voort te planten; dat Radboud ernſtigh verhinderde. 't Geluk was dat godzaaligh raadſlot meede: want zijn zeeghbaare waapenen dreeven Radboud uyt Utrecht, dat doen noch Wilten-burch heete; verwon Friesland tot aan 't Flie, en liet zich van d' ooverwonnelingen huldigen. Wijdder vaart zou hy gemaakt hebben, ten waar Radboud onſtelt door zijn onſpoed, gevlught in 't diepſte van zijn rijk, bezeffende, wat hem, zoo zijn halsſterrigheid hoogher liep, beſchooren was en oover 't hoofd waayde, door zijn volmaghten had belooft, dat hy in't toekoomende ooverboodigh was, de leere en Godsdienſt der Kriſtenen toe te laaten. Dit vaſt geſtelt, zond Pipijn naar Engeland, dat, dat pas, in weetenſchappen en fraye geeſten uytſtak, die dit werk yvriger ſcheenen by de hand te zullen neemen, dan andere benabuyrde landſchappen, oovermits dit rijk nieuwlijkx bekeert was tot Goode, en daar te booven ſchier een zelfde taal met Friesland noch gebruik-

Digitized by Google

te; Hy verzoekt van den booven aangeroerden *Egbert* leeraaren, die het mochten afwenden van den gehaaten Goodesdienſt. *Egbert*, die uyt zich zelve voorlange luſt tot dit heilzaame werk in zijn boezem queekte, zukkelt niet, maar ſtooft de geleerdſte en Godvreezenſte Godtgeleerden op, ſterktze tot dit ampt, en ruſt niet voor hy een getal van twaalif heeft uyt gemaakt, naar de wijze per Apoſtelen.

WILLEBRORD,

naamaals Clemens, was 't hoofd van dit gezantſchap: zijne geleerdtheidt ſtak booven hun alle uyt, en 't ontzag dat zy hem droegen voeghde deſtigh by zijn heerlijkke deugden. Verſcheidentlijk wordt zijn naam by de oude geſpelt en ontleed. Zommige ſchrijven WILEBRORD. WIILE, is in oud duyts, *Heyligh* of *zaaligh*, ſchrijft den voorzichtigen Boxhorne, en wordt gebruykt, alsme yemand ter eere naar zijn ooverlijdden ophaalt: zoo dat WILEBRORD, zijns bedunkens, beteekent, *Heyligebroer*; ten opmerke van desſelfs heyligen handel en wandel. Doch kan dit niet aanneemen; *Wylen* is alhier *onlanghs*; gelijk het meenige werve in de Rijmkronijkke verbeezight wordt. Andre WILLE-BE-

ROERT,

Digitized by Google

ROERT, om dat een veerdige handelingh by hem was om iemands *Will* en gemoed, te *beroeren* en bekeeren: en WILLIGBROOD, spruytende uyt zijn *willigh brood* omdeilen onder d' armen. Deeze VILBROOD, dat is, VIEL, naa de lands spraak doen was, VEEL-BROOD, rijk van brood; heeden zeitme gemeenlijk S. WILLEBOORT. 't Zij hoe 't wil, 't staat vierkant, dat het een oud Saxisch woord is; en niet vreemd van. 't Néèrlandsch. Zoon was hy van Wilgis, uyt kooninklijkken bloede. Zijne meedebroederen waaren elf in 't getal; en deeze; SVIDBERT, naa-achter-'s kinds kind van Prins Engist. WIKBERT, die voorheen twee volle jaaren in Friesland geleert hadde. OKKO, anders AKKA. WILLIBALD. LEBUIN. EWALD de WITTE en EWALD de ZWARTE, zoo genoemt naa de kleur van hun hoofd hair. Beda stelt dit koppel buyten d' elve, en naamaals eerst oovergeschéept. WEERENFRID. MARCELLIN, WINIBALD en ADALBERT, zoon van Edilbald, koonink der Deiren; die de kooninklijkke kroonen en schepters, min als een heiligh en gerust leeven en de glorie des Alderhoogsten waardeer-

Digitized by Google

deerde. In 't afſteeken ſprak *Egbert* hun dapper moed aan; en onſtak hen, met een minlijkke ernſthaftigheid, tot betrachting van hunnen plicht, in den dienſt Godts, met handthaaven der Kriſten leere, die zoo veele zweets en bloedts gekoſt hadde. Dat zy, alle gevaar by zijdde, hadden t' onderſtaan, hunne geſlachtelingen, der zelfder bondtgenooten en aangrenzende landen, wes doenlijk waar, van den vervloekten en heilloozen Afgoodendienſt te trekken; de ſtandaard der algeemeene kerke op te rechten, en 't kenteeken van 't zelfde in te voeren, alles ter eere Godts, ſtichtinge zijnes eeven menſchs, en quijtinge hunner gewiſſe. Daar op ſteeken zy af, en wenden 't naar de Rijn-deuren; waar zij kortlijk in quaamen, en hoogher op voor Wiltenburg, daar naa Utrecht, ten anker. Anders, als heeden, was, dat pas, de geſtalte des landts; de Rijn nam zijnſchoot voor by Utrecht, door Woerde naa Leide, voorts looſde te Katwijk door een wijd gaapend loch zijn vloeden in de Noorder-golven, tot dat een grouwlijkke ſtorm uyt den noordweſten den uytloop ſtopte, de duynen opwierp en ellewaart hem keeren deede. Hier dan, vermits deez plaats bequaamſt

quaamst tot hun voorgenomen wit scheen, zich ter neêr vlijen; en, naa dien zy alle ongehuwt waaren, bestemmen, naa 't voorbeeld der gezandten des Almoogenden, zoet en zuur, en alles gemeen met malkandre deur te staan. 't Iaar, dat zy overquaamen, wordt, naa 't voorschrift van Marcellin, gerek, het zeshondert en neegentigste naa de geboorteniſſe onzes Heylandts; als Justiniaan de Ionge in 't Ooste Kaizar was, Sergius te Roome Paus, en Alfrid hoofd by de Noorthumbers.

Als nu Willebrord met zijn genooten zich verfrischt, de zaaken geredt, en 't noodzaakelijkst gereedt hadde, hief 't preeken aan tot Utrecht en in 't aangrenzende Friesland: maar zonder vrucht. De betooverde ooghen en verstokte harten der Friesen konden 't helder licht van Godts genaade en den minlijkken aanbodt van 's Heeren kinderen niet bemerkken, noch begrijppen: en wijl d' ongebondenheidt zoo hoogho liep, datme hen, zoo zy voortgingen, van kant zou helpen, richteden zy hunne geboeden aan Dien, van Wien en tot Wien alles koomt; en besluytten voor een wijl te vertrekken, naa de verder gelegen gedeelten van Frieslandt, of misschien

Digitized by Google

ſchien immiddels de gemoedden tot eenige verandering quaamen. Voet ſtelden zy in 't Eyland Foſten-land, vermaard door den Afgod Fost, of Fouſt, die aldaar plechtigh gedient, geviert en aangebeeden wierde: Hier hadde Radboud, geweldigh yvraar in zijn waangeloof, thans zijn woonplaats, zeedert d' onderlaag teegens Pipijn, verkooren. Hun preeken hadde alhier ook geen kracht; des hebben zy door opſtutzen van Wikbert, der plaatze en zeeden kundig, d' hailichdoomen van Veſta en Jupiter, zoo zeitme, wech gebrooken, om dat zy ſcheenen de voet dwars te zetten den voortgank der heiliger leere. De koonink, deezer wijze geterghd, ook andersſins de Kriſtenen niet gunſtigh, vermoordt Wikbert, en gebiedt de andere, op peene van den hals Friesland te ruymen. Zulks dat zy verſlaagender harte den hertret tot Pipijn kiezen.

Eer ik de draad der Hiſtorie vervolge, zal ik, 't geene Zeeuwſche en Hollandſche Schrijvers verhaalen van d' aankomſt van Willebrord, te berde brengen. Hun zeggen luidt: Dat Willebrord tot Weſtkappele zou aangelandt zijn, en 't zuyver woord Gods allereerſt hebben geprieekt, d' afgod

Mer-

Merkuur verbrooken, en't volk vinnigh deurgestreeken. Dat den hoedder van 't beeld, hem (meent *Willebrord*) hebbe tot bloeddens toe daar oover in 't hoofd gequetst. Dat hy echter niet bezweek; maar stichte West en Oostwaart, in en om Friesland, d' ingezeetenen door heyligen voorgank van leeven; en waapendze met goede leere teegens d' aanslaagen der grijpende wolven, en beet der verslindende tygerdieren, vianden en partylingen van Godt en zijn gebod: dat hy t' Utrecht quam, de beelden om verre wierp, en een kerke aanleyde. Dit vindtme in de Rijmkronijk van Stokke, en andre. Den Afgod, tot Westkappele geviert, wordt Merkuur genaamt. Den waarheidtlievenden Arnout van den Buchel, is van gevoelen, dat deezen Afgodt eygentlijk by de Duytschen zy genoemt geweest, HEERMAN, dat is MAN, GODT, of VOERDER vande *leegers*, by den Romeynen *MARS*. HEER of HEIR beduidt heeden noch een LEEGER by de Hoogh en Needer Duytschen. En oovermits de letter van HEERMAN met het Griekx HERMES, in't Latijn MERCURIUS eeniger maate oover een quam, heeft d' onervaarenheydt MERCUUR daar uyt gebroed.

Pipijn venstendigt van 'er weedervaaren,

Digitized by Google

en die ongaarn zach dat de bepaalingh teegens Radboud, in een ramshoorn, als 't bywoord luydt, gaar liep, zendt hun op nieuw, eerlijk vergezelschapt in 't deel van Friesland onlanghs aan zijne waapenen vervallen; met onthiet aan d' inlanders, dat niemand zoo koen waare, die met woorden of werken de leeraaren de minste ongeneucht aan déé:en om grooter sprong te doen, belooft hy Geestelijke en weyrlijkke voordeel-staaten, inlijvingen van waardigheeden, vord'ren tot plaatsvooghdyen en gemeyntlijkke eerampten, en zoo daane vergeldinge aan die zich zou laaten onderwijzen en doopen. Als zy t'hans t' Utrecht weeder inquaamen, hebben z' een beedehuys, 't heyligh kruys ter gedachtenisse, heynde by den puynhoop en 't omgeworpe metzelwerk van de kapel by Dagobert Sant Thomas ingewijd, en korts door de Friesche woede afgebrooken, plechtigh op gerecht. 't Preeken gink dan weeder aan; heftiger dan ooyt: en dit niet binnen Utrecht alleen, maar in alle steeden, wijkken, en gehuchten van Friesland, Holland, en Teysterband: by drieën en paaren teffens in elke plek. Swidbert met Marcellin en Werenfrid verhield zich tot Wijk te Duurstad aande Rijn-kant, en

wordt

Digitized by Google

wordt door d'afgoodiſche prieſters aangeranſt, geſnoert, en ter kerker geſleept; doch wordt door een wonderdaadt, zoo ze melden, verloſt; zulkx hy tot bijſtre ontſtelteniſſe der heydenen eeven vrymoedigh en met meerder ontzach voort voer. Zoo is 't gebeurt, dat, doen Godt den arbeid zijn'er dienaaren, worſtelende met veel ongemakx en kommers; door eenige wonderteekenen tot verheldering der leere zeegende, meenigh ongeloovigh menſch den Heere hulde dee; t'hans 't getal merklijk vermeenigvuldigende, wierden zy te raade, hun zaaken naa gewoonte van die tijdden te beleggen. Hier oover keeren zy gelijkker hand naar Utrecht, en verkiezen twee, die als Biſchoppen hunn oover Frieſland zouden draagen, de kerken en 't geeſtelijkke recht voorſtaan en op alles rijklijk acht neemen. Zwidbert, deezer een, wordt, met inzicht, midtsgaaders, Okko, Marcellijn, de beyde Ewalden, en eenen grooten ſleep bekeerlingen, naar Engeland gezonden. Vilfrid, uytgelaaten in vreugde oover die nieuwe maar, wijdt hem in 't jaar ſes hondert vijf ende neegentig, op Sant Bartholomeus dach, met gewoone ſtaatzy tot Biſchop, en ſtuurt hem aanſtonds weeder

met zijn gezelschap, behalven Okko, die aldaar bleef, in Friesland. Daar hy zeeker betoonde, dat deezen last hem niet te vergeefs was opgeleidt. Friesland, Holland en een gedeelte van Gelderland smaakte d' hooningh van zijn minlijkke woorden. 't Volk heeft hy, zoo door voeglijkke manieren, klemmende welspreekenheidt, en vranke rustigheid, als teekenen, (gelijk Marcellijns woorden luydden,) die 't gemeen begrip oovervloogen in aanzienlijkken getaale ter bekeeringe gesmijdigt. d' Ander, Willebrord, was, op 't goedvinden van de zijne, dat pas, tot Pipijn gekeert; en, naar een luttel toevens, met brieven, in behoorlijkken form, op Roome getrokken; daar hy, van den Paus Sergius, tot Eirtsbisschop oover Friesland plechtigh geheylicht is, in 't jaar ses hondert en sesen 't neegentig; en KLEMENS, dat is, *Genaadig*, vernoemt.

Dus verheerlijkt keert hy 't volgende jaar zeeven en neegentig in Friesland; gelijk Pipijn belast hadde. Zwidbert, zijn stoelbroeder, die in de voorhaal was geweest, trekt hem met de Geestelijkheidt in plechtig gewaad, en wonderlijkke toeloop van menschen, dien 't voorhoofd gewaagde van de blijdschap des harten, onder Emrijk te moet.

Digitized by Google

moet. Korts doen zy hunne intréé 't Utrecht, dat, met d' onderhoorige landen, Pipijn aan Willebrord had geschonken: t' hans leggen zy eenstemmig de grond van een zwaarlijvig gebouw, in Sant Martijns naam, van Tours, daar het opgehoopte steen-keyzel van S. Thomas kapel lagh, dat in't tweeëntwintichste jaar zijns bisdooms volend wierde: vestende die tot stoel zijn's bisdooms voor hem en zijne naakoomelingen.

Dit zijn de beginselen van die magt en heerlijkheid, naamaals, door gunst van Kooningen en Keyzeren, die hun zeer geneegen toonden tot deszelfs vergrootinge, dit Eirtsstift zonder maate opgeoffert. Zwidbert was wel d' eerste tot Bisschop gezeegent; Willebrord echter, die door gifte van Pipijn de booven-stem hadde, en door d' Hooge priester van Roome de klinkkende tijttel van Eirtsbisschop, wierde voor eerste Bisschop van Utrecht en Eirtsbisschop oover Friesland gekent. Zwidbert zijn stoelbroeder naamden z' Med-bisschop. Zy leefden zint eeven eendragtigh: hunn' willen paarden zich; geen moed-dwangeloosheid kon die eenpaarige harten ondermijnen. d' Aanwas van Gods kerke liep naa wensch af: zelf Theodozinda, dochter van Radboud,

Digitized by Google

wierde den Heere gewonnen. 1oCxCix. Zy troude korts met Grimoald, zoon van Pipijn de Vette, opperſte Meyer oover't koninklijk palleis van Theodobert: die door dat houwlijk de volkeren van Frieſland en Frankrijk naauwer verbonde. Oft met wil oft onwil van Radboud geſchiede, wordt getwijfelt: 't geen zeedert geſchach, geeft blijk van zijn oevlen moede en weederbarſt. 1oCCxiii. Want in't viertiende jaar naa de bruyloft, wierd binnen Luyk, Grimoald, door den Fries Rangar, Radboudts ſchiltknaap, verraaders-wijze ontzielt, voor 't altaar; ter eere van Biſchop Lambert opgerecht; die, voor vijftien jaaren, aldaar, door Dodo, Martels oom, door dien hy 't onkuyſch leeven zijns zusters met Pipijn heftigh wraakte en lasterde, vermoord was. En zeeker, 't is een ſtuk, dat wel met Radbouds ontrouwe en zijn vordre handlingen oover een koomt. Hebbende dan weederom eenige blaauwe voorwendigen opgeſtommelt, daar 't hem nemmer aan loogh, als 'er winſt te doen waar, tierde hy zig als de baare booze droes, ter hellen uyt gebrooken: verdreef de zielzorgers, welke Willebrord in Frieſland gezonden hadde, ten lande juyt; ſmoorde eenige in de

gloed

gloed der aangesteeke schuyren ; andere wierden tot zijn tijdkortinge in waalen en meeren gedompelt. En dit t' omzichteloozer, vermidts hy de zwakke ouderdoom van de afgeleefde Pipijn niet schreumde. Grimoald, die 's vaaders voetstappen naauwpuntelijk naa keuierde, ontruste zijn geweeten : deeze mocht schier morgen hem teegens zijn heyllooze aanslaagen kantten. Dit, meyntme, zou Radboud geport hebben zoo groot een wéérparty, die hem weldich in 't licht stond, uyt der tijd te helpen : om voortaan onverhindert en wetteloos geweldiger hand te regeeren. Men leest nieuwaars, dat Pipijn zijne waapenen, teegens dien godvergeeten bondbreeker en booswicht hebbe aangevoert, om hem aan zijn rechtveerdige gramschap, en 't vermoorde lijk des eenigen en wettigen zoons op te offeren : dit jaa ; Dat hy door oovertollige druk zij in 't ziek bed gestort ; en, naar dat hy zijn neef Theobald, 't kind van eenen anderen zijn zoon Drogo, in de voogdye, die den ontzielden bezat, bevestigd hadde, maar een jaar naa de néérlaag geleeft. By uyterste wille maakte hy Kaarl Martel, by de byzit Alpäis geteelt, diens heerlijkke eygenschappen, die in d'ughtend van

Digitized by Google

zijn jaaren blonkken, op den middach een oegſt van uytmuntende daaden beloofden, die den aavond mochte dekken met de ſchaduw der ruſt-brengende laurieren, tot eenigen en volkoomen erfbeurder der landen in Auſtrazië. 't Welk Plektrudis, wettige gemalin van Pipijn, die te vergeefs door Biſſchop Zwidbert dit, by haar gemaal, had zoekken om te ſtooten, tot verheffing van 'er neef Theobald, ſteunende op zijn kraft en moogenheid, als wettige oyr oover Auſtrazie oevel op nam; en, in een oploop, Kaarl binnen Kolen in hechtenis ſloot. Korts raakte Frankrijk aan't hollen, en Theobald, een jongeling, ſel van aart, en oovergeeven tot baldaadigheid, uyt zijn gebiedt, en Ramanfred in des zelfs zeetel. Dagobert de tweede ooverleed midlerwijle; en wierde eenen Daniel, gezegt Hilperijk in 's ooverleeden kooninkx troon geſtoelt van 's rijkx eedelen. Wijders dreigtme die van Auſtrazie, uyt haat tot Theobald en Plektrudis. Martel ontkoomt onderentuſſen by geval uyt de gevankeniſſe, en werpt zich op tot hoofd oover 't leeger der Auſtraziaanen. Ramanfred, treft binnenwijle, uyt laſt zijns kooninkx, een verbond met Radboud, die een ſchalkoogh op d' Auſtraziaanen had-

de: welkx inhoudt in dit hoofd-punt beſtond: *Terwijl de Frans uyt zijn paal-ſteeden den Auſtraziaan aan treffe, val Radbond hem uyt Frieſland en 't Ooſten op 't lijf; om dier voeghe 's gemeenen viands weederſtand, door 't verſpreiden zijn'er kraften, te doen ſlappen, en weêrloos maaken.* Radboud, dien niet aangenaamers kon weedervaaren, rukt met'er yl met zijn krijsbenden Martel onder d' oogen, eer noch yemand van de bondtgenooten veerdig ſtond tot optocht. Oover Maas had hy 't al gezet, als 't Martel tijdigh ſcheen, hem, eer d' hulp-troupen zich met Radboud vereenigden, ſlag te leeveren: doch de zeeghe bleef naar een hard en halsſtarrik gevegt aan de zijdde van Radboud. Daar raakten'er veel te ſneuvelen, zijn orden aan ſtukken en Martel zelve, ter naauwer nood, zich met weynige te berghen. Doorlugtig was d' ooverwinninge, hoewel behaalt met groot oovertal van volke. De Frieſen verworven heerlijkke buyt, en voeghden haar zeegbaare ſtandaarden by 't heir van Hilperijk en Ramanfred. Men telde, dat pas, 't jaar zeevenhonderdt en zestien. Martel, die een onverzaagd en grootmoedigh heer was, en niet licht in onſpoed de moed liet zak-

Digitized by Google

ken, gaart de verſtrooyde ſchaaren by een, veſtze in vayliger hoedde, en ſterktze met nieu geworwe ruytters en knegten. Immiddels, hoe de vyand ook hem trotte, en om her het alles in koolen zette, bleef hy in zijn voordeel, en voorneemen van niet licht vaardich te haazaarden: Tot dat hy, op wiſſe kondſchap, door zijn uytgezondene ſpyelingen aangebragt, van d' onordentlijkke geſtaltenisſe in's vyands heir, en 't affcheiden van Radboud uit datzelfde, 't heftelijk onder Kaamerijk beſtookte; ten deele om veer hieuw, de reſt, met achterlaaten van pakkaadie en waapenen op de vlugt dreef. Dit treffen gevielop de eenentwintigſte van Lentemaand, zeevenhondertzeeventien. Andermaal raaktenz' aan elkander met gelijkke uytkoomſt, en inneemen van Keulen.

Daar aan heeft den verwinnaar zijn ſlagorden naa Frieſland, dat zich verpijnde met den eedgenooten onderſtand te zenden, gevoert, dat hy de voortogt, beleidt by Poppo, naa verwant des Kooninkx en reeds in Braband ingevallen, oft, als andre ſmaakt, in Frieſland zelve, met zulk een veerdigheid aantrof, dat het verſtoof, en eensdeels ter needer gemaakt wierde; 't Verlies des ſtrijds ontzette Radboud derwijze, dat

dat hy door zijn' afgezandten vordere intogt liet afsmeeken; met aanbod: *Wild' m', hem, en zijn rijk in vreede laaten*, (zijn gewisse voerde hem bijstre rampen te moet, oover de moord aan zijnen schoonzoone begaan) *Gods kerke stond geen hinder van hem meer te verwachten, jaa zoude zelver naa reede luisteren, en't algemeyn geloove aanvaarden.* Martel, die geen doorlugtiger prijs voor zijn heerlijkke waapenen hooger schatte, als de wijdere voortplantingh van't zaaligh woord Gods, en't verligten der duysternisse, beaangenaamde dit zinslot. Derhalve wordt de weete gedaan aan Willebrord en d'andre Godtgeleerden dit tij niet te verleggen. Door aanschrijven van Martel quam Wulfran, Bisschop van Sens meede in Friesland; een man van een merkwaardigh leeven, klein in zich zelve, en door inspraak Godts tot dit werk opgewekt, en Willebrord tot hulp by gevoegt. Het waar, dat pas, in Friesland een der bezonderste plegtigheeden in hunnen Godsdienst, het lot te laaten werpen onder eenige jongelingen: dien't trof, most ter galge; 't gebeurde, doen Wulfran door Friesland waarde, dat dit offer in zijn byweezen wierde toegestelt, en op Onno

viel.

viel: hy was een jongeling van meer als gemeene schoonheid en bezondere hoedaanigheeden; des de Bisschop ernstig om zijn verlossinge aanstonde: 't moght niet baaten: kon hy den zelven door de kalveren zijn'er lippen Goode af bidden, en voor de zeel behoeden, hy waar t'zijnen beste. Zy spoedden immiddels voort, en hebben hem niet zoo draa opgeknoopt, of hy stort, door barsten van't touw, ter aarden, tot groote verwonderinge der aanschouwers. Wolfran hield hem zeedert by zich: vervoerde hem mee in Frankrijk, endlijk wierd hy tot het Priesterschap tot Rouaan opgetrokken: Waar hy veele gedenkteekenen van zijn versmitste geest, en deugtzaame opregtzaamheid der weereld zou naagelaaten hebben. Door dit wonder teeken behaalde Wolfran een grooten naam onder de Frieſen: van hem was't datmen riep; van hem datmen roemde; hy de verbinder der bezwagtelde gemoeden; hy's Heeren boode; dit baarde hem dapperen aanwinst van zielen. Radboud, die een uytgebrooke rommelzoo van dullerikken scheen ingezwolgen te hebben in zijn balg, bleef onwrikbaar. Wolfran belas hem eevenwel zoo veer door zoetigheid, dat hy 't woord gaff, zijn waan-

ge-

geloof te willen afzweeren, en zich laaten doopen. (DCCXVIII.) Te Medenblik wierde alles met deftige ſtaatzie tot de gebruykelijkke ceremonien, die voor d'oogen van 't gemeen zouden verhandelt worden, ingeſtelt. Wanneer Radboud nu den eenen voet, om door 't bad der weedergeboorte afgewaſchen te worden, in 't doopbekken hadde, wendt hy zich tot Wolfran; en zeit, *heer Biſchop, wat gevoelt uw Eerweerdigheid, van myn voorzaaten? zond'er grooter hoop van die in heemel of helle zijn?* De Biſchop paſt'er op: *In d' helle. Zeeker*, hy weer, *zoo is't voor my nutter den meerd'ren als minderen hoop te volgen.* Wolfran trok naa vijf jaaren leerens in Frankrijk, en ſleet entlijk in volle geruſtheid zijn leeven in 't Klooſter Fontanella; waar hy in 't jaar DCCXXX. ooverleed.

Naa Radbouds dood, die in 't jaar zeevenhondert achttien voorviel, onderhielden de Frieſen reedelijkke pais met den nabuur voor een wijl. En zeeker, zoo lange dien oovergeeven menſche 't rijk bezat, was 't onmooglijk vreede te bezitten: naar hem waan ik, datme noch heeden een heilloos, en verwaate ſtukke boefs een RABOUDT noemt. Willebrord, door dit voorval te

meer

meer gelokt, verzuymde niet wat eenichzins tot gronding en vordere optimmering van Gods woord dienstig was: regte kerkken; verzaamde gemeinten, stoffeerdeze met dienaars en andere genoodschappen, zoo in Friesland, als Holland en plaatzen by de Rijn. t' Utrecht was dat pas, d' opperschoole der Godtgeleerden, die naa naabye en vergeleegen landen gezonden wierden: Onder deeze was Zwidbert, stoelbroeder van Willebrord; die, naa 't doorwandelen van Westfaalen, Needer Zaxen, *Boructuaridus*, en 't verspreiden zijn'er leere in Miningard, Bileveldt en Brunswijk, doen noch een groote en beroemt vlek, een kerk en kloosster heeft opgeboudt, ter plaatze, die hem door willekeur van Pipijn de Vette en Plektrudis was geschonken: zijnde een Eylandeken oft weerd, daarom Werda genoemt, in de Rijn; daar t' onregt de Volkplantinge van Trajaan gestelt wordt; t'hans zeidtme *Keizers weerdt*, tot onderscheid van een ander van de zelfde naam aan de Roer; waar Ludger, naa Zwidberts voorbeeld naamaals ook een kloosster heeft gestelt; gelijk het leeger blijken zal. Hier sturf Zwidbert in 't jaar zeeven hondert zeeventien, den eersten van Maart; beroemt door geleerdtheid

en

Digitized by Google

en wonderteekenen, die aanſtonds d' outheid boove maate vermeenigt heeft. De beyde EWALDEN zijn, als zy in Saxen preekten, weldiger dood den derden van Wijnmaand door d' afgooden dienaars, omgebracht: hun lichaamen zijn naa Keulen vervoerd. ADELBERTS beſtellinge hield op Holland; boude een kloofter 't Egmondt, en ooverleed aldaar den vijfentwintigſte in Braakmaand: hy was eerſte Eirts-Diaken en Domprooſt van Utrecht. WILLIBALD, gezonden in Duytsland, ontfong, out van jaaren, 't bisdoom van Eychſtadt. Drente, Twente en de naabuurige Izelkant waaren MARCELLYN te deele gevallen. Te met voer hy ook in Frieſland. Naa zeeventig jaar leevens ooverleed hy binnen Oldenzeele: Dit is hy die de handelingen van Zwidbert der onſterflijkheid door zijn goude penne heeft ingelijft. Zelfs heeft hy, door zijn hailigheid een groote naam den naakoomelingen naa gelaaten. WILLEBRORD, naa veertig jaar zittens op den Eirtsbisſchoppelijken zeetel, ruymde die, om een beeter in den heemel te verwerven, op den zeevenden van Slachtmaandt, 's jaars ſeevenhonderdt

zes

Digitized by Google

aes en veertig. 't Klooſter 't Epternaaken door hem uyt de grond opgetrokken koos hy tot zijn ſterf-en ruſt-bedde. Veel verloor de kerk aan hem.

HET

Digitized by Google

SINT BONIFACIUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

't LEEVEN

Van den

HEYLIGEN

WINFRID BONIFAAS.

EEn geruyme tijd voor S. WILLEBRORDS aflijvigheidt was WINFRID, een Engels-Sax, of als andere willen een Scot, uyt Engeland binnen Utrecht aangekoomen, een jongeling en egter ten priesterdoome verheeven. WILLEBRORD was met hem zeer verkuyscht; en spellende uyt zijnen naam ontwijffelbaare voorteekenen van oover WINST op d' ongestuyme harten der verstokte heydenen; en voortplantinge eener begeerde VREEDE in Gods alge-

Digitized by Google

meene kerk, ontfing hem in zijn genoodschap, en beezigde hem een wijl tot zielzorger in Friesland. Daar naa vertrok hy op Roome, en ontfing van Paus Gregorius de tweede de bisschoplijkke weerdigheydt, met d' hernaaming van BONIFAAS: en quam met d' eernaam van 's Paus boode in Duytsland, op en oover de Rijn, in't jaar zeevenhondert vijf en twintig. 't Beloop der geestelijkke zaaken dier eeuwe in Duytsland gink vast op deezen trant: Hegt aan het verkankerde waangeloof badme vast ooveral de duyvel aan. Kristelijkke gemeenten waaren 'er, doch weynige, en ongebeesemt: hunne plegtigheeden doormengelt met verwaate gewoonten. BONIFAAS dan was de man die 't verloop kon redden; en als een eryaaren heelmeester der kerkelijkke ziekten spoedige geneezinge te weege brengen, en't rot uyt etzen, eer't vuur in d' albereeds ontsteeke leeden sloeg; en voorts van lid tot lid kroop, dat endlijk om lijf en leeven der leere te doen waar. Hy queet hem aldaar zoo wakker, dat Gregorius de darde, in verwonderinge zijn 'er deugden, hem, ingezien hoe gaarn heur de volkeren vergaapen aan uytterlijkke merken van eere, door't omhangen

een'er

een'er cierlijkke mantel tot Eyrtsbisschop in Duytsland verkoos. Doen hadme't jaar zeeven honderd een en veertig, in welk Kaarl Martel verscheyde. Dit nam hy met dat inzigt aan, dat te gelijk met d' eer hem ook d' arbeyd en zorg over de Kristе kerk verdubbeld wierde. Hy stelde dan Zielharders in Bayeren, Frankenland, Duringen, en andere gewesten. En, gemerkt de quaalen aan't zweeren raakten en door't inetteren vervuylden, houdt in't volgende jaar met believen van Paus Zacharias een Kerken-land-raad tot Regensborg, op welk hy, ten overstaan van Kaarelman, zoon van Martel, heftig de gebreeken der geestelijkke stand heekelde. Men kan aan een staaltje de geleerdtheyd der zelfde genoegzaam bespeuren: Een Baayersch priester, rouw en onervaare in Latijnsche taal hadde de kinderen aldus gedoopt: *In nomine Patria, & Filia & Spiritus sancti.* Waar over ook twist en tweespalt ontstonde. BONIFAAs meinde men behoordeze te herdoopen: doch't smaakte de rest niet. Paus Zacharias hier op gevraagt, slaakte tot andwoord den eersten van Hooymaand des jaars zeevenhonderd vier en veertig, *Onnoodig het herdoopen; vermidts't door onweetenheyd des Priesters niet door waangeloovigheyd was by gekoomen.*

Doen Gervilio, anders Gerwilievius en Gerviliebus, de XVI. Bisschop van Ments was afgezet, om dat hy de dood zijn's vaaders op de moorder met eyge hand gewrooken hadde, en meer der jagt en veederspel geneegen was, als wel eenen geestelijkken perzoon betaamde, zoo wierde BONIFAAS door believen van de broederen Pipijn en Kaarelman in zijn plaatze bevestigt; want tot dien dag toe hadde hy noch geen vaste verblijfplaats bezeeten. En dit is 't begin der Eyrtsbisschoplijkke weerdigheyd in die stad. Korts daar aan heeft hy aan de vloed Fulda in een wilderniſſe een klooſter voorgeschikt tot zijne begraavenisse, opgeregt, en om met grooter dienst de veelvoudige bezwaarnisſen die hem drukten, en 't bekeeren der volkeren waar te neemen, heeft hy Lullus tot zijn meedehulper en naavolger in 't eyrtsstift verkooren. 't En duurde niet lang of de dood van Willebrord donderde hem in d' ooren, dies hy niet alleen uyt eyge wil, maar ook door 't gebod van Kaarelman de zorg oover Willebrords naagelaaten kudde aanveerde. Dat hy eenen anderen tot Bisschop t' Utrecht hebbe geſtelt, zijn der die staande houden, daar nochtans de Trechtenaars beweeren, dat hy de

zorg

zorg oover haar kerke heeft aangenoomen, en d' Eyrtsbisschoplijkke stoel, als naazaat van Willebrord beklommen. De waarheyd der zaake laaten wy andere betwisten, door dien 't ons wat donker voor de oogen valt, in zoodaane duysternisen 't regte ligt te koonnen aantreffen. In 't tweede boek van Othlo, zoo 't zijn werk is, oovermits daar van geleerde koppen wordt getwijffelt, vindtme, *Dat BONIFAAS tot verligtinge zijns zwaaren ouderdooms, hemzelve hebbe toegevoegt tot naavolger in 't Bisdom der Stad die* TRECHT *gebynaamt wordt, eenen* EOBANNUS. BONIFAAS zou mede de aanlegger geweest zijn van S. SALVATOORS MONSTER, gemeenlijk, OUDE MONSTER genaamt. Inden jaare zeevenhonderdt vijf en veertig zoude hy een brief gezonden hebben aan Ethelbald kooning van Engeland, hem vermaanende tot afstand van oovorspel en schenden van geestelijkke maagden; van deezen inhoudt. *Dat hy Godt dankte, dat de Koonink de strooperijen toomde, de Vreede omhelsde en liefkoosde, een schut den onderdrukte en verlaate weezen, en een Vaader den armen verstrekte. Heerlijk waar 't, bij aldien 't uyt inzigt van een kuysch leeven daalde, zoo hy*

hem van een wettelijk houwelijk afhielde; maar wijl hy hem daarenteegen grooflijk te buytten gink in verwaate gaaylheyd en oover-ſpel met godgewijde maagden, waare het verdoemens-waart. 't Zuurde hem bitter en verſchrikte hem weldig, dat, daar hy door Gods genaade, een heer zijn's volkx was, hem zijne vleeſlijke togten een ſlaaf der wellusten hadden gemaakt. Dat 's opperhoofdens doen, door dien alle oogen op hem ſtaarden, tot een gemeen bedrijf wierde. Dat de Staaten, zijn voorbeeld naa aapende hunne echte gezelneeden de ſchop gaaven, om te vryer de geeſtelijkke ooverſpeelſters te misbruykken. De gewoonte in andre landen in zwang, behoorde hen van zoodaanige vuyligheeden af te ſchrikken. Want oud Saxen, noch onbekeert, heeft tot een gebruik: Zoo eene Maagd in haar's vaaders huys, of getroude vrouw heur diere kuysheyt ſchonden, dat zy die zelfde, wurgt en zengt, en d' ooverſpeelder oover't graf der geſchondene opknoopt. Anders wierde heur kleed tot de gordel afgeſneeden, en van eerlijkke vrouwen gegeeſſelt, met priemen gegrieft, en van dorp te dorp, en huys te huys geleydt, waar heur t' elkens varſche geeſſelaarſters te moete quaamen, dit duurde zoo lange tot dat zy onder dat folteren de

geeſt

geeft quaamen te geeven. By de Wandalen is een vrouwe gehouden in 't onſteeke lijkhout van heur oovverleede man te ſpringen, om met die zelfde tot aſch te verbranden. Gebeurde het onder de onkristenen, dat die de reynheyd najaagen: hoe veel te meer behoorde dan de koonink, die een Kristen en een heer der Kristenen was, de kuysheyd voor te ſtaan. Dat hy oovver zulkx zijnen ziele zoude behoeden, en zijn volk door zijn voorbeeld en goeden voorgank uyt de kaaken der verdoemenisſe rukken. Dat hy hem wilde erinneren, op wat wijze de groote God de voorgaande kooningen, met gelijkke ſchandvlekken bemorſt, hadde bezogt. Dat des kooninkx voorzaat Telreed, een ſchender van gewijdde dochters en verbreeker van geeſtelijkke beſtraffingen, van den duuvel, terwijl hy in volle praal met zijn hofeedelen banketteerde, was weggevoert. Dat Hosreed, Deens koonink een goddeloos menſche, zoo zinneloos is geworden, dat hy zijn rijk en leeven met een ſmaadige dood volende. Alwaaromme hy hem eruſtig bad, hy wilde doch agt ſlaan, op 't kort en onzeeker leeven dat wy op aarden leyden, en op d' haglijkheyd van 't onwaarde vlees, door welke d' eeuwige ſmarten der hellen geerft worden, en hoe afſchouwelijk het waar zoodaanige blijkken van een vervloekt

leeven den naakoomelingen naa te laaten.

In't jaar zeevenhonderd zes en veertig rigte BONIFAAS met bewillinge van Kaarelman opper Meyer van Auſtrazie twee Biſdoomen op; eene te Wurtsburg, daar hy Burghard tot Eyrtsbiſchop en Hertog ſtelde. 't Andere binnen Eychſtad, daar hy Wilibald tot Biſchop koor. Ziet de *jaarboekken van Fulda.*

In't volgende jaar [ɪɔccxlvɪɪ.] verliet Kaarelman zijn Vorſtendom door ingeeven van Bonifaas, en nam een heylig leeven; Roome zag hem binnen heur muuren en korts daar aan een klooſter bouwen op den berg Soracte, van eenige Sant Sylveſter genaamt en *Monte San Treſto.* Doch, vermits hy meenigewerve van zijne meedelanderen, die op Roome trokken, verhinderdt wierde in zijnen heyligen yver, verliet dat klooſter, en trok ellewaart.

Het jaar zeevenhonderd *vijſtig* is merkwaardig door de veranderinge die in Vrankrijk voorviel. Pipijn groeyde daagelijkx in moogenheid door zijn doorlugte daaden zoo aan, dat alles hem, als een opgaande zonne aanbad. Waaromme hy, 't zy zijne eer en heerszugt hem dapper porden, 't zy der Franzen walgde hunner kooningen on-

ver-

Digitized by Google

verſtand, den opperprieſter Zacharias te Roome door eenige vertroulingen liet afvraagen: *Of't wettelyk waar dat de KOONINGEN van VRANKRIIK, die by gebrek van hersſenen, geen goede voorzorge in't beſchermen hun'er onderzaaten droegen, maar binnen de wanden hun'er ſtaatelykke palleyzen als geſlooten in alle ongebondenheeden en onveroorloofde welluſten groeyden, en hun ſchaars 's jaars eenmaal der gemeente vertoonden, KOONINGEN BLEEVEN; Dan of zy., die in blaakender gonſte by 't volk waaren, de laſten des kooningdooms op hunne ſchouders torſten, de viandlykke aan en raadſlaagen door hunn' ooverwinnende waapenen verbraaken, de welſtand des rykx beyverden, de vervalle veſtingen hermaakten, de wetten in zwang en volle kragt brogten, de regte armen met noodig onderhoud verzorgden, en alles daar heene beſtuurden, dat het tot welvaart voor 't ryk en volkoomen welbehaagen des volkx ſlaagde, DE TOOM DES RIIKXIN DE VUYST ZOUDEN GRIIPEN.*

Paus Zacharias zandt in 't naaſte jaar 't volgende ſchrift oover: *'t Bleek uyt de goddelykke boekken dat IZRAEL hem hadde afgezonderdt van de gehoorzaamheyd een's traag-*

Digitized by Google

zaamen koonigs, die den raad zijn'er toe-nijgelingen in de wind ſloeg, en hem in de kuyl van alle ongebondenheydt en onveroorloofde welluſten onbedagtzaam ſlingerde: dat zy eenen voorzigtigen man uyt hen lieden tot hun ooverhoofd hadden erweelt. Alle magt ſproot uyt GODT, dien's dienaars de kooningen waaren; de kooningen wierden van 't volk verkooren om den wille des opperſten kooninkx in alles naauwpuntelijk naa te koomen, niet dat zy naa eyge luſt en zinlykheid regeerden: dat die een regtſchaapen koonink was, welke 't volk, zyn'er toezigt van GOODE vertrout, heyliglyk, naa 's opperkooninkx welbehaagen en inſtellingen beſtierde. De Kooningen waaren om't volk, 't Volk niet om de kooningen. Den Koonink moeſt den volke zyn'er hoogheyd dank weeten. 't Volk konze op en af ſtellen. Alwaaromme 't den Franzen in hunne wilkeur ſtonde den ontaarden Koonink HILPERIIK te verwerpen, en eenen anderen, die, in vree en oorlog, door zyn diepe wysheyd en groote weereldkunde, magtig was hun goed en bloed en 't ryk in bloeyender ſtand te beſchermen en handhaaven, met gemeynen ſtemme te verkiezen. Als deez brief ooverhandigt was, verzaamden de Staaten des Lands

Lands binnen Soisſons: alwaar zy zonder de minſte haapering of beraad Hilperijk de derde van de kooninklijkke kroon beroofden, en ſchooren hem te Luxeu de kruyn; daar aan wierde hy in 't klooſter Himera tot Regensburg geworpen. Hy was de laaſte uyt de ſtam der Merovingen en beezigde tot blazoen, FATA OBSTANT. Gelukkig waar hy geweeſt en in volle kraft zijn'er heerlijkheyd gebleeven, hadde hy zijne zaaken zelve gaade geſlaagen, en de magt der Meyers ingetoomt, maar wijl de zorgeloosheyd te verre met hem was ingezeylt, zoo heeft hy zijn'er dienaaren laagen niet koonen ontkoomen.

In Hilperijkx plaatze wier'e door de Eedelen en landſtenden Pipijn, gebynaamt de Korte tot koonink gekooren, en op den eerſten dag van Bloeymaand ſeeventien honderd tweeënvijftig door Winfrid Bonifaas plegtig gewijdt.

Nu zijn wy gekoomen tot die zoo al om beroemde en bekende moord aan Bonifaas door de wilde Friezen begaan. Van veele, onder welke Beka meede is, wordtze geſtelt op 't jaar tweeënvijftig. De jaarboeken van Pipijn, Contractus, en andere, neemen 't vierentwintigſte. Andere waar onder

onder Adam Bremenſis *cap.* VIII. met welke Emmius hem vereent, ſtemmen 't 't vijf en vijſtigſte, den vijfden van Hooymaand: dit zy hoe 't wil, ik wil 'er niet om twisten. Ik laat het my genoeg zijn dat ik 't geloove ten deele zoo gebeurt te zijn, om dat het met zoo veele omſtandigheeden eenſtemmig verhaalt wordt. Veele der zelfder ſlaan wy al willens voor by, om datze ons verciert dunken: en wat geſchiedenisſe, en inzonderheydt van zoodaanig eene heylig is niet door de yver der naakoomelingen met onwaarheeden bezwalkt? welke mijne landsgenooten zoo vaſt gelooven, dat zy een eeuwige haat, die hen van de zelve zal zoeken af te trekken, zullen op den halze laaden. Met ſtizlwijgen verbeur ik niet, dies zal ik veele zaaken oover 't hooſd zien, en de zaak, zoo ze my waarſchijnelijkxt ſchijnt, voorſtellen.

Hy gink dan met voorneemen om 't heydenſch onkruyd, dat nog mogt onder de Friezen oovergebleven zijn, uyt te wieden, binnen Ments ſcheep, en quam, naa een korte wijl, de Rijn af, tot Utrecht: van waar hy oover de rievier Almeer in Friesland toog, vergezelſchapt met zijn Meed-Bisſchop Eobanus, en nog vijftig andere

andere: dier uytgeleezenſte deeze geteld worden, als drie Prieſters, WINTRUNG; WALTER; en ADELBERT: drie Diakonen, HAYMAN, SKIRBALD en BOSO: vier Monnikken, WALKAAR, GUNDEER, HILDEER en BERTOLF. Aldus noemtze Beka. Othlo deezer voege; WINTRUNG, WALKERI, ADALHERI, HAYMUNT, SKIRBALT, BDERSO, VACCAR, KUNDECHAR, WILLIHER en HADOLF. By Wilibald worden hun naamen aldus geleezen: WINTRUNG, WALTHERI, HANUT, WASA; WACCHAR, GUNDWACCHER, ILLCHERE en BARTHOWLF. Rabanus, WINTRUNGE, STIRBALDE, BOSAN, HARMUNDE, ÆTBELHERE, WACCARE, GUNDACARE; WILHERE, HADOUSLFE. Notkerus koomt met deeze oover een, behalven dat hy ſchrijft, WINTRUG, SKIRWALD, HETHERE, WAGHAR, dat hy der WILLIBALD by voegt, 't kan zijn, dog daar dood gebleeven te weezen is niet waar, ten waare hy naaderhand door SANT BONIFAAS wonderwerken van den dooden verwekt is. Moogelijk was hy,

hy, doen de moordt geschiede, van den grooten hoop af gedwaalt, en alzoo dien fayen dans ontsprongen, want hy ooverleed eerst in 't jaar MCCLXXXI. 't zes en zeeventigste zijnes ouderdooms, en wierde binnen Eychstad ter aarde besteld. In 't jaar MCCCCLXX. wierde zijn gebeente door Balduin den yzeren naa Furnam in den bisdoome van Yperen gevoert, alwaar heeden nog eenige van des zelfs ooverblijfzelen zouden zijn. Hy heeft den naakoomelingen door aanhouden van Lullus 't leeven van Bonifias en zijn zuster Walburgis in schrift naagelaaten.

Bonifaas, om grooter sprong te doen, deelde de plaatzen, waar elk van zijne meedegezellen zoude leeren, uyt; gaf den eenen deeze, en den anderen dien streek: hy zelve reysde ooveral, en yverde geweldig in den bouw van Goodes woord, hy wierp d'afgooden huyzen zoo wel teegen als met wil der ingezeetenen om verre; daar en teegen regte hy in allen haaste kerken op, in welke 't volk den heere mogte door zijne onderwijzinge leeren kennen. Groot was zijn' ooverwinst, en doopte meenig duyzend van beyder kunne, zoo jong als oud. Endelijk raakten 't zoo ver-

re

Digitized by Google

te dattme de wortel gewaar wierde, en daar de hand aan sloeg, om die voort uyt te rukken, en in den poel der vergeetenheid te dompelen; dit speet den duyvel: dies rukt hy zijne schaaren by een, om, met gewelde, en ten koste van der zaaligen bloede, vordere ondergank te verhoeden. Want, als dien heyligen man, die toen by gevat aan zeeker rievier, die Oostergoo van Westergoo af scheyde, was, der gedoopte menigte een dag bestemde, op welke zy hen binnen Dokkum hadden te vervoegen, om, volgens 't gebruyk der Roomsche kerke, te werden ingelijft, was hy daar met de zijne al vroeg heen getrokken, om de aankoomelingen te verbeyden.

Men zag de kriek des eersten daags naauw, of een hoop onkristenen, buytten waan, door de duyvel op geruyt quam in volle waapenen aldaar om Bonifaas met zijn gezelschap te vermoorden. Als die, die omtrent den Bisschop waaren, vermerkten, wat die raazende dullerikken in 't gemoed voerden, greepen zy, om die woede af te weeren, en de Bisschop met zijne metgezellen te beschutten, zoodaanige waapenen, als eerst in de hand vielen. Bonifaas die des gewaar wierde, gebood, men zou zig van strijden ont-

onthouden en ſprak wijders, *Dat hem in dit zijne veel ſmaakelijkker te ſterven was die dood, welke hem naa veel doorgezolde moeylijkheeden een deur ten eeuwigen leeven verſtrekte, als op zulk eene wijze in den leeven te blijven.* Voorts wende hy hem tot zijne makkers en gezin, en ſtorte hen alle met een ernſthaftige reeden moed en ſtandvaſtigheyd in de boezem; daar aan greep hy d' heylige ſchrift in zijn hand, en gevolgt van de zijne, beſtond hy uyt eygener beweegenisſe dat uytgelaate volk te moet te gaan, hen aan te ſpreeken, te leeren en den eenigen en waaren heyland te vertoonen. Maar zy baarden en tierden als een deel bezeetelingen of geeſten van der helle, zoo dat het al zidderde en beefde wat'er omtrent was. Onder welke dreygementen en toegrynzen van oevelwil en moeddwangeloosheyd, echter die goddelijkke ſchaar niet af liet van preeken en die rabaauwen te beſtraffen; dog daar wierde de ſpot meede gehouden, en ſtopten door een grouwzaam ſchreeuwen den Biſchop de mond en hen de ooren, en vielen ten laaſten op hem, dien zy met LI. van de zijne erbarmelijk hebben vermoord. Eobanus, zijn ſtoel-broeder was onder dit getal, en verſcheyden andere geeſtelijkke per-

Digitized by Google

perzoonaadjen. 't Is belaggens waard't geen Philippus Bergomas *Chronici ſupplementi lib. X. ad annum* IↃCCXIV. verhaalt, dat Bonifaas in Africa van de Mahumetaanen is omgebragt. Dus bleef die zoo beroemde Martelaar, van welke M. Adamus *Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ lib* I. aldus ſchrijft: *Winfrid een Engelsman van geboorte, een opregte wijsgeer van Chriſtus, daar naa met de toenaam van Bonifaas gedoopt om zijns deugds wille, is de eerſte geweeſt die de inwoonders van de zuiderdeelen van Duitsland groote afgoodendienaars tot de kenniſſe van de heilige en kriſtelijkke godsdienſt heeft gebragt. Hy heeft ten laaſten by de Friezen, die hy te vooren bekeert hadde, een doorluchtige martelkroon verkreegen. Syn leevens bedrijf is zeer breed van zijn leerlingen beſchreeven, waar in verhaald wordt, dat hy met meer als vijftig zyner meedegeſellen is omgebragt, in't zeeven en dartigſte jaar van zijn preedikampt, zeevenhonderd en vijf en vijftig naa de geboorte van Kriſtus, in't veertiende jaar van Pipijn de Jonge.*

Ruthard, die in 't jaar IↃCCCLXV. overleed, en een leerling van Rabanus, en een geleerd man was, heeft zijn leeven door heldevaarſen in twee boekken begreepen. Zelf ſchreef hy 't leeven van Sant

LAEVYN Gents Bisschop (in den jaar 1oCXXXIII. van twee broeders Walbert en Meinzo met veele wonden omgebragt.) dat in geschrifte nog oovrig is in 't kloosster te Roodendal (*Rubræ vallis.*) buytten Bruysel; ook by de Karthuyzers te Looven en Bruysel. Ook is 't door Serrarius te zaam met Bonifaas brieven te Aquicinctino doen drukken. Zijn lighaam wierde met eenige andere naa Utrecht vervoert, en aldaar in Sant Salvatoors monster ter aarde bestelt. Naamaals is zijn gebeente door beede van Lullus naa Ments vervoert, en van daar met groote pligt van eere tot Fulda, welke plaats, gelijk wy verhaalt hebben, hy hem tot een rustbedde hadde voorgeschikt, gebragt.

Geenzins bleef die moord ongestraft; want Pipijns ooverste, oft een Fries of Frank was, is onzeeker, was dat pas omtrent de Eems in Oost Friesland. Deeze, als hem die wandaad wierde kondbaar gemaakt, haakte in een regtveerdige gramschap naa wraak, dies hy met een genoegzaame magt de Lauwars oovervoer, en dien moordtrop aanransde, en ter needer hieuw: eenige die der eerster stoot waaren ontsloopen leyden zeedert een arm leeven buyten 't

Vaa-

Digitized by Google

Vaaderland. En vermids Radboud de jonge, die van jonkx aan by zijn moey, kooninginne van Denemarken, was opgebragt, en d' onzuyvere godsdienſten met volkoomen harte aanhing, en dat gedeelte van Friesland, dat aan 't Weſte van de Lauwars lag, beheerſchte, in verdagt was gekoomen, als zoude hy der raazende gemeente hebben opgemaakt, is die zelfde ook, 't zy door de waapenen verjaagt, of door de prikkel zijns binneweetens gepraamt, als een groove ſtraffe te moete ziende, in Saxen tot Vitichind en Albigo zijn verwanten gevlugt, en van daar in Denemarken, alwaar hy een geruymen tijd in ballingſchap door bragte.

Digitized by Google

't LEEVEN

Van den

HEYLIGEN

GREGORIUS.

GRregorius was Bonifaas naavolger in 't Bisdoom. Wat landsman hy zy, is twijffelagtig, terwijl den eene ſtaande houdt, dat hy een Frank is, daar andere teegen ſtrijden, en hem tot een Engels-Sax, en met-verwant van zijn naazaat Aalberijk maaken. Heda zeyt, dat eenige waanen hem afkomſtig uyt die geene welke Bonifaas uyt Engeland hadde geroepen. Cratepolius *de SS. Germ.* maakt hem geboortig in Stift Tregt, en meede-makker van Bonifaas als die naa Friesland toog; 't welk beyde

beyde fals is: want Otho en Willibald verhaalen, dat hy met alle zijne medegezellen daar ter plaatze dood bleef. Dat hy een Duyts was ſtaat vaſt; hoog, of laag, leyt weynig aangeleegen. De dag zijn'er geboorte is alzoo onzeeker als ook de naam zijn'er ouderen en ſtonde des overlijdens. S. Waſtradis meyntme dat zijne moeder was, en Adula dogter van Dagobert werdt hem tot eene Grootmoeder toegevoegt; dog 't en kan uyt de Franſchę ſchrijvers niet beweezen worden. By wat geleegenheydt hy eerſtmaal by Bonifaas in kenniſſe zou zijn geraakt, verhaalt Heda vaſt deezer voege: Te zijn'er vijftien jaare, verlof hebbende verworven in zijne boekoeffeningen, en uytſlag in zijne hooftze hanteeringen, bezogt hy zijn Grootmoeder Adula, die niet verre van Trier aan de Moezelkant Abdiſſe was in een Joffren klooſter. Bonifaas, die dit voorby trok, quam aldaar ter herberge; en wierde wel onthaalt. Als nu de taafel gedekt was, en elk gereed om plaats te kiezen, wierd'er gevorſcht naa eene, die onder't eeten de haylige ſchrift naa ouder gewoonte mogt voorleezen. Gregorius word'er toe verkooren. Naa't volenden vraagt hem Bonifaas, of hy,

Digitized by Google

't geen hy geleezen hadde, wel begreep: waar hy, volschaamte, Neen, op andwoorde. Dies Bonifaas het uyt leyt, en zoodaanig de geest in dien jongelink op wekt, dat hy alles verliet; ouders, vrienden, metgezellen, nog zijne oeffeningen waaren magtig hem uyt den gezelschappe van Bonifaas te trekken, weshalve hy ook met hem, die toen om de Duringers te bekeeren zijnen yver te koste leyde, vertrok: en in korte zoo aannam, dat hy in verwonderinge by yder een geraakte. Bonifaas koos hem tot naavolger in 't Bisdoom, 't welk hy ook eenige jaaren loflijk bedient heeft. Hy zand Lebuin en Marcellijn aan d' Ysselkant, waar de eerste naa veel doorgezwomme moeylijkheeden binnen Oldenzeel ooverleed: te wat jaar, kan niet vast gestelt worden, doch heeft hy volgens Heda tot den jaare zeevenhonderd zes en zestig geleeft, hy kan niet verre van de honderd zijn geweest. Cratepolius *in lib. de SS. German.* doet hem nog leeven 784. daar hy met Willebrord omtrent den jaare 690. in 't land quam, en geene van deszelfs minste meedebroederen was. Is 't waar, zoo heeft hy 't verre oover de honderd gebragt. Maar eerder geloove ik dat hem Cra-

te-

Digitized by Google

tepolius vergrijpt: zijne ooverblijffelen rusten in de kerk hem geheyligt binnen Deventer; zijne gedagtenisse wierde van de Utregtze geviert op den XII. van Slagtmaand, des daags naa Sant Maartens; waaromme hy meestendeel genaamt wordt, *Sant Maartens pyl*, by de Friezen, en *Sant Maartens volger*. Marcellijn wordt van Possevinus nog onder de leevendige getelt in 't jaar LXXX. dog waarschijnelijkxt is 't, dat hy ooverleed in 't jaar LXVIII. want zelve schrijft hy, dat hy in Friesland quam in 't jaar IOCXC. en aldaar niet veel oover de zeeventig jaaren toe-bragte met preeken, als uyt S. Ludger kan beweezen worden. Hy schreef ter begeerte van Gregorius 't leeven van Svitbert.

De naam van Gregorius klonk wijd om her, en de glans van zijne heyligheydt straalde oover zee tot in Engeland, der maate, dat WILLEHAAD, met verlof zijnes 'kooninkx en der Bisschoppen van daar scheyde, en tot Utregt by Gregorius aan quam: die ziende des mans yver, hem naa Dokkum, daar 't laauwe bloed van Bonifaas gemarteld lijk nog rookte, afveerdigde. Zeeker hy quam wel te pas, om de wankelbaare gemoederen in Goodes woord te stijven, en andere die nog in de

Digitized by Google

duyſternisſe blindelings dwaalden, te verligten; waar grootelijkx toe hielp de onverwrikbaare ſtandvaſtigheyd van Boniſaas en zijne makkers in de laaſte oogenblik huns leevens betoont, by hen nog in verſcher gedagtenisſe. 't Preeken ſcheen Willehaad niet volkoomen genoeg in dat volk tot voortplantinge van Gods naam; dies, om meer te vorderen, hy der eedelen en voornaamſte heur kinderen tot hem nam, die hy in de letteren en godsdienſt vlijtig onderwees: want hy bekende, dat 't geenme in zuyvere gemoederen, die nog vry van onkruyd waaren, ſtorte, dieper wortelen ſchoot, en te zijn'er tijd een oovervloedige oegſt leeverde; en dat hier door het wijder onder't volk geraakte; vermits het graauw doorgaans der Grooten werken naa volgt. Van daar vertrok hy naa verloop van eenige jaaren naa de *Hummertios*, die heur zitplaats omtrent de Lauwars in Groeningerland hebben: terwijl hy daar op eensgelijkke voet te werke gaat, konde naauwer noot der moordenaaren handen ontvlugten. Echter bezweek zijnen moed niet, maar begeeft hem naa de verder gezeeten Friezen, geſtaadig daar op doelende, hoe hy het volk uyt de duyſternisſe

tot

Digitized by Google

tot het ligt mogte brengen. Beezig was hy in dit godzaalig werk tot dat hem Kaarl de Groote zond om de Saxen te bekeeren, en eerſte Biſchop van Breemen maakte. Vaſt xxxv. jaar ley hy hem zelve te koſt aan 't bekeeren der Friezen en Saxen naa S. Bonifaas dood. Hy ooverleed te Plekkaaze in Friesland, datze nu Plexen noemen, en in *Ruſtria* leydt, in den jaare DCCXC. zijn lighaam wierde naa Breemen gevoert, en in Sant Pieters kerk by hem laate bouwen, ter aarde beſtelt.

Onderentuſſen dat Willehaad beezig was in Friesland, quam nog een ander Godtgeleerde uyt Engeland oover tot Gregorius; deeze, van die zelfde geeſt ingenoomen, heeft het zelfde werk meede aangevangen. Alberijk was zijnen naam, en hadde zonderlinge hoedaanigheeden oover hem, zoo dat Gregorius van zin wierde hem tot zijnen ſtoel-broeder ende naazaat te maaken: dog Aalberijk, die, zonder de toeſtemminge zijn'er Ooverſten, die hy alle eerbiedenisſe en gehoorzaamheydt ſchuldig was, zijn woord niet wilde oovergeeven, ſtond het teegen: dies wordt hy op dat inzigt naar Engeland geſtuurt, en Ludger een Fries jongelink van groote hoop, wordt

Digitized by Google

hem by gevoegt, op dat die, door Alberijk toegang tot Alcuin, te dier eeuwe een beroemd en letterkundig leeraar, mogt verwerven.

In't volgende jaar keerde Aalberijk, de zaak naa wenſch, met Ludger te rug, en bezat de ſtoel met Gregorius zoo lang die leefde, wiens ſterfdag van Beka op den XXV. van Oogſtmaand wordt geſtelt, dog 't jaar ſlaat hy oover. By andere vindtme't DCCLXXXIV. By Cratepolius IↃCCLXXXII. zijn's ouderdoms het zeeventigſte. By Emmius IↃCCLXVIII. zoo wy de Groote Kronijk van Neerland geloove geeven, Gregorius zat XXVI. jaar en ſtierf IↃCCLXXVIII. of in't volgende. Dat Emmius ſchrijft hem geſturven te zijn's jaars voor't ooverlijden van Pipijn, diens ſterf-tijt, op de VI. van Oogſtmaand des jaars IↃCCLXVIII. van meeſt alle Schrijvers geſtelt wordt, dat kan niet weezen, zoo wy de bevestinge der giften, die Kaarl de Groote den Biſſchop Gregorius verleende voor onvervalſt willen aanzien: daar uyt duydelijk kan beweezen worden, dat hy naa Pipijn nog heeft geleeft: en Heda bevestigt het uytdrukkelijk dat hy onder Kaarl bloeyde; ziet hem. daar by doende dat hy XXII. jaaren

ren de ſtoel bekleede. 't Zy hoe't wil, weynig zeekerheyd vindtme zoo van de ſterfdag van deeze als van eenige der naavolgende Biſchoppen: 't welk Heda gezien maar niet heeft moogen beeteren. Men verhaalt, dat Gregorius krank wierde, zoo als hy Aalberijk noodshalve naa Italie had laaten verreyzen. Als ziine toenygelingen hem van daage te daage zwakker vonden, ſchreyden zy bitterlijk, naadien zy oogenſchijnelijk eerlange van zoo waarden Vaader en voorſtander zouden beroofd worden: daar by jammerden zy oover Aalberijkx afweezen. Gregorius, om hen te trooſten, zeyde: *Schep moed, mijn broeders, daar en is geen nood. Ik zal de dood niet ſmaaken voor Aalberijk behouden is te heym gekoomen.* 't En gebrak der voorzegginge aan geen uytkomſte, want Aalberijk lande drie daagen eerder aan, als Gregorius verſcheyde; ook zou hy drie daagen zijn dood voorzien en hem voor 't autaar doen draagen hebben, alwaar hy de geeſt gaf. In Sant Salvatoors monſter wierde hy begraaven.

't LEE-

Digitized by Google

't LEEVEN

Van den

HEYLIGEN

AALBERIJK.

AALBERYK, die ook Aalbrijk, Aadelbrijk, Albert, Aadelbert, en Aadelwerd, genaamt word, was een Engels-Sax, volgens Hubald bloed-maag van Gregorius, dog naa 't zeggen van Rijkxfrijd Sant Suitberts met-verwant. Hoe hy tot den Bisdoome geraakte is verhaalt, weshalven wy voort vaaren, en ons vervoegen tot Ludger, van wien gewag is gemaakt. 't Misvalle mijne vrienden niet, dat ik zijn leeven en leere te deezer plaatze zoo wijdloopend in laf-

Digitized by Google

lasse, zijne verdienſten verpligten'er my toe, al waart't alleenlijk dat hy een gezandt van Aalberijk was.

Hy was van eedele ouders ter weereld gebragt, en beyde Friezen. Tjaard was zijn vaader, Ljauwa zijn moeder, Worperius noemt de vaader Tjadgrijn, en de moeder Ljaefburg. 't Dorp Wirum, heynde by Dokkum, ſtrekte voor geboorteplaats. Als hy bequaam was om met kennisse te konnen onderweezen worden, beſteldemen hem by Gregorius Eyrtsbisschop 't Utrecht; daar hy goede voortgank deede: dies wordt hy, als verhaalt is, met Aalberijk naa Engeland, om Alcuin te hooren voorleezen, gezonden, maar keerde, als deeze zijn zaaken hadde afgehandelt, met hem naa huys; dog toefde niet lange, maar gaat weederom met bewillinge zijns Bisschops derwaarts, en geniet drie volle jaaren d' onderwijzinge van Alcuin. Langer zou zijn verblijf te dier ſteede geweeſt zijn, waar'er niet een misval, 't geen hem teegen zijn wil déé verhuyzen, voorgevallen. Zeeker Fries hadde in opgereeze verwarringe een Engels Eedelman doorſtooten, dit naamen d' Engelsche in oevelen moede op, en wierpen hen op alle

Friez-

Friezen, die zy ook van daar deeden vlugten ; ter naauwer noot ontquam Ludger door voorzorge van Alcuin hunn' moordgraage handen. Van doen aan nam Ludger zijn verblijf binnen Utrecht, van waar Aalberijk, getreeden in's ooverleeden Bisschops plaats, hem, nog in zijn jonglinkschap, na de Overysselaars zant, op dat hy 't woord Godts, aldaar door de Saxen onlangs vertreeden, weeder deede opluykken; en de kerk door Leaswijn, een Fries, voor weynig jaaren gebouwt, en nu door der onkristenen woede, om verre gehaalt, weeder opbouwen. 't Geen naa wensch afliep. Aalberijk zag zijn voortgank met behaagen aan, en heerlijkke winst met hem te doen, zoo hy in zijn vaaderland geschikt wierde, om 't geen nog wasi ooverig van den afgoodendienst te dempen. En zeeker den Bisschop wikten 't niet quaalijk: want Ludger verwoeste alle afgoodenhuyzen met toejuychen van 't volk, en slegtenze lijk de grond. Doen wierde hy de Dokkumers tot eenen leeraar by gevoegt, en onderweesze zeeven jaar in Kristen leere, als meede de aangrenzende naabuyren.

De stand der Kriste Godsdienst veste nu

vaste

Digitized by Google

vaſte voet in Friesland, als die ſchielijk door vreemdelingen om verre gerukt, en 't geen reede vergaadert was der wind te buyt verleent.

De oorſpronk vervat de doorgeleerde Emmius (dien wy meermaalen volgen, en uyt wiens heerlijkke ſchriften wy merkelijkke hoekken in deeze onze zaamelſchuur voegen) op de volgende trant. Saxen, zeyt hy, der Friezen naabuur, bleef hardnekkig by voorvaaderen waangeloof: en hoewel zy verſcheydenmaale, van Pipijn de vette, en Kaarel Martel, en onlangs door Koonink Pipijn waaren t' ondergebragt, echter konmenze tot den waaren Godt niet brengen. Kaarl de Groote, die zich deezer blindtheyd erbarmde, was uyttermaaten Gods kerke geneegen, en bezat groote ſchatten; dies neemt hy voor niet te ruſten, ten zy hy die vervloekte godsdienſten hebbe uytgeroeyt. Hy dan, hebbende nog geen volle vier jaaren 't rijk bezeeten, (1ɔccLxxii.) rukt een leeger by een, valt met dat zelfde den Sax op 't lijf en voert langen tijd een zwaaren en hardnekkigen oorlog met dat onbuygzaam volk. Endelijk, naa de zeege van merrikwaarde veldſlaagen, brengt het zoo verre, dat zy belooven 's kooninkx wil

wil te willen naa koomen, en den opregten Godt aan bidden: aanſtonds wierden 'er veele gedoopt, en te veele plaatzen kerken en verbliif-ſteeden voor de bezettelingen opgeregt. (1ɔccLxxiv.) Witkind, hun Ooverſte en onverwinnelijk voorſtaander der verwaate godsdienſten nam de wijk naa Denemarken.

Als alles in Saxen naa wenſch waar volbragt, vertrok kooning Kaarl, (1ɔccLxxviii.) dien eenige Princen om hulp-troepen hadden aangezogt, naa Spaanje met een magtig leeger, in gezelſchap van d' aanzienlijkſte krijs-ooverſten uyt zijne riikken en der bondgenooten landen. Onder deeze was Gondebold Prins der Friezen, zoon van Aldegil, en broeder van Radboud de jonge, met een hulp van vier duyzend uytgeleeze jongelingen, zijne onderdaanen. Naa dappere veldſlaagen, inneemen van Pampelune, en ooverrompelen van ſterkten, viel d' hindertogt op de hertredt door verraad van eenige Gascongners niet verre van de Pireneen in een laage. 't Gezag was hier by Roland, Kaarls zuſters zoon, een ſtrijdbaar held, en Gondebold de Fries. Dapper ſtelden zy hen te weer, en baarden groote moord onder de ongeloovige, die in getal van volk hun verre weg

weg te booven gingen. Endlijk afgemat door 't onendlijk hakken en kerven, en door de meenigte te ſel gedrukt, vielen zy, eer Kaarl met het ontzet kon aan koomen, geverft in hun eygen en hunn'er vianden bloed, op de lijkken, die zy als een bolwerk om hun hadden neergevelt, dood ter needer. Dit is die zoo vermaarde ſlag op de Ronceval, daar d' Aardsbisſchop Turpijn zoo veel wonders van te berde brengt; en dien de Franſche en Italiaanſche poëten in heure ſchriften met ontallijkke leugenen hebben ontciert. De kennisſe van deeze neerlaag (die doorgaans grooter, alsze in der daad zijn, gemaakt worden.) quam wel haaſt in Saxen, en ter ooren van Witkind, die in 't afzijn van Kaarl uyt Denemarken was te rugge gekeert, met hem brengende eenige hulp benden. De Saxen dies, door zijn opſtooken, vertreeden hunnen eed en bezwoore trouwe, grijpen de waapenen aan, herſtellen d' Afgooden, beveghten de bezettelingen, en ooveral, waar zij zulkx maghtig zijn, verjaagen die gewaltlijker wijze. Mannen, Vrouwen en kinderen van den Kriſten geloove, kunnen hun woede niet ontkoomen: niets bleef ongeſchend tot aan de Ryn toe. Moedigh op hun zeeghe, en 't

Digitized by Google

vertrouwen datze van Kaarls dood (die om hem oover de ontrouw der Gaſcogners te wreeken, lang in Spanje wierd opgehouden) hadden, vallen buyten twijfel door verzoek van Radboud, in 't uyt weezen van zijn broeder in 't Vaaderland geraakt, in Frieſland; dat pas ontbloot van heur Prince en een leeger van dappere jongelingen, die hem tot onderſtand van Kaarl gevolght waaren. Hier gink 't verwoeſten wyd en breed, heynd en verre aan. Alles, wat eenighzins ter Kriſte Godsdienſt helde, wierde in vuur en vlam gezet. Dit greep geen ſtand voor't Friesland geheel bij naa was afgevallen. Ludger, die met bedroefder oogen en verſlaagener herte zijn arbeyd verlooren zag, trekt met een onuytſpreeklijk leedſchap, verſelt van zijn twee broeders Hildegrim en Gerbert op Roome, van daar in zeeker klooſter van Benediktus opgeregt, dat, dat pas, beſtiert wierde, door Detmaar, een Fries vol geleerdtheyd en zonderbaare Godesvrugt. Koonink Kaarl rukt onderwijle met zijn heir 't onſtelde en genaaſmeekende Friesland in en door, zet Radboud in de vlugt en ballingſchap, en wendt het flukx naa Saxen, waar de Weſtfaalen d' eerſte aanſtoot leeden, voorts de Ooſtfaalen

aan

Digitized by Google

aan deeze en d' oover ijde van de Elve, en brengt alles weederom in den eerſten plooy. Koonink Kaarl roept Ludger ondertuſſen te rugge: doch hoe Kaarl 't aanwende men kon Ludger niet aan praaten van de Biſchoplijkke waardigheijd 't aanvaarden. Enwel, hoe zoet hem ock het kloosterleeven beviel, om geen ſtof van opſpraak te geeven, dat hy, om moeyte en arbeyd t' ontgaan de aangebooden ſtaat hadde verwaarlooſt, keert hy kort daar naa in Friesland, en doet zijn beſte om de verwoeſte gemeynten te herzaamelen. Aalberijk ooverleed omtrent deezen tijde, naa dat hy eenige jaaren 't biſdoom hadde geregeert. Hy is by zijn voorzaat in Sant Salvators monſter ter aarde beſtelt.

EINDE.

Digitized by Google

VAN

St. WILLEBRORD

in print verbeeld door Jacobus Matham.

I.

SIjn moeder ſwanger ſijnde droomt, dat een waſſende maan in haar mond neerdaalt: een ſeeker Prieſter voorſeit aan haar, datſe een ſoon ſoude baaren, die veele volkeren het ligt des *Euangeliums* ſoude voorſtellen.

II.

De ouders beſtellen het knegtje om in godvrugtigheid en geleerdheid gevorderd te worden bij de broeders van het Ripenſer klooſter, met welke hij veele jaaren lang ſeer godsdienſtelijk geleeft heeft.

III.

Digitized by Google

I

II

Digitized by Google

Digitized by Google

III

IV

Digitized by Google

Digitized by Google

III.

Twaalf jaaren in Yerland seer naaukeurig onderweesen is hy in het drie en dertigste jaar sijnes ouderdoms Priester geworden, en van den heiligen Egbert (met goedkeuringe van den Paus) gesonden met elf medegesellen om de Noordse volkeren in het geloof te onderwijsen.

IV.

Hij koomt aan t' Utregt in 't jaar 690. Pipijn der Franken opperhooft ontvangt hem beleefdelijk, en sendt hem daar na met een aansienlijk gesandschap na Romen, versoekende dat hij Aardsbisschop der Friesen mogte gemaakt worden.

Digitized by Google

V.

Een engel vermaant Paus Sergius in den droom, dat hij den heiligen man met groote eere ontvange, en niets weigere aan een, die veele menſen ſou verligten.

V I.

De Paus wijdt hem tot Aardsbiſſchop, begiftigt hem met een mantel en andere heylige overLlijffelen, en ſendt hem voorſien met heilſaame gebooden eindlijk te rug om het *Euangelium* te verkondigen, in 't jaar 696.

V I I.

Digitized by Google

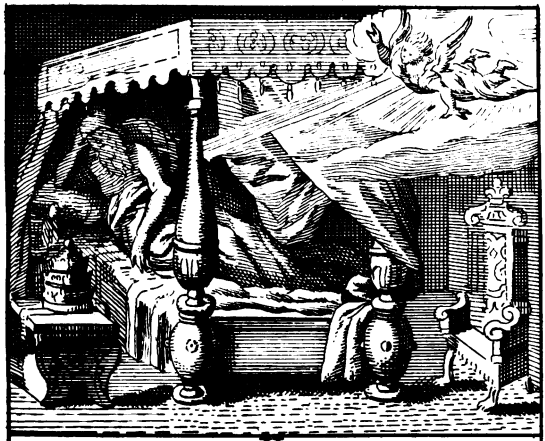

V

VI

Digitized by Google

Digitized by Google

VII

VIII

Digitized by Google

Digitized by Google

VII.

Wedergekeert ſijnde van Romen heeft hij uit kragte van Pipijns gifte den biſſchoplijkken zeetel tot Utregt geveſtigt in 't jaar 697. en heeft geboud aldaar een kerk ter eeren van den Biſſchop Sint Marten van Tours.

VIII.

Hij verkondigt het woord Gods aan de Frieſen en andere volkeren, boudt ooveral kerken en klooſters van de godsdienſtige offerhanden der nieubekeerde, en ſtelt beſtierders over deſelve.

Digitized by Google

IX.

Hij maàkt veele Prieſters en Prelaaten die hem tot medearbeiders ſouden ſijn, met welke hij te Utregt een vergaderinge houdt, en ſendtſe uit om het woord Gods te verkondigen.

X.

Terwijl hij een ſeeker afgodsbeeld verbreekt wordt hij ſwaarlijk met een ſwaard op't hoofd geſlagen, dog door de godlijkke beſcherminge is hy er ongewond afgekoomen, en die hem geſlagen hadde wierde terſtond van den duivel beſeten, en is drie dagen daar na ellendig omgekoomen.

XI.

Digitized by Google

IX

X

Digitized by Google

Digitized by Google

XI

XII

Digitized by Google

Digitized by Google

XI.

Tot Trier de misse gedaan hebbende besproeit hij het klooster met wijwater, en belastende dat men het selve aan de sieke Nonnen om te drinken soude geven verlost hij se van een woedende pestsiekte.

XII.

Een ontsachlijk oud man sijnde is hij gestorven in't jaar 736. en met groote pragt begraven in het klooster te Epternach, in het Triersegebied, 't welk hij selfs gestigt hadde, en alwaar hij tot deesen huidigen dag vermaart is door veele wonderdaaden.

Digitized by Google

VAN

St. BONIFACIUS

in print gebragt door Jacobus Matham.

I.

DEn heyligen Winfrijd is gebooren in Engeland te Cridsduinen in Devonshire ontrent duiſent ſchreeden van Excheſter, en in Chriſtus wedergebooren leidt ſig uit op geleerdheid en vroomheid.

II.

De vader willende den jonge tot wereldlijke ampten dwingen wordt door een ſiekte geſtraft, en geeft hem over om onderweſen te worden aan den Abt Wolfhard.

III.

Digitized by Google

II

Digitized by Google

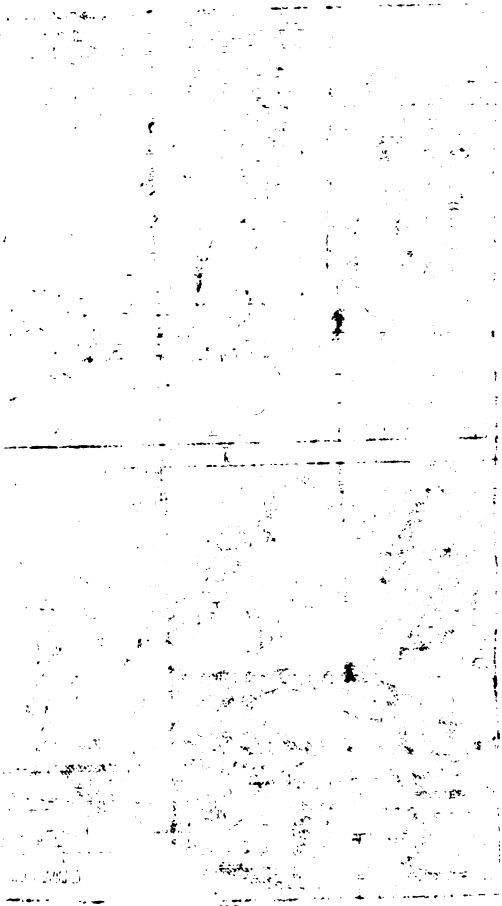

Digitized by Google

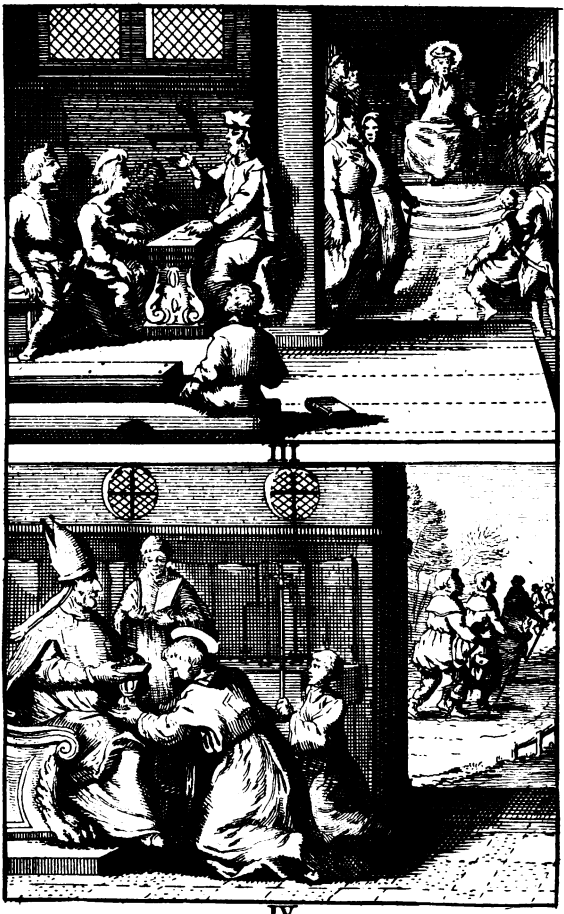

IV

Digitized by Google

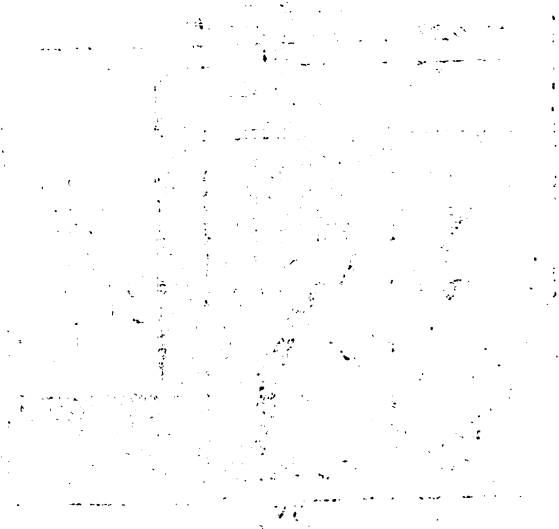

Digitized by Google

III.

Onderweesen in alle soort van wetenschappen en nu Monik van de order van Sint Benediktus geworden onderwiist hy selfs de voornaamste des rijkx in groote meenigte tot hem koomende.

IV.

Hy wordt tot Priester gewijdt, en daarna als gesandt gesonden om de rijkx saaken te verrigten.

V.

Digitized by Google

V.

Hij nu Monik ſijnde en uit Engeland vertrekkende koomt te Utregt, gaat bij Radbodus en verwijt hem ſijn godloosheid.

V I.

Hij keert weder uit Holland na Engeland, en uit Engeland na Romen, en word van de Paus als geſandt geſonden tot de Duitſers, welkers voornaamſte opperhoofden hy bekeert, en heekelt de qualijk leevende Prieſters.

V I I.

Digitized by Google

V

VI

Digitized by Google

Digitized by Google

VII

VIII

Digitized by Google

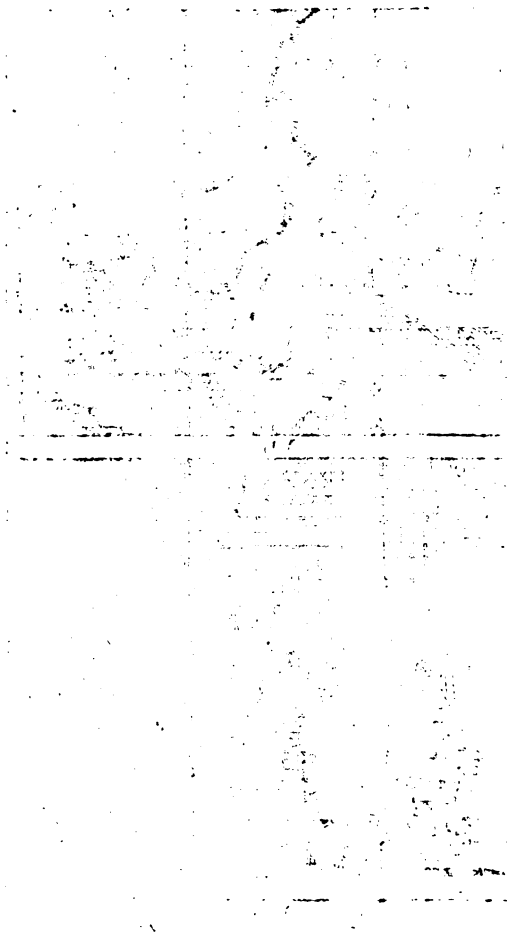

Digitized by Google

VII.

Radbodus geſtorven ſijnde verkondigt hij Gods woord ſonder tegenſtand in Friesland met den heyligen Willebrord, hij is tegenwoordig bij de eerſte kerklijkke vergaderinge van Utregt.

VIII.

Hij doopt hondert duiſend menſen en keert weder na Romen.

IX.

Digitized by Google

IX.

Hij doet voor den Paus belijdeniſſe des geloofs, word Biſchop gemaakt, en keert weder na Duitsland.

X.

Hij verkondigt onverhinderd aldaar het woord Gods, bekeert een groot getal, boudt ſeer veel kerken, en eindlijk te Romen wedergekeert wordt met den mantel omhangen.

XI.

Hij houdt een algemeene vergaderinge tot Mentz, en ſtelt der ſelver hoofdkerk tot een moederkerk, verdeelt het land in meer regtsgebieden, en wijdt over deſelve Biſchoppen.

XII.

Hy beſtraft Karolomannus, om dat hij de kerken berooft hadde, en dwingt hem tot herſtellinge; hij leert Karel de groot eerbied te hebben voor heylige plaatſen en kloſters. Hij ſet den Biſſchop Gervilio en ſeer veele prieſters af.

XIII.

Digitized by Google

IX

X

Digitized by Google

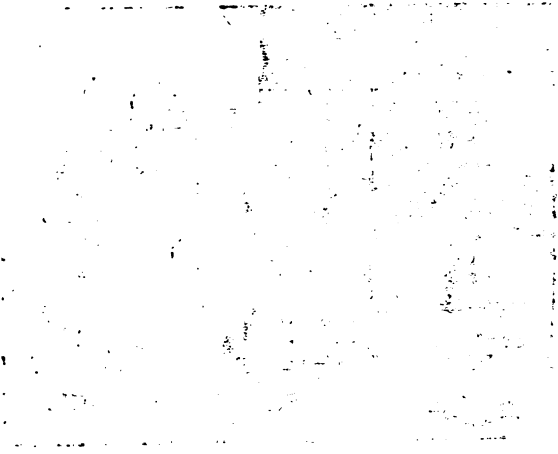

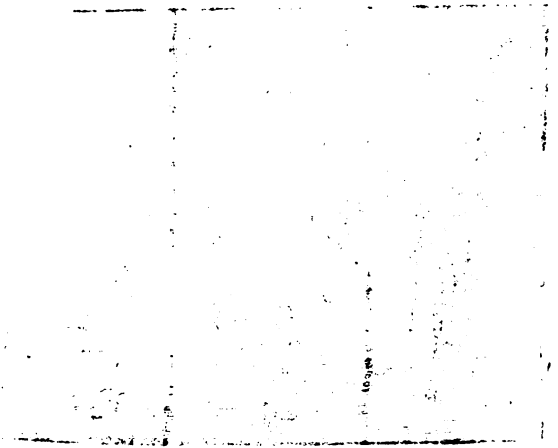

Digitized by Google

XI

XII

Digitized by Google

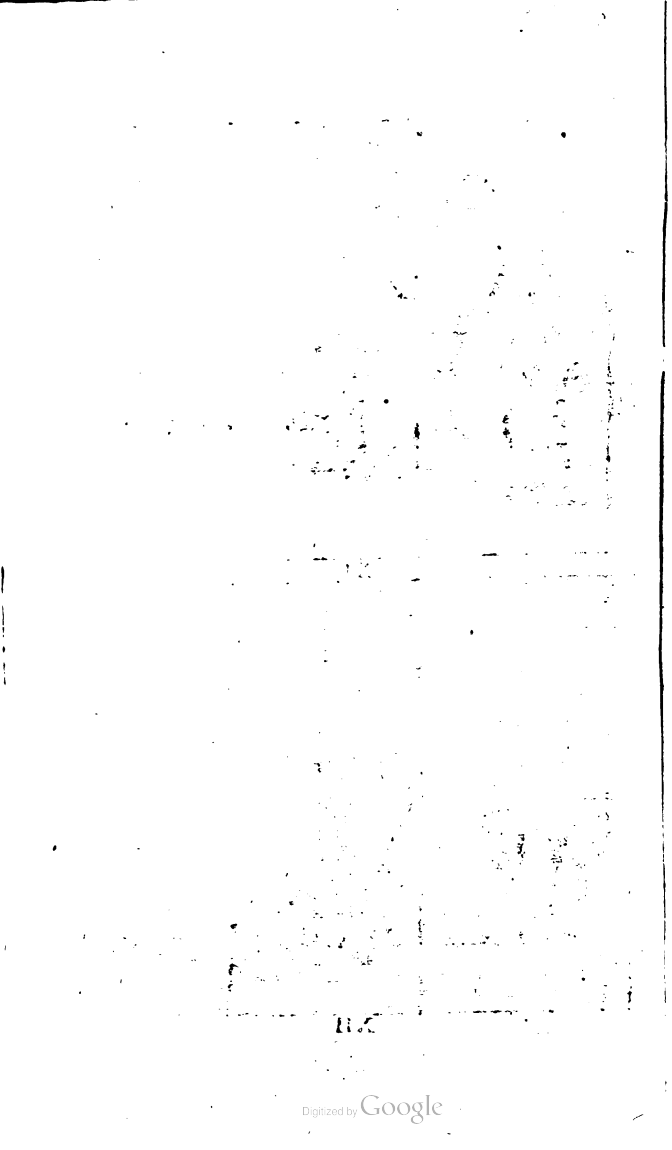
Digitized by Google

XI

XII

Digitized by Google

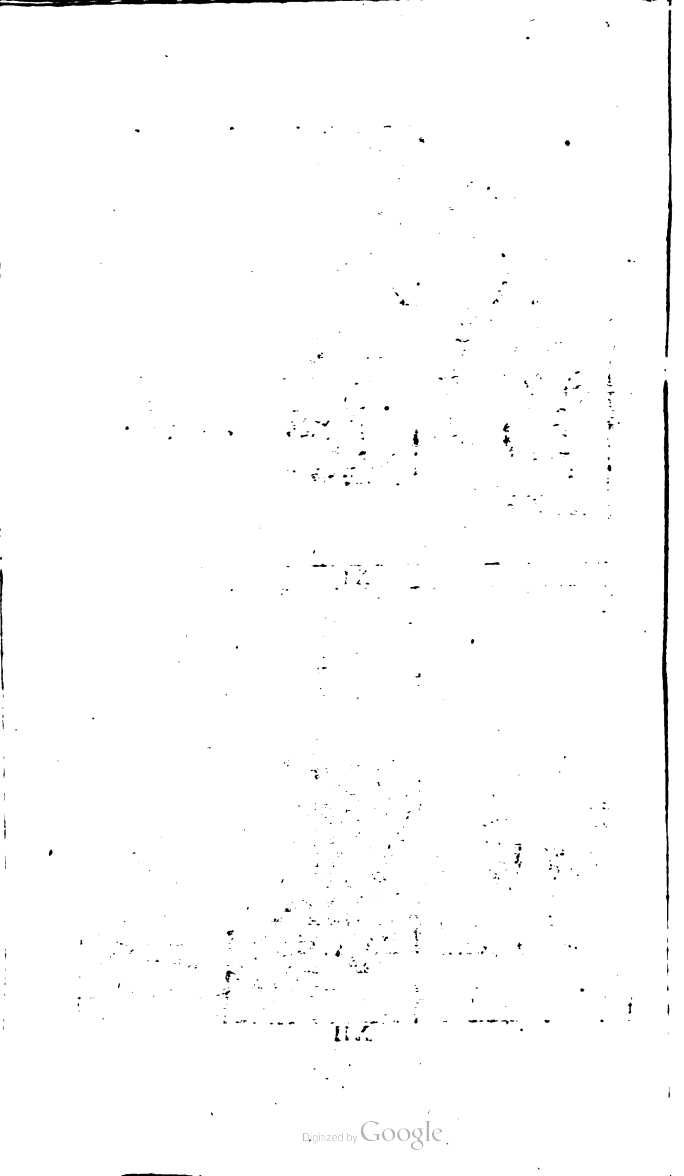

Digitized by Google

XV

XVI

Digitized by Google

Digitized by Google

XV

XVI

Digitized by Google

Digitized by Google

XIII.

Na de dood van den heyligen Willebrord houdt hij raad met de geeſtelijke en de Vorſt; hij houdt een kerklijkke vergaderinge en ſtelt tot ſijn navolger Lullus: en begeeft ſig met veel prieſters op weg na Utregt.

XIV.

Hij verkondigt Gods woord in Frieſland, trekt in Vrankrijk, en wijdt Pipijn tot Koning op bevel van de Paus; Hij ſtelt Gregorius tot Biſchop van Utregt en keert weder in Friesland.

XV.

Terwijl hij in Friesland ſig gereed maakt om de nieubekeerde in den geloove te verſterken wordt hy van deſelve omringt en bij Dokkom doodgeſlaagen met 52 broeders, alwaar een fontein ontſprong in't jaar onſes Heeren 754 den vijfden van zoomermaand.

XVI.

De Kanonikken van Utregt haalen ſijn lighaam af, en begraavent aldaar, die van Mentz het ſelve daar van daan halende vervoeren het na Mentz en ten laaſten na Fulda, alwaarſe het neerſetten.

EINDE.

Digitized by Google

Berigt aan de Boekbinder.

I.

Het blad penningen op de watervloeden geſlagen moet volgens de bij geſette *numers* op die *paginaas* ingeſet worden.

I I.

De twee blaaden printen tot de levensbeſchrijvinge van Willebrord en Bonifaas behoorende moeten geſet worden van *pagina* 68 tot 79 *toe* ijder nevens ſijn *numer.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google